

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ГС «ЦЕНТР ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ»**

**ЦЕНТР
ЗАПОБІГАННЯ ТА
ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ**

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ**

**Матеріали
IV Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 12 грудня 2019 року)**

Частина 1

*Присвячено Міжнародному дню
боротьби з корупцією*

**Київ
2019**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ГС «ЦЕНТР ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ»

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали
IV Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 12 грудня 2019 року)

Частина 1

*Присвячено Міжнародному дню
боротьби з корупцією*

Київ
2019

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Шакун В. І., голова Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України, дійсний член (академік) НАПрН України, віце-президент Академії наук вищої освіти України, голова Київського міського осередку ВГО «Асоціація кримінального права України», доктор юридичних наук, професор;

Стрільців О. М., уповноважений з антикорупційної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 18 листопада 2019 року (протокол № 3)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори.

Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – Ч. 1. – 274 с.

Р311

УДК 328.185

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Аваков А. Б.</i>	11
<i>Тахтай О. В.</i>	12
<i>Черней В. В.</i>	13
<i>Стефанчук Р. О.</i>	15
<i>Монастирський Д. А.</i>	16
<i>Кузнєцова Н. С.</i>	17
<i>Цуцкірідзе М. С.</i>	18
<i>Мартиненко В. О.</i>	19

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Андросюк В. Г.</i> ЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....	21
<i>Баранець В. А., Школьніков В. І.</i> ЗАКОНОДАВЧА НЕОБХІДНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВСІ ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	24
<i>Бугера С. І.</i> КОРУПЦІЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ.....	27
<i>Бусол О. Ю.</i> ФЕДЕРАЛЬНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ США В ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	30
<i>Василик В. В.</i> СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ	34
<i>Василинчук В. І., Білоус Р. В.</i> ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ УПОВНОВАЖЕНИМИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ	38
<i>Ващук О. П.</i> ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД СІНГАПУРУ	40

Вереша Р. В. ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	42
Вознюк А. А. РЕАЛЬНІ ПРИЧИНИ ТОП-КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА НЕРЕАЛЬНІ СПОСОБИ ПРОТИДІЇ ЇЇ	45
Гвоздецький В. Д. ЗАКОНОДАВЧО ВИЗНАЧЕНІ СУБ'ЄКТИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	49
Герасименко Л. В., Хуторянський О. В. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЙ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	53
Глинська Н. В., Шило О. Г. ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ОЦІНЮВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	56
Голубош В. В. СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 262 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	58
Греба Р. В. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	60
Демчина А. В. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	63
Джуужа О. М., Тичина Д. М. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ	66
Дубас В. М., Стеблинська О. С. ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ СІНГАПУРУ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ	69
Дрозд О. Ю. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД КИТАЮ.....	73
Загиней-Заболотенко З. А. ЧИ Є БЛАГОДІЙНА ДОПОМОГА ПОДАРУНКОМ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	75

Задніченко С. І., Корольчук В. В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ Й ЕСТОНІЇ.....	78
Запотоцький А. П. НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	81
Захожай В. Б., Захожай К. В., Федоренко О. А. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	84
Зелькіна Т. Є. КОРУПЦІЙНИЙ ФАКТОР ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ОСОБИ В РАЗІ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	87
Ілляшенко О. В., Зарубей В. В. ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ДЕЯКИХ НОРМ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО МОЖЕ ВПЛИВАТИ НА РІВЕНЬ СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ В СУСПІЛЬСТВІ	90
Кваша О. О. ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ ЯК CONDITIO SINE QUA NON ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ.....	94
Князєв С. М. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ: АНАЛІЗ ІНОЗЕМНОЇ ПРАКТИКИ	97
Ковалів О. І. ПОВНОЦІННА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМ (СТ. 13, 14, 41) ЯК ЗАПОРУКА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	100
Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КОРУПЦІЇ.....	103
Комісаров О. Г., Кобзар О. Ф. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	107
Копан О. В., Коваленко В. В. СТРАТЕГІЧНИЙ РІВЕНЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	109
Корнієнко М. В., ПРАВОВІ АСПЕКТИ Е-ДЕКЛАРУВАННЯ СУДДІВ.....	111

Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	114
Кошинець В. В. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ПРОКУРАТУРИ	117
Кравчук О. О. КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ ЯК КАТЕГОРІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ПРАВА	120
Крищенко А. Є. ЯВИЩЕ КОРУПЦІЇ ТА ВПЛИВ ЇЇ НА ПРАВОПОРЯДОК	124
Крук Є. В. КОНФІСКАЦІЯ НЕЗАКОННИХ АКТИВІВ ОСІБ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЯК РІЗНОВИД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	126
Кузнецов В. В. ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ МІНІМІЗАЦІЇ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.....	129
Левченко Ю. О. РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	134
Макаренко Н. К. ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	137
Мартиненко В. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ – СУБ'ЄКТІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	140
Михайленко В. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ЗА ВІДСУТНОСТІ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ І ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ ЗЛОЧИНІВ	144
Мовчан А. В. АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	148

Мотлях О. І. НОВЕЛИ В РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ.....	152
Небитов А. А. СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ: КОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	156
Никифорчук Д. Й. КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СПРАВАХ ПРО БЕЗВІСНЕ ЗНИКНЕННЯ ОСІБ.....	159
Орлов Ю. Ю. ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ.....	161
Орловська Н. А. ЗАХОДИ КОНФІСКАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ В ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ Й ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	169
Пастух І. Д. ОСОБИ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ, І КОНФЛІКТ	173
Пащенко О. О. НОРМАТИВНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНOSTІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ.....	176
Полтавський А. О. «ІНШІ ФАХІВЦІ (ЕКСПЕРТИ)» ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДО ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ: КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ	178
Полях А. М. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	182
Приймак В. А. ОГЛЯД ОСНОВНИХ КОРУПЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ОБОРОННОГО СЕКТОРУ	185
Рачинська О. А. МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	191

Розатюк І. В. КОРУПЦІЯ: ЧИ ВДАСТЬСЯ ДЕРЖАВІ ЗРУШИТИ З МЕРТВОЇ ТОЧКИ РОБОТУ ЩОДО ЇЇ ВИКОРЕНЕННЯ	194
Рябенко Г. М., Зоря О. В. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОЇ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ВОЄННІЙ СФЕРІ	193
Савченко А. В. КОНВЕНЦІЯ АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ ПРО НЕДОПУЩЕННЯ КОРУПЦІЇ ТА БОРТЬОБУ З НЕЮ 2003 РОКУ: СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПОЛОЖЕНЬ	200
Сербин Р. А. АСПЕКТИ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СУДДЯМИ.....	204
Середюк В. Ю. АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	206
Сірий М. І. БАЗОВІ ЗАСАДИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ.....	209
Співак М. В. ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ: ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ.....	213
Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П. ВІТЧИЗНЯНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	216
Топчій В. В. ГРОМАДСЬКІ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	220
Тихонова О. В. АСПЕКТИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	222
Тимошенко В. І. КОРУПЦІЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	223
Тіхонов С. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ПОВІДОМИЛИ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ВИКРИВАЧІВ)	227

Циганов В. В. ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: СПРОБА ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	229
Цуцкірідзе М. С. РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЛІДЧИМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	236
Фодчук А. Б. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВИМОГИ, ЗАГАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПОДАННЯ ТА ПЕРЕВІРКИ.....	239
Чернєй В. В. КРЕДИТНО-ФІНАНСОВА СФЕРА ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОГЕННОГО ВПЛИВУ	240
Чернявський С. С., Стрільців О. М. ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ УПОВНОВАЖЕНИХ З АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	246
Чижевський Б. Г. ЕЛЕМЕНТИ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ І ПРОТИСТОЯННЯ.....	249
Чорноус Ю. М. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	253
Чубенко А. Г. НОВАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ, ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ	256
Шаблистий В. В. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	258
Шаптала Н. К. РОЛЬ І МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	260
Юсупов В. В. КЛАСИФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	264
Яковець І. С. ЗАКОНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	266

Яковлева Д. В.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРОТИ КОРУПЦІЇ

В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО НА ПРИКЛАДІ

СТ. 191 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ:

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 268

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Аваков Арсен Борисович,
Міністр внутрішніх справ України

Шановні колеги!

3 нагоди Міжнародного дня боротьби з корупцією, який за рішенням Генеральної асамблеї ООН світова спільнота відзначає 9 грудня, Міністерство внутрішніх справ України разом з Національною академією внутрішніх справ започаткували проведення Міжнародної науково-практичної конференції з питань реалізації державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі з метою створення дискусійної платформи для законотворців, науковців і практиків, урядовців, фахівців різних галузей суспільного життя. Цей науковий захід став щорічним, тож ми широко вітаємо вас із початком його роботи.

За підсумками тогорічної конференції можна цілком упевнено стверджувати, що вітчизняні й іноземні експерти на науковому зібранні мають можливість усебічно оцінити стан реалізації антикорупційної реформи, обговорити нагальні проблеми в цій сфері та визначити шляхи їх розв'язання.

Слід зауважити, що одним із пріоритетів Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року є забезпечення прозорості в діяльності органів системи МВС, обмеження контактів між посадовими особами й замовниками в процесі надання ліцензійних та адміністративних послуг, що має на меті зниження рівня корупційних ризиків.

В Антикорупційній програмі МВС на 2019 рік визначено заходи у сфері запобігання корупції, що відповідають завданням, окресленим у Стратегії. Серед них слід виокремити навчання і тренінги з проблемних питань застосування антикорупційного законодавства для посадових осіб усіх органів системи МВС, переведення сервісів Міністерства в електронну форму, підвищення якості надання адміністративних і ліцензійних послуг МВС, збільшення кількості територіальних сервісних центрів нового зразка.

Упровадження кращих управлінських практик сприяє становленню стійкої, керованої, технологічно розвиненої системи Міністерства, здатної протистояти сучасним викликам і загрозам, зокрема одній з найглобальніших – корупції.

Сподіваємося, що результатом IV Міжнародної конференції стане розроблення чітких рекомендацій, спрямованих на здійснення подальших реформаційних антикорупційних процесів як в органах системи МВС, так і в державному управлінні загалом.

Бажаємо учасникам заходу плідної роботи, натхнення та нових звершень в ім'я нашої держави – України!

Тахтай Олексій Володимирович,
Державний секретар Міністерства
внутрішніх справ України

Шановні учасники конференції!

IV Міжнародна науково-практична конференція «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» – це знаковий науковий захід, що дає змогу провідним експертам, фахівцям різних галузей обмінятися думками й досвідом, спільно обговорити проблемні аспекти перебігу реформ в Україні.

Реалізація послідовної та скоординованої відомчої антикорупційної політики є актуальним завданням для Міністерства внутрішніх справ України, що передбачає заходи організаційного, економічного, правового, інформаційного та кадрового спрямування. Важливе значення для профілактики корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень має підвищення рівня правової грамотності та правосвідомості громадян, державних службовців.

Вибудовуючи й упроваджуючи відомчу антикорупційну комунікаційну стратегію, Міністерство внутрішніх справ взаємодіє не лише з іншими органами влади, а й громадськістю. Адже встановлення діалогу із суспільством на шляху протидії корупції, активне залучення громадян до співпраці є запорукою успішного реформування відомства.

Міністерство спільно з представниками утвореної при ньому Громадської ради на виконання Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 року № 576-р, і з метою визначення корупційних ризиків у діяльності МВС, шляхів запобігання та протидії корупції в Міністерстві цього року провело вісім круглих столів, у яких взяли участь близько 700 представників органів системи МВС, підвідомчих установ, що належать до сфери управління Міністерства, майже з усіх регіонів України.

Міністерство внутрішніх справ має сприяти подоланню корупційних викликів, що загрожують суспільству й державі. У цьому контексті IV Міжнародна науково-практична конференція є платформою для обговорення та окреслення ключових напрямів антикорупційної діяльності в системі МВС, формування рекомендацій для проведення таких заходів у майбутньому.

Ми прагнемо забезпечити сприятливі умови для взаємодії суспільства й усіх правоохоронних органів, щоб спільними зусиллями створювати умови для безпечної та вільної життєдіяльності кожного громадянина України.

Важливе значення має надана посадовцям, експертам, фахівцям і науковцям, лідерам громадського руху можливість зібратися саме цього дня для обміну думками й напрацюваннями з питань запобігання корупції.

Бажаємо всім учасникам Міжнародної науково-практичної конференції плідної роботи й наукових звершень!

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні гості!

Від імені ректорату і Вченої ради Національної академії внутрішніх справ вітаю всіх гостей та учасників наукового заходу.

На конференцію прибули представники всіх гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової, громадськості, а також авторитетні міжнародні партнери, провідні вчені та практики. Відгукнулися на запрошення й фахівці дипломатичних установ і місій, профільних комітетів Верховної Ради України, підрозділів та органів МВС, Національної поліції, інших урядових, правоохоронних, антикорупційних інституцій, судових органів й установ, впливових громадських організацій, провідних науково-експертних установ і закладів вищої освіти, зокрема правоохоронного спрямування.

Знаковим є те, що захід уже четвертий рік поспіль проходить на базі академії з нагоди Міжнародного дня боротьби з корупцією та в межах Урядового плану заходів з проведення Всеукраїнського тижня права.

Вектор практичної реалізації державної антикорупційної політики в межах компетенції МВС офіційно закріплено в затвердженій Міністром Антикорупційній програмі на 2019 рік і схваленій Урядом Стратегії розвитку Міністерства до 2020 року. У цих документах пріоритетом визначено вдосконалення всіх видів професійного навчання правоохоронців, які уповноважені виявляти, документувати й розслідувати корупційні правопорушення. До виконання відповідних завдань долучено й Національну академію внутрішніх справ як провідний відомчий освітній заклад.

Під час підготовки матеріалів конференції було узагальнено надані пропозиції та розроблено проект рекомендацій. Комплекс питань, пов'язаних із феноменом корупції, розглянуто в декількох аспектах, з-поміж яких: проекти змін і доповнень до законодавства; рекомендації з практичного здійснення превентивних антикорупційних заходів і підготовки кадрів відповідної спеціалізації. Увагу акцентовано на іноземному досвіді: передусім це політико-правові, економічні й організаційні механізми подолання корупції, що успішно функціонують у США, Швеції, Великій Британії, Ізраїлі, Німеччині, Франції, Польщі, Сінгапурі, Японії, Китаї. Передумовою ефективної протидії корупції в зазначених країнах є політична воля вищого керівництва держави, організований з боку громадянського суспільства соціальний контроль за системою державного адміністрування, незалежність судової гілки влади.

Важливою складовою є також жорстка підзвітність осіб, які наділені владними повноваженнями, перед реально незалежним

органом, що здійснює моніторинг діяльності державних службовців. Значущими є свобода слова, незалежність засобів масової інформації, а також злагоджена взаємодія національних правоохоронних інституцій на міждержавному рівні.

Цього року за ініціативою співorganizatorів та оргкомітету конференції комплекс питань реалізації державної антикорупційної політики розглядали поетапно впродовж року у форматі конференцій і антикорупційних круглих столів, які відбувалися на базі закладів вищої освіти системи МВС. Проведено цикл тренінгів і семінарів з питань протидії окремим виявам корупційних правопорушень, зокрема: з теорії і практики розслідування кримінальних проступків; використання новітніх технічних засобів в оперативно-службовій діяльності підрозділів кримінальної поліції; протидії фінансовим корупційним злочинам; детекції неправди та сучасних методів використання поліграфа під час проведення кадрових «скрінгів» і службових перевірок.

Ретельно проаналізовано стан протидії корупції, на підставі узагальнень сучасного міжнародного досвіду підготовлено законопроекти й урядові рішення, видано сотні коментарів, підручників, довідників і рекомендацій. Сьогодні на конференції презентуємо методичні рекомендації з виявлення, запобігання, врегулювання та усунення конфлікту інтересів у діяльності органів системи МВС, підготовлену авторським колективом академії та Міністерства за участю представників усіх зацікавлених центральних органів виконавчої влади. Під час подальшої роботи заходу також буде представлено укладені за участю фахівців НАВС: науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції»; навчальний посібник «Психологічні засади запобігання корупційним правопорушенням в органах державної влади та місцевого самоврядування»; методичні рекомендації «Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів».

Отже, сподіваємося, що спільними зусиллями депутатського корпусу, урядовців, керівників зацікавлених відомств та іноземних партнерів ми спроможні забезпечити реальне впровадження в практику всіх цих напрацювань.

Тож бажаємо учасникам конференції плідної роботи, активного обміну думками, досвідом і здобутками!

Стефанчук Руслан Олексійович,
перший заступник Голови Верховної
Ради України – представник Президента
України у Верховній Раді України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Шановні колеги та гості!

Від імені Верховної Ради України щиро вітаємо високоповажних гостей з початком роботи Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої надзвичайно актуальним проблемам реалізації державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі.

Питання протидії корупції залишається одним з актуальних викликів, що стоїть перед нашою державою. І не лише через узяті нею міжнародні зобов'язання в цій сфері, а, передусім, у зв'язку з тим, що корупція є головним стримувальним фактором соціально-економічного розвитку. На жаль, сучасний стан корупції в Україні призводить до нищення демократичних засад, занепаду економіки, зубожіння населення, нівелювання принципу соціальної справедливості.

Лише рішучі дії з викоринення цього явища, формування в суспільстві нульової толерантності до корупції спроможні кардинально змінити ситуацію в цій сфері. Високий рівень корупції підриває довіру населення до влади, перешкоджає налагодженню конструктивного її діалогу з громадськістю, шкодить іміджу нашої держави в колах світової спільноти.

Відповідно до міжнародних стандартів з протидії корупції, демократичною може бути визнано виключно правову державу, а правовою – виключно антикорупційну державу. Для того щоб Україна стала справді антикорупційною державою, необхідно модернізувати вітчизняну антикорупційну систему.

Сьогодні українська влада продовжує запроваджувати реформи, спрямовані на зниження рівня корупції в державі. Віднедавня розпочала діяти нова Антикорупційна стратегія, що охоплює напрями з найвищими корупційними ризиками. Також вона фокусується на конкретних корупціогенних темах: державні банки, енергетика, видобувна галузь, оборонна сфера.

Реалізація окреслених кроків гарантуватиме правопорядок у державі, а впровадження новітніх підходів в управлінні підвищить рівень довіри населення до правоохоронних органів, сприятиме загальному добробуту в країні.

Сподіваємося на плідну дискусію та бажаємо учасникам конференції нових творчих здобутків!

Монастирський Денис Анатолійович,
народний депутат України, Голова Комітету
Верховної Ради України з питань правоохоронної
діяльності

Шановні учасники конференції!

Наприкінці 2016 року з нагоди Міжнародного дня боротьби з корупцією Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною академією внутрішніх справ утілили в життя ідею створення дискусійної платформи для законотворців, науковців і практиків – започаткували проведення Міжнародної науково-практичної конференції з питань реалізації державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі, що стала щорічною.

Результати низки вже проведених освітніх і наукових заходів антикорупційного спрямування, які передували нинішній підсумковій конференції, для вітчизняних й іноземних експертів слугують поштовхом до всебічного оцінювання стану реалізації реформ, обговорення наявних проблем і визначення оптимальних шляхів їх розв'язання.

У реалізації антикорупційної політики нашої держави важливу роль відіграє Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності. Зусилля його спрямовано, передусім, на законодавче забезпечення реформ у правоохоронній галузі. Серед знакових етапів – створення Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, унормування й оптимізація відповідних завдань і функцій інших відомств, перегляд законодавчих засад, їхньої структури і штатної чисельності, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового та кадрового забезпечення.

На шляху оновлення системи кримінальної юстиції відповідно до європейських стандартів надзвичайно важливими є комплексні зміни до Кримінального процесуального кодексу, зокрема: законодавче закріплення інституту кримінальних проступків (що вирішує питання диференціації кримінально-процесуального навантаження на слідчі й інші підрозділи), остаточне позбавлення органів прокуратури функцій досудового слідства, запровадження дієвого механізму парламентського контролю за діяльністю Державного бюро розслідувань, реформа пенітенціарної системи (зі створенням служби пробачії) тощо. Необхідно законодавчо забезпечити створення Бюро фінансових розслідувань, унормувати оперативно-розшукову діяльність. Неврегульованість у зазначених сферах об'єктивно провокує корупційні ризики.

В Україні окремими повноваженнями щодо формування та реалізації антикорупційної політики наділено низку суб'єктів. Однак деякі основоположні функції залишилися поза увагою державних інституцій. Ідеться, зокрема, про здійснення постійного оцінювання рівня корупції, моніторингу ефективності вжитих антикорупційних заходів, формування світогляду несприйняття корупції в суспільстві

тощо. Виконання окреслених завдань сприятиме підвищенню рівня довіри населення до антикорупційних і правоохоронних органів.

Сподіваємося, що результати виступів, дискусій, рекомендацій та узагальнених пропозицій конференції стануть підґрунтям для подальших реформаційних антикорупційних процесів як в органах системи МВС України, так і в державному управлінні загалом.

Кузнєцова Наталія Семенівна,

віцепрезидент – керівник Київського регіонального центру Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України

Шановні колеги та гості!

Щиро вітаю Вас із початком роботи IV Міжнародної науково-практичної конференції з надзвичайно актуальних проблем реалізації державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі.

Нині в Україні створено умови для викорінення корупції, причому не лише задекларовано наміри запобігати та протидіяти їй, а реально виявлено політичну волю на вищих щаблях влади щодо проведення повного реформування не лише антикорупційного законодавства, а й державної антикорупційної політики загалом.

Здійснено низку реформаторських заходів правового й організаційного спрямування, орієнтованих на зниження рівня корупції. Прийнято закон України «Про запобігання корупції», внесено відповідні зміни до Кримінального кодексу України, утворено та ефективно функціонують Національна поліція України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України.

Попри багатоаспектність корупційних виявів у кожній окремій державі, основними факторами, що активізують їх, можна вважати, з одного боку, зубожіння широких верств населення, ускладнення криміногенної ситуації, високі показники нерівності розподілу прибутків, відсутність системи соціального захисту в одних країнах, а з другого – нарощування економічного потенціалу, щорічне збільшення фінансових надходжень у вигляді іноземних інвестицій – в інших країнах. Корупція в більшості держав Центральної та Східної Європи, а також у країнах пострадянського простору безпосередньо пов'язана з етапом економічної та суспільної трансформації.

Умовами успішної реалізації державної антикорупційної політики в Україні є: антикорупційне законодавство, ефективне його застосування державними органами; політична воля керівництва держави; підтримка антикорупційних заходів громадянським суспільством.

Водночас корупція досі залишається однією з найнагальніших проблем сьогодення. Саме тому проведення конференції під егідою Міністерства внутрішніх справ України, Консультативної місії ЄС в

Україні, Національної академії правових наук України та Громадської спілки «Центр запобігання та протидії корупції» на базі Національної академії внутрішніх справ дасть змогу напрацювати спільне бачення шляхів реалізації державної антикорупційної політики.

Ми переконані, що це наукове зібрання стане важливим етапом науково-методичного розроблення дієвих механізмів протидії корупції, а рекомендації конференції – підґрунтям для системних інституційних змін, що позначатимуться й на рівні суспільної свідомості.

Цуцкірідзе Максим Сергійович,
заступник Голови Національної поліції –
начальник Головного слідчого управління,
кандидат юридичних наук

Шановні колеги!

Вітаю вас із початком роботи IV Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі».

Імплементація антикорупційного законодавства, забезпечення ефективної, координованої та прозорої системи роботи антикорупційних інституцій для нашої держави стали головними заходами на шляху втілення антикорупційної політики.

Об'єктивно оцінюючи ситуацію в Україні, міжнародні партнери зауважують, що цей процес є тривалим і широкомасштабним. Уже створено спеціалізовані органи з протидії корупції, а саме: Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державне бюро розслідувань. Це один з ключових здобутків у сфері інституційного забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні.

На виконання міжнародних зобов'язань 7 червня 2018 року було прийнято Закон України № 2447-VIII «Про Вищий антикорупційний суд». У цьому нормативно-правовому акті визначено засади організації та діяльності цього суду, спеціальні вимоги до його суддів та гарантії їхньої діяльності.

Завдяки зусиллям держави, спрямованим на протидію корупційним виявам, Вищий антикорупційний суд уже розпочав свою діяльність, його юрисдикція поширюється на всю територію України.

Завданням суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад і процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства й держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового

контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Крім того, передбачено тісну його співпрацю з Національним антикорупційним бюро та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою для подальшого винесення вироків виключно щодо проваджень, які ведуть ці органи.

Варто зауважити, що слідчі підрозділи Національної поліції України є одним із суб'єктів діяльності щодо запобігання корупції, вони беруть активну участь у процесах, пов'язаних із запровадженням антикорупційних інституцій.

Усі новації потребують підтримки з боку держави й суспільства, тому вважаємо надзвичайно актуальним проведення на базі Національної академії внутрішніх справ Міжнародної науково-практичної конференції для обговорення важливих питань, що стосуються проблем законодавчого забезпечення та практичного здійснення правоохоронними органами превентивних антикорупційних заходів, протидії корупційній злочинності, а також підготовки й підвищення кваліфікації кадрів відповідної спеціалізації.

Хочу висловити щиру подяку всім учасникам сьогоднішнього заходу, а також сподівання, що наша робота буде плідною й корисною для діяльності органів досудового розслідування Національної поліції в Україні.

Бажаю вам творчого натхнення та успіхів!

Мартиненко Володимир Олександрович,
голова Громадської спілки «Центр запобігання та протидії корупції», голова Громадської ради при МВС України, член Колегії МВС України, доктор філософії у галузі права

Шановні учасники та гості конференції!

Щиро вітаю всіх з початком роботи IV Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі». Зауважу, що Громадська рада при МВС України стала співорганізатором заходу і цього року.

Український народ довів і продовжує доводити своє право на гідне життя в правовій, демократичній державі з християнськими та європейськими цінностями. Сьогodenня ставить перед країною низку викликів на шляху її розвитку. Однією з найглобальніших проблем, що гальмує розвиток економіки, є корупція. З огляду на руйнівні наслідки цього явища, ідеться про безпосередню загрозу національній безпеці та суспільному ладу України.

Реформи, спрямовані на зниження рівня корупції в державі, тривають, однак Україна за показниками міжнародних рейтингів має стабільно низькі оцінки. Тож ми маємо докласти максимум зусиль, щоб подолати системний характер цього явища. Головним індикатором правильності наших дій слугуватиме рівень добробуту українського народу. Саме тому об'єднання зусиль громадськості, освітян, науковців, представників органів державної влади та політиків довкола розв'язання проблем запобігання корупції сприятиме формуванню належного правового інструментарію, за допомогою якого можна ефективно протистояти викликам сьогодення.

Професіоналізм, патріотизм, знання, вітчизняний та іноземний досвід, потужний науковий та освітній потенціал – усе це є запорукою ефективної модернізації вітчизняної антикорупційної системи, формування в суспільстві нетерпимості до корупції, підвищення рівня довіри населення до влади.

Бажаю всім учасникам конференції наукових звершень і результативних дискусій.

Переконаний, корупцію в Україні буде подолано!

Андросюк Вячеслав Георгійович,
провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних
досліджень Національної академії
внутрішніх справ, кандидат психологічних
наук, професор

ЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

З прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» та набуттям його чинності, наша країна зробила значний крок вперед на шляху запровадження законодавчих антикорупційних стандартів. Відповідно до ст. 61 Закону України «Про запобігання корупції», юридичні особи забезпечують розробку та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у їх діяльності [1]. Запровадження ефективної системи реалізації вимог вказаної вище статті є доволі актуальним в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та цивільних юристів, психологів тощо.

На жаль, реалізація вказаних вимог у формі розроблення щорічних планів з питань запобігання корупції юридичних осіб є недостатньо ефективною, оскільки вони здебільшого мають формальні ознаки (складову) та відтворюють положення відповідних актів вищого рівня. Зазначена формальна складова не враховує такі важливі аспекти, як навчально-виховний та психологічний, хоча Антикорупційні програми закладів вищої освіти, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ України та складених на основі Типової антикорупційної програми юридичної особи, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 2 березня 2017 року № 75 [2], передбачають низку антикорупційних стандартів і процедур. Деякі з них мають виразну едукативну та етико-психологічну складову, зокрема:

- проведення навчальних заходів з питань запобігання і протидії корупції;

- критерії обрання ділових партнерів;

- механізм повідомлення про виявлення ознак порушення Антикорупційної програми, ознак вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, а також конфіденційність таких повідомлень та захист викривачів;

- норми професійної етики та обов'язки і заборони для працівників;

- механізми запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;

- обмеження щодо подарунків тощо.

Положення Антикорупційної програми, що стосується дотримання норм професійної етики працівниками закладу вищої освіти, характеризує морально-психологічну атмосферу професійної діяльності, відповідність принципів і чинників поведінки працівників соціальним очікуванням. Низка етичних вимог та психолого-поведінкових ознак, притаманних особистості працівника закладу вищої освіти МВС України [3], закономірно визначає поведінкові стандарти якісного і неупередженого виконання службових обов'язків. Найсуттєвішими з них є: висока культура спілкування, толерантне та шанобливе ставлення до громадян, керівників та співробітників під час виконання службових обов'язків; сумлінність та компетентність; схильність до постійного професійного удосконалення та саморозвитку; креативність та адекватність у прийнятті рішень.

Важливою є наявність системи менеджменту протидії корупції в закладах вищої освіти із специфічними умовами, до якої з необхідністю має бути включене психологічне супроводження як створення самої Антикорупційної програми, так і усіх етапів її реалізації.

Певної уваги потребує такий важливий аспект боротьби із корупцією у закладі освіти, як отримання інформації про факти зловживання, зокрема проблема взаємодії зі специфічним колом осіб, які займають особливий статус в системі боротьби і протидії корупції. Йдеться про відносно нову категорію осіб, визначених Законом України «Про запобігання корупції», а саме – про інститут викривачів. Специфіка цієї категорії громадян може бути конкретизована з подвійної нормативності: по-перше, з позиції, врегульованої вже згаданим Законом, а по-друге, – з точки зору психологічно опосередкованої суспільної моралі. Як відомо, норми моралі і норми права в будь-якому суспільстві далеко не завжди є синергійними, вони часто-густо вступають у протиріччя одна з одною, що становить додаткові ризики для осіб, які обирають відповідну модель поведінки. Безумовно, Закон України «Про запобігання корупції» належним чином оцінює вагомість викривачів у справі інформаційного забезпечення протидії корупції, виокремивши цю вагомість у особливому Розділі УШ («Захист викривачів»). В ньому наводиться визначення викривача, – це «Особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривач), – особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою» (ст. 53, Розділ VIII). Інформація, яку може надати викривач, законодавцем вважається настільки важливою, що у цій же статті («Захист викривача») особі попередньо надається низка індульгенцій стосовно невиправдання нею інформаційних очікувань. Так, пункти 1–7 ст. 53 забезпечують викривача такими пільгами, які не приналежні навіть особам, що інформують про убивство чи пограбування. По-перше, у п. 1 зазначено, що викривач повідомляє інформацію при наявності обґрунтованого переконання, що вона є достовірною, але жодної

відповідальності особи не настає у разі недостовірності інформації. Пункт 2 ст. 53 гарантує викривачу захист держави і зобов'язує державну владу і правоохоронні органи його забезпечити. Згідно п. 3 ст. 53, особа викривача є повністю втаємниченою («Інформація про викривача може бути розголошена лише за його згодою.») та захищеною від неробства і професійної непридатності, оскільки вона, «... або член її сім'ї не може бути звільнена чи примушена до звільнення, притягнута до дисциплінарної відповідальності чи піддана з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) або загрозі таких заходів впливу». Врешті, інформація, надана викривачем, «... може бути здійснена... без зазначення авторства (анонімно)» (п. 7 ст. 53). Противагою декларованому Законом захисту викривача виступає такий могутній важіль впливу, як громадська думка (суспільна мораль), якій притаманна значна інерційність, спроможна приймати нові постулати протягом багатьох років. В очах вітчизняних громадян – побутових моралістів, образ втаємниченого інформатора щодо фактів корупції асоціюється з образами донощика, «стукача», тобто має негативне етичне забарвлення і, відповідно, характеризується вкрай негативним психологічним ставленням до цієї особи. Основними чинниками формування подібного ставлення до викривачів в нашому суспільстві, окрім згаданої інерційності моралі, є:

- атомізація суспільства;
- різноспрямованість соціальних установок і очікувань;
- критичне ставлення до влади;
- невпевненість у власній безпеці від наслідків інформування;
- пріоритетність особистих корисливих інтересів.

Крім того, критичне ставлення в суспільстві до особи викривача може бути пов'язане із системою заохочення інформування, особливо заохочення матеріального. Дійсно, користь як мотивація корупції утворює єдність системи цінностей з користю як мотиватором поведінки викривача, що не сприяє формуванню до них позитивного громадського ставлення. Відповідно, в суспільстві необхідне культивування консolidованої цінності інформування про факти корупції і понять «справедливість» та «законність», активна просвітницька робота щодо адекватної корекції уявлень в структурі суспільної та індивідуальної психології.

Таким чином, узгодженість взаємодії посадових осіб, громадян і суспільства в цілому щодо протидії та запобігання корупції можлива по мірі вирішення комплексної проблеми модифікації соціально-культурних та економіко-правових цінностей в напрямку їх переорієнтування на неприйняття корупційних проявів. Оптимізація механізму морального та правового захисту не лише викривачів, але й осіб, які в процесі взаємодії з ними працівників органів державної

влади та місцевого самоврядування, на яких покладено обов'язки з організації роботи щодо запобігання та протидії проявам корупції, виявляють готовність до радикальної перебудови їх корупційної спрямованості, можлива по мірі усунення низки негативно діючих чинників – страху щодо можливих тяжких наслідків взаємодії, подолання недовіри до влади та усунення ідейно-політичних протиріч між суспільством та державою.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>.

2. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 березня 2017 року № 75.

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 №1556-VII (із змінами і доповненнями). Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Баранець Володимир Анатолійович,
заступник керівника секретаріату
Комітету Верховної Ради України з
питань правоохоронної діяльності;
Школьніков Владислав Ігорович,
викладач кафедри інформаційних
технологій та кібербезпеки ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

ЗАКОНОДАВЧА НЕОБХІДНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВСІ ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Кримінальний кодекс України не розглядає відповідальність за корупційні злочини в межах будь-якого окремого розділу його Особливої частини. Серед двадцяти розділів Особливої частини цього Кодексу не існує розділу, який би мав назву «Корупційні злочини». Натомість законодавець застосував неординарний підхід – визначення корупційних злочинів наведено у примітці до ст. 45 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» у розділі IX «Звільнення від кримінальної відповідальності» Загальної частини КК України [1].

Перелік корупційних злочинів визначений приміткою до статті 45 КК України, згідно якого корупційними злочинами згідно з цим Кодексом вважаються злочини, передбачені у ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 357, ч. 2 ст. 410, у разі їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 354, 364, 364¹, 365², 368–370 цього Кодексу.

У науковців та практичних працівників існує досить тривала дискусія щодо визначення вичерпного переліку корупційних злочинів, передбачених чинним законодавством. Наявність ратифікованих Верховною Радою України міжнародно-правових договорів ще більше ускладнює дане завдання у зв'язку із необхідністю правильної імплементації відповідних положень в українське законодавство. Переліки корупційних злочинів містяться в окремих положеннях Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 р., Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 4 листопада 1999 р., Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р.

Тому, примітка ст. 45 КК України повинна бути доповнена всіма злочинами, які можуть містити корупційний склад злочину. Це необхідно для того, щоб особа, яка вчинила корупційний злочин, не могла звільнитися від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування, включаючи неможливість амністії та помилування.

Наприклад, *Міжнародна організація FAFT наголошує на тісний зв'язок, який існує між корупцією та легалізацією (відмиванням) злочинних доходів, та на потребі зосередитись на проблемі корупції як джерелі формування злочинних доходів, які згодом можуть легалізуватись та використовуватись на фінансування тероризму.* В свою чергу, Конвенція ООН проти корупції визначає легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, корупційним злочином, але примітка статті 45 КК України – ні.

Окрім невизначеності усього переліку корупційних злочинів, слід відмітити проблему, пов'язану з тим, що істотна кількість корупційних злочинів є невеликої та середньої тяжкості. Це створює серйозні перепони для успішної діяльності правоохоронних органів в розслідуванні таких злочинів. При цьому слід відмітити, що одним із загальних принципів, притаманній не тільки кримінальному праву, а й іншим галузям права, є принцип справедливості. В рамках кримінального права цей принцип означає, що кримінальне покарання чи інший захід кримінально-правового впливу, застосовувані до злочинця, повинні відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину, а також особі злочинця.

Відповідно ст. 12 КК України, ступінь тяжкості злочинів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 191, ч. 1 ст. 211, ч. 2 та ч. 4 ст. 354, ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 368², ч. 2 368², ч. 1 ст. 369, ч. 2 369² КК України є середньої тяжкості, ч. 1 ст. 210, ч. 1 та ч. 3 ст. 354, 366¹, ч. 1 368², ч. 1 ст. 369² КК України є невеликої тяжкості.

Внаслідок цього неможливо проводити весь комплекс негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених главою 21 Кримінального процесуального кодексу України.

З урахуванням того, що корупція – це високо латентний злочин, а особи, які вчиняють корупційні злочини, як правило є заможними та мають високий рівень фізичного та інформаційного захисту, розслідування та розкриття таких злочинів неможливо без проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій.

В даному контексті також слід відмітити про неможливість проведення НС(Р)Д до постановлення ухвали слідчого судді (ст. 250 КПК України) щодо всіх корупційних злочинів.

Згідно з статтею 250 КПК України у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Визначальними умовами для застосування ст. 250 КПК України є врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого конкретними розділами Особливої частини Кримінального кодексу. Наприклад, корупційний злочин, передбачений ст. 410 КК України (викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем) вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем є тяжким злочином, але Розділ XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» відсутній в переліку розділів Особливої частини КК України, визначеної в ст. 250 КПК України. Це не дозволяє проводити НС(Р)Д до постановлення ухвали слідчого судді під час досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 410 КК України.

Шляхами вирішення всіх вищезазначених прогалин в кримінальному законодавстві України повинно стати:

- 1) доповнення примітки до статті 45 КК України іншими злочинами, які містять ознаки корупційними складу;

- 2) посилення кримінальної відповідальності за вчинення корупційних злочинів;

- 3) внесення зміни до КПК України, з метою можливості проведення НС(Р)Д до постановлення ухвали слідчого судді в разі вчинення корупційних злочинів, незалежно від їхньої приналежності до того чи іншого розділу Особливої частини КК України.

Список використаних джерел

1. Савченко А.В. Корупційні злочини в Україні: проблеми кримінально-правового розуміння. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 14–24.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 28.11.2019 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 28.11.2019 URL: Україна <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/4651-17>

4. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V. Дата оновлення: 18.10.2006 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16>.

Бугера Сергій Іванович,

начальник відділу з вивчення проблем захисту національних інтересів в економічній сфері та протидії корупції Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

КОРУПЦІЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ

Для корупціонерів економіка є самим привабливим, поживним середовищем, з якого вони отримують найбільші прибутки, а держава, відповідно, несе найбільші збитки [1]. При цьому функціонування аграрного сектору економіки має певну специфіку, насамперед, через необхідність присутності в більшості технологічних процесах такого специфічного і головного засобу виробництва, як землі, і зокрема, землі сільськогосподарського призначення. Це в свою чергу розширює межі корупційних ризиків в аграрному секторі економіки та призводить до її тінізації.

Так, у сфері земельних відносин основну увагу оперативних підрозділів правоохоронних органів сконцентровано на викритті фактів одержання неправомірної вигоди та корупції з боку посадовців, уповноважених здійснювати розпорядчі функції під час здійснення операцій із землею. Аналіз свідчить, що найчастіше предметом посягань є землі сільськогосподарського призначення. Із загальної кількості виявлених кримінальних правопорушень майже третина пов'язані з протиправними оборудками із землями сільськогосподарського призначення [2, с. 201].

Зокрема, тільки у 2017 році понад 8 тис. га землі сільськогосподарського призначення, власником яких є держава, стали об'єктом корупційних схем, викритих Національним антикорупційним

бюро України (НАБУ). Загалом детективами НАБУ викрито понад 2 млрд. грн. збитків, завданих через корупцію в агропромисловому комплексі: 52 % махінації із землею, 48 % розтрата коштів та майна державних підприємств. Понад 70 млн. грн. відшкодовано [3].

Крім того, у 2016–2017 роках спостерігалось різке зростання площі сільськогосподарських земель, що знаходились в тіньовій оренді, тобто орендувались без офіційної реєстрації договорів оренди. Також в останні роки суттєво зростають обсяги неофіційного (фактично – тіньового) ринку у секторі селянських господарств – за експертними оцінками, по овочах він перевищує 80 %, м'ясу – 60 %, молока – 40 % [4].

При цьому однією з основних загроз, яку представляє тіньова економіка для економічної системи, є спотворення механізмів дії законів та інструментів ринку, що призводить до неефективності механізмів стимулювання економіки, стримуючи економічний розвиток країни. Тому з боку держави важливим є запровадження заходів, спрямованих на мінімізацію впливу системних чинників тінізації економіки [5]. Особливо важливим це є для аграрного сектору економіки, і зокрема, щодо забезпечення ефективної державної фінансової підтримки малих та середніх агровиробників [6].

Необхідно зазначити, що Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено Антикорупційна програму на 2018–2020 роки, головною метою якої є вжиття ефективних та вдосконалення діючих заходів, спрямованих на ефективне й дієве запобігання корупції у всіх сферах діяльності Міністерства [7].

Також важливим є те, що Міністерством аграрної політики та продовольства України був розпочатий процес проведення оцінки корупційних ризиків у діяльності Міністерства. Під корупційним ризиком мається на увазі ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [8].

Необхідно зазначити, що після об'єднання Міністерства економічного розвитку і торгівлі з Міністерством аграрної політики та продовольства в єдине відомство важливим стало питання синхронізації діяльності всіх ринків та запровадження ефективних, прозорих і зрозумілих правил гри. Реформа аграрної сфери з огляду на її комплексність вимагає стратегічного узгодження із ключовими змінами в інших сферах. Дерегуляція та діджиталізація – ключові інструменти боротьби з корупцією у сферах апробацій, сертифікації та дозвільної діяльності пов'язаних з доступом новітніх засобів виробництва в аграрному секторі та доступу виробленої сільськогосподарської продукції до українського та міжнародного споживача [9].

Підсумовуючи викладене вище, необхідно зазначити, що для підвищення рівня ефективності запобігання корупції в аграрному секторі економіки необхідним є оновлення стратегічних підходів до

вирішення питання запобігання корупції на загальнодержавному рівні. Про це йдеться у Національній доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 році [10]. Зокрема вказується на необхідність забезпечення підготовки нової Антикорупційної стратегії на найближчі декілька років, а також розроблення відповідної Програми реалізації нової Стратегії. Цілі Антикорупційної стратегії 2014–2017 років, яких не вдалося досягнути, та заходи Програми з її реалізації, що залишилися невиконаними, за результатами аналізу їхньої актуальності, підлягають включенню до нової Антикорупційної стратегії, що забезпечить поступовість у діях з подолання корупції. Також необхідним є забезпечення формування державної антикорупційної політики та подальшу її реалізацію у тісній співпраці з міжнародними партнерами, із залученням широкого кола експертів з антикорупційних питань та з урахуванням думки бізнес-спільноти та громадськості, що дозволить: ефективно виконувати спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції своїх функцій в інтересах суспільства; охопити заходами з протидії корупції усі важливі сфери суспільного життя та укорінити в суспільстві несприйняття корупційних шляхів вирішення проблем.

Список використаних джерел

1. Гончарук С.Т., Рябченко В.В. Корупція – загрозливе явище вітчизняної економіки. URL: <https://er.nau.edu.ua>NAU> +Гончарук_Рябченко.
2. Цвіркун Н.Ю. Деякі аспекти корупції в сфері земельних відносин. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., (31 берез. 2017 р., м. Харків, Україна) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. С. 201–202. URL: <https://univd.edu.ua>science-issue>.
3. Корупція на державних підприємствах: аграрно-промисловий комплекс. URL: https://https://www.flickr.com/photos/nab_ukr/35752749474.
4. Пояснювальна записка до доопрацьованого проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств». URL: https://http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64040.
5. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2018 році. URL: <https://http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
6. Відсипати грошей: журналісти розпитали фермерів та експертів про корупцію в розподілі аграрних дотацій. URL: <https://agroday.com.ua/2018/12/20/zhurnalisty-rozpytaly-fermeriv-ta-ekspertiv-pro-korupsiyu-u-rozpodili-agrarnyh-dotatsij/>.

7. Антикорупційна програма на 2018–2020 роки: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 22 листопада 2018 року № 568. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/pro-nas/zapobigannya-proyavam-korupciyi/plani-ta-programi-antikorupciynih-zahodiv/> antikorupciyna-programa-na-20182020-roki.

8. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 2 грудня 2016 року № 126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16>.

9. Тимофій Милованов розповів про мету та перспективи об'єднання двох міністерств. URL: <https://http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7e9b2cd1-ea78-436c-8e12195dbdd10ae0&TimofiiMilovanovRozpovivProMetuTaPerspektiviMinisterstv>.

10. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 році: схвалено рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції 29 березня 2019 року № 885. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Natsdopovid-2018.pdf>.

Бусол Олена Юрївна,

завідувач кафедри спеціально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ФЕДЕРАЛЬНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ США В ПРОТИДІІ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У 2019 р. виповнилось 111 років із дня створення Федерального бюро розслідувань (ФБР) США. Тридцятий президент США Джон Калвін Кулідж впешу в історії держави розпочав антикорупційну реформу та системну боротьбу з корупцією та організованою злочинністю на вищому рівні влади. В США 26 липня 1908 р. у США було створено Бюро розслідувань для розслідування особливо тяжких федеральних злочинів, в тому числі, корупційних.

Але перші 16 років свого існування Бюро розслідувань використовувалося політиками для зведення рахунків шляхом інтриг, оскільки прокурорів контролювало Міністерство юстиції і Генеральна прокуратура. Апогеєм корупції стала адміністрація 29-го президента США Вільяма Гардінга. У 1935 р. наступний директор ФБР, що обіймав посаду майже півстоліття – Едгар Гувер, зумів підвищити статус Бюро, яке тоді отримало свою нинішню назву «Федеральне бюро розслідувань». Перше в історії США антикорупційне розслідування було розпочато проти міністра внутрішніх справ Альберта Фолля, який в 1929 р. вперше в американській історії був

визнаний винним в корупції та засуджений до 1 року в'язниці і штрафу в \$100 тис. [1].

Відповідно до Програми боротьби з організованою злочинністю під керівництвом міністерства юстиції США та у взаємодії з правоохоронними органами функціонує організація «Ударні сили». Ключове завдання організації – розкриття корупційних злочинів у складі організованих злочинних груп.

«Громадською корупцією» (public corruption) – корупцію серед місцевих чиновників, чиновників штату та федеральних посадових осіб у США займається центральний офіс у столиці та офіси на місцях. Офіс розглядає всі повідомлення про випадки «хабарництва», що вигідно відрізняє їх роботу від роботи правоохоронних органів України у цій сфері. При цьому використовуються перехоплювачі третього рівня (title III intercepts) – авторизовані судом засоби, які дозволяють проводити перехоплення та запис розмов потенційних злочинців, відповідно до санкції суду. Законні підстави на проведення цього заходу слідчим дає Комплексний закон із запобігання злочинності від 1968 р. (Omnibus Crime Act) [2].

Найефективнішими заходами під час виявлення та викриття злочинних організацій залишаються оперативно-розшукові, або, так звані, таємні операції.

Їх використання перебуває під контролем ФБР та Міністерства юстиції США. Усі таємні операції ФБР спрямовані на протидію організованої злочинності, здійснюються з узгодженням з Федеральним прокурором, що передбачено розділом 28 Зведення законів США (ст. 509, 510, 533) [3, с. 170].

Федеральне бюро розслідувань має спеціалізовані слідчі підрозділи, в яких працюють спеціальні слідчі з фінансових питань, які займаються саме боротьбою з глобальною корупцією. Вони часто формують команди разом з агентами Служби внутрішніх доходів США (IRS/СВД). Зокрема, ФБР створило Міжнародний відділ боротьби з корупцією зі штаб-квартирою у Вашингтоні, округ Колумбія, і агентами, розташованими у Вашингтоні та інших ключових містах Сполучених Штатів Америки. Крім того, у кожному з цих агентств є представники, які працюють в багатьох посольствах США по всьому світу, і які можуть сприяти розслідуванням злочинів, вчинених за кордоном [4].

ФБР створило додатково три підрозділи з протидії корупції на міжнародному рівні у Нью-Йорку, Вашингтоні та Лос-Анджелесі. До складу Лос-Анджелеського центру входять агенти з офісів у Сан-Франциско, Г'юстоні та Бостоні. Стратегічно розміщені центри з протидії корупції і в інших державах світу. ФБР тут діє відповідно до «Закону про запобігання корупції за кордоном» (Foreign Corrupt Practices Act (FCPA)). Закон значно спростив роботу ФБР у напрямі протидії корупції, зокрема й у часі. ФБР представило цей закон в

Організації економічного співробітництва та розвитку (Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)) як модель для міжнародної спільноти. На сьогодні американська модель справедливо визнана у світі найкращою практикою з протидії корупційній злочинності, тож США можна вважати лідерами на міжнародній арені у цьому питанні [2].

ФБР, у ході оперативної розробки осіб, стосовно яких є підозри в шпionaжі, широко користується послугами Управління по боротьбі з фінансовими злочинами (Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN)), яке фактично координує діяльність всіх державних органів по боротьбі з «відмиванням коштів». Так, за даними американських ЗМІ, сааме FinCEN виявило підозріле надходження готівки на банківські рахунки супершпигуна XX століття, колишнього співробітника ЦРУ Еймса і своєчасно «давці сигнал», сприяло його викриття [5].

Міністерство юстиції США має свою Програму з повернення корупційних активів. Сполучені Штати виступають партнером Ініціативи з повернення вкрадених активів (Stolen Asset Recovery Initiative (StAR)), а також є членом Кемденської міжвідомчої мережі з повернення активів (Camden Asset Recovery Inter-Agency Network (CARIN)), і підтримують розвиток регіональних еквівалентів мережі CARIN та Ініціативи координаційних органів з повернення активів (Asset Recovery Focal Point Initiative), якою, у свою чергу, опікується Інтерпол та StAR.

Наведу найяскравіші приклади співпраці США щодо повернення корупційних активів. Так, Сполучені Штати конфіскували та повернули до Перу корупційні доходи на суму в більше ніж \$20 млн, які були пов'язані з кримінальною діяльністю экс-голови розвідки Перу В. Монтесіноса та його помічників. Спільні зусилля перуанських та американських правоохоронних органів, а також органів із інших держав, спонукали помічників В. Монтесіноса добровільно повернути додаткові мільйони доларів корумпованих доходів урядові Перу. Так само успішно Сполучені Штати конфіскували та повернули Італії більше, ніж 117 \$млн., що являли собою корумповані доходи судової влади [6].

Корупція в Сполучених Штатах Америки відноситься до викликів, які несуть загрозу національним інтересам держави. Наявність корупції призводить до втрати довіри у власний уряд, а це підриває державність, відтак поширюється тероризм та порушуються права людини.

Саме тому щороку в США розслідується безліч справ про корупцію в органах влади різних рівнів. Серед найбільш гучних справ і результатів розслідування за останнє десятиліття – тюремний вирок колишньому губернатору штату Іллінойс Рода Благоєвичу, звинувачення на адресу сенатора Роберта Менендеса, кримінальне провадження щодо колишнього губернатора штату Нью-Йорк Еліота Спітцера.

Антикорупційні структури США за багато років існування довели свою спроможність. ФБР – організація, діяльність якої оснований на розвіданих про наявні загрози та має дієву програму із запобігання корупції. При цьому ресурси розподіляються в залежності від загроз і отриманих розвідувальних даних. Про рівень ефективності ФБР у розкритті корупційних злочинів свідчить велика кількість обвинувальних вироків. За останні чотири роки ФБР успішно розслідувало близько 80 справ, що, з відповідними поправками щодо кількості населення та криміногенної ситуації, можна взяти за орієнтир при прогнозуванні кількості майбутніх справ українського ДБР.

Знов, як і у випадку з відомим у всьому світі успіхом антикорупційної реформи в Республіці Сінгапур, відмічу важливість наявності політичної волі особистості, яка очолює цей орган. Без реформи Дж. К. Куліджа та його політичної волі, антикорупційна система в США ще довго не могла б відбутися – це стало результатом роботи держави та всієї політичної системи. Так, само, з політичною волею очільника антикорупційних реформ в Гватемалі, відповідно до моїх попередніх досліджень, пов'язую успіх у мінімізації корупції в певний період і в цій державі. Отже, можна вважати, що основний вплив на рівень корупції чинить не стільки функціонування спеціалізованого антикорупційного суду, як політична воля та щирі зусилля головного ідеолога антикорупційних реформ.

Список використаних джерел

1. Коррупция в США: Эксклюзивное интервью начальника ФБР по борьбе с коррупцией Джеффри Саллета. URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/fbi-director-interview/3070459.html>.

2. В ексклюзивному інтерв'ю «Голосу Америки», правоохоронці США розповіли, як вони борються проти корупції. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/fbi-lyudy-mayut-doviryty-svoim-chynovnykam/3114413.html>.

3. Хірсін А.В. Операції ФБР з протидії організованій злочинності у США. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2004. № 4. С. 169–177.

4. Федеральне бюро розслідувань США у розслідуванні корупції. URL: <https://www.state.gov/documents/organization/276389.pdf>.

5. Невдашов И. FinCEN – американский ответ финансовым преступлениям. Экономический терроризм. URL: <http://www.e-terror.ru/it2b2.view7.page18.html>.

6. Механізми та процедури повернення активів у США: Практичний посібник для міжнародної співпраці. URL: http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/KMBD/04%202016+stud/mishkov.pdf.

Василик Віталій Валентинович,
заступник Міністра юстиції України

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Корупція сьогодні становить проблему, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно актуальним питанням. Це повною мірою відноситься і до України, високий рівень корумпованості у якій визнано керівництвом держави, найвпливовішими суб'єктами політичного життя, міжнародними інституціями та незалежними антикорупційними організаціями.

Не є винятком і Державна кримінально-виконавча служба (ДКВС). За даними Всеукраїнської громадської організації «Пенітенціарна асоціація України», що надійшли за запитом від міністерства юстиції, станом на 31 жовтня 2019 р.: розпочато 79 кримінальних проваджень, щодо персоналу кримінально виконавчої служби. Більшість цих проваджень розпочато за ст. 309, 307 Кримінального кодексу України (КК), з них за ст. 309 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» – 25, ст. 307 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» – 20. Що стосується злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг за ст. 364 КК (ч. 1) – 2, ст. 365 КК (ч. 1, ч. 2, ч. 3) – 3, ст. 366 КК (ч. 2) – 1, ст. 367 КК (2) – 1, ст. 368 КК (3) – 15, ст. 368 КК (ч. 1, ч. 2) – 2. За ст. 190 «Шахрайство» – 1, ст. 191. «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» – 3. Осіб, притягнутих судом до відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, за період з 01.02.2018 р. по 15.11.2019 р., за 2018 – 18 осіб, 2019 – 16 осіб.

На сьогодні в системі ДКВС штатна чисельність персоналу складає 33732 співробітників, 26867 співробітників працює в органах і установах виконання покарань, у тому числі в Адміністрації ДКВС, особи рядового та начальницького складу складають 22041 особа, з них 6226 – середній та старший начальницький склад та 15815 молодший начальницький склад, некомплект особового складу – 3823 особи.

Згідно доповіді Є. Ю. Бараша на міжнародній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» аналіз адміністративної практики свідчить, що упродовж 2015 року за вчинення корупційних правопорушень особовим складом ДКВС України складено 20 адміністративних протоколів (у 2014 році – 13), у тому числі: щодо однієї адміністративної справи рішенням судом не прийнято (Київська область); дві адміністративні справи закрито (Миколаївська та Тернопільська області); 17 працівників притягнуто до адміністративної

відповідальності. Із загальної кількості адміністративних протоколів 15 (75 %) складено за фактами вчинення корупційних діянь, пов'язаних із доставкою на територію зони, що охороняється, заборонених предметів із метою передачі їх засудженим за неправомірну винагороду та надання засудженим непередбачених законом переваг. Адміністративні протоколи за такими фактами складено стосовно працівників органів і установ виконання покарань у Дніпропетровській – 4; Хмельницькій – 3; Харківській – 2; Волинській, Донецькій, Миколаївській, Полтавській, Чернівецькій – по 1 у кожній області. Водночас необхідно зазначити, що лише за чотири місяці 2016 року зафіксовано 13 випадків серед персоналу згаданих органів та установ з корупційними ознаками.

Якщо порівняти стан справ з 2014 роком, то можливо зробити висновок, що кількість злочинів серед персоналу ДКВС України, та кількість притягнення судом до відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень збільшилась.

Якщо узагальнити й систематизувати причини виникнення корупції, то в загальному вигляді можна сформувати таку класифікацію: соціально-економічні причини; політичні причини; організаційно-інституціональні або бюрократичні причини; правові причини; транснаціональні причини; морально-психологічні фактори.

Особливими причинами корупції в ДКВС є такі, що зумовлюють корупцію саме в цьому органі державної служби. Їх слід поділити на об'єктивні (їх ще можна назвати зовнішніми) та суб'єктивні (відповідно, це внутрішні причини). Об'єктивні пов'язуються зі специфікою професійної діяльності, відсутністю належної організації виконання працівником своїх службових обов'язків, несприятливими умовами несення служби тощо. Суб'єктивними є чинники, безпосередньо зумовлені рівнем розвитку та вихованням особистості працівника ДКВС, зокрема до таких чинників належать: відсутність уявлення про належну та гідну поведінку; недостатня розвиненість морально-ділових якостей; здатність піддаватися негативним впливам з боку колег, які вчиняють корупційні дії; відсутність принципових позицій щодо чесного та відповідального несення служби; відсутність вольових якостей; бажання бути «своїм» усупереч власним установкам тощо.

На Тюремному порталі Громадської правозахисної організації «Донецький меморіал» у публікації «Скасування статті 391 КК України – мовчання проти аргументів» одним із таких чинників визначається диспозиція самої статті «Ця стаття є надзвичайно корупціогенною: персонал тюремних установ нерідко вимагає із засуджених хабарі під загрозою застосувати до них ст. 391 та «навісити» додатковий строк. Європейський комітет з питань запобігання катуванням двічі в своїх доповідях після візитів в Україну (параграф 46 доповіді за 2017 рік і параграф 103 доповіді за 2018 рік) наголошував на необхідності скасування статті 391 КК України.

Нагадаємо, що це вже друга спроба ухвалити подібний законопроект – три роки тому був зареєстрований законопроект № 2708, за який парламент так і не проголосував.

Як зазначає вітчизняний науковець М. Рудницьких, зарубіжний досвід, дійсно, свідчить, що аналогів цієї статті в законодавстві інших країн немає, однак проводити такий аналіз виключно за однією статтею не коректно. Необхідно системно порівнювати правові засади виконання покарань та запобігання вчинення дій, пов'язаних з невиконанням законних вимог працівників установ виконання покарань. Адже у зарубіжних країнах представлений широкий спектр процедурних інструментів, непередбачених чинним вітчизняним законодавством. Сюди можна віднести: динамічну безпеку, механізми та інструменти реабілітації, оцінку ризиків, а також по камерний спосіб тримання засуджених. Брати ж до уваги зарубіжний досвід слід системно, а не вибірково. У разі відміни кримінальної відповідальності за злісне невиконання законних вимог адміністрації, саме явище недотримання вимог залишається, однак прибираються будь-які методи протидії даному негативному явищу. Варто враховувати певну загально превентивну функцію ст. 391 КК України: 46% відсотків засуджених визнають дієвим заходом морального впливу саме існування даної норми. На сьогодні декриміналізація ст. 391 КК України є такою, що може призвести до погіршення криміногенної ситуації в установах виконання покарань (УВП), вплине на забезпечення безпеки в УВП, не враховуючи психологічне сприйняття такої відміни як засудженими так і працівниками.

Для такої декриміналізації необхідна база у вигляді стабільно працюючої системи виконання покарань, альтернативні дисциплінарні та соціально виховні засоби та методи роботи із засудженими, направлені на попередження та або припинення протиправних дій з боку засуджених, укомплектовані штати кваліфікованих працівників, які обізнані та впроваджують у свою діяльність елементи динамічної безпеки, а найголовніше – чітка та апробована стратегія роботи із засудженими, що систематично порушують порядок відбування покарання.

Як свідчать статистичні данні отриманні від ДКВС упродовж 2016 року ст. 391 КК України застосовувалась до засуджених у 95 випадках, за 2017 рік – у 99 випадках, за 2018 рік – у 130 випадках, за 9 місяців 2019 року – у 122 випадках.

Послаблення кримінально-правового впливу на засуджених може позначитись на формуванні агресії останніх щодо персоналу. Так, протягом дев'яти місяців 2019 року, засудженими вчинено вже 29 злочинів, відповідальність за які передбачена статтями 342, 345 КК України (у 2018 році засудженими вчинено 27 таких злочинів).

Статтею 131¹ КВК України чітко визначено поняття дисциплінарного проступку, зокрема це протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на встановлений порядок у сфері виконання покарань, вчинене цією особою. У разі доведення вини та протиправності діянь засудженого під час дисциплінарного провадження,

процедура якого визначена статтею 135 КВК України, вбачається те, що засуджений свідомо, систематично, вперто не бажає дотримуватись встановленого порядку відбування покарання, нехтуючи та нівелюючи зазначені вище мету і завдання кримінально-виконавчого законодавства.

Систематичні порушення встановленого порядку відбування покарання одним засудженим набувають суспільної небезпеки в тому, що в середовищі засуджених, в якому перебуває порушник, нехтування встановлених вимог в подальшому може набути масштабності.

Таким чином, формально зазначені вище діяння засудженого, підпадають ознакам ст. 11 КК України, якою визначено поняття злочину.

Отже, суспільна небезпечність цього злочину полягає у тому, що він перешкоджає виконанню вироку суду та досягненню цілі покарання, порушує нормальну діяльність органів і установ кримінально-виконавчої служби.

Адміністрацією установ виконання покарань ст. 391 КК України застосовується виключно для попередження більш тяжких злочинів у місцях позбавлення волі, профілактики правового нігілізму як окремого засудженого, так і у середовищі засуджених взагалі.

На наш погляд основними причинами корупції серед персоналу ДКВС є: неналежне грошове забезпечення працівників, відсутність соціальних гарантій, але ж поряд з підвищення заробітної платні повинно бути підвищення рівня юридичної відповідальності за подібні правопорушення, встановлення громадського контролю за діяльністю ДКВС, прозорої процедури прийняття рішень посадовими особами, повної реалізації. Ще однією причиною корупції в кримінально-виконавчій службі є низький рівень освіти. Високий рівень освіти суспільства призводить до більш високої моральності та, як наслідок, до нетерпимості до корупційних проявів як аморальної поведінки. Крім того, освічене суспільство має відповідні знання про свої права та обов'язки, тобто має високий рівень правової культури.

Фактором, який значно впливає на рівень корупції, є якість правової системи держави, особливо забезпечення нею можливості затримання та належного покарання за вчинення корумпованих діянь. Правовий фактор, у свою чергу, безпосередньо пов'язується з існуванням ефективних антикорупційних законів.

Висновки:

1. Декриміналізація ст. 391 КК України суттєво не вплине на стан корупції в ДКВС.

2. Підвищення грошового забезпечення, соціальні гарантії, підвищення юридичної відповідальності за корупційні діяння можуть суттєво вплинути на зменшення рівня корупції серед персоналу ДКВС.

3. Підвищення рівня освіти персоналу, виховання у персоналу високих моральних якостей, культивування нетерпимості до корупційних проявів повинно привести до позитивних зрушень в напрямку профілактики та боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції». *Відомості Верховної Ради*. 2014, № 49. С. 56.
2. Бараш Є. Ю. Огляд корупційних діянь персоналу державної кримінально-виконавчої служби України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ : НАВС, 2016. С. 23–25.
3. Запит від Всеукраїнської громадської організації «Пенітенціарна асоціація України» від 29.11.2019 р. № 22.
4. Тюремний портал, Громадська правозахисна організація «Донецький меморіал». URL: <https://helsinki.org.ua/orhanizatsiya/donetskyj-memorial>.
5. Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. «Як позбутися радянщини в українських в'язницях» (ПРЕС-РЕЛІЗ) 26.10.2018 р.
6. Рудницьких М. Декриміналізація дій, передбачених статтею 391 Кримінального Кодексу України: за чи проти. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 178–184.

Василинчук Віктор Іванович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Білоус Роман Вікторович,

начальник Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України, кандидат юридичних наук

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ УПОВНОВАЖЕНИМИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ

На сьогодні в Україні відбувається оновлення правового поля щодо протидії корупції, викликане зміною суспільних цінностей, прагненням України до євроінтеграції та необхідністю заповнення прогалин, які існують у чинному законодавстві, приведення його у відповідність із загальноєвропейськими принципами та міжнародними стандартами.

Незаконне збагачення службовою особою, або особою, яка уповноважена на виконання державних функцій, як суспільно небезпечне явище розповсюджено в усіх сферах життєдіяльності суспільства, є найбільш небезпечною формою корупції. Сьогодні це не негативний чинник у діяльності службових і посадових осіб, а можливість «заплатити за послуги», прискорити та полегшити вирішення питань. Через призму кримінальних правовідносин незаконне збагачення в поєднанні з наданням неправомірної вигоди або підкупом особи стає способом ухилення від кримінальної відповідальності та покарання, зміни рішення на користь певної особи,

що призводить до зниження довіри та авторитету правоохоронних органів і формування правового нігілізму в суспільстві.

25 листопада 2019 року Президент України підписав закон щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів.

Даним законом передбачається запровадження механізму цивільної конфіскації корупційних активів, а також доповнення Кримінального кодексу України статтею 368³ «Незаконне збагачення», яка встановлює кримінальну відповідальність за придбання чиновником активів, вартість яких перевищує на 6,5 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян його законні доходи.

Водночас протидія незаконному збагаченню в діяльності правоохоронних органів ще не дала очікуваних результатів, нововведення потребують наукових досліджень з позиції виявлення, припинення та документування даних кримінальних правопорушень і доведення вини особи в законному порядку з урахуванням норм ст. 62 Конституції України, ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України, у яких сформульовані положення, що ґрунтуються на принципі презумпції невинуватості, а саме: «Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину», та міжнародних стандартів і досвіду інших країн.

Для ефективної протидії незаконного збагачення було б доцільним:

- даний злочин віднести до підслідності не тільки детективів Національного антикорупційного бюро, а й до компетенції органів Національної поліції, Служби безпеки України, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, оскільки ці органи виявляють та документують неправомірну вигоду, ухилення від сплати податків, які є піддрунтям незаконного збагачення;

- покращення взаємодії як організаційної так і процесуальної уповноважених оперативних підрозділів з іншими суб'єктами запобігання корупції, зокрема незаконному збагаченню, яке буде сприяти досягненню так званого принципу «збігання інтересів» цих суб'єктів, які в межах своїх повноважень сприяють у виявленні, припиненні та документуванні даних кримінальних правопорушень. Причинами низького рівня використання можливостей інших суб'єктів протидії незаконному збагаченню є неналежне планування з виявлення, перевірки декларацій фігурантів; неналежне матеріально-технічне забезпечення уповноважених підрозділів, недостатня проінформованість щодо їх можливостей, відсутність ініціативи у проведенні заходів з повної перевірки декларацій, низький рівень професійної підготовки уповноважених оперативних працівників.

Для покращення такої взаємодії було б доцільним уведення в структуру оперативних підрозділів посади «офіцер зв'язку», а саме:

контактна особа, до повноважень якої належить взаємодія та координація з усіма органами державної влади, правоохоронними, контролюючими органами, представниками громадськості щодо своєчасного отримання оперативної значимої інформації про незаконне збагачення та її використання;

– створення єдиного державного центру інформації в структурі Міністерства внутрішніх справ України про активи фізичних та юридичних осіб, доступ до якого повинні мати лише уповноважені оперативні підрозділи, що протидіють незаконному збагаченню;

– постійна підготовка та перепідготовка уповноважених оперативних працівників, які протидіють незаконному збагаченню на базі Національної академії внутрішніх справ;

– розробки науково-обґрунтованих методик з виявлення, припинення та документування незаконного збагачення з використанням сучасних новітніх технологій, програмно-аналітичних комплексів, інформаційних ресурсів тощо.

Ващук Олеся Петрівна,

професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД СІНГАПУРУ

У зарубіжних країнах основні зусилля щодо протидії корупції спрямовані на реалізацію адміністративно-правових і організаційних заходів у сфері запобігання корупції [1, с. 242]. Серед зарубіжних країн у протидії корупції одне з передових місць займає досвід Сінгапуру. За даними Transparency International (методологія рейтингу базується на незалежних опитуваннях) Сінгапур посідає третє місце серед 180 країн з такими показниками Індексу сприйняття корупції за 2018 – 85, за 2017 – 84, за 2016 – 84, за 2015 – 85, за 2014 – 84, за 2013 – 86, за 2012 – 87 [2].

Лі Куан Ю визначав корупцію як одну з рис азіатського способу життя [3, с. 175]. Сінгапурці вважають, що подолання корупції в їх країні є однією з передумов швидкого економічного успіху, який відбувся в Сінгапурі. Протидія корупції у Сінгапурі передбачає кореляційну багатоганну систему, яку варто охарактеризувати як вертикальну стратегію швидкої протидії корупції.

Перший етап системи протидії корупції в Сінгапурі реалізовувався з пошуку і нейтралізації умов та чинників, що сприяють учиненню корупційних правопорушень. Зокрема, спрощення процедур ухвалення рішень та усунення двозначності в нормативно-правових актах всіх рівнів.

Другий етап системи протидії корупції в Сінгапурі починався з актуалізації законодавства. Така актуалізація стала результатом прийняття двох ключових нормативно-правових актів:

1. Акту про запобігання корупції, що встановлював перелік корупційних діянь і види відповідальності за їх вчинення [4, с. 363];

2. Акту що регулював створення та функціонування Сінгапурського бюро розслідування корупційної діяльності (завдання з попередження корупції та боротьби з нею) [5, с. 41]. Рухались з діяльності корупціонерів на «високих посадах» до середніх і далі з поступовим посиленням відповідальності [3, с. 177].

Третій етап системи протидії корупції в Сінгапурі стосувався процесу підбору кадрів до державного апарату, розробки стандартів діяльності бюрократії, руху програми реформ урядом «зверху до низу» [6, с. 140].

Четвертий етап системи протидії корупції в Сінгапурі полягав у поступовому запровадженні модулів електронного урядування, що спростовувало надання послуг фізичним та юридичним особам.

П'ятий етап системи протидії корупції в Сінгапурі стосувався мінімізації впливу щодо вчинення корупційних правопорушень. Зокрема, оплата праці державних службовців на рівні середньої заробітної плати працівника в приватному секторі, щорічна звітність (майно, активи, гроші, борги тощо) з їх перевіркою прокурором, ліквідація управлінських бар'єрів для розвитку бізнесу та зовнішніх інвестицій.

Засадами боротьби проти корупції у Сінгапурі наразі покладено чотири важливих принципи:

1. Ефективна робота кримінальної юстиції;
2. Ефективне антикорупційне законодавство;
3. Ефективне судочинство;
4. Ефективне державне управління [3, с. 45–46].

Досвід Сінгапуру у боротьбі проти корупції є моделлю жорсткої вертикальної стратегії зі швидкими темпами результативності, з кінцевими і проміжними завданнями спрямованими на поступове зменшення корупційних проявів до їх повної ліквідації.

Список використаних джерел

1. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. Юридичний часопис. Національної академії внутрішніх справ, № 2 (10), 2015. С. 233–246.

2. Transparency International. Електронний ресурс. <https://www.transparency.org>.

3. Лі Куан Ю. Із третього світу в перший. Історія Сінгапуру: 1965–2000. / Ю Лі Куан; пер. з англ. Є. Сагайдака. Київ. Видавн. гр. КМ-БУКС, 2016. 760 с.

4. Соловійов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: монографія. Київ: Ін-т законодавства ВРУ, 2012. 508 с.

5. Клеменчів Г. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції : огляд моделей. *OECD. Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії*. Paris: OECD Publications, 2007. 131 р.

6. Береза О. Д. Державна антикорупційна політика: сутність та особливості реалізації в постіндустріальному суспільстві. Дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2017. 218 с.

Вереша Роман Вікторович,
професор кафедри кримінального
та адміністративного права Академії
адвокатури України, доктор юридичних
наук, професор

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІІ КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Корупція має властивість не лише сама пристосовуватись до змін у суспільстві, але і здатна пристосовувати суспільство (окремі його сфери) для своїх потреб. Національні законодавці не завжди мають змогу відреагувати на виникнення нових корупційних злочинів настільки швидко, щоб виробити ефективні заходи запобігання їм на рівні кримінального законодавства. Це обумовлює необхідність на національному та міжнародному правотворчому рівні закріпити поняття корупційного злочину, оскільки це дозволить швидко ідентифікувати нові корупційні злочини відповідно до закріплених на законодавчому рівні ознак.

Корупційна злочинність є одним із найбільш небезпечних проявів корупції, яка є невід'ємною складовою цього негативного явища. Такі злочини підривають принцип верховенства права, послаблюють політичну стабільність і соціальну єдність, ускладнюють економічний розвиток, посягають на основи функціонування державного апарату. Зокрема, на міжнародному рівні було встановлено прямий вплив засекреченості окремих справ, особливо міжнародного характеру, на рівень корупції, що у свою чергу негативно впливає на демократичні принципи та верховенство права і сприяє поширенню корупційних злочинів. Саме тому у переважній більшості країн підтримується позиція закріплення на законодавчому рівні окремих видів корупційних злочинів. Таким чином, визначення шляхів запобігання вчиненню корупційних злочинів є особливо актуальним, оскільки сприятиме виробленню універсальних рекомендацій щодо боротьби із корупційними злочинними проявами як на міжнародному рівні, так і на рівні національного законодавства.

При визначенні значення громадського контролю як засобу протидії корупції, необхідно відмітити, що держава має реалізувати політику у сфері залучення різних інститутів громадянського суспільства

для боротьби із корупційними злочинами та розвивати діяльність щодо формування та встановлення громадського контролю над корупцією.

Корупційні злочини як складова частина корупції у цілому тісно пов'язані із організованою злочинністю, яка часто виходить за межі конкретної держави, завдяки чому боротьба із нею стає міжнародною проблемою. Наразі корупція є невід'ємною і важливою складовою організованої злочинності, оскільки корупційним злочинам здійснюється фінансування та інше матеріальне забезпечення організованої злочинності, що сприяє здійсненню особливо небезпечних національних та міжнародних злочинів.

Зважаючи на суспільну небезпечність корупційних злочинів та їх широку розповсюдженість, практично всі країни мають інструмент для антикорупційної боротьби репресивними (каральними) засобами. Переважна більшість національних кримінальних кодексів різних країн містять норми, що встановлюють відповідальність за корупційні злочини. До них, передусім, відносять злочинні діяння, пов'язані із одержанням, пропозицією неправомірної вигоди, підкупом, незаконним збагаченням.

Одним із основних детермінантів корупційних злочинів є особливості історичного розвитку країни, протягом якого вироблялося та вкорінювалося ставлення до корупції як явища – не стільки позитивне, скільки терпиме, що певним чином сприяло його розвитку. Серед інших можна виділити відсутність політичної волі у суспільстві, що обумовлює неможливість неупередженого застосування антикорупційних законів; високий рівень бюрократії у сфері державного регулювання; низька ймовірність виявлення і покарання тих, хто вчинює корупційні злочини; низький розвиток культури в усіх сферах суспільного життя та моральності у суспільстві. Все це виховує терпимість до корупції у суспільстві.

Засоби протидії будуть ефективними лише у тому випадку, якщо їх спрямувати на подолання причин та умов корупційних злочинів на національному рівні. Такими засобами можуть бути наступні: реалізація державою політики залучення до боротьби із корупційними злочинами інститутів громадського суспільства та населення, формування та встановлення контролю над корупцією; реалізація принципу відкритості та прозорості у діяльності органів державного та місцевого управління; контроль над діяльністю службових осіб, працівників економічного та фінансового секторів державного управління. Але головними серед заходів запобігання корупційним злочинам повинні стати ті, що спрямовані на зміну свідомості осіб, які терпимо ставляться до корупції, формування політичної, економічної, правової, соціальної культури громадян. За таких умов кримінально-правові заходи боротьби із корупцією будуть ефективно застосовуватися на національному рівні. Ці заходи є універсальним і повинні знайти нормативно-правове закріплення у всіх державах, зокрема і в Україні, які мають на меті подолати корупційну злочинність.

Визначення таких особливостей як універсальних для країн із високим рівнем корупції, а також шляхів їх виявлення сприятиме розробленню більш ефективних універсальних заходів протидії і запобігання вчиненню корупційних злочинів на міжнародному рівні з подальшою імплементацією у національні нормативно-правові акти. Це дасть можливість державам обрати найбільш прийнятний та ефективний засіб (засоби) боротьби із корупційною злочинністю.

Важливе значення в системі протидії корупції належить превентивним засобам. Їх важливість у боротьбі із корупційними злочинами важко переоцінити, адже вони: допомагають встановити заходи запобігання корупційним злочинам серед населення; полегшують викриття корупційних злочинів; можуть полегшити розслідування цих злочинів, забезпечивши відповідні органи потрібною інформацією.

При цьому можна констатувати, що недостатньо досліджені і заходи боротьби із корупційними злочинами. Важливими заходами боротьби із корупційною злочинністю визнаються послідовна демократизація всіх сфер суспільного життя; публічність влади, прозорість прийняття державних та адміністративних рішень; розроблення ефективних механізмів щодо контролю діяльності органів державної влади для формування громадянського суспільства; контроль за фінансовою діяльністю державних службовців (встановлення обов'язкового правила для державних службовців щодо надання детальної інформації стосовно всіх фінансових активів, зобов'язань та зв'язків такої особи, звітність про доходи та комерційні операції, інформація про «зовнішній» дохід, продаж та купівлю будь-якого активу тощо). Такий захід може мати успіх у боротьбі із корупційними злочинами, але це потребує розроблення чіткого механізму контролю, що вимагає глибокого дослідження даної сфери контролювання.

Одним із найбільш ефективних засобів боротьби із корупцією у сфері державного управління є встановлення режиму меритократії («влади достойних»), що надасть перевагу у боротьбі із корупційною злочинністю у державному секторі управління. Дійсно, принцип меритократії дасть змогу контролювати сфери, в яких найбільш розповсюджені корупційні злочини, а також допоможе змінити суспільну свідомість у частині нетерпимості до корупційних проявів в усіх сферах життєдіяльності.

Більшість із запропонованих заходів протидії корупційній злочинності можуть бути ефективними за умови ретельної підготовки їх до практичної реалізації, а це вимагає розробок відповідних методик та законопроектів на національному та міжнародному рівнях.

Вознюк Андрій Андрійович,
завідувач наукової лабораторії з
проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, доцент

РЕАЛЬНІ ПРИЧИНИ ТОП-КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА НЕРЕАЛЬНІ СПОСОБИ ПРОТИДІЇ ЇЇ

Корупція була, є і, очевидно, буде (принаймні в найближчому майбутньому) однією з найбільш масштабних і глобальних проблем в Україні. Попри те, що протягом останніх років вжито низку системних заходів протидії корупції, вона залишається широко розповсюдженою в різних сферах суспільного життя українців.

Позитивними зрушеннями на шляху протидії корупції слід визнати:

- 1) запровадження системи електронного декларування;
- 2) створення системи антикорупційних органів (НАБУ, НАЗК, ДБР, НП України, САП, АРМА, Антикорупційного суду);
- 3) криміналізацію незаконного збагачення та декларування недостовірної інформації;
- 4) появу вироків відносно топ-корупціонерів – службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище.

Водночас загалом механізм протидії корупції в Україні працює недостатньо ефективно. Про даний факт, зокрема свідчать численні факти злочинної діяльності, повідомлені представниками ЗМІ або виявлені правоохоронними органами, які так і не доведені до кінця у формі логічного завершення шляхом винесення обвинувального вироку суду. Звичайно, у певній частині випадків такі факти можуть не підтверджуватися, однак здебільшого за найбільш масштабні розкрадання та інші зловживання службові особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не несуть справедливої міри покарання або ж взагалі не притягуються до кримінальної відповідальності.

Це обумовлено певними причинами, які тривалий час існували або ж існують і нині в Україні. Варто звернути увагу на деякі з них.

1. Відсутність політичної волі. Якщо навіть гіпотетично вона була в окремих керівників держави, то системна корупція не дозволяла її реалізувати взагалі чи в бажаній мірі, або ж суттєво перешкоджала цьому процесу.

2. Частина законів в Україні приймається не на користь справі протидії злочинам, а, навпаки, для легалізації певних злочинних схем, створення труднощів у діяльності правоохоронних органів та інших можливостей для не притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Прикладами таких законів можна назвати «поправки Лозового», виключення з

КПК України положень про підстави призначення ревізій. У певних випадках необхідні закони навпаки не приймаються. Чого варте лише неприйняття закону України про проступки (внаслідок чого слідчі лише встигають реєструвати кримінальні провадження, однак практично не мають можливості ефективно розслідувати їх)¹.

Необхідні зміни до законодавства не завжди цікавлять окремих представників народу зазвичай з двох причин: 1) відсутність необхідного лобі для прийняття законів, насамперед у формі неправомірної вигоди «голосуючим»; 2) певні закони, що стосуються підвищення ефективності протидії злочинам, створюють загрозу найперше представникам народу, а також олігархам, на яких вони працюють.

У певних випадках представники народу у парламенті за допомогою закону, зокрема КК України, намагаються вирішити низку проблем. Наприклад, з огляду на те, що на сьогодні в Україні склалася практика використання кримінальних проваджень як засобу тиску на бізнес, декриміналізовано фіктивне підприємництво та гуманізовано кримінальну відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (декриміналізовано зазначене ухилення на суму до 3000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, тобто фактично ухилення від сплати податків у розмірі до майже 3 млн грн (точніше 2881500) не визнається злочином). Автори відповідного законопроекту в якості аргументів посилалися на те, що початок кримінального провадження – це фактично паралізація роботи підприємства, адже вилучається первинна документація, проводяться обшуки, накладається арешт на активи тощо. В результаті це має негативний вплив на функціонування підприємства, а в масштабі країни – і на весь бізнес-клімат.

Проблема звісно є, однак чи можна її вирішувати шляхом декриміналізації злочинів? Адже існують інші альтернативні шляхи, зокрема посилення контролю за правоохоронцями, удосконалення законодавства. Очевидно, що у випадку «кошмарення» бізнесу керівники правоохоронних органів «в курсі» таких процесів. Ба більше, саме вони віддають злочинні накази. Тому потрібні нормальні кадри, а не декриміналізація злочинів. Слід розробити такий порядок, який дозволяв би робити копії, а не вилучати оригінали документів. Необхідно чітко та об'єктивно перевіряти і матеріали для початку кримінального провадження, відмінити «замовні провадження», посили підрозділи внутрішньої

---

¹ У 2012 році з прийняттям КПК України введено категорію кримінальних проступків. Водночас сам закон про проступки розроблено значно пізніше, а вступити в дію він мав аж з 1 січня 2020 року, однак очевидно не вступить з огляду на неготовність до його запровадження. Окрім того, навіть якщо він і вступить в силу трохи пізніше ймовірно виникатимуть серйозні проблеми із застосуванням його положень на що неодноразово звертали увагу як вчені так і практики.

безпеки в кожному правоохоронному органі. Проблему можна частково вирішити і посиливши механізм протидії корупції в правоохоронних органах.

Якщо схема «Роттердам плюс» та інші технології злочинної діяльності була успішно введена за допомогою нормативно-правових актів, то законодавчого вирішення бурштинової проблеми ми не маємо й нині. Тобто нормативно-правові акти, що дають можливість легалізувати схеми злочинної діяльності, приймаються. Натомість проекти нормативно-правових актів, що дозволяють ліквідувати певні схеми злочинної діяльності, в окремих випадках свідомо ігноруються і зникають ще на етапі їх розроблення. Останнім часом можна спостерігати законодавчі ініціативи, спрямовані на ліквідацію низки злочинних схем, зокрема «Роттердам плюс», пов'язаних з видобуванням бурштину, зайняттям гральним бізнесом, будівництвом тощо і оптимістично сподіватися на їх успіх.

Ще один момент, на який варто звернути увагу: сучасні тенденції законотворення як в Україні, так і в усьому світі спрямовані в перше чергу на захист інтересів осіб, які вчиняють злочини, а не на підвищення ефективності протидії їм, посилення захисту інтересів потерпілого.

3. Корупція настільки проникла в апарат держави, що до кримінальної відповідальності притягнути топ-корупціонера практично неможливо через те, що він на кошти, одержані корупційним шляхом може або просто відкупитися від корумпованих правоохоронців чи суддів, або ж в гіршому випадку – забезпечити себе кваліфікованою юридичною допомогою захисників, які використовуючи системні прогалини у законодавстві та відповідні законодавчі перешкоди ефективного досудового розслідування, доб'ються якщо не закриття кримінального провадження, то принаймні винесення виправдувального вироку.

Наприклад, якщо проаналізувати судові рішення по ст. 368² та 366-1 КК України, то ми бачимо, що до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення не було притягнуто жодну особу, а за декларування недостовірної інформації притягують переважно «випадкових» службових осіб найнижчого рівня (наприклад, поліцейських, які звільнилися або голів сільських рад за неподання декларації), у яких відсутні кошти на висококваліфіковану допомогу. Лише у 2019 році почали з'являтися вироки відносно службових осіб, що займають відповідальне та особливо відповідальне становище.

4. Механізм протидії корупції серед службових осіб, які займають відповідальне чи особливо відповідальне становище, реально існує. Є НАБУ, НАЗК, ДБР, СБУ, НП України, САП, АРМА, однак у них не завжди є необхідні інструменти. Натомість стан правого забезпечення осіб, які вчиняють злочини, набагато кращий, ніж потерпілих та правоохоронних органів.

5. Варто визнати і серйозні прорахунки в реформуванні правоохоронних органів. Чого лише варта реформа щодо ліквідації міліції та створення поліції. Механізм перевірок, переатестацій, конкурсів був наскільки непродуманим, що частина старих некваліфікованих поліцейських або тих, які добре орієнтуються в корупційних схемах незаконного збагачення, залишилася на службі або ж поновилися після звільнення, натомість значна кількість висококваліфікованих кадрів була втрачена, зокрема й у результаті звільнення за власним бажанням. Окрім цього, держава не може повною мірою забезпечити усі виплати звільненим працівникам міліції, про що свідчать численні судові провадження. Під час реформування кошти, зазвичай, вкладаються у розроблення нових технологій, технік, методик, однак прості елементарні нагальні проблеми, які виникають у повсякденній діяльності поліцейського, не завжди вирішуються, що створює корупційні ризики, оскільки для їх вирішення правоохоронець починає самостійно шукати кошти – і як результат маємо затримання за вимагання чи одержання неправомірної вигоди. Ці уроки слід врахувати під час реформування інших правоохоронних органів, а також представників судової влади.

З огляду на вищезазначене сьогодні залишається потреба в удосконаленні механізму протидії корупції на вищому рівні державної влади, оскільки саме він відкриє широкі перспективи для економічного зростання України, покращення життя кожного українця. Українська держава та український народ щорічно втрачає мільярди від розкрадань в усіх сферах суспільного життя, відповідно ми маємо значно нижчої якості послуги, товари, рівень соціального та матеріального забезпечення, а саме головне – непоправні людські втрати. Адже, наприклад, розкрадання в медицині зумовлюють збільшення рівня захворюваності населення, його смертності, в обороні – збільшення непоправних втрат як серед військовослужбовців, добровольців, так і цивільного населення.

Ліквідація найбільших корупційних схем (насамперед Фукса в метрополітені, «Роттердам плюс», в сфері видобування газу, бурштину, незаконної порубки лісу, будівництва доріг та житла, грального бізнесу, приватизації тощо) дозволить не лише збільшити бюджет України в декілька разів і погасити як зовнішній так і внутрішній борг України, проводити ефективні реформи, але й здобути перемогу у війні без масових жертв.

Гвоздецький Віктор Демидович,

професор кафедри правових природоохоронних дисциплін навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування, доктор юридичних наук, професор, академік Української академії наук з державного управління

ЗАКОНОДАВЧО ВИЗНАЧЕНІ СУБ'ЄКТИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Проблема запобігання і протидії корупції в Україні, на мій погляд, на сьогоднішній день є однією з найбільш актуальних. За інформацією Міжнародної організації Transparency International, за підсумками 2018 року, Україна посіла 122-е місце із 180 країн в рейтингу «Індекс сприйняття корупції» [15].

До прийняття нового антикорупційного законодавства (2014 року), не було чіткого законодавчого визначення хто повинен протидіяти корупції в Україні [2–6].

Особливістю корупційних правопорушень є те, що вони вчинюються переважно особами, які самі створюють закони та нормативні акти і покликані намагатися примушувати інших до їх неухильного дотримання.

Незважаючи на заходи, які вживаються в Україні щодо протидії корупції, її масштаби збільшуються з року в рік. Зараз можемо з певністю констатувати, що немає жодної сфери суспільного життя, де не панувала би корупція. Тому актуальним і важливим є питання, хто має проводити заходи щодо протидії корупції і які повинні бути ці заходи.

Чинне законодавство визначило суб'єктів, які повинні здійснювати заходи протидії корупції. Відносини, що виникають у сфері запобігання корупції регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII та іншими законами, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами [1–7].

Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Вказаним Законом України визначені *спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції*, це – органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [2].

Крім того, нове антикорупційне законодавство України передбачає обмеження щодо суб'єктів відповідальності за корупційні

правопорушення, проведення попереджувальних заходів з метою запобігання і протидії корупції, що є дещо новим для вітчизняного законодавства. До таких заходів належать: обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, обмеження щодо використання службового становища, обмеження щодо одержання подарунків, обмеження щодо роботи близьких осіб; обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування [12].

Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII у Розділі II передбачено утворення Національного агентства з питань запобігання корупції як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [2].

Національне агентство з питань запобігання корупції є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітним Кабінету Міністрів України. Воно утворюється Кабінетом Міністрів України.

Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII визначено основи організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України, як спеціального суб'єкта протидії корупції [4].

Національне антикорупційне бюро України утворюється Президентом України відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року та інших законів України, є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Завданням Національного антикорупційного бюро України є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII Національна поліція визначена як спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції. [2,7].

Наказом Національної поліції України від 07.11.2015 року № 81, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», постанов Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 року № 830 «Про утворення територіального органу Національної поліції», від 28 жовтня 2015 року № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію», затверджено «Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України», яким у пункті 3(три), Розділу II (Завдання Департаменту) передбачено, цитую: *«Боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб*

органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією» [7–10].

Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 2 вересня 2019 року № 841 «Про ліквідацію територіального органу Національної поліції», якою ліквідував як юридичну особу публічного права Департамент захисту економіки як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції [11].

Кабінет Міністрів України доручив Національній поліції забезпечити здійснення функцій і повноважень Департаменту захисту економіки що ліквідується [11].

Президент України Володимир Зеленський зобов'язав прийняти Закон України «Про Службу фінансових розслідувань» до 1 грудня поточного року.

Законом України «Про запобігання корупції» органи прокуратури визначені як спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Вони здійснювали координацію діяльності правоохоронних органів у межах наданих повноважень, визначених законами України *(до 20 листопада 2017 року)* [2, 5].

Державне бюро розслідувань і Служба безпеки України Законом України «Про запобігання корупції» не визначені як спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, але вони проводять досудове розслідування кримінальних проваджень за фактами корупційних злочинів. Так, у публікації Української Правди від 28 листопада 2017 року «НАБУ відсторонили від розслідування гучної справи про корупцію» повідомляється, що Національне антикорупційне бюро передало матеріали справи про можливу корупцію в Національному агентстві з питань запобігання корупції до Служби безпеки України для подальшого розслідування. 17 листопада 2017 року Генеральний прокурор Юрій Луценко, за клопотанням прокурора спеціальної антикорупційної прокуратури (САП), розпорядився забрати це провадження в НАБУ і передати його Службі безпеки України [14].

Суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції, залежно від сфери діяльності й повноважень, можна поділити на декілька рівнів [13].

До першого рівня належать Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, органи прокуратури, які здійснюють заходи в межах повноважень, визначених Конституцією України.

Наступний рівень суб'єктів протидії корупції – це спеціально уповноважені суб'єкти, які безпосередньо здійснюють заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень.

До наступного рівня входять суб'єкти, які беруть участь у запобіганні, виявленні, а в установлених законом випадках – у здійсненні заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновленні порушених прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб,

інтересів держави, а також в інформаційному і науково-дослідному забезпеченні заходів щодо запобігання і протидії корупції, у міжнародному співробітництві.

До таких суб'єктів належать:

1) уповноважені підрозділи органів державної влади; 2) місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування; 3) підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадові та службові особи, а також громадяни, об'єднання громадян за їх згодою.

Антикорупційне законодавство передбачає, що посадові і службові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів зобов'язані у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996, № 30, ст. 141). //База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2019).

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII //База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2019).

3. Про засади державної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : «Закон України» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2019).

4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10. 2014 року № 1698-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2019).

5. Про Прокуратуру : Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2019).

6. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 року № 1682-VII БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2019).

7. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580- VIII «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2019).

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію», <https://zakon.rada.gov.ua>.

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 року № 830 «Про утворення територіального органу Національної поліції», <https://zakon.rada.gov.ua>.

10. Наказ Національної поліції України від 07 листопада 2015 року № 81, «Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України».

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 року № 841 «Про ліквідацію територіального органу Національної поліції», <https://zakon.rada.gov.ua>.

12. Гвоздецький В.Д. Оновлення адміністративно-правового механізму запобігання і протидії корупції в Україні, підтверджено Революцією Гідності. *Міліція України*. 2014. № 11–12, С. 20–29.

13. Гвоздецький В.Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції в Україні: дис... д-ра юр. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 583с.

14. Українська Правда: «НАБУ відсторонили від розслідування гучної справи про корупцію», публікація від 28 листопада 2017 року.

15. Індекс сприйняття корупції. Джерело: Transparency International /<https://www.radiosvoboda.org>.

Герасименко Лариса Володимирівна,
завідувач кафедри забезпечення фінансової безпеки та фінансового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Хуторянський Олександр Васильович,
директор ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ КОМУНІКАЦІЙ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Впродовж останніх двох років боротьба з корупцією в Україні отримала потужний імпульс. Це сталося завдяки удосконаленню законодавства та розбудові інституційної спроможності. Антикорупційна реформа – одна із найскладніших та найбільш комплексних реформ, що проводить сьогодні держава. Протидія корупції є компонентом, який є обов’язковим для будь якої реформи в Україні – від сфери охорони здоров’я до енергетичної незалежності. Тому забезпечення позитивних комунікацій з метою інформування суспільства про реальні результати впровадження антикорупційної реформи, довіри до державних інституцій є важливою складовою прогресу антикорупційної реформи.

Відповідно до Плану заходів з реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на 2019 рік, затвердженого

Кабінетом міністрів України та задля забезпечення ефективної комунікації в свою чергу Національне агентство з питань запобігання корупції у 2018 році затвердило Комунікаційну стратегію на 2018–2020 роки та проводить низку інформаційних кампаній за участю засобів масової інформації для визначених цільових аудиторій[3].

Ключова мета комунікації – підвищення рівня поінформованості громадян та бізнесу щодо персональної відповідальності за корупцію, шляхів уникнення та викриття корупційних дій.

Стратегія комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції, спрямована на посилення зацікавленості громадян у боротьбі з корупцією та розвитку потенційних можливостей для зміцнення підтримки антикорупційної реформи у суспільстві.

Одним з ключових інструментів реалізації Стратегії антикорупційних комунікацій та впровадження реформи в цілому має стати впровадження комунікаційної платформи «Декорупція», яка забезпечить системні комунікації широкого кола залучених сторін та стане майданчиком з рівними можливостями доступу та високим рівнем професіоналізму, дозволить досягнути синергії у використанні обмежених ресурсів та суттєво підвищити ефективність антикорупційних комунікаційних ініціатив. Платформа була створена в межах спільного проекту Національної ради реформ та Transparency International Україна за підтримки РАСТ Інс. в Україні. «Декорупція» у співпраці з Transparency International Україна вже запустила пілотну комунікаційну кампанію «Корупція має бути помічена», яка включає в себе зовнішню рекламу, телерекламу, радіоролики та антикорупційні комікси[4].

На сучасному етапі основними завданнями з реалізації стратегічних цілей та ефективного обміну інформацією між державними органами та суспільством є – забезпечення належного рівня координації та кооперації державних органів у здійсненні антикорупційних комунікацій, що забезпечить належну підтримку антикорупційної реформи, сприятиме раціональному використанню наявних ресурсів та дасть можливість оптимізувати витрати з державного і місцевих бюджетів на здійснення відповідних заходів [3].

Об'єднання зусиль державних органів та органів місцевого самоврядування, представників бізнесу, міжнародних організацій та представництв, засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства для забезпечення суспільства достатнім обсягом інформації щодо поняття «корупція», її видів та форм, а також щодо шкоди, якої вона завдає суспільству в цілому, кожному окремому громадянину та майбутнім поколінням [1].

Не менш важливим завданням що реалізує та забезпечує дана Стратегія комунікацій є отримання повної та ґрунтовної інформації щодо стратегії, політики та оперативних планів у сфері запобігання та протидії корупції, перебігу антикорупційної реформи, досягнутих результатів та реальних змін для суспільства на сьогодні та в майбутньому, особливостей новостворених антикорупційних інституцій та імплементації прийнятих законодавчих актів. Зростання

прогресу у розслідуваннях корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, здійснених високопосадовцями, наявних та доступних при цьому інструментів та механізмів боротьби з корупцією.

Стратегія комунікацій є одним з ключових елементів формування іміджу України як держави, що ефективно бореться з корупцією, шляхом забезпечення регулярної та системної антикорупційної комунікації щодо виконання Україною прийнятих у міжнародних договорах зобов'язань у сфері запобігання та протидії корупції. Постійного підвищення інституційної спроможності державних органів у реалізації антикорупційних комунікацій, зокрема, шляхом навчання та підвищення кваліфікації відповідних спеціалістів, застосування сучасних каналів комунікацій, залучення зовнішніх ресурсів тощо [2].

Одним з головних завдань Стратегії є також формування довіри до державної антикорупційної політики та загальної підтримки антикорупційної реформи шляхом забезпечення регулярності та комплексності урядових комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції, зокрема, шляхом висвітлення прогресу у виконанні антикорупційних програм окремими державними органами та ключовими державними підприємствами та запровадження системи публічних консультацій та обговорень державної політики у сфері запобігання та протидії корупції, законодавчих ініціатив, відповідних планів та програм[1].

Велику увагу в стратегії приділяється формуванню принципу «нульової толерантності» до корупції в суспільстві. Це повинно відбуватися шляхом:

- об'єднання зусиль державних органів та органів місцевого самоврядування, представників бізнесу, міжнародних організацій та представництв, засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства для проведення соціальних комунікаційних кампаній, спрямованих на зміну поведінкових моделей у суспільстві, а саме зменшення персональної мотивації громадян, підприємців та посадових осіб державних органів брати участь у корупційних діях та заохочення до повідомлення про корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення відповідним державним органам;

- створення дієвої системи інструментів та комунікаційних каналів для повідомлень про підозру у вчиненні корупційних дій, а також забезпечення належного правового та фізичного захисту осіб, які повідомляють про підозру у вчиненні корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень;

- формування та оприлюднення реєстру фізичних та юридичних осіб, визнаних винними у вчиненні корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень;

- створення комплексної системи моніторингу суспільної думки з метою регулярного отримання інформації щодо оцінки сприйняття корупції в суспільстві, толерантності до корупційних дій та готовності активно протидіяти корупції.

На теперішній час реалізація Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції успішно проходить у всіх сферах життєдіяльності нашої держави. Що є ефективним показником прагнення як органів державної влади, органів законодавчої, виконавчої, та судової влади так і суспільства в цілому до дотримання міжнародних стандартів в сфері протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету міністрів України від 27.12.2018 №1105-р Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на 2019 рік.

2. План заходів з реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на 2019 рік. Розпорядження КМУ від 27.12.2018, № 1105.

3. Рішення Національного антикорупційного бюро України від 27.04.2018 № 811 «Про затвердження Комунікаційної стратегії НАБУ на 2018–2020 роки».

4. «Реформи» Урядового порталу електронна адреса: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi>.

Глинська Наталія Валеріївна,

завідувач відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Шило Ольга Георгіївна,

головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ОЦІНЮВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Останнім часом корупція в Україні набула ознак системного явища, яке проникло в усі сфери суспільного життя і тому потребує застосування таких же за масштабом системних засобів протидії. У сфері кримінального судочинства корупція набула особливої небезпеки, адже воно являє собою ту сферу державної діяльності, у якій в найбільшій мірі застосовується кримінальний процесуальний примус, що суттєво обмежує конституційні права, свободи і законні інтереси людини.

Антикорупційність законодавства в сучасних умовах стає одним з якісних змістових критеріїв позитивного права. У зв'язку з цим вельми актуальною уявляється проблема запровадження

антикорупційних стандартів у кримінальному судочинстві, які б унеможливили або максимально мінімізували корупційні прояви. Під **антикорупційними стандартами** у сфері кримінального судочинства пропонуємо розуміти систему вимог до кримінального процесуального законодавства, відповідність яким обумовлює його спроможність бути ефективним механізмом запобігання та протидії корупції в цій сфері. Наукова розробка антикорупційних стандартів та визначення відповідності ним чинного кримінального процесуального законодавства надасть можливість, з одного боку, оцінити його якість під кутом зору критерію антикорупційності, з іншого – виявити пріоритетні напрямки його реформування з метою попередження корупційним проявам у сфері кримінального судочинства.

Насиченість кримінально-процесуального законодавства антикорупційними механізмами, що утворюють внутрішній зміст антикорупційних стандартів, забезпечить об'єктивну можливість вирішення завдань кримінального судочинства навіть за умови його застосування недобросовісними, корупційно вмотивованими правозастосовниками. На нашу думку, до системи антикорупційних стандартів кримінального судочинства доцільно включити наступні елементи:

1) регламентація правової технології забезпечення якості кримінальних процесуальних рішень;

2) алгоритмізація кримінальної процесуальної діяльності, яка забезпечує її прозорість, правову визначеність для учасників кримінальних процесуальних відносин і прогнозованість її результатів;

3) механізм оскарження рішень, дій та бездіяльності органів та суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження, що забезпечує ефективний та своєчасний захист прав і законних інтересів учасників кримінальних процесуальних відносин;

4) відомчий та судовий контроль за дотриманням вимог закону при здійсненні кримінального провадження;

5) прокурорський нагляд за дотриманням закону органами досудового слідства та органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

6) чіткий розподіл повноважень суб'єктів, які приймають рішення у кримінальному судочинстві;

7) законодавчо закріплені правила визначення особи, компетентної здійснювати кримінальне провадження. До них, на нашу думку, необхідно віднести:

– правила підслідності та підсудності кримінальних справ, що виключають можливість суб'єктивного підходу при визначенні суб'єкта, компетентного здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення або суду, що розглядає кримінальну справу;

– розподіл у суді матеріалів кримінального провадження автоматизованою системою документообігу в умовах, що виключають можливість несанкціонованого втручання в її роботу;

– підстави і порядок вирішення відводів;

8) судові провадження з перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, а також за нововиявленими обставинами;

9) громадський контроль за дотриманням прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства, прийняттям рішень, що відповідають передбаченим законом вимогам;

10) нормативне закріплення моральних цінностей, які відповідають ідеології правової держави, що сприятиме активізації формування нового типу правосвідомості суб'єктів, які здійснюють кримінальне судочинство.

Не претендуючи на вичерпаність дослідження цієї проблеми, вважаємо за необхідне зазначити, що кожен із названих елементів системи антикорупційних стандартів у кримінальному процесуальному законодавстві являє собою окремий напрямок дослідження комплексної проблеми запобігання та протидії корупції у сфері кримінального судочинства.

Голубош Володимир Валентинович,
начальник ГУ НП в Івано-Франківській
області, кандидат юридичних наук

СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 262 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Положення про суб'єкта злочину зазначаються в ч. 2 ст. 61 Конституції України, яка регламентує, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Вітчизняне кримінальне право, керуючись принципами індивідуальної (особистої) відповідальності за вчинений злочин та наявності вини фізичної особи, традиційно не визнає суб'єктом злочину юридичну особу, а пропозиції щодо передбачення кримінальної відповідальності юридичних осіб, внесені при розробці проекту чинного Кримінального кодексу (далі – КК), не дістали підтримки законодавця.

Поняття «суб'єкт злочину» чітко визначене у нормах чинного КК: фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до положень КК може наставати кримінальна відповідальність [1]. З даного визначення випливають обов'язкові ознаки суб'єкта злочину: фізична особа; досягнення фізичною особою певного віку; осудність. Відсутність навіть однієї із вказаних ознак виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності, а також свідчить про повну відсутність складу злочину. Факультативною ознакою суб'єкта злочину є спеціальний суб'єкт – фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може

наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК) [1].

Але 23.05.2013 р. Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб», яким було внесено зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України і Законів України «Про засади запобігання і протидії корупції» та «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [2]. У зв'язку з цим КК зазнав певних змін: до його положень був внесено новий розділ XIV-I «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». У вказаному розділі, крім іншого, визначається конкретний перелік злочинів, за вчинення яких підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є скоєння її уповноваженою особою або за дорученням чи наказом, за змовою та в співучасті або іншим шляхом діянь, визначених статтею 96-3 КК [2].

Аналізуючи положення ст. 96-3 КК «Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру», стає зрозумілим, що підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи ряду злочинів, серед яких – діяння, зазначені у ст. 262 КК (п. 4 ст. 96-3 КК). Як зазначено в Примітці 1 до ст. 96-3 КК, вказані злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності [1].

Крім того, вказаним Законом були внесені зміни до ст. 45 КК, в примітці якої з'явилось тлумачення корупційних злочинів. На сьогодні, серед інших, корупційним є і злочин, передбачений ст. 262 КК у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем.

Отже, вчинення уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого ст. 262 КК, є підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи. Тому, як пропонувалося нами раніше, доцільно визнавати службових осіб юридичної особи в якості спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 262 КК [3, с. 155].

Таким чином, спеціальний суб'єкт, крім обов'язкових для кожного суб'єкта злочину ознак (фізична особа, вік, осудність), завжди має факультативні ознаки. У нашому випадку у ч. 2 ст. 262 КК визначена кваліфікуюча його ознака, яка і визначає спеціального суб'єкта злочину – службову особу, яка шляхом зловживання своїм службовим становищем вчиняє діяння, передбачене в ч. 1 ст. 262 КК. Тому дана обставина набуває характеру обов'язкової ознаки для

суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 ст. 262 КК. Відповідно до положень ст. 96-3 КК, вчинення уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого ст. 262 КК, є підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1261-18/paran29#n29>.

3. Голубош В.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки, предметом яких є зброя, бойові припаси, вибухові речовини та вибухові пристрої (ст. 262, 263, 263-1, 264 КК) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 263 с.

Греба Роман Володимирович,

засновник GR Group, кандидат юридичних наук

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» передбачав для вирішення таке коло проблем:

1. Формування та реалізація державної антикорупційної політики;

2. Запобігання корупції (створення добросесної публічної служби, запобігання корупції у представницьких органах влади, у діяльності органів виконавчої влади, у судовій системі, в органах кримінальної юстиції та у приватному секторі, запобігання корупції у сфері державних закупівель та надання доступу до інформації);

3. Покарання за корупцію;

4. Формування негативного ставлення до корупції.

Наразі Проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки», розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції не затверджений, що тягне за собою відповідні наслідки. Таким чином, рекомендації до вдосконалення державної антикорупційної політики з метою спрямованості на системність та цілісність завдяки врахуванню міжнародного досвіду мають більшу вірогідність знайти відображення у наступній Антикорупційній стратегії України, формування якої є ключовим у питаннях боротьби з корупційними проявами в нашій країні.

Зокрема, уповноваженими з формування та реалізації державної антикорупційної політики в Україні є Національний антикорупційний комітет, Міністерство юстиції України, Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики, які за належної підготовки здатні суттєво доповнити та оптимізувати підходи до формування державної антикорупційної політики (Антикорупційної стратегії України).

Державна антикорупційна політика України повинна бути спрямована на створення та організацію дієвої системи з виявлення передумов, запобігання, протидію, усунення наслідків корупційних діянь та вдосконалення існуючої моделі державної антикорупційної політики.

Головними чинниками, що сприяють корупційним проявам є непрозорість, нечіткість вимог, невизначеність окремих процедур, надмірна вимогливість, перебільшена обов'язкова звітність, колективна відповідальність. Існування спеціалізованих моделей корупційних відносин – макро- і мікрокорупційних мереж, що характеризуються відсутністю чіткої ієрархії і структури, точкової підпорядкованості. Питання майнової, адміністративної і соціальної нерівності, зміни верхівки корупційної ієрархії, різного розшарування між тими хто очолив корупційні схеми і тими, хто бажає їх очолити. Всі ці чинники стають у нагоді окремим корумпованим особам та цілим корумпованим бюрократичним структурам.

Для української інституційної антикорупційної системи (Національне антикорупційне бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура) характерною є відсутність належної координації, комунікації, нерегульованість багатьох операційних процесів, дублювання обов'язків, боротьба і ворожі стосунки або навпаки дружба співпраця на піддавки.

Передумовами вдосконалення державної антикорупційної політики в Україні є реальна прозорість на всіх інституційних рівнях, інформаційна відкритість і доступність та активна участь громадськості у боротьбі проти будь-яких корупційних проявів. В Україні реалізація державної антикорупційної політики має враховувати такі сучасні надбання-вимоги:

- незалежність у прийнятті рішень будь-якими особами;
- необхідність накопичення ресурсного потенціалу (фінансовий, адміністративний, кадровий);
- розширення і розвиток «soft skills»;
- швидкість отримання знань і їх гнучке запровадження;
- технічні, технологічні та інноваційні досягнення;
- бажання до швидкого надбання більшістю високого рівня суспільного добробуту;
- переформатизація мотиваційно-ціннісних орієнтирів громадськості;
- розширення конкурентного бізнес-середовища.

Узагальненими стратегічними напрямками вдосконалення державної антикорупційної політики України є:

1. Доктринальний;
2. Правотворчий;
3. Правозастосовний.

Оптимальним до вище окреслених стратегічних напрямів вдосконалення державної антикорупційної політики в Україні є такі спеціалізовані спрямування:

– політичне спрямування, що полягає у активній політичній позиції з питань боротьби з корупцією; сприянні формуванню довіри з боку суспільства до дій влади; оголошенні, прийнятті та реалізації політики повної нетерпимості до будь-яких корупційних проявів; боротьбі з корупціонерами на всіх рівнях;

– економічне спрямування, що полягає у стабільності і поступовій дерегуляції й спрощенні; автоматизації регуляторної, дозвільної і контрольної діяльності держави і органів місцевого самоврядування; відкриті ринки та вільний доступ до них; поступовому зменшенні державних видатків; оптимізації державних закупівель; широкій приватизації; спрощенні системи оподаткування;

– фінансове спрямування, що полягає у оптимізації наявної системи державного фінансового менеджменту; збільшенні прожиткового мінімуму та рівня мінімальної заробітної плати; аудиту діяльності та показників;

– управлінське спрямування, що полягає у постійній оцінці стану корупційних проявів; моніторингу реалізації антикорупційних заходів; проведенні дієвих консультацій з громадськістю;

– контрольне спрямування, що полягає у контролі за виконанням бюджету; автоматизації процесів обрахунку, аудиту і контролю;

– правоохоронне спрямування, що полягає у незалежності суб'єктів; механізмах альтернативних рішень і санкцій;

– громадське спрямування, що полягає у формуванні позицій несприйняття корупційних проявів; долученні на різних рівнях представників громадянського суспільства; застосуванні нових форм участі ЗМІ.

Таким чином, відповідні наявні напрацювання наукового доробку формування Державної антикорупційної політики України належить покроково робити з урахуванням їх теоретичного обґрунтування та практичного опробування до формування модернізованої Державної антикорупційної політики України, яка буде враховувати міжнародний досвід щодо інституційних та організаційних спрямувань.

Демчина Андрій Володимирович,
заступник голови ГС «Центр
запобігання та протидії корупції», член
Громадської ради при Міністерстві
внутрішніх справ України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Зміст поняття службова особа розкритий в статті 18 Кримінального кодексу України, згідно з нею службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [1].

Зловживання владою – це вчинення службовою особою, яка постійно або тимчасово виконує функції представника влади, умисного діяння з використанням своїх повноважень, якими вона наділена на підставі законів та інших нормативно-правових актів, у супереч інтересам служби. Зловживання службовим становищем передбачає, зазвичай, використання службових повноважень, пов'язаних зі здійсненням (реалізацією) повноважень, якими службова особа наділена займаною посадою, у супереч інтересам служби [3, с. 845].

Водночас, зазначається, що зловживання службовим становищем матиме місце не лише в разі вчинення службовою особою діяння в межах своєї компетенції, тобто діяння, пов'язаного з власними повноваженнями, а й у випадках, коли службова особа використала авторитет своєї посади, службові зв'язки, а також можливість давати вказівки, рекомендації підпорядкованим організаціям і відповідно до свого службового становища могла контролювати їх виконання тощо [4, с. 49]. Отже, використання влади чи службового становища всупереч інтересам служби потрібно тлумачити як учинення службовою особою таких порушень своїх службових обов'язків, які заподіюють істотну шкоду охоронюваним законом інтересам окремих громадян, державним, громадським інтересам або інтересам юридичних осіб [4, с. 50].

Проте за станом на сьогодні існують неоднозначні роз'яснення з даного питання а саме: відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного суду України від 26.12.2003 року, судам необхідно відмежовувати перевищення влади або службових повноважень від зловживання

владою або службовим становищем. В останньому випадку службова особа незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження.

Відповідно зловживання владою або службовим становищем визнається правопорушенням при наявності трьох спеціальних ознак в їх сукупності:

1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби;

2) вчинення такої дії з корисливих мотивів;

3) заподіяння такими діями істотної шкоди державним чи громадським інтересам або охоронюваним законом правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб [2, с. 118].

При вирішенні питання, чи є діяння службової особи такими, що вчинені всупереч інтересам служби, необхідно також враховувати пріоритет інтересів, а також те, що в окремих випадках законодавець визначає пріоритет певних інтересів шляхом встановлення їх кримінально-правового чи адміністративно-правового захисту, передбачаючи за посягання на них кримінальну або адміністративну відповідальність.

Частина 1 ст. 364 КК передбачає відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання таких наслідків.

Відповідно до пункту з примітки до ст. 364 КК істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. При цьому мають враховуватись не лише прямі збитки, а й упущена вигода.

Істотна шкода, що не полягає в заподіянні матеріальних збитків, – це оціночне поняття, тому питання, чи є заподіяна шкода істотною, вирішується з урахуванням конкретних обставин справи.

Якщо шкода полягає у заподіянні суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру, питання про її істотність вирішується з урахуванням конкретних обставин справи. Зокрема, істотною шкодою можуть визнаватися: порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу і особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо); підрив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування; порушення громадської безпеки та громадського порядку; створення обставин й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій; приховування злочинів [5].

Якщо службова особа бажала настання наслідків у вигляді заподіяння істотної шкоди «власному» підприємству, установі, організації, за умови вчинення нею діяння, яким така шкода заподіяна,

з мотивів, зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 364 КК, вона має нести відповідальність за цією статтею.

Під корисливим мотивом потрібно розуміти прагнення особи отримати для себе або для інших осіб не будь-яку, а лише матеріальну вигоду (наприклад, отримати майно або право на майно, звільнитись від матеріальних витрат внаслідок своїх дій).

Під іншими особистими інтересами розуміють будь-які інтереси службової особи, окрім корисливих, зокрема, вчинення цього злочину з почуття помсти, кар'єризму, бажання приховати недоліки в роботі, отримати будь-яку вигоду нематеріального характеру тощо, а під інтересами третіх осіб – інтереси будь-якої іншої особи, як корисливі, так і некорисливі, на користь якої вчинюються певні дії службовою особою з використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби [5].

Як показує практика, за станом, на сьогодні щодня відкриваються кримінальні провадження щодо «топ чиновників» та уся країна слідкує через засоби масової інформації щодо перебігу процесу вручення їм підозр у скоєні злочину щодо зловживання владою та обрання міри запобіжного заходу у суді, проте як показує судова практика більшість із підозрюваних не отримують обвинувальних вироків та через судові рішення повертаються до раніше займаних посад.

На сьогодні пріоритетними завданнями для органів досудового розслідування мають стати належне дослідження проблематики отримання відповідної інформації щодо осіб, які вчинили злочини зазначені у статті 364 КК під час підготовки та вручення їм підозр, а також в рамках проведення досудових розслідувань за фактом виявлення згаданих у статті 364 КК правопорушень, отримання підтвердження інформації та фактів про обсяг повноважень особи, її компетенції відповідно до посадових інструкцій, положень та делегованих повноважень, здійснити встановлення можливості вчинити в інший спосіб ніж вчинив підозрюваний у скоєні злочину, та конкретизувати, які саме закони чи підзаконні акти були порушені діями особи. Належним чином підготовлена доказова база дозволить забезпечити покарання за скоєння згаданих злочинів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14>).

2. Мартиненко В. О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. С. 118–119.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – Київ : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

4. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – 160 с.

5. Одинець І.В., Чи наявність повноважень виключає кримінальну відповідальність за статтею 364 КК України, Юридичний інтернет-ресурс «Протокол» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pocol.ua>.

6. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>.

7. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mvs.gov.ua>.

Джужа Олександр Миколайович,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тичина Дмитро Михайлович,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Ефективна боротьба з корупцією вимагає наукової концепції її запобігання. Однією із основних засад такої концепції має бути розуміння корупції як соціально обумовленого явища. Виходячи з цього, треба необхідно розробити стратегію й тактику боротьби з нею, поставити відповідні цілі, визначити засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення.

Запобігання корупційній злочинності являє собою комплексний організований і науково обґрунтований процес впливу держави та інших спеціально уповноважених суб'єктів на формування негативних факторів корупційної злочинності та протікання корупції у суспільстві. Одним із ключових напрямів такого запобігання виступає запобігання корупційній злочинності, попереджувальний зміст якого якраз і зосереджується на усуненні та нейтралізації причин і умов корупційної злочинності, а також інших криміногенних чинників, що позначаються на формуванні особистості осіб, які вчиняють корупційні злочини. Теоретико-методологічне забезпечення корупційній злочинності виділяє пріоритетне значення запобігання цьому соціально-правовому явищу поряд з іншими формами боротьби [1, с. 129].

Як показує міжнародний досвід, жодна із соціально-економічних систем не мала, і не має повного імунітету від корупції – змінюються лише її обсяги та прояви. Відтак, корупційні злочини неможливо ліквідувати в якійсь конкретній державі чи на якомусь етапі історичного розвитку. Максимум, чого можна досягти, це: зменшити їх рівень та локалізувати сфери розповсюдження; пом'якшити небезпеку корупційних проявів та їх вплив на різні соціальні процеси. У Західних країнах це йменують контролем над корупцією [2, с. 72].

Стратегічним напрямом боротьби з корупцією є її запобігання. Комплексні запобіжні заходи – це шлях, який може зменшити обсяг корупційних проявів та їх негативний вплив на суспільство. Якщо говорити про головні антикорупційні заходи в Україні, то це наступні:

1) *визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи.* Будівництво правової держави і громадянського суспільства – основа запобігання корупційній злочинності. Косметичні зміни у системі державного управління, навіть за умови їх зовнішньої привабливості не здатні поліпшити ситуацію боротьби з корупцією;

2) *формування ідеології державної служби,* тобто її моральних принципів і цінностей. Адже комуністичні постулати відійшли у минуле, а ідеали української державності ще не розроблені, та не впроваджені у практичну діяльність. Пануючий серед чиновництва дух невизначеності й непевності у завтрашньому дні – один із важливих чинників корупційної злочинності.

3) *забезпечення прозорості державної влади,* що вирішує такі завдання: повертає віру людей до державних структур; створює несприятливі умови для вчинення корупційних злочинів; реалізовує конституційні права громадян на достовірну інформацію у цій сфері;

4) *вдосконалення антикорупційного законодавства.* Хоча й прийняті відповідні законодавчі акти, що загалом надають правоохоронним органам можливість реагувати на різні корупційні прояви, починаючи з неетичної поведінки державного службовця і закінчуючи його участю у хабарництві чи діяльності організованих злочинних угруповань, проте нормативно-правова база потребує подальшого вдосконалення. Це стосується як регулювання порядку державної служби, так і юридичної відповідальності за корупційні правопорушення;

5) *реальний вияв політичної волі.* Політична воля у будь-якій державі, а особливо із недостатньо розвинутими демократичними інститутами, є дієвим засобом запобігання корупції. За відсутності такої волі найдосконаліше законодавство має декларативний характер, а діяльність правоохоронних органів лише імітує боротьбу з корупційною злочинністю.

Ще один, мабуть найефективніший засіб – *зробити корупцію ризикованою та не вигідною.* До тих пір, поки державному службовцю буде вигідно брати хабарі й зловживати владою, а ризик понести

покарання буде мінімальним, ніякі репресивні заходи не дадуть позитивного результату.

Збільшення соціальної ціни державної служби (престиж, матеріальна забезпеченість) та ризик корупційних злочинів – основа антикорупційної політики.

Таким чином, запобігання вчинення посадових злочинів становить узгоджену систему заходів політичного, економічного, соціального, організаційно-правового характеру, що спрямоване на випередження появи передумов таких злочинів, їх послаблення, нейтралізацію та усунення. Здійснення цих заходів повинно сприяти реалізації антикриміногенного потенціалу суспільства, його окремих інститутів. Головні з них повинні бути передбачені у *Концепції боротьби з корупцією*. Тільки таким шляхом має бути закладено підґрунтя успішної роботи по зменшенню посадових злочинів до мінімального рівня.

Попри всю важливість заходів запобігання через об'єктивні та суб'єктивні обставини вони не завжди досягають своєї мети. Тому особливо гострою залишається проблема оптимізації шляхів виявлення та розслідування конкретних фактів злочинів у сфері службової діяльності і притягнення винних службових осіб до передбаченої законом відповідальності [3, с. 128].

З метою удосконалення діяльності правоохоронних органів, що здійснюють виявлення злочинів у сфері службової діяльності, необхідно:

- переорієнтувати їх з виявлення незначних фактів корупції на виявлення найбільш небезпечних злочинів, а також проявів у найбільш важливих сферах життя держави та у сферах, де ця злочинність набула найбільшого розповсюдження;

- розробити і запровадити в діяльність правоохоронних органів необхідні методики виявлення та збору інформації про факти корупції на різних рівнях державного управління, у тому числі на найвищих, у сферах розпорядження державними коштами, приватизації, охорони здоров'я, освіти;

- розв'язати колізію, що існує у чинному законодавстві, щодо порядку надання інформації правоохоронним органам відносно коштів та майна окремих юридичних та фізичних осіб; уніфікувати та конкретизувати в єдиному законодавчому акті умови та порядок надання такої інформації правоохоронним органам.

Сучасний стан розслідування кримінальних правопорушень та адміністративного провадження у справах про адміністративні правопорушення свідчить про те, що через низьку якість наданих судам матеріалів кінцеві рішення у цих справах не завжди приймаються своєчасно. Тому ефективність заходів запобігання корупційній злочинності не може бути здійснено в результаті разових й короткочасних акцій будь-якого ступеня активності та суворості на

різних рівнях, а потребує довгострокових соціально-економічних, політичних й правових перетворень. Ця діяльність повинна базуватися на поєднанні запобіжних та репресивних заходів. При цьому пріоритетна роль має надаватися запобіжним заходам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Список використаних джерел

1. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 129–133.
2. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. *Юридична наука*. 2013. № 2. С. 71–77.
3. Гаращук В. М., Мухатаєв А. О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Харків: Право, 2010. 144 с.

Дубас Віталій Михайлович,
суддя Вищого антикорупційного суду;
Стеблинська Оксана Степанівна,
помічник судді Вищого антикорупційного суду, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ СІНГАПУРУ З ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

1. Позитивним і ефективним досвідом у подоланні корупції славиться така азіатська держава як Сінгапур. На сьогодні, ця держава вважається однією з найздоровіших з точки зору лікування корупційної хвороби країною і першою серед сучасних індустріальних країн, яка почала активну боротьбу з корупцією. Крім того, Сінгапур успішно впровадив комплекс заходів, спрямованих на зміцнення морально-етичних засад влади та підвищення професіоналізму апарату державного управління. Нині в Сінгапурі діє правова система, яка відповідає світовим стандартам, ефективна та прозора економічна система, а також в країні низькі показники злочинності та корупції порівняно з іншими країнами. Антикорупційна політика Сінгапуру вражає своїми успіхами. Уряд країни усвідомлював, що передбачені законом покарання не будуть дієвими, якщо вони не спиратимуться на ефективне правозастосування [3].

2. Так, в основу антикорупційної політики в Сінгапурі покладені такі положення, як:

- зміцнення верховенства закону;
- створення і функціонування ефективного спеціального органу з протидії корупції – Бюро з розслідування випадків корупції з розширеними повноваженнями, що працює на принципі чесності та відданості своїй справі;

– спрощення процедур прийняття державно-управлінських рішень і вилучення будь-яких нечітких або двозначних положень у законодавстві;

– ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки (скасовані практично всі дозволи і ліцензії для здійснення підприємницької діяльності);

– ліквідація всіх форм імунітету для депутатів, чиновників і суддів;

– захист осіб-інформаторів, які повідомляють про випадки корупції;

– чітке дотримання принципу відповідальності: корупція карається в адміністративному або кримінальному порядку (встановлення жорстких, суворих санкцій за корупцію - винні особи повинні бути позбавлені волі, їх майно та доходи конфісковані. Родичі корупціонерів вносяться до спеціального реєстру, які втрачають право займати державні посади. Суворість у справах про корупцію стосовно високопоставлених урядовців підтримує моральний авторитет непідкупних політичних лідерів);

– вжиття покарання за факт хабарництва по відношенню до обох сторін: і до тих, хто дає хабаря, і до тих, хто його бере;

– проведення чіткої межі між державними обов'язками та особистими інтересами (допомагати своїй родині, родичам і друзям тільки із залученням власних, а не державних коштів);

– громадський осуд є невід'ємною частиною процесу покарання;

– систематичне проведення перевірок доходів і витрат чиновників і членів їхніх сімей;

– державні службовці зобов'язані заповнювати спеціальну декларацію щодо відсутності боргів, наявність яких має на увазі ризик піддатися корупції;

– гідна оплата праці, що зменшує стимул до здійснення корумпованих дій (встановлення високих зарплат мотивує до праці на державній службі. Так, заробітна плата державних службовців, які займають відповідальні посади, відповідає рівню топ-менеджерів приватних корпорацій (до 20–25 тис. дол. на місяць));

– підвищення якості підбору кадрового державного апарату;

– подання особистого прикладу бездоганної поведінки на найвищому рівні;

– запровадження елементів електронного урядування [2].

Перелік наведених заходів у сфері антикорупційної діяльності у своїй основі має жорстку владну вертикаль, що виправдала докладені зусилля у контролі над цим негативним явищем та призвела до великого успіху.

3. 5 вересня 2019 року в Україні почав роботу Вищий антикорупційний суд (далі – ВАКС). Напередодні запуску роботи суду судді ВАКС відвідали Сінгапур з метою вивчення зарубіжного досвіду боротьби з корупцією. На своїй сторінці у соцмережі суддя Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду Інна Калугіна

відзначила деякі цікаві моменти, які можуть бути корисними і для нашої країни в аспекті запобігання корупції:

- велике значення приділяється внутрішньому ставленню до корупційних діянь - відповідальність настає навіть якщо посадовець відмовився від хабаря, але не повідомив про це;

- в сфері антикорупційного судочинства презумпція невинуватості не діє, отже, обвинуваченому в корупційному діянні доводиться самому доводити свою невинуватість;

- повноваження антикорупційних органів навіть ширші, ніж повноваження органів державної безпеки, затримувати підозрюваних у корупційних діяннях слідчі СРІВ можуть без дозволу суду;

- більшість корупційних діянь останні роки фіксувались в приватній сфері, основним напрямком в боротьбі з корупцією вважають притягнення до відповідальності саме давачів хабарів;

- технічної фіксації слідчих дій процесуальним законом не передбачено, при цьому протягом останніх років не було жодної скарги на перевищення повноважень слідчими та детективами;

- інтереси держави та законослужняних громадян превалюють над інтересами і правами обвинуваченого. В той же час держава докладає максимум зусиль для добробуту і безпеки своїх громадян, яким гарантовано високий рівень життя як результат чесної праці, і це видно неозброєним оком;

- за відмову обвинуваченого давати свідчення настає кримінальна відповідальність. Основний посыл – якщо людина невинувата, їй немає що приховувати;

- якщо адвокату під час спілкування з клієнтом стане відомо про якісь важливі для слідства обставини, навіть якщо вони погіршують становище останнього, він має повідомити про це слідчого, адже торжество справедливості понад усе. Фактично, адвокат є юридичним консультантом, а не захисником;

- об'єкти, права та інтереси, які охороняються кримінальним законом Сінгапуру, в основному майже ідентичні українським, але є і деякі відмінності: наприклад, кримінально караним діянням є організація, проведення та участь в мітингах та масових зібраннях, які вважаються загрозою національній безпеці. Мітингувати можна виключно з дозволу влади та лише у єдиному в Сінгапурі спеціально відведеному для цього місці під наглядом поліції, інакше – затримання навіть без дозволу суду і, як наслідок, кримінальне покарання;

- в Сінгапурі досі в якості покарання застосовуються порка та страта через повішання, але не за корупційні злочини.

Також, у рамках візиту судді ВАКС заслухали лекцію містера Wong Choong Mann на тему: «Корупція та відмивання грошей». Як зазначає заступник голови Вищого антикорупційного суду Євген Крук, особливістю Сінгапуру є те, що там діє правова презумпція, що грошові кошти (майно тощо), отримані без достатніх правових підстав, вважаються результатом злочинної діяльності, а підозрюваний повинен документально довести та підтвердити, що вони отримані

законним шляхом. Правосуддя має бути. Не просто восторжествувати, а бути частиною національної ментальності, сталим явищем щодо кожного громадянина України. І отриманий в Сінгапурі досвід судді ВАКС готові використати задля досягнення спільної мети – Україна без корупції, – підкреслив Євген Крук.

У свою чергу суддя ВАКС Олексій Кравчук після лекції заступника керівника бюро розслідування корупційних практик визначив цікаві й важливі нотатки з даного заходу:

- корупція в приватному секторі врешті призводить до корупції в публічному. Тому, не викоринивши першу, неможливо викоринити другу;

- треба викоринювати давання хабарів так само ефективно, як і їх отримання. Бо найчастіше саме давання створює умови;

- більшість злочинів із отримання хабаря в Сінгапурі документуються не в момент отримання, а пізніше;

- в Сінгапурі корупція в публічній сфері мінімізована, і 90 % корупційних злочинів виявляється в приватній сфері. Тому на це слід зважати;

слід водночас розуміти, що хоча корупцію неможливо повністю викоринити, проте 0 % толерантності до корупції - можливі. І саме на це в Сінгапурі спрямована антикорупційна політика;

вважається злочинним і діяння, якщо посадовець відмовився від отримання хабаря, але не заявив про це до правоохоронних органів.

Отже, слід весь час працювати над собою і мати глибоке переконання, що абсолютно всі прояви корупції – недопустимі! Будемо правово державу!» підкреслив Олексій Кравчук [1].

Також позитивний досвід Сінгапуру свідчить про те, що поєднання ефективної роботи органів кримінальної юстиції, антикорупційних законів, судової системи і адміністративних заходів необхідний для ефективної боротьби з корупцією. Саме ця позитивна практика буде імплементована і в діяльність Вищого антикорупційного суду.

4. Сінгапур демонструє можливість мінімізації корупції якщо присутня сильна політична воля, налагоджена системна протидія корупції, політичні лідери намагаються бути позитивним прикладом для чиновників, ведуть скромний спосіб життя і уникають залучення в корумповані схеми [2].

Безперечно, використання позитивного міжнародного досвіду є хорошою передумовою вдосконалення чинного законодавства, в тому числі й антикорупційного. Імплементція Сінгапурського досвіду викоринення корупції є значним поступом в практиці застосування національного антикорупційного законодавства але повинна відбуватися вибірково. На нашу думку, не варто бездумно копіювати антикорупційну стратегію розвитку Сінгапуру. Слід проаналізувати принципи відмінності між «індивідуалізмом» Заходу та соціальним «колективізмом» Сходу, роблячи опору на найбільш позитивних особливостях, так званих європейських цінностях (неприйнятність

корупції і непотизму, «протестантська етика», індивідуальний розвиток і безпека, права людини) і, водночас, не відмовляючись від природних для Сходу «азійських цінностей» (колективізм, відчуття солідарності та єдності народу, «конфуціанська етика», принцип переваги безпеки соціуму над індивідуальною безпекою, трудоголізм, повага до старших тощо).

Список використаних джерел

1. За відмову обвинуваченого давати свідчення наступає кримінальна відповідальність: судді Антикору суду вивчають досвід Сінгапуру // Режим доступу : <https://sud.ua/ru/news/publication/148500-za-vidmovu-obvinuvachenogo-davati-svidchennya-nastupaye-kriminalna-vidpovidalnist-suddi-antikorsudu-vivchayut-dosvid-singapuru>.

2. Нонік В.В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України // Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1509>.

3. Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України // Режим доступу : <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/6-2015/shmal.pdf>.

Дрозд Олексій Юрійович,

начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД КИТАЮ

Систему боротьби з корупцією в Китаї, яка вирізняється специфікою та особливою суворістю, відносять до *азіатської моделі протидії корупції*. Як відомо, в цій країні Східної Азії покарання за корупційний вчинок не обмежується тільки винесенням засудженому смертної кари через розстріл. Страждати, зазвичай, доводиться всій сім'ї, близьким і далеким родичам визнаної винною в корупції особи, зокрема: проводиться повна конфіскація їхнього майна; всіх їх виключають із лав комуністичної партії; позбавляють роботи; змушують привселюдно каятися тощо. Подібні покарання передбачені й для різних видів «симбіозів» між чиновниками, представниками силових структур і правопорушниками [1].

Останніми роками керівництво Китаю активно вживає заходів з протидії корупції не тільки у виконавчій, а й у законодавчій і судовій владі. У Китаї для контролю чиновників, крім Центральної комісії з перевірки дисципліни ЦК КПК і Міністерства контролю, було створено централізоване відомство з протидії корупції, яке так і називається – Державне управління з протидії корупції. Відповідно до принципів кадрової політики ЦК КПК у всіх органах влади КНР постійно проводиться ротація кадрів, яка не дає можливості чиновникам використовувати вже сформовані службові, родинні, дружні та інші зв'язки для здійснення незаконних дій, а тому є

антикорупційним заходом. Велике значення в Китаї приділяється формуванню у державних службовців високих моральних і етичних принципів, а також підвищенню у них почуття обов'язку та відповідальності за свою діяльність. Для цієї мети використовується розроблений Ху Цзіньтао «Моральний кодекс з восьми принципів» поведінки для громадян Китаю. Це наслідок того, що в Китаї традиційно вважають: суспільство має керуватися не тільки владою закону, а й нормами, правилами поведінки, моральними переконаннями, силою прикладу.

Корумповані чиновники в сучасному Китаї суворо караються, незалежно від займаних ними посад. Зокрема, судовий процес над міністром з продовольства і ліків КНР Чжен Сяоюй завершився смертним вироком. Безпосередньо перед виконанням вироку в офіційному китайському друкованому виданні China Daily було опубліковано останнє звернення Чжень Сяоюя до громадян КНР під назвою «Лист каяття». У своєму листі міністр стверджував, що з корисливих мотивів краще не прагнути до великої влади. Тому що це не той випадок, коли «чим більше, тим краще». Він радив будь-якому чиновнику не гнатися за високими постами, а, якщо хтось вирішить стати керівником високого рангу, то він повинен виховувати в собі почуття відповідальності, щоб його не спіткала доля самого Чжень Сяоюя. Адже ще Конфуцій зазначав: «Не турбуйся про те, що у тебе немає високого чину. Турбуйся про те, чи гідний ти його».

Проведені в Китаї за останні кілька років реформи в адміністративній, судовій, фінансовій системах і в органах юстиції не тільки дали відчутний результат у протидії корупції, але, що дуже важливо, отримали підтримку суспільства, підвищили довіру громадян до державної влади, партії КПК і суспільних інститутів.

Таким чином, досвід країн щодо запобігання корупції різноманітний і залежить від правових, соціальних, політичних умов, рівня економічного розвитку, удосконалення державного управління. Певні норми вже перейняті й діють в Україні, інші перебувають у стадії обговорення. Але вартий уваги той факт, що ефективність стратегії боротьби з корупцією визначається не кількістю пропонованих заходів, а їх якістю, тобто спроможністю реально впливати на ситуацію та змінювати її. Тому запозичувати такий досвід потрібно вибірково, з урахуванням наявних результатів застосування відповідної норми.

Список використаних джерел

1. Соловійов В. М. Протидія корупції та бюрократизму: досвід Китаю / В. М. Соловійов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – Вип. 24. – С. 108–116.

Загиней-Заболотенко Зоя Аполлінаріївна,
начальник відділу підвищення кваліфікації
прокурорів з питань запобігання корупції
інституту підвищення кваліфікації прокурорів
Національної академії прокуратури України,
доктор юридичних наук, доцент

ЧИ Є БЛАГОДІЙНА ДОПОМОГА ПОДАРУНКОМ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Згідно з абзацом 2 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» (Закон № 1700-VII) подарунком визнаються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової [1]. У статті 23 цього Закону передбачається антикорупційне обмеження щодо осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, пов'язане з одержанням подарунків, за порушення якого встановлено адміністративну відповідальність у ст. 172⁵ Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [2].

На сьогодні у практиці правозастосування, а також у правовій науці невирішеним залишається питання про те, чи належить до подарунка у розумінні антикорупційного законодавства України благодійна допомога, порядок надання/отримання якої регламентується у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійництво» [3]. Згідно з частиною 1 ст. 6 цього Закону благодійною пожертвою визнається безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціара для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності [3].

Питання про віднесення благодійної допомоги до подарунків детально розглянуто у нашій статті. У ній було зроблено висновок, що «функціонер/ прокурор/суддя, як і кожен громадянин України, має право отримувати благодійну допомогу за умови додержання порядку її отримання і використання та вимог антикорупційного законодавства» [4, с. 20]. У ній було запропоновано алгоритм дій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у випадку необхідності отримання благодійної допомоги, які б унеможливили констатацію нею порушення обмеження щодо одержання подарунка (ст. 23 Закону № 1700-VII) та притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 172⁵ КУпАП. При цьому доказами того, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, одержала саме благодійну допомогу, а не подарунок, було віднесено: «заява про необхідність одержання такої допомоги, договір пожертвування, платіжне доручення на безготівкове перерахування коштів або видатковий касовий ордер, виписки з історії

хвороби, квитанції про оплату, інші документи про необхідність отримання платних медичних послуг (ліків, донорських компонентів, протезно-ортопедичних виробів, виробів медичного призначення для індивідуального користування інвалідів), довідка 1ДФ, податкові звіти тощо» [4, с. 19–20].

У судовій практиці має місце кілька рішень судів, в яких вирішувалося питання про те, чи є благодійна допомога, отримана особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, предметом правопорушення, передбаченого у ст. 172⁵ КУпАП. Так, предметом розгляду Комсомольського міського суду Полтавської області та Новосанжарського районного суду Полтавської області були протоколи про адміністративні правопорушення, відповідно до яких особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, обвинувачувалися у порушенні обмежень щодо одержання подарунків у зв'язку з одержанням одноразової благодійної допомоги для вирішення соціально-побутових потреб від Благодійних фондів «Полтавський гірничо збагачувальний комбінат» та «Криниця» у сумах 2000 та 2240 гривень (відповідно) [5; 6].

В обидвох випадках суди на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/an_2802/ed_2019_02_07/pravo1/KD0005.html?pravo=1 – 2802 закрили провадження у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення. Суди мотивували свої рішення наступними аргументами: для наявності правопорушення, передбаченого у ст. 172⁵ КУпАП, має бути встановлений зв'язок між виконанням особою функцій держави або органів місцевого самоврядування та одержанням подарунка, який не був доведений у протоколах про адміністративне правопорушення [5; 6]; наявність доказів на підтвердження отримання саме благодійної допомоги, а не подарунка (заяви на отримання благодійної допомоги, договорів про надання благодійної допомоги, а також зазначення отримані кошти саме як благодійну допомогу у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) [5; 6]; нетотожність понять «подарунок» та «благодійна допомога», різне правове регулювання порядку надання/отримання подарунків та порядку надання/отримання благодійної допомоги [5; 6]; благодійна допомога не носить виняткового характеру, вона була виплачена й іншим особам, а не лише тій, яка обвинувачується у вчиненні правопорушення, передбаченого у ст. 172⁵ КУпАП [5].

Аргументація проаналізованих вище судів, звісно, є вірною. Однак, у них варто було б звернути увагу та посилити її, насамперед, вказівкою на те, що між особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та благодійним фондом виникли саме договірні відносини стосовно надання/отримання благодійної допомоги,

на підтвердження чого було зібрано достатньо доказів. Тому, урахувавши нетотожну правову природу подарунка в антикорупційному законодавстві України та благодійної допомоги в національному регулятивному законодавстві, доцільно констатувати відсутність у діях осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які отримали благодійну допомогу, складу правопорушення, передбаченого у ст. 172⁵ КУпАП. Всі інші аргументи, викладені у судових рішеннях, мають допоміжне значення.

Таким чином, доходимо наступних висновків:

1) благодійна допомога та подарунок з точки зору логіки належать до непорівнюваних протилежних понять, адже у їх змісті стверджуються протилежні ознаки;

2) за умови дотримання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, порядку надання/одержання благодійної допомоги, вона не порушує обмежень щодо одержання подарунків, передбаченого у ст. 23 Закону № 1700-VII;

3) отримання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, саме благодійної допомоги, а не подарунка, має бути підтвержене належними доказами, до яких доцільно відносити, зокрема, клопотання про отримання такої допомоги, договір про надання благодійної допомоги.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18>.

3. Про благодійну діяльність та благодійництво: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5073-17>.

4. Загинеї З., Сенік В. Благодійна допомога VS подарунок. *Вісник прокуратури*. 2018. № 11. С. 16–20.

5. Постанова Комсомольського міського суду Полтавської області від 14.02.2019 у справі № 534/98/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79980226>.

6. Постанова Новосанжарського районного суду Полтавської області від 14.02.2019 у справі № 542/46/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79854787>.

Задніченко Сергій Іванович,

заступник начальника Департаменту документального забезпечення – начальник управління організаційного забезпечення та контролю Національної поліції України;

Корольчук Віктор Володимирович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ Й ЕСТОНІЇ

Сучасна корупція, яка притаманного практично кожній державі та кожному суспільству, перетворилася в глобальне транснаціональне явище, яке вимагає застосування комплексного, міжнародного співробітництва для запобігання корупції та контролю за нею. Стратегічним напрямком запобігання корупції є вивчення та запровадження в межах національного законодавства позитивного досвіду країн і, як приклад, викликає інтерес досвід Естонії як країни Європейського союзу, яка успішно провела антикорупційну реформу та ввійшла до п'ятірки країн, які приборкали корупцію. Саме Естонська республіка: в наслідок посилення кримінальної відповідальності за корупцію; створення спеціалізованих правоохоронних органів по боротьбі з корупцією; реального запровадження системи щорічного електронного декларування майна високопоставлених чиновників та можливість конфіскації майна, законність набуття якого не доведено; впровадження електронної моделі держави (Е-держави), яка звела практично до нуля особистісний фактор у взаєминах громадянина, організації, компанії з чиновником; оновлення антикорупційного законодавства та визначення протидії корупції головним пріоритетом діяльності всіх державних органів. Щодо кримінальної відповідальності за корупцію в Естонії, зазначимо, що Пенітенціарний (кримінальний) кодекс Естонії (далі ПК) було прийнято у 2001 р.

Так, зупинимося на порівняльному аспекті кримінальної відповідальності за деякі корупційні злочини за ПК Естонії та КК України. За законодавством ПК Естонії ст. 294. Отримання хабара – карається позбавленням волі на строк до п'яти років ч. 2 ті ж самі діяння, вчинені: 1) повторно; 2) з вимогою хабаря; 3) групою осіб; або 4) в значному розмірі, – карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років, а суд може застосувати розширену конфіскацію майна. Що стосується КК України, т в ст. 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – карається

штрафом від однієї тисячі до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк від трьох до шести місяців, або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 2. значному розмірі, – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 3. великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна. 4. – особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, – карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна. В ПК Естонії ст. 298. Давання хабара 1. обіцянка чи дача хабара – карається позбавленням волі до п'яти років. 2. ті ж самі діяння, вчинені: 1) повторно, 2) групою осіб, або 3) значному розмірі, – карається позбавленням волі від одного до десяти років, а в КК України передбачена ст. 369. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі 1. караються штрафом від п'ятисот до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк. 2. повторно, – караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років із штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з конфіскацією майна або без такої. 3. особі, яка займає відповідальне становище, або вчинені за попередньою змовою групою осіб, – караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої. 4. особі, яка займає особливо відповідальне становище, або вчинені організованою групою осіб чи її учасником, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої. Також звернемо увагу на ст. 299 ПК Естонії Службове підроблення 1. Підроблення посадовою особою документа або видача ним підробленого документа – карається грошовим стягненням, то в КК України передбачено ст. 366. Службове підроблення 1. Складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо або позбавленням волі на строк до трьох років. неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів – караються штрафом до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 2. тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

З врахуванням вище викладеного, можна зробити наступні висновки: – ПК Естонії не містить визначення корупції, корупційних злочинів, а використовується термін хабар (КК України – неправомірна вигода). Також не практикується використання приміток до статей, для уточнення змісту останніх; – кримінальне законодавство Естонії більш чітко, лаконічно та зрозуміло описує диспозиції статей, а в статтях КК України перенавантажені описуванням ознак та суб'єктів надання та отримання неправомірної вигоди, оскільки норми ПК Естонії, які передбачають відповідальність за отримання, давання хабара чи службове підроблення складаються з 2–3 частин, а третя частина статей регулює відповідальність юридичних осіб Естонської Республіки за хабарництво. Статті вітчизняного КК, які встановлюють відповідальність за отримання та давання неправомірної вигоди містять по чотири частини, які закріплюють більш суворі види покарання в залежності від різновиду кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак; – ПК Естонії за давання та отримання хабара передбачає лише один вид покарання – позбавлення волі, а відповідні статті КК України містять до 4 альтернативних основних видів покарання. ПК Естонії містить окрему статтю, яка встановлює відповідальність за умисне порушення обмежень, передбачених Законом про боротьбу з корупцією та статтю за посередництво в хабарництві, а в КК України такої норми не містить, однак закріплює відповідальність за підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368⁴); – додаткове покарання у вигляді позбавлення права займатися певною діяльністю за законодавством Естонії більш суворе, оскільки може застосовуватися на строк від одного до п'яти років, в Україні – від 1 до 3 років. Однак позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років; – покарання за службове підроблення за КК України є більш м'яким, та в ч. 1 взагалі не передбачає позбавлення волі, в той час як за підробку та видачу підробленого документа за ПК Естонії службова особа каратиметься грошовим стягненням або позбавленням волі на строк до трьох років; – на відміну від КК України (ст. 366¹) ПК Естонії не передбачає кримінальної відповідальності за неправдиве декларування доходів. Застосування позитивного досвіду різних країн у справі запобігання корупції дозволить здійснити кримінальну політику, спрямовану на захист суспільства від корупції та своєчасне вжиття превентивних заходів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Дата оновлення: 12.01.2019.
2. П'ять країн, що приборкали корупцію. 16 квітня 2013 р. [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://corruptua.org/2013/04/p-yat-krayin-shho-priborkali-koruptsiyu>.
3. Пенітенціарний кодекс Естонії [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ruseadused/%D0>.

Запотоцький Андрій Петрович,
проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент

НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Висока прибутковість будівельного бізнесу спричиняє підвищену тінізацію цієї сфери. За звітами Всесвітнього банку, саме будівельну галузь, поряд з енергетикою та житлово-комунальним господарством, вважають найменш прозорою [1].

Зведення будинків і споруд нерідко супроводжується учиненням різних видів господарських правопорушень, у тому числі кримінальних. Спостерігається висока корумпованість службових осіб підприємств, організацій та державних контролюючих органів, які пов'язані тіншовими схемами з комерційними структурами й організованими злочинними угрупованнями. Більшість «будівельних афер» мають прихованих «лобістів», які перешкоджають правоохоронним та іншим уповноваженим органам здійснювати якісні перевірки, блокують підготовку висновків, що змогли б припинити незаконні дії, як це передбачено законодавством.

Нерідко внаслідок штучного завищення обсягів і вартості будівельних робіт, включаючи корупційну складову, зловмисники одержують незаконні надприбутки, розмір яких зазвичай перевищує фактичну собівартість новобудов. Системність і сталість корупційних злочинів у сфері будівництва дає підстави визнати, що вони реально загрожують безпеці країни.

Експерти стверджують, що у 2018 р. через корупцію в будівельному бізнесі фінансові втрати економіки України склали близько 0,5 млрд доларів США. Про це йдеться в результатах минулорічного анонімного дослідження, що було проведене Українським клубом нерухомості (URE Club). 47,8 % опитаних в ході цього дослідження респондентів відзначили суттєве збільшення рівня

корупції в Україні. При цьому, більше 70 % представників будівельної сфери головним її джерелом назвали державні органи, що контролюють галузь. Водночас 82,6 % опитаних визнали високий рівень корупційної складової при отриманні узгоджень і дозволів, 78,3 % – відмітили факти корупції при отриманні заключних дозволів, а 74 % – підтвердили корупційні прояви при здачі об'єктів в експлуатацію [1].

Більшість експертів, дослідників та політиків наголошують на тому, що найбільш проблемним у сфері будівництва під час видачі повідомлень, декларацій, дозволів, сертифікатів про введення до експлуатації, ліцензування господарської діяльності, пов'язаної зі створенням об'єктів архітектури (ліцензії підприємствам, які бажають працювати в будівельній сфері), здійснює державний контроль за дотриманням законодавства у сфері містобудівної діяльності, проектної документації, будівельних норм, державних стандартів та правил. Таким чином, значна кількість порушень, допущених внаслідок корупційних дій окремих посадових осіб ДАБІ на початкових етапах із реалізації будівельних проектів, призводить до подальших системних порушень на усіх етапах здійснення будівництва і нерідко призводить до негативних наслідків.

Варто зазначити, що значні корупційні ризики виникають саме на етапі видачі дозвільних документів. Так, наприклад, підприємець маючи на меті отримання дозвільних документів на проведення робіт, надає до органів ДАБІ проект, який попередньо пройшов експертний огляд у атестованого за державним стандартом спеціаліста. Однак окремі службові особи, незважаючи на висновок експерта, проводять повторну перевірку проекту, знаходять ті чи інші незначні помилки та відмовляють у видачі дозволів з формальних причин (наприклад, поданий на розгляд комплект проектної документації не відповідає тим чи іншим формальним вимогам відомчих наказів, розпоряджень тощо, що за своєю суттю жодним чином не впливає на якісні та проектні показники об'єкту будівництва).

У разі відмови забудовник змушений повторно здійснювати подачу документів, і тривати це може нескінченно довго, адже формальних причин для відмови у чиновників за роки роботи «напрацьовано» вдосталь. Водночас велика кількість відмов, із зазначенням формальних причин, наштовхує на думку про корупційну складову, а саме примушування до надання неправомірної вимоги з метою отримати дозвільні документи, не бажаючи знову і знову вносити безглузді правки та зміни до пакету проектної документації.

Питання також часто виникають із видачею сертифікатів щодо завершеного будівництва, документів про введення об'єкта в експлуатацію, а також відносно отримання документів, що підтверджують належне ведення архітектурного нагляду. Забудовники часто скаржаться на те, що бажаючи отримати неправомірну вигоду,

посадові особи штучно створюють умови, за яких отримати подібного роду документи є фактично неможливим, або ж процес ускладнюється і розтягується на значні проміжки часу, від чого втрачає кошти перш за все забудовник, а також страждають інвестори.

Не випадково, серед пріоритетних завдань реалізації державної антикорупційної політики виокремлюють мінімізацію корупційних ризиків у сфері містобудування. Серед конкретних заходів:

1. Створення електронного кабінету забудовника, реєстру будівельної діяльності, що надасть можливість оперативного одержання дозвільних документів, пришвидшить процес та покращить якість надання адміністративних послуг у сфері будівництва. А саме головне сприятиме усуненню низки корупційних ризиків.

2. Запровадження відкритої та прозорої процедури одержання дозволів у сфері будівництва.

3. На сучасному етапі з метою ліквідації корупції в сфері будівництва варто також вдаватися і до радикальних кроків: від «амністії» до демонтажу незаконного будівництва. Адже нині в Україні наявна значна кількість об'єктів, які отримали дозволи на незаконних основах і створюють не лише незручності, але й в певних випадках несуть загрозу для безпеки громадян.

4. Слід змінити будівельні норми, привівши їх у повну відповідність до європейських стандартів.

5. Потребує удосконалення і процедура контролю за дотриманням норм у сфері будівництва. Адже нині не вживаються ефективні заходи із захисту споживачів, перевірки якості будівельних матеріалів, відповідності будівельних об'єктів існуючим стандартам.

У цілому зазначені кроки спрямовані не лише на ліквідацію корупційної складової сфери будівництва, але й полегшення ведення будівельного бізнесу, покращення якості надання послуг у сфері будівництва, залучення іноземних інвестицій, зниження собівартості житла та й підвищення добробуту населення в цілому.

Список використаних джерел

1. Organizational Information and Lending Data Appendixes. Annual Report. 2018 // The World Bank: URL: <http://www.vsemirnyjbank.org/ua/about/annual-report>.

2. Корупція в будівництві вимила з економіки близько пів мільярда доларів. URL: <https://business.ua/news/4606-koruptsiia-v-budivnytstvi-vymyla-z-ekonomiky-blyzko-piv-miliarda-dolariv>.

Захожай Валерій Борисович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор;

Захожай Костянтин Валерійович,

доцент кафедри фінансів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат економічних наук, доцент;

Федоренко Оксана Анатоліївна,

молодший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проблема боротьби з корупцією на сьогоднішній день є актуальною практично для кожної країни, особливо в період, коли відбуваються кризові явища в економіці та інтенсивно проводиться реформаторська політика. Така ситуація характерна і для сучасної України.

Ефективність роботи правоохоронних органів суттєво залежить від якості виконання заходів щодо боротьби із корупцією відповідно до законодавчо-правового забезпечення національної безпеки та її складових: економічної, фінансової, інноваційної, соціальної, територіальної, правоохоронної безпеки тощо. При цьому дійовим інструментом ефективної боротьби з корупцією має бути система інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту протидії та запобігання корупції (ІАЗМПЗК), яка повинна стати надійним механізмом цифровізації управління.

Важливою умовою є реалізація є спроможність правоохоронних органів, на основі фундаментальної університетської освіти, в поєднанні з поглибленим вивченням і використанням методології інформаційно-аналітичних можливостей виявленні та розслідуванні корупційних злочинів:

– розроблення та застосування методики оброблення, узагальнення та аналізу інформації;

– творчого використання інформації та результатів аналізу, формування, на його основі узагальнень та висновків, обґрунтування управлінських рішень стосовно запобігання та викриття корупційних проявів та розробки шляхів їх подолання;

– оцінювання в реальному часі наслідків управлінських рішень, що приймаються;

– ефективне використання інформаційних ресурсів та новітніх досягнень в галузі інформаційних технологій.

Відповідний інструментарій включає сукупність принципів антикорупційної діяльності, інформаційне та методичне забезпечення аналізу, оцінку його результатів, розробку управлінських рішень за результатами аналізу стосовно запобігання та викриття корупційних правопорушень.

Зарубіжний та вітчизняний досвід свідчать про зростаючу актуальність використання методології ІАЗМПЗК в різних сферах діяльності(див. перелік літератури).

У значній мірі це стосується сфери діяльності законодавчо-правового забезпечення національної безпеки країни, регіонів, фізичних та юридичних осіб. Вдосконалення діяльності правоохоронних органів повинно мати комплексний характер, а методи боротьби з корупційними правопорушеннями повинні відповідати сучасним викликам. При цьому інформаційно-аналітичне забезпечення має стати дійовим інструментом ефективної боротьби з цим негативним явищем, це потребує узагальнення набутого досвіду в побудові і використанні відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення з урахуванням специфічних завдань практики менеджменту антикорупційної діяльності.

ІАЗМПЗК як наука об'єднує галузі знань та практичної діяльності. Як галузь знань – це може бути спеціальна навчальна дисципліна, у зв'язку з цим доцільне її внесення в навчальні плани ВНЗ як обов'язковою навчальною дисципліною.

Як галузь практичної діяльності вона спрямована на збирання, обробку, аналіз і на його основі прийняття управлінських рішень.

Методологія ІАЗМПЗК – це сукупність прийомів, правил і методів статистичного дослідження проблеми запобігання, виявлення та протидії корупції.

На цьому ґрунтується зміст та інструментарій інформаційно-аналітичного забезпечення при вивченні рівня правового захисту прав і інтересів громадян, державних і спеціальних організацій. Його завданням є облік порушення законності та правопорядку, які розглядаються правоохоронними органами в сфері корупційних діянь і заходи щодо боротьби з цими порушеннями.

Використання методів ІАЗМПЗК дає можливість перевести багато проблем управління в площину точного кількісного відображення у поєднанні з якісним змістом, на основі інформаційного забезпечення, розрахунків відповідно до потреб користувачів.

Це гарантує творчий підхід до виконання конкретних завдань, пошук нових способів підвищення якості та обґрунтованості управлінських рішень, розроблення заходів щодо зростання ефективності правоохоронної діяльності.

На даний момент не всі працівники, причетні до роботи в антикорупційних органах, мають необхідну підготовку з наведених вище завдань. Цим обумовлена необхідність підготовки відповідної навчально-методичної літератури, яка включає наступні етапи.

По-перше – це розробка теоретичних засад – категорій, понять, принципів,

формування інформаційного та методичного забезпечення менеджменту протидії та запобігання корупції.

Теоретико-методологічні положення покладені в основу формувань і використання актуальних аспектів ІАЗМПЗК, а також фінансового сектору, в якому мають місце значні ризики корупції.

Враховуючи актуальність боротьби з корупцією, і те, що саме в фінансовій сфері, зокрема, в витратах бюджетних коштів, найбільше можливостей зловживань і корупційних пасток, надалі значна увага приділяється інструментарію ІАЗМПЗК.

Теоретичні положення ілюструються на простих прикладах з подальшим переходом на об'єкти аналізу складових національної безпеки (див. вище) відповідно до потреб правоохоронних органів.

По-друге, планується здійснити аналіз процесів правоохоронної діяльності в аспекті протидії корупції на основі сучасної інформаційної бази відповідно до потреб користувачів. При цьому повинна бути приділена значна увага дослідженню ефективності діяльності правоохоронних органів у різних складових національної безпеки держави.

Аналіз здійснюється за основними напрямками діяльності з більшою ймовірністю корупційних правопорушень. Це – збалансованість елементів відтворення, прогнозування показників взаємозв'язку з чинниками внутрішнього і зовнішнього середовища, оцінка намірів і уподобань на основі вибіркового обстеження, оцінка ефективності структурної трансформації в економіці, аналіз ризику діяльності, узагальнююча оцінка ефективності діяльності тощо. Надалі – характеристика процесів і результатів діяльності правоохоронних органів з відповідними висновками і пропозиціями щодо корупційних дій і заходів щодо їх попередження.

По-третє, планується розробка пропозицій та рекомендацій щодо інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту антикорупційної діяльності на основі сучасних інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: Навч. посіб. / А.В. Головач, В.Б. Захожай, І.Г. Манцуров, Н.А.Головач. – К.: КНЕУ, 2005. — 333 с.

2. Статистичне забезпечення управління економікою. Прикладна статистика з використанням аналітичних можливостей програмного

середовища Microsoft Excel: Навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, І. Г. Манцуrow, Н. А. Головач. – К.: КНЕУ, 2006. – 328 с.

3. Інформаційно-аналітичне забезпечення державного фінансового менеджменту (методологія і практика прикладної статистики) : Навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, І. Г. Манцуrow, Н. А. Головач. – К.: КНЕУ, 2010. – 260.

4. Мельник М. Основи прикладної статистики – М.: Энергоатомиздат, 1983. – 416 с.

5. Сигел Эндрю Ф. Практическая бизнес-статистика – Вильямс : 2002. – 1050 с.

6. Хан Г., Шапиро С. Статистические модели в инженерных задачах, -М.: Мир, 1969. – 395 с.

7. Моделирование в биологии. М.:Пер. с англ. издат. иностран. литературы., 1963. –393 с.

8. Зельдович Б., Мышкис А.Д. Элементы прикладной математики, - М.: Наука, 1965. 616 с.

9. Європейський досвід протидії корупції: теорія та практика [Текст]: аналіт. огляд / Нац. акад. внутр. справ ; [упоряд.: Кржечковські І. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 235с.

Зелькіна Тетяна Євгенівна,

адвокат адвокатського об'єднання
«Зелькіна, Музичук та партнери»

КОРУПЦІЙНИЙ ФАКТОР ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ОСОБИ В РАЗІ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На слухну думку А. С. Нерсесяна, на жаль, в українській правоохоронній діяльності непоодинокі випадки, коли заходи забезпечення кримінального провадження використовуються для тиску на підозрюваного/обвинуваченого, а подекуди – і на інших осіб (зокрема, свідків) з метою змусити цих осіб здійснювати належну та зручну для сторони обвинувачення поведінку. Особливо це актуально для тимчасового вилучення майна [3, с. 51].

Так як тимчасове вилучення майна належить до заходів процесуального примусу, то можливі зловживання при його здійсненні обов'язково призведуть до обмеження конституційних прав громадян. Крім того, правильно підкреслює Н. С. Моргун, що дослідження порядку тимчасово вилучення майна є актуальним через те, що на відміну від інших заходів забезпечення кримінального провадження іноді здійснюється без судового рішення [2, с. 318].

Тимчасове вилучення майна на досудовому розслідуванні може здійснюватися як без ухвали слідчого судді, так і за рішенням суду з

подальшим вирішенням питання про арешт майна або його повернення особі, у якій воно було вилучено.

Слід зазначити, що у зв'язку з прийняттям Закону України від 17.10.2019 № 198-IX «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» [4], який набирає чинності з 1 січня 2020 року, можливі зловживання при здійсненні тимчасово вилучення майна скоріш за все тільки зростуть.

Адже частина 5 статті 53 «Про запобігання корупції» буде викладена таким чином, що повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону може бути здійснене працівником відповідного органу без зазначення авторства (анонімно) [4].

Вимоги до анонімних повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону та порядок їх розгляду визначаються цим Законом.

Анонімне повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону підлягає розгляду, якщо наведена у ньому інформація стосується конкретної особи, містить фактичні дані, які можуть бути перевірені.

Анонімне повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону підлягає перевірці у строк не більше 15 днів від дня його отримання. Якщо у вказаний строк перевірити інформацію, що міститься в повідомленні, неможливо, керівник відповідного органу або його заступник продовжують строк розгляду повідомлення до 30 днів від дня його отримання.

У разі підтвердження викладеної у повідомленні інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону керівник відповідного органу вживає заходів щодо припинення виявленого порушення, усунення його наслідків та притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності, а у випадках виявлення ознак кримінального або адміністративного правопорушення також інформує спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції.

Крім того, відповідно до ст. 535 Закону України від 17.10.2019 № 198-IX заборонено розкривати інформацію про особу викривача, його близьких осіб або інші дані, які можуть ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, третім особам, які не залучаються до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлених ним фактів, а також особам, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені ним факти, крім випадків, установлених законом [3].

У разі якщо законом дозволяється без згоди викривача ухвалення обгрунтованого рішення про розголошення інформації про

викривача або інформації, яка може ідентифікувати особу викривача, викривач повинен бути повідомлений про це не пізніше ніж за 18 робочих днів до дня розкриття відповідної інформації шляхом вручення йому повідомлення про ухвалення відповідного рішення під розписку. У повідомленні про розкриття інформації про особу викривача має бути вказано коло осіб, яким буде розголошена інформація, а також підстави такого розголошення.

Як правильно звертають увагу науковці, важливим аспектом проблем при тимчасовому вилученні майна є визначення статусу об'єктів, які бути вилучені на підставі ухвали слідчого судді. Проблема полягає у тому, що, як правило, ухвали слідчих суддів у цій частині є неконкретизованими, у зв'язку з чим складно, а подекуди неможливо провести розмежування між тим, що дозволено вилучити на підставі ухвали слідчого судді, та іншими вилученими об'єктами, та, відповідно, за цим критерієм вирішити питання приналежності об'єктів до тимчасово вилученого майна [1]. Так як це вилучене майно не має процесуального статусу, то особа ніяким чином не може захистити свої права, наприклад шляхом подачі скарги.

Важливим є часові рамки визначення подальшої долі тимчасово вилученого майна у тому числі щодо арешту майна або повернення володільцю. І нормативна регламентація цього питання зараз є такою, що КПК України режим повернення вилученого у ході затримання, огляду, обшуку, поширює на всі об'єкти, які мають ознаки речових доказів (а ці ознаки практично збігаються з ознаками майна, яке може бути тимчасово вилученим), без уточнень підстав вилучення. А це, на жаль, не сприяє забезпеченню майнових та інших прав особи у кримінальному провадженні.

Необхідно зазначити, що можливе розширення практики застосування заходів забезпечення кримінального провадження, пов'язаних з обмеженням майнових прав особи з порушенням норм чинного кримінального процесуального законодавства. Цьому частково сприяє державна політика заохочення викривачів до повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону усно та письмово, зокрема через спеціальні телефонні лінії, офіційні веб-сайти, засоби електронного зв'язку, шляхом звернення до засобів масової інформації, журналістів, громадських об'єднань, професійних спілок (ст. 531 Закону України від 17.10.2019 № 198-IX) та закріплення права викривача на винагороду у розмірі 10 відсотків, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у п'ять тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом на час вчинення злочину (ст. 537 Закону України від 17.10.2019 № 198-IX) [4].

Враховуючи те, що випадки анонімного повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону можуть стати все частішими, а, як зазначено у Законі, анонімні повідомлення підлягають перевірці, це може призвести до нераціонального використання суб'єктами перевірки робочого часу – а саме перевірку неправдивих повідомлень, інформація яких у ході перевірки не підтвердилася.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 1148 с.

2. Моргун Н. С. Тимчасове вилучення майна як захід забезпечення кримінального провадження, що обмежує право власності / Н. С. Моргун // Митна справа. – 2014. – № 3(2). – С. 318–322. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/MS_2014_3%282%29__57.

3. Нерсисян А. С. Забезпечення майнових прав громадян і юридичних осіб при застосуванні тимчасового вилучення майна у кримінальному провадженні / А. С. Нерсисян // Судова апеляція. – 2015. – № 2. – С. 50–56.

4. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закон України від 17.10.2019 № 198-IX URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/198-20>.

Ілляшенко Олексій Володимирович,

заступник Міністра у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України з питань європейської інтеграції, кандидат юридичних наук;

Зарубей Вікторія Володимирівна,

професор кафедри досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ДЕЯКИХ НОРМ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО МОЖЕ ВПЛИВАТИ НА РІВЕНЬ СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ В СУСПІЛЬСТВІ

Як свідчить практика застосування вимог Закону України «Про запобігання корупції» протягом останніх років деякі положення цього закону, а також інших законодавчих актів потребують системних змін, які мають позитивно вплинути на стан запобігання, виявлення та протидії корупції в нашій державі.

І розпочинати потрібно з розгляду комплексної природи якості закону, яка включає в себе наступні елементи:

1. Правильний вибір методу нормативно-правового регулювання.
2. Вимога адекватного розподілу прав та обов'язків між суб'єктами права.
3. Своєчасність закону та відповідність його рівню розвитку суспільних відносин.
4. Оптимальність рішення, яке покладено в основу нормативно-правового регулювання.
5. Ресурсне забезпечення закону.
6. Правильно сформульовані мета і завдання закону.
7. Вимога щодо змісту приписів закону, які виявляються в необхідності адекватного відображення й узгодження в законі прав, свобод та інтересів різних суб'єктів права (глибинний і всебічний аналіз інтересів, які існують в суспільстві для встановлення відповідності закону волі народу).
8. Гарантованість правових можливостей суб'єктів права.
9. Дотримання вимог законодавчої техніки при створенні закону тощо.

Згідно «Зasad державної антикорупційної політики України (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», яка затверджена Законом України від 14.10.2014 № 1699-VII зазначено, що за даними досліджень проведених міжнародною організацією «Transparency International» у 2013 році 36 % українців були готові вийти на вулицю протестуючи проти корупції, а вже наприкінці 2013 року корупція вже входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 % громадян. Українці вважали свою державу однією з найбільш корумпованих держав у світі. Таким чином корупція лишалась одним із негативних соціальних явищ, що турбувало українське суспільство та державу.

Відповідно ж до проекту Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки», підготовленого Національним агентством з питань запобігання корупції зазначено, що реалізація завдань Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки не завершена в повному обсязі. Причинами невиконання заходів, визначених Антикорупційною стратегією, були відсутність стійкого несприйняття корупції в суспільстві та високий рівень толерантності суспільства до корупції, недостатній рівень прозорості діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Водночас відмічено, що в Україні зберігається високий рівень корупції, що негативно сприймається суспільством та потребує рішучих дій. Тому не зрозумілим є одночасне твердження про високий рівень толерантності суспільства до корупції та негативне сприйняття

суспільством корупції, що потребує рішучих змін, так як мова йде про те ж саме суспільство.

Більш того, у проєкті Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2019–2023 роки» станом на 17 липня 2019 року, підготовленого Центром політико-правових реформ зазначено, що переважна більшість громадян переконана в поширеності в органах державної влади й органах місцевого самоврядування та в їх не бажанні вирішувати цю проблему, але водночас знімає відповідальність за стан корупції з себе, частина громадян не розбирається в антикорупційній реформі та власних правах, вважає корупцію, зокрема побутову, даниною традиції і виправдовує її.

Причинами неготовності більшості населення долучитися до антикорупційної боротьби є відсутність знань про порядок повідомлення уповноважених органів, висока зневіра у дієвості викриття і турбування про власну безпеку, а головне – недостатнє усвідомлення змісту корупції та її згубних наслідків.

Тобто вже не використовуються цифрові і відсоткові показники населення, а вживаються словосполучення «переважна більшість громадян» та «частина громадян» не розуміють або не розбираються в антикорупційній реформі, не усвідомлюють змісту корупції.

Можливо в даному випадку мова йде не про нерозуміння громадян, а про помилку у визначенні термінів «корупція», «корупційне правопорушення» та «правопорушення, пов'язане з корупцією», відповідно до діючого законодавства.

Відповідно до міжнародних стандартів «корупція» – це негативне явище в суспільстві, яка має вираження в великій кількості певних форм і видів, які знаходять своє відображення в кодексах через перелік статей і пов'язані певною загальною характеристикою, як наприклад у примітці до статті 45 КК України.

При цьому, в Законі України «Про запобігання корупції» зазначено, що корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Фактично це прямий перелік елементів конкретного правопорушення, а не загалом як явища в суспільстві.

Найбільш поширеною класифікацією правопорушень є їх поділ за ступенем суспільної небезпеки, коли правопорушення поділяються

на злочини та проступки. Якщо діяння охоплює всі ознаки, визначені в кримінальному законі, але позбавлене суспільно-небезпечного характеру, воно не являється злочином, а може бути або протиправним проступком співвідносно виду (цивільного, адміністративного, дисциплінарного) або правомірним діянням. Злочини і адміністративні правопорушення посягають на однакові за своїм характером об'єкти, саме це складає суспільну небезпеку. Завдання адміністративного і кримінального законодавства складається в охороні від посягань одних і тих же об'єктів.

Тому також не зрозуміло чому кримінальні чи адміністративні правопорушення називаються правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, так як зв'язок з корупцією повинен не зазначатись в назві, а бути доведений в ході збору доказів.

У зв'язку з вищезазначеним пропонуємо наступні висновки та пропозиції щодо відповідних термінів:

1) корупція, як негативне суспільне явище, не потребує окремого визначення в Законі;

2) натомість об'єктом правопорушень визначити «суспільні відносини у сфері антикорупційного законодавства»;

3) а також замість корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією передбачити:

Кримінальні правопорушення у сфері антикорупційного законодавства.

Адміністративні правопорушення (проступки) у сфері антикорупційного законодавства.

Дисциплінарні проступки у сфері антикорупційного законодавства.

Цивільно-правові проступки у сфері антикорупційного законодавства.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

2. Засади державної антикорупційної політики України (Антикорупційна стратегія) на 2014 – 2017 роки» затверджена Законом України від 14.10.2014 № 1699-VII.

3. Кравченко М.Г. «Основні ознаки та вимоги до якісного закону», Адміністративне право і процес, 2013.

Кваша Оксана Олександрівна,
провідний науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту
держави і права НАН України, доктор
юридичних наук, професор

ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ ЯК CONDITIO SINE QUA NON ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ

Коли корупція проникає у всі сфери урядової ієрархії, від глави держави до дрібних чиновників, проблема особливо ускладнюється. Чистку і дезінфекцію слід починати з верхівки, систематично проходячи всі її рівні до самих низин. Це довга і болісна робота, з якою впорається лише дуже сильна група лідерів, чий чесність і моральний авторитет не піддаються жодному сумніву.

Лі Куан Ю

Верховною Радою України систематично корегується законодавство у сфері протидії корупційним правопорушенням, проте успіхів у мінімізації корупційних проявів так і не немає. Корупція була і залишається на сьогодні загрозою для існування багатьох суспільних інститутів. Тому науковці традиційно приділяють багато уваги пошуку причин такого стану речей. Чому за наявності належної нормативно-правової бази протидії корупції не вдається досягти успіхів у протидії їй?

Позиція О.М. Костенка полягає в тому, що олігархія – це особлива форма корупції, тому не усунувши від влади олігархів, не можна побороти корупцію [1, с. 146]. На думку інших вчених, основна причина неієвності КК України полягає у тому, що кримінально-правова протидія найбільш небезпечним корупційним злочинам здійснюється на основі норм, застосування яких напруга залежить від волі осіб, які самі є елементами корупційних мереж. У зв'язку із цим, чинний КК України пристосований для об'єктивної боротьби тільки з низовою, епізодичною, децентралізованою та побутовою корупцією [2, с. 232]. Із наведеною позицією слід погодитись лише частково. Щодо першого висновку немає заперечень – застосування норм кримінального закону справді залежить від політичної волі представників органів державної влади, які часто самі є учасниками корупційних схем. Однак не погоджуюсь з тим, що чинний КК України пристосований для об'єктивної боротьби тільки з низовою, побутовою корупцією. КК України пристосований та може бути об'єктивно ефективним і для протидії найвищому рівню корупції, притягнення до відповідальності так званих топ-корупціонерів, якщо на те буде політична воля керівництва держави.

Підтвердженням можливості якщо не подолання, то значного зниження рівня корупції, мінімізації її наслідків для держави і

суспільства є досвід Сінгапуру. Аналіз цього досвіду в українській юридичній науці здійснено у багатьох сучасних наукових розвідках. Позитивний досвід Сінгапуру свідчить про те, що поєднання ефективної роботи органів кримінальної юстиції, антикорупційних законів, судової системи і адміністративних заходів необхідне для ефективної боротьби з корупцією [3, с. 115]. Автор статті детально аналізує ефективність діяльності сінгапурського Бюро з розслідування випадків корупції, однак, на жаль, не згадує, що це стало можливим завдяки сильній політичній волі лідера Сінгапуру – прем'єр-міністру Лі Куан Ю. Завдяки його принциповій позиції стали можливими успіхи у протидії корупції. Лі Куан Ю вважається одним із найбільш видатних політичних діячів ХХ століття, у тому числі завдяки ефективній політиці щодо мінімізації корупції, що дозволило перетворити Сінгапур із британської колонії у високорозвинену державу. Лі Куан Ю у 1957 році відзначив: «Якщо влада держави, якою ми керуємо, буде використана не для того, щоб покращити життя більшості, а щоб набити кишені меншості із владної ієрархії, то нам буде погано» [4, с. 105]. Водночас ще у ХVІІІ столітті французький правник та політичний мислитель Шарль-Луї де Монтеск'є констатував, що кожна людина, наділена владою, схильна зловживати нею і утримувати її у своїх руках аж до останньої можливості [5, с. 289]. Утримання влади здійснюється у тому числі за рахунок створення корупційних мереж.

Ефективна протидія корупції на всіх рівнях не можлива без симбіозу таких її складових як вплив на причини та умови корупції, створення системного антикорупційного законодавства, його ефективного застосування до всіх без винятку проявів корупції у всіх щаблях державної влади. Однак такий симбіоз здатен принести позитивний результат лише за умови наявності політичної волі керівництва держави. Я б назвала це так – «*conditio sine qua non*» («умова, без якої немає») подолання корупції в державі». З латинської «*conditio sine qua non*» означає «необхідна умова», необхідна умова настання результату. Відповідно політична воля – необхідна умова подолання (зниження рівня) корупції в Україні.

Д.Г. Михайленко, який присвятив своє докторське дослідження виробленню концепції кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні, вважає, що «у довготривалій перспективі недовість інституту політичної відповідальності призводить до реалізації народом права на повстання, що обґрунтовано вченими як конституційний еквівалент права на необхідну оборону, крайнього засобу (*ultima ratio*), до якого звертаються в разі неможливості ефективно захистити свої права за допомогою інших, правових механізмів, що реалізуються в умовах демократичного режиму [2, с. 39]. Отже, чим довше відсутня політична воля керівництва країни на здійснення реальної, а не удаваної боротьби з проявами корупції у всіх сферах суспільного життя, тим більш імовірним є виникнення революційної ситуації та реалізації народом права на повстання. Тим

більше партія, яка приходить до влади, одним із своїх гасел завжди має боротьбу з корупцією. А отже, коли ця передвиборча обіцянка не виконується, бо відсутня політична воля керівництва країни, немає реальних успіхів протидії корупції, бо ця проголошена боротьба є удаваною, то починається соціально-політичне протистояння народу і чинної влади. Це стосується не лише України. Доречно згадати події в Румунії 2017 року (т. зв. Революція світла), коли підставою масових протестів стало рішення уряду Румунії помилувати засуджених за корупційні злочини.

М.І. Мельник констатує, що вияв політичної волі зводиться до того, що за наявності законних підстав закон має застосовуватися до будь-якої особи, незалежно від займаної нею посади, політичних уподобань, наближеності до політичного керівництва держави та інших суб'єктивних обставин. Головна роль у формуванні та реалізації політичної волі, як правило, належить Главі держави, який зазвичай має найбільші повноваження щодо забезпечення національної безпеки, керівництва та координації діяльності правоохоронних структур [6].

Очевидно, що політична воля Глави держави – це не лише особиста його воля. Акт політичної волі – дуже відповідальний, мужній і ризикований крок, але залежить він не тільки від власної особистої волі політичного лідера, але й від якості оточуючого експертного середовища, професіоналізму і порядності команди, а також налагодженості спеціальної комунікації з громадянами [7, с. 176].

Політична воля в умовах трансформації політичного середовища, якісних структурних змін, модернізації соціально-політичних інститутів є основою для прийняття дійових рішень суб'єктами політичного процесу, вдосконалення політичної системи, налагодження владно-суспільних комунікацій. Політична воля в сучасних умовах є не лише важливим соціополітичним та психологічним феноменом, а й особливою якістю суб'єкта політики, що обумовлено політичними традиціями, політичною культурою, політико-ідеологічною системою, що домінують у певній країні в той чи інший період її розвитку [8, с. 338].

Отже політична воля у протидії корупції – це як власна особистісна воля політичного лідера (Глави держави), так і воля осіб, які його оточують. Лише політична воля здатна забезпечити ефективність всіх інших необхідних складових протидії корупції. Політична воля керівництва держави – це *conditio sine qua non* подолання корупції в державі, тобто умова, без якої не можлива її мінімізація.

Список використаних джерел

1. Костенко Олександр М. *Natura Incognita* / Про соціальну природу та її закони. зб. філософ. есе. Одеса: Фенікс, 2019. 184 с.
2. Михайленко Д.Г. Проблеми формування та реалізації політичної волі протидіяти корупції в Україні. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані*: моногр. / за ред. О.В. Козаченка, Є.Л. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 207–238.

3. Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 110–118.

4. Ли Куан Ю. На пути из третьего мира в первый. Взгляды и убеждения Ли Куан Ю. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2015. 304 с.

5. Монтескье Ш. Избранные сочинения. Москва: Госполитиздат, 1955. 803 с.

6. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. <http://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/politichna-koruptsiya-sutnist-chinniki-zasobi-protidiji>.

7. Колтунов О. Політична воля як феномен державного управління. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса*. 2011. № 2 (52) С. 168–177.

8. Смірнова В. О. Політична воля як чинник державотворчої діяльності: об'єктивні та суб'єктивні детермінанти. Київ: Логос, 2019. 384 с.

Князєв Сергій Миколайович,

здобувач Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ: АНАЛІЗ ІНОЗЕМНОЇ ПРАКТИКИ

Опрацювання наукових джерел, присвячених дослідженню особливостей переходу від радянської до європейської моделі досудового розслідування, та реформування системи оперативно-розшукової діяльності, дозволив виокремити низку проблем, якими, на думку вчених, характеризується така трансформація. Пропонуємо детальніше зупинитися на проблемі використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в якості доказів у кримінальному провадженні про корупційні злочини, апелюючи до зарубіжного досвіду їх вирішення.

Як справедливо стверджує В. Городовенко, основним функціональним призначенням негласних слідчих (розшукових) дій в оновленій системі кримінального процесу України є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінально-процесуальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних шляхів та засобів, які використовуються у процесі оперативно-розшукової діяльності [1, с. 17].

Примітно, що результати негласної роботи відповідно до законодавства інших країн також зазвичай мають подвійну природу: з одного боку – процесуальну, тобто виступають в якості доказів у кримінальних справах, а з іншого – оперативно-розшукову, тобто

служать підставою для можливого кримінального переслідування особи, але знову ж таки із перспективою їх подальшого використання в якості доказів. Дане положення прямо зафіксоване у § 149-ж розділу VI КПК Австрії щодо матеріалів контролю (спостереження) за передачею інформації засобами зв'язку [2, с. 101].

У США докази, отримані у законний спосіб шляхом прослуховування телефонних розмов, їхнього запису зі згоди однієї із сторін, відеозйомки чи проведення зустрічей за участі оперативного агента, є допустимими у федеральному суді за умови, що вони отримані у відповідності до закону і Федеральних правил збору, дослідження та оцінки доказів. Як зазначає Сюзан М. Ринглер, часто неможливо буває отримати такі яскраві та незаперечні докази винуватості за допомогою традиційних слідчих методів. Електронне спостереження дозволяє здійснити запис найбільш прихованих розмов злочинців, що викривають такі явища як корупція посадових осіб: злочин, про який зазвичай не повідомляють до правоохоронних органів і який має вкрай негативний вплив на суспільство. Матеріали із записами, представлені у суді присяжним, є переконливими доказами характеру та масштабу злочинної діяльності [3, с. 91].

Слід також відзначити, що у законодавстві більшості країн зафіксовані певні обмеження щодо можливості використання в якості доказової інформації результатів негласної діяльності. Так, відповідно до ст. 118 КПК Естонії як доказ не використовується інформація, передана: священнослужителями, захисниками і нотаріусами, медичними працівниками та фармацевтами – про обставини, що стосуються походження, штучного запліднення, сім'ї або стану здоров'я осіб; особами, на яких згідно із законом покладено обов'язок зберігання службової або професійної таємниці, яка отримана шляхом негласного прослуховування або негласного візуального спостереження, якщо вона містить відомості про обставини, які стали відомі особі у зв'язку з її службовою чи професійною діяльністю, за винятком випадків, коли з приводу тих самих обставин вказана особа вже дала показання або вони були оприлюднені в інший спосіб [4, с. 337, 338].

Вкрай обмежена кількість матеріалів, отриманих за результатами виїмки кореспонденції, може бути використана в якості доказів і під час судового розгляду в Великій Британії. І хоча відповідний закон не передбачає будь-яких спеціальних способів захисту комунікації осіб, які наділені імунітетом, особлива увага приділяється кореспонденції, яка може містити відомості щодо спілкування захисника та його клієнта [4, с. 291].

Таким чином, результати негласної слідчої діяльності за законодавством більшості країн виступають в якості доказів під час судового розгляду за умови чіткого дотримання норм закону у процесі їх отримання.

На підставі аналізу законоположень зарубіжних країн щодо використання результатів оперативно-розшукових заходів (негласної роботи) у процесі доказування у кримінальних провадженнях та його співвіднесення з нормами вітчизняного законодавства, можемо констатувати, що суттєву їх частину імplementовано при розробленні нового КПК України 2012 р.

Відтак, нині чине кримінальне процесуальне законодавство України значною узгоджується з європейськими підходами і міжнародними стандартами регламентації кримінально-процесуальних правовідносин. У процесі дослідження виявлено багато спільного у процедурах введення результатів негласної роботи у кримінальний процес, а також у системах контролю за дотриманням конституційних прав та свобод людини під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій на досудових стадіях. Водночас, вивчення досвіду окремих країн стосовно певних аспектів процедури здійснення та використання результатів негласного розслідування може бути використаний під час розроблення шляхів подолання проблем, що виникають під час реалізації аналогічного напрямку процесуальної діяльності у вітчизняній правозастосовній практиці.

Список використаних джерел

1. Городовенко В. Судовий контроль за проведенням слідчих (розшукових) і негласних слідчих дій. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 15–20. С. 17.

2. Тагієв Р. С. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 13 (2). С. 98–101.

3. Сюзан М. Ринглер. Как предъявить обвинения высокопоставленным чиновникам: Практические соображения американского прокурора. *Чистые руки*. М., 2000. № 4. С. 89–93. С. 91.

4. Багрій М.В., Луцик В.В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 376 с. С. 337–338.

Ковалів Олександр Іванович,

завідувач відділу економіки природокористування в агросфері Інституту агроекології і природокористування НААН України, доктор економічних наук, старший науковий співробітник

ПОВНОЦІННА ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМ (СТ. 13, 14, 41) ЯК ЗАПОРУКА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Як не парадоксально, але земельні перетворення в Україні було звужено комуністами (за сприяння чи мовчазної згоди провідних вчених) – до аграрних, а після проголошення незалежності, ускладнюючи рух молодій державі до самостійності, зловмисно запроваджено (30.01.1992), поряд із державною і приватною власністю на землю, – ще й надуману третю форму «колективну» як, начебто, рівноправного суб'єкта володіння і розпорядження власністю українського народу, що суперечило Декларації про державний суверенітет України, схваленої 1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі.

Тому, здійснюване паювання «колективних земель» і набуті, на такій базі, права «приватної власності на землю» – стали нікчемними, оскільки цей процес не введено (із 28 червня 1996 року – до цього часу) в чинне конституційне поле України. Вважається також, що завершення такої «земельної реформи» шляхом впровадження на цій основі, пропонуваного владою обігу (ринку) «земель сільськогосподарського призначення», – не може завершитися в принципі...

Ставлення до «землі» як до звичайного ринкового товару, спонукає до самовільної й системно-монопольної корумпованої експлуатації олігархічними кланами – всіх категорій землі та її природних ресурсів як, начебто, – власних.

Із цих причин, в Україні існують злочинні схеми і різноманітні афери з всіма, без винятку корисними копалинами і привабливими земельними ділянками в природних ландшафтах. Те ж саме відбувається – з лісами, площа яких займає понад 10 млн. га. Торгують не лише «кругляком» як дровами – за валюту, але й знищують природні деревостани, руйнуються цілісні екосистеми.

Не кращий стан з інфраструктурою, з природно-заповідним фондом, рекреаційними, оздоровчими, природоохоронними та іншими землями...

Гнітюча «картина» із побутовими смітниками, землями зайнятими промисловими відходами, які наступають на сільські території...

Відсутність справжньої земельної реформи в агросфері перетворила переважну більшість селян-пайовиків на віртуальних орендодавців. Замість селянських чи фермерських господарств, на зразок європейських, з'явилися непередбачувані й непрогнозовані великі за розміром бізнес-структури на орендній основі, зокрема агрохолдинги, які вільно здійснюють корпоративні торги, в тому числі

земельними активами. По всій державі самочинно відбулися серйозні структурні зміни в землекористуванні. Посилилось беззаконня й рейдерство... В погоні за наживою, українські чорноземи виснажуються й піддаються ерозії ґрунти, безповоротно знижується їхня природна родючість і руйнується водорегулююча здатність, забруднюється і деградує довкілля, зовсім зникають природні ландшафти разом із рідкісною рослинністю, водними джерелами, звірами, птахами, комахами та корисною мікробіотою. Нищівного впливу на прилеглі території завдають комплекси надвеликих розмірів з промислового вирощування свиней та птиці.

В Україні величезна катастрофа з водою, – з її якістю і мінливою кількістю. В одних місцях топить – в інших посуха... Зникають не лише джерела й струмки, а й сільські помешкання та цілі поселення, особливо віддалені від мегаполісів. Таким чином знищується селянство як генофонд нації. При цьому селянам радять продати «земельні паї»...

За попередніми даними, – в загальному щорічні збитки нації від такої «діяльності» сягають – понад 140 млрд. дол. США.

Слід, все це вважати наслідком відсутності державницької позиції з боку органів влади стосовно вимог природокористування й однією із базових причин вседозволеності, а також корумпованого руйнування правовідносин, доводячи до зuboжіння – переважну більшість українців, особливо селян. Тому наявні проблеми є загальнонаціональними і потребують системного та комплексного врегулювання – на основі чинних норм Конституції України як норм прямої дії.

Для цього, нами доведено, що подальший розвиток сталих (збалансованих) і прозорих ринкових земельних відносин та природокористування без свавілля й корупції, – на користь громадян України, можливо здійснити лише в процесі комплексного звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми – в усьому просторі держави, розмежовуючи функціональну чинність адресно-узгодженого конституційного права власності «на землю» – на два різних «об'єкти» і на відповідно-різні «суб'єкти» такого права, а саме:

– на землю та її природні ресурси (надра, ґрунти, ліси, повітряний простір, водні та інші ресурси) як на природні об'єкти права власності Українського народу (всі громадяни - національний суб'єкт) – основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави і є головним природним (земельним) капіталом нації, та – не може бути предметом купівлі-продажу і не підлягає відчуженню будь-ким, на користь будь-кого і в будь-який спосіб;

– на земельні ділянки (межі) як на об'єкти цивільних прав, що перебувають у власності громадян, юридичних осіб чи держави (рівноправні суб'єкти) і є земельним капіталом їх власників та, навпаки, можуть бути предметом купівлі-продажу, оренди, застави тощо.

Водночас Конституція України (абзац другий ст. 13) декларує: «Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону», на який (закон) влада

поки що не спромоглася... Ця конституційна норма є обов'язковою – й тому, що господарська діяльність, пов'язана з використанням природних об'єктів права власності Українського народу, може здійснюватися лише в процесі користування (не володіння і не розпорядження) ними – на платній основі – за встановленими регламентами – відповідно до закону. В умовах ринкової економіки, відводиться ключова роль формуванню нових механізмів взаємодії цих земельних прав та інтересів, що капіталізуються шляхом одержання рентоузгоджувальних прибутків (доходів), завдяки появі реального власника-господаря на конкретну земельну ділянку.

При цьому, важливо усвідомити аксіому, де «вартісна частка природного об'єкту не може бути меншою від вартісної частки земельної ділянки (межі)», що стає надважливим інструментом регуляторної політики держави. Такий «контрольний пакет» вартісної складової природного об'єкту права власності Українського народу (всіх громадян), має властивість «вирішального голосу» і є дієвим засобом задоволення суспільних інтересів, особливо з дотримання регламентів раціонального природокористування при здійсненні господарської (підприємницької) діяльності, чи при обігу прав на земельні ділянки. Із цих причин, ця ж – 13 стаття Конституції України декларує: «Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству».

Саме, на такій основі конституційно гарантується громадянам, юридичним особам та державі набуття і реалізація прав власності на відповідно сформовані земельні ділянки (землю), що виступають відповідними об'єктами не лише цивільних прав та господарювання, а й обов'язків та вимог (регламентів) щодо природокористування і гарантій соціальної спрямованості економіки. Суб'єкти права власності (приватна, комунальна і державна) на земельні ділянки (землю) є рівними між собою і перед законом і не можуть конкурувати з правом власності Українського народу на природні об'єкти (землю).

Все це дає можливість законно й відповідально (без корупції чиновників), на конкурентній основі, користуватися в межах уособленої «земельної ділянки» як господарської одиниці певними природними об'єктами на платній основі, – з метою сталого і прозорого здійснення: рільництва, садівництва, житлового, промислового та громадського будівництва, лісівництва, транспорту, зв'язку, енергетики, гірничо-видобувної промисловості, оборони, водно-господарської, природно-заповідної, природоохоронної, оздоровчої, рекреаційної історико-культурної та іншої господарської діяльності (на всіх категоріях землі).

Базуючись на тому, що у приватній (комунальній чи державній) власності перебувають лише земельні ділянки, а не земля та її природні ресурси, механізми одержання прибутків (доходів) розмежовуватимуть інтереси на новій рентоузгоджувальній основі. У цьому зв'язку діятиме чотири їх різновиди як головні збалансовані інтереси економіки природокористування, що вважається центральною передумовою звернення земельної реформи в Україні і головним

чинником усунення причин можливого корумпованого привласнення чужого майна (податку чи ренти). Доведено, що відокремлений дохід (прибуток) за використання природних об'єктів права власності Українського народу, буде прозоро узгоджуватиметься з іншими, та має певний когерентний характер, – не сумірний з фізичними площами й існуючим символічним земельним податком чи рентними надходженнями, що нажалю дотепер, – «проїдаються»...

Оскільки, чинність норм Конституції України не може заперечити будь-хто, тому всі запропоновані нами науково-обґрунтовані організаційно-правові заходи звернення земельної реформи в Україні як нової парадигми, що базуються на повноцінній інституалізації чинних норм (ст. 13,14,41) Основного закону України, – стають реальними і є основним ключем до їх здійснення, в тому числі стосовно реалізації державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі, – на цій же основі.

Козаченко Ганна Володимирівна,

т.в.о. завідувача кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор;

Погорелов Юрій Сергійович,

радник члена Рахункової палати України, доктор економічних наук, професор

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КОРУПЦІЇ

Корупція як найвідоміша та найпоширеніша проблема ХХІ століття притаманна практично всім країнам світу, її наявність не залежить від рівня розвитку суспільства та економіки держави.

У найзагальнішому виді корупція розглядається як неправомірне використання службовими особами наданих їм прав та можливостей для особистого збагачення.

За даними Всесвітнього економічного форуму, щорічні втрати у світі, пов'язані з корупцією, становлять не менше \$ 2,6 трлн. або 5 % світового валового внутрішнього продукту [1]. Негативний економічний та соціальний ефекти від корупції є більшим навіть за хабарництво, масштаб якого Міжнародний валютний фонд у 2018 р. оцінив у \$ 1,5–2,0 трлн. або 2 % світового ВВП [2].

Проблема корупції (масштаб, проникнення у всі сфери суспільного життя, суттєвий негативний вплив на розвиток економіки, зіпсування міжнародного іміджу країни) в Україні є надзвичайно гострою:

– за індексом корупції Transparency International країна є найбільш корумпованою в Європі (посідає 130 місце серед 176) [2];

– українці вважають, що корупція входить до Топ-3 проблем у країні [3];

– антикорупційні органи країни час від часу опиняються в центрі гучних скандалів.

Усвідомлюючи значні негативні наслідки корупції, у світовій економіці з нею ведуть активну боротьбу. Не є винятком і Україна.

Результативність антикорупційної політики держави вирішальною мірою залежить від знання природи явища корупції: боротьба лише з корупційними вчинками посадових осіб, що, власне, і передбачає сучасне вітчизняне антикорупційне законодавство, без знання мотивів та рушійних сил їхньої поведінки навряд чи буде ефективною. Зменшення масштабу корупції або хоча б її його суттєве обмеження лише з використанням заходів репресивного характеру навряд чи можливе.

Корупція як складне явище є багатоаспектною (за різними оцінками нараховується до 15 її видів [4, с. 7–8]), а тому розглядається з різних позицій, які проаналізовано в [5, с. 36–37]: різновид злочинної діяльності, форма рентоорієнтованої поведінки, контрактна взаємодія між економічними агентами, модель «принципал-агент», опортуністична поведінка й моральний ризик, спосіб підвищити прибутки, антиблага (збиток завдається усім членам суспільства), ринкова модель, в якій на ринку з яких-небудь причин не діють вільно закони попиту і пропозиції, механізм заміщення одних ресурсів (тимчасових) грошовими, явище, зумовлене неекономічними чинниками.

Проте у будь-якому контексті розгляду корупції обов'язково присутній економічний підтекст:

– йдеться про реальну або обіцяну неправомірну (або безпідставну) вигоду посадової особи (неправомірною у вітчизняному законодавстві визнано вигоду у вигляді коштів або іншого майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, які посадова особа обіцяє, пропонує, надає або одержує безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав [6, 7];

– в посадової особи наявні організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції, завдяки чому вона може використовувати службові повноваження чи пов'язані з ними можливості на власну користь (або на користь близьких осіб);

– організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції посадова особа виконує щодо прав власності, які їй не належать.

Інтереси посадових осіб при виконанні ними організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій можуть суттєво відрізнятись від інтересів тих інститутів, стосовно яких вони виконують зазначені функції, чиї функції вони мають виконувати, чиї інтереси вони мають захищати, тобто йдеться про порушення балансу інтересів в агентських відносинах (або конфлікт інтересів посадової особи).

Агентські відносини виникають при делегуванні певного поручителя (власник, держава, територіальна громада) певних прав (наприклад, право використання ресурсу, право розпорядження ресурсом та ін.) певному агентові, який зобов'язаний згідно з

формальним або неформальним контрактом представляти інтереси поручителя в обмін на офіційну винагороду.

Агентські відносини виникають у будь-яких сферах суспільства (хоча у вітчизняному законодавстві корупцією визнано дії окресленого кола посадових осіб):

- в економіці (наприклад, акціонери і менеджери акціонерного товариства, керівництво відповідних міністерств і керівництво підприємств державної форми власності);

- в державному управлінні (наприклад, взаємодія пересічних громадян, що звернулися до держави за її послугами, і чиновників, влади та бізнесу);

- у політиці (наприклад, політичні групи, що стоять при владі, та виборці).

Використання посадовою особою дискреційних повноважень щодо розподілу ресурсів, що їй не належать, на свій розсуд, у вигляді певних дій, рішень, наданих дозволів та інших способів «вирішення питань», по суті, виступає своєрідним товаром, від «продажу» якого посадовець отримує вигоду (ренту), яка у тій чи іншій формі, по суті, є «позитивною ціною» такого товару. Згода посадової особи на «продаж» дискреційних повноважень щодо розподілу ресурсів по суті означає її відмову від використання в організації діяльності норм права, зафіксованих в законах, і звернення до неписаного права, до альтернативних механізмів вирішення конфлікту інтересів.

Яскравую відмітною рисою обміну такого специфічного товару як дискреційні службові повноваження є отримання посадовою особою не лише «позитивної ціни» у вигляді неправомірної вигоди, а й «негативної ціни» у вигляді покарання за корупційні дії (усунення з посади, вимога відшкодувати понесені збитки власником прав, зіпсована ділова репутація, яка у подальшому обмежує професійну діяльність та ін.). Відмітними рисами таких цін є:

- ймовірнісний характер сплати посадовою особою «негативної ціни», оскільки її корупційні дії мають бути доведеними;

- розподіленість у часі «позитивної» і «негативної ціни»: сплата «негативної ціни» може виникнути пізніше за отримання «позитивної ціни».

Виходячи з наявності «позитивної ціни» і «негативної ціни» на «продаж» посадовою особою дискреційних повноважень щодо розподілу ресурсів, прав та можливостей, можна припустити, що посадова особа наважується на корупційні дії за таких умов:

- «позитивна ціна» корупційних дій перевищує офіційну вартість виконання посадових обов'язків, використання службових прав та можливостей («офіційну ціну»);

- «позитивна ціна» корупційних дій значно перевищує «негативну ціну»;

- ймовірність сплати «негативної ціни» є невисокою.

Є підстави припустити, що зазначені економічні підстави корупційних дій будь-якого характеру є в Україні, а тому їхня наявність створює економічне підґрунтя здійснення посадовими особами корупційних дій самого різноманітного характеру.

Рішення щодо корупційних дій посадова особа ухвалює за результатами порівняння:

– «офіційної ціни» виконання посадових обов'язків, використання службових прав та можливостей та «позитивної ціни» корупційних дій. Таке порівняння є суб'єктивним, залежить від особистості посадової особи, її світосприйняття, самооцінки та ін.;

– «позитивної ціни» та «негативної ціни» корупційних дій. Таке порівняння також до деякої міри має суб'єктивний характер, але його результати сприймаються з урахуванням життєвого досвіду, міри схильності посадової особи до ризику, готовності прийняти негативні наслідки корупційних чинників.

Економічні мотиви здійснення корупційних дій не можна не враховувати у боротьбі з корупцією на всіх рівнях суспільної системи та у всіх її підсистемах. Тому одним з напрямів подолання корупції має стати послаблення економічних мотивів здійснення корупційних дій, що закладають економічне підґрунтя корупції.

Сьогодні саме сила економічних мотивів домінує серед причин здійснення посадовими особами (незалежно від статусу та рівня) корупційних дій, що свідчить про недосконалість низки формальних і неформальних інститутів, які забезпечують внутрішні і зовнішні механізми заборони корупції (покарання, примус, внутрішні переконання, небажання брати участь у корупційних схемах та ін.).

Сила економічних мотивів здійснення посадовими особами корупційних дій в Україні супроводжується складним і часто незрозумілим не те що пересіченим громадянам, а й фахівцям законодавством, його розгалуженістю і наявними суперечностями, слабкістю громадянського суспільства, ментальними нормами, які часто не корелюють з механізмами та законами ринкової економіки (система патронально-клієнтальних відносин).

Список використаних джерел

1. В ООН озвучили втрати світової економіки від корупції та хабарів. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/9/7200720>.

2. Корупція в Україні та світі. Які від неї втрати та чи виходить з нею боротись. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/koruptionsija-v-ukrajini-ta-sviti-jaki-vid-neji-vtrati-ta-chi-vikhodit-z-neju-borotis-2512435.html>.

3. Українці сказали, де найбільше стикаються з корупцією. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2545529-ukrainci-skazali-de-najbilse-stikautsa-z-korupcieu.html>.

4. Мазярчук В., Федько І. Вплив корупції на економічне зростання. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/FEAO_Corruption_Economy_A5_short_final.pdf.

5. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. І. О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

6. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 №1506-VI (втратив чинність 05.01.2011). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17/ed20110105/find?text=%CD%E5%EF%F0%E0%E2%EE%EC%B3%F>.

7. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014. №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed201410143>.

Комісаров Олександр Геннадійович,

заступник начальника Київського факультету Національної академії Національної гвардії України з навчально-методичної та наукової роботи, доктор юридичних наук, професор;

Кобзар Олександр Федорович,

начальник кафедри забезпечення державної безпеки Київського факультету Національної академії Національної гвардії України, доктор юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Основний вектор розвитку України в сучасному світі спрямований на створення демократичного суспільства, здатного забезпечити кожному громадянину реалізацію його здібностей і задоволення його життєвих потреб, супроводжується рядом негативних тенденцій, що загрожують функціонуванню державного механізму. Серед деструктивних явищ, які потребують комплексної протидії з боку суспільства, значне місце посідає корупція. Виникнувши на тлі дисфункції влади, вона безжалісно руйнує демократичні основи суспільства, перероджує державний апарат, порушує принцип рівності громадян і юридичних осіб перед законом, каталізує організовану злочинність та завдає нищівного удару інтеграційним процесам у світі.

Незважаючи на активізацію роботи правоохоронних органів України щодо протидії корупційній експансії, темпів зростання останньої зупинити не вдалося, що призвело до сприйняття України у світі як корумпованої держави з несприятливим інвестиційним кліматом, проникнення корупції у більшість відносин між населенням і владою, породження глибокої недовіри людей до спроможності держави забезпечити гарантовані Конституцією їхні права і свободи.

В сучасному світі найбільших своїх проявів корупція завжди набувала в період модернізації країни. До таких проблем перехідного періоду відносять: 1) спадщина тоталітарного періоду (закритість влади, злиття влади і бізнесу); 2) слабкість судової системи (залежність від влади, незадовільне фінансування, переважаність); 3) нерозвиненість правової свідомості населення (відсутність культури

і традиції використання правових важелів); 4) орієнтованість правоохоронних органів на захист інтересів держави (підприємці, не знаходячи захисту в сфері права, шукають його у сфері корупційних відносин); 5) підпорядкування чиновників не закону, а інструкції і начальнику [1].

Відсутність результатів системної боротьби з корупцією, призводить до зневіри суспільства, зменшення інвестиційної привабливості, та бажання європейських та світових фондаций працювати з Україною на різних рівнях. Постійні корупційні скандали та відсутність політичної волі в боротьбі з корупцією, призводять до відкидання України на цивілізаційну обочину, та зменшення можливостей геополітичного, економічного та інших проривів держави. Протидія корупції в Україні ускладнюється тим, що корупційні стосунки набули поширення на всіх рівнях державної влади та управління, в політичному процесі загалом. Нею вражені практично всі гілки влади і владні інститути, органи місцевого самоврядування. Ефективність антикорупційних рішень, які приймають на вищому державному рівні, нівелюється внаслідок їх свідомого блокування чи нехтування [2].

Корупція занадто дорого коштує нашій державі і народу як в матеріальному, так і в духовному вимірах. І справа не тільки у прямих втратах від корупції, які досягають за приблизними підрахунками аналітиків декількох десятків мільярдів доларів за рік. Не менш небезпечне те, що в суспільній свідомості вкорінюється стереотип про корупцію як етично прийнятну форму дій і «відновлення соціальної справедливості», розвивається розуміння суспільної небезпеки цього явища. Тому вивчення причин і наслідків розповсюдження корупції, систем боротьби з нею сьогодні – нагальна проблема суспільних наук, в першу чергу юридичних.

Дієва протидія корупції неможлива без послідовних, спланованих і скоординованих дій, оскільки системні явища потребують системного підходу в їх подоланні. Зменшення рівня корупції до безпечного в Україні можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби з цим негативним явищем, насамперед успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Вивчення зарубіжного досвіду та програм, що на практиці довели свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Козак В. І. Феномен корупції : науковий погляд на реальний стан в Україні [Електронний ресурс] / В. І. Козак / Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_uprav1/2011_2/30.pdf.

2. Брус Т.М., Ковальов В.Г. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток № 3, 2016. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=954>.

Копан Олексій Володимирович,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Коваленко Валентин Васильович,

член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

СТРАТЕГІЧНИЙ РІВЕНЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Проблема корупції як діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави, що спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг та боротьба з нею в Україні продовжує залишатися однією з найпріоритетніших. Це пов'язано з тим, що за останні роки рівень корупції в нашій державі виріс і став однією з гострих проблем сучасності. Це негативне явище створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу, а саме: підриває авторитет країни, завдає шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату, обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, особливо пересічних осіб, порушує принципи верховенства права, порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектору, руйнує моральні та суспільні цінності, дискредитує державу на міжнародному рівні. Для існування корупції існують як об'єктивні так і суб'єктивні чинники.

Організаційно-правові заходи, розроблені згідно зі стратегією та тактикою протидії корупції в Україні, мають стати органічною частиною широкого суспільно-політичного, цілеспрямованого плану, зорієнтованого на стимулювання демократичної активності кожного окремого громадянина, зміну суспільних умов, за яких виникає або поширюється відповідне негативне явище. Прогресивність кроків, які приймаються державою у відповідній сфері, має підтверджуватися практикою, що характеризує їх цілеспрямованість, послідовність.

Корупція в сфері державного управління передбачає експлуатацію публічної влади в приватних інтересах. Держава фактично позбавляється тієї частини влади, якою скористалась корумпована особа у власних корисливих інтересах. Ця частка влади стає для нечесного службовця засобом неправомірного збагачення, а експлуатація публічної влади в приватних інтересах – надприбутковим бізнесом.

Потенційно найбільш корумпованою є виконавча влада, яка посідає особливе місце серед гілок державної влади, оскільки забезпечує реальне втілення в життя законів та інших правових актів держави, практичне застосування всіх важелів її управлінського впливу на важливі процеси суспільного розвитку. Саме її представники мають можливість розпоряджатись грошовими коштами, нерухомістю, матеріальними цінностями, вирішувати питання щодо виділення земельних ділянок, оренди, видачі дозволів, ліцензій, кредитів під гарантії уряду тощо.

Політика держави у протидії корупції, перш за все, повинна полягати у створенні та забезпеченні ефективного функціонування офіційних структур.

Аналіз протидії корупції в окремих країнах дозволяє зробити деякі практичні висновки. Основним з них є факт, що зусилля у цьому напрямку повинні ґрунтуватися на розумінні конкретних проблем країни та враховувати стадію її політичного розвитку, одночасно досвід цих держав свідчить, що існують універсальні для світової співдружності уроки, без яких досягти успіху у подоланні корупції фактично неможливо.

Перш за все – це політична воля уряду. Жодні законодавчі або адміністративні заходи не можуть бути ефективними, якщо нема політичної волі. Прикладом реалізації такої волі може бути недавня відставка Міністра фінансів Японії лише тому, що підлеглих йому чиновників було звинувачено у корупції.

Друге - це реальна, гарантована незалежність судової та слідчої системи країни. Такий підхід добре ілюструє правоохоронна система Італії, Франції, Республіки Кореї, де зовсім недавно були засуджені два Екс-Президенти країни за зловживання владою.

Третє - це те, що правові реформи лише частково розв'язують проблему. Щоб одержати віддачу вони повинні бути тісно поєднані з іншими формами протидії корупції, економічними, фінансовими, соціальними, організаційними та навіть культурними.

І четверте, роль громадськості, особливо її формальних та неформальних об'єднань. Їх постійна поінформованість є ключовим елементом. Обізнана громадська організація може бути самим ефективним рушієм будь-якої антикорупційної компанії. Це підтверджує досвід протидії корупції у Німеччині, Великій Британії та ряді інших європейських держав.

Досвід країн у запобіганні корупції різноманітний і залежить від різних взаємозалежних факторів. Вони включають правові, соціальні, політичні умови, рівень економічного розвитку, удосконалювання державного управління. Саме тому стратегічний рівень протидії корупції у системі державного управління виступає важливою складовою організації процесів протидії відповідному негативному соціальному явищу.

Корнієнко Михайло Васильович,
перший проректор Дніпровського
гуманітарного університету, доктор
юридичних наук, професор

ПРАВОВІ АСПЕКТИ Е-ДЕКЛАРУВАННЯ СУДДІВ

Корупція в судовій системі – найбільш небезпечне правопорушення, тому що вона ставить під загрозу реалізацію одного з базових прав людини – права на справедливий суд, яке гарантується міжнародно – правовими актами.

Корупціонери побоюються покарання, а покарання неможливе без викриття. Французькі кримінологи Ж. Гейро і Ф. Тюаль визначають в цьому контексті злочин як «короткий шлях до збагачення. І цей короткий шлях узгоджується з філософією «все і зараз»» [1,с. 222]

Приховування електронних декларацій створює підстави, які дозволяють суддям знову придбавати майно в геометричній прогресії. Задля забезпечення верховенства права дані про майновий стан суддів повинні бути відкритими для суспільства.

Більше того, приховування е-декларацій від суспільства знову повертає нас до стандартних процедур, коли середовище публічних службовців закривається само в собі. Ми мали можливість спостерігати, як за результатами аналізу е-декларацій були проведені резонансні розслідування. Були ідентифіковані десятки гектарів землі в Іспанії і нерухомість на мільйони доларів у экс-судді В. Татькова і такіж суми на офшорних рахунках компанії дружини экс-судді А. Ємельянова [2]

Саме тому цивільне суспільство в Україні ставить питання - або ми приховуємо власність (примножуючи корупцію), або розкриваємо свої активи. Для того, щоби попередити корупцію, значна увага приділяється іменню заходам в судовій системі.

Конвенція ООН проти корупції у ст. 11 зобов'язує кожду державу – учасника «відповідно до основоположних принципів своєї правовій системи і без шкоди для незалежності судових органів приймати заходи по зміцненню чесності і непідкупності представників судової влади і запобіганню любой можливості для корупції серед них » [3,с. 20]. Крім того, обсяг заходів кожна держава-учасник може визначати за власним розсудом, ст. 65 Конвенції роз'яснює, що держави-учасники «можуть приймати більш жорстокі заходи для запобігання корупції і боротьби з нею, чім передбачено Конвенцією» [3,с. 48].

Незалежність суддів є одним із ключових принципів, який повинен забезпечувати об'єктивність при здійсненні правосуддя. Між тим, судді також повинні розуміти, що здійснення ними правосуддя не тільки несе додаткові гарантії захисту і імунітету, а й накладає певні додаткові обов'язки, враховуючи й високий рівень відповідальності. Суддя повинен демонструвати високі стандарти добропорядності, виключно зі своєю непідкупністю і упередженістю. Це витікає і із ряду міжнародних документів.

Так, Бангалорські принципи поведінки суддів (схвалені в 2006р. резолюцією Економічної і Соціальної ради ООН), одним з принципів визначають чесність і непідкупність: «суддя повинен демонструвати поведінку, бездоганну навіть з точки зору стороннього наглядача». Бангалорські принципи прямо визначають: «недостатньо просто вершити правосуддя, потрібно робити це відкрито для суспільства» [4, с. 82-88].

Здійснення правосуддя пов'язано з певною дискрецією, а тому завжди буде містити ті чи інші корупційні ризики різного ступеню. Їм можна запобігти набором інструментів, в який традиційно включають системи декларувань активів, доходів і інтересів суддів. Конвенція ООН проти корупції наполегливо радить державам-учасникам «приймати заходи і системи, які зобов'язують службових осіб (у т.ч. суддів) надавати відповідним органам декларації, які будуть містити дані про активи, позаслужбову діяльність і т.і.» [3, с. 48].

Українські судді повинні подавати свої декларації про майно і активи, які розміщуються у відкритому доступі в Інтернеті, але без частки інформації, яка стосується персональних даних. Останнім часом представники Феміди активно відстоюють позицію, що декларації суддів потрібно видалити з публічного доступу. Але Конвенція ООН проти корупції рекомендує суддям публічно декларувати активи і обов'язки – як свої особисті, так і членів своєї сім'ї.

Незалежність суддів не є самоціллю, а важливою гарантією справедливого і об'єктивного розгляду судових справ. Для забезпечення справедливого судочинства потрібно не тільки надати гарантії незалежності суддям, а й гарантувати відсутність інших сторонніх впливів на них, які можуть бути обумовлені, окремо, отриманням неправомірної вигоди в будь-якій формі. Можна говорити і про законний інтерес суспільства до запобігання корупції в судовій системі, який невід'ємний від демократичного порядку та служить реалізації права на справедливий та безпристрасний суд.

Публікація декларацій буде непропорційальною мірою, якщо не існує-рівнозначно діючої альтернативи. Цим важелем повинно бути

Національне агентство з питань запобігання корупції, яке уповноважене перевіряти декларації всіх публічних службовців і проводити моніторинг їхнього способу життя. Але НАЗК, який є занадто політизованою структурою, зі своїми завданнями не справляється. Цивільні активісти і журналісти кожного тижня виявляють ознаки незаконного збагачення служителів Феміди або членів їхніх сімей. Частина таких розслідувань лягає в основу кримінальних проваджень НАБУ.

Німецький юрист Тільман Хоппе розумно відмічає, що більшість розслідувань, розпочатих завдяки перевірці декларацій активістами або журналістами могли би ніколи не відбутись, якби декларації не були доступні онлайн.

Суддям, за останніми дослідженнями, довіряють зараз 12% громадян, тоді як 61% впевнені в тому, що судді – корумповані. І ці показники свідчать на користь того, що декларування служителів Феміди ні в якому разі не потрібно утаємничувати.

З викладеного можна зробити висновок, що е-декларування суддів, яке в цивілізованих країнах існує вже багато років, потрібно удосконалювати та приводити до міжнародно-правових стандартів.

Список використаних джерел

1. Ж.-Ф. Гейро, Т. Франсуа «Геостратегія злочинності», К., 2014, с.222.

2. А. Леменов, А. Марчук, «Е-декларирование vs судьи: кто кого?». Зеркало недели №48/394, 15 декабря 2018г.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України – 2007. - №49, с. 20, 48.

4. Бангалорські принципи поведінки суддів. Схвалено резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року. E/2006/99 (SUPP), с. 82-88.

Костицький Михайло Васильович, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, дійсний член (академік) НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, доктор юридичних наук, професор; **Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна**, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

1. Культура (від лат. *cultura* – обробка, виховання, освіта, облагородження) є сукупністю матеріальних і духовних цінностей, створених нацією (народом) впродовж його історії. Це поняття проводить якісну межу між людською життєдіяльністю з одного боку і проявами біологічного рівня та форм життя – з другого. Предметами культури є матеріальні і духовні форми: архітектурні об'єкти, засоби праці, транспорт, промислові механізми, озброєння, предмети образотворчого мистецтва, скульптура, музика, театр, література, наука, філософія, мораль, право.

Взаємини в суспільстві між людьми є проявом культури. Таким проявом є і корупція (лат. *corruptio* – підкуп, розтління, англ. *corrupt* – псування, викривлення), тобто як механізм псування та викривлення суспільних відносин та систем зв'язків і комунікацій у соціумі, ігнорування і нівелювання законів, моралі, права.

Витоки корупції виходять насамперед із біологічного світу. Вже у вищих ссавців ми зустрічаємо такі акти поведінки, які в людському суспільстві мають назву хабар, підкуп, плата за протекціонізм, за підняття на вищу сходинку в стаді тощо.

У людському суспільстві корупція була завжди. Ще в законодавстві Стародавнього Єгипту, Шумеру, Індії ми зустрічаємо норми, спрямовані проти корупції.

Можна стверджувати, що починаючи з ранніх організацій суспільства та стародавніх держав, корупція вже мала місце.

Кілька тисяч років для історії серйозний строк, але для розвитку соціальної психології, менталітету народу, нації – це зовсім мало. Обдаровування тих, хто вище на соціальній драбині чи тих, хто є начальником, суддею, адміністратором, правителем було нормою. У низці суспільств такою нормою це є й сьогодні. Піднесення дарів можновладцям, тим, хто «вищий», залишається феноменом культури, звичаєм або традицією особливо у східних народів. Так, якщо в часи правління Й.Сталіна корупція «випікалася розпеченим залізом», то в

часи радянського «застою» з'явилося і розповсюдилось таке явище, як вирішення особистих питань «по блату», насамперед у республіках Закавказзя та Середньої Азії. І коли при Ю.Андропові розслідувалося т.зв. «узбецька справа», то люди, яких притягали до кримінально відповідальності і яким навіть грозила смертна кара, щиро не розуміли, за що і чому їх притягають до відповідальності. У результаті корумпованість чиновників і службовців всіх рангів в кінці 90-х років стала однією з причин розвалу СРСР.

Після отримання в 1991 р. незалежності корупція набула особливого масштабу в державах-республіках колишнього СРСР, у першу чергу в східних. Правда, інструментом боротьби за владу стала нібито «антикорупція». І ті, хто отримав владу, діяли абсолютно так само, як і їхні попередники. У деяких державах це призвело до громадянських конфліктів і воєн, у результаті яких загинули сотні тисяч людей. Виникає питання: а в інших східних державах є корупція? Звичайно, є! Хоча в таких країнах, наприклад, як Японія, Південна Корея, Таїланд, вона сьогодні мінімізована.

2. Зв'язок культури і цивілізації, їхня дихотомія описані М. Данилевським та досліджені О. Шпенглером у трактаті «Присмерк Європи». Мислитель вказував, що кожна культура (а він виділяв їх дев'ять – китайську, вавилонську, єгипетську, індійську, античну, візантійсько-арабську, західну, майя, російсько-сибірську) проходить такі ступені розвитку, як зародження, розквіт і занепад. На його думку, занепад культури, власне, є початком цивілізації. Середня тривалість розвитку культури триває за О. Шпенглером 1500 років. По мірі росту і вдосконалення культура, особливо її структурна основа – «душа культури, втрачає пластичність, мобільність та перетворюється у закостенілі системи жорстко визначених цінностей та стає догматичною, інертною й консервативною. Результатом цього процесу є переродження культури в цивілізацію, культивування бездуховності, яка розвивається паралельно з раціоналізацією, прагматизацією, інтелектуалізацією. «Живі» взаємини між людьми стають механічними, мистецтво стає імітацією, літературна і мистецька творчість піддається технічній та комп'ютерній окупації.

Звичайно, крім шпенглерівської моделі взаємодії культури і цивілізації, є цікаві ідеї Г. Зіммеля, М. Бердяєва, Х. Зедльмайера, А. Тойнбі та ін. Однак, на нашу думку, сьогодні в постсоціалістичних державах, у т.ч. в Україні найяскравіше проявляється саме шпенглерівська модель. Так, якщо проаналізувати ситуацію з корупцією у пострадянських державах, то там, де цивілізація розвивалася за західним взірцем, розміри корупції незначні (у Литві, Латвії, Естонії). Ще менша корупція у Фінляндії – колишній території Російської імперії. І чим далі на Схід, де цивілізація ще не заторкнула культуру, рівень корупції зростає в прогресії. Відносно незначною є корупція у Білорусі, але не завдяки домінуванню цивілізації над культурною, а завдяки авторитарній формі правління, жорсткому законодавчому регулюванню та усвідомленню невідворотності покарання. Водночас, не дивлячись на

авторитаризм у Росії, рівень корупції там дуже значний, про що свідчать численні резонансні справи щодо притягання до відповідальності за корупцію високопосадовців (зокрема, міністрів, їх заступників, губернаторів, мерів тощо). З огляду на розміри країни (Росії) ментальність народу, традиції мздоїмства (винагорода за законні дії) і лихоїмства (винагорода за незаконні дії), на те, що частина населення країни проживає в Азії та дотримується традиційної культури, цивілізація там не достатньо впливає на культуру, і боротьба з корупцією ще далека від завершення.

3. Щодо нинішньої ситуації з корупцією в Україні в парадигмі зв'язку культури і цивілізації можна стверджувати наступне. Україна, не дивлячись на свою унікальну, специфічну культуру в певні періоди історії, тяжіє до європейської цивілізації. Це мало місце у VIII–XIII ст., коли вона як Русь-Україна була в тісних цивілізаційних зв'язках не лише з Візантією (Східний Рим), але й державами Західної Європи. З 80-х років XII ст. впродовж більше, ніж триста років землі України і русичі-українці входили до складу Великого Литовського князівства (а по факту в Литовсько-Руську державу). Впродовж більше півстоліття (XVII–XVIII ст.) Україна як самостійна (або часом відносно самостійна держава) контактувала майже зі всіма континентальними державами Європи. Про приналежність до європейської західної цивілізації свідчать і вільні змагання 1917–1922 рр., зрештою – рух Опору в Україні в 1943–1960 рр. Можна вважати, що й рух шестидесятників та дисидентів – по крайній мірі українцями – реалізовувався по-європейські цивілізовано.

Таким чином корупція як феномен культури в Україні (в значній мірі привнесений зі Сходу) по мірі повернення України до європейської цивілізації, інтеграції з нею буде неминуче переборюватися на світоглядному і ментальному рівнях. І цей процес, хоча й революційний, однак не раптовий. А поки проходять вказані об'єктивні процеси, слід схвально віднести до створення антикорупційних правоохоронних органів, прокуратури і суду. На наш погляд – це тимчасові органи, які потрібні тут і зараз. Видається, що в результаті впливу європейської (західної) цивілізації потреба в них повинна відпасти, і як наслідок, їхні функції виконуватимуть звичайні правоохоронні органи, загальні суди і прокуратура.

4. У філософсько-правовому контексті культуру можна розглядати, зокрема, як супроводжуючий кожну цивілізацію феномен, базований на конкретних традиціях. У межах таких традицій формуються поняття добра і зла, розуміння права і неправа. В результаті виробляється й певне ставлення до корупції, яка або розвивається в суспільстві в умовах превалювання матеріальної складової над духовною/ідеологічною, або мінімізується, коли відбувається зворотний процес. Отже можна стверджувати, що у суспільствах, орієнтованих переважно на споживання матеріальних благ і матеріальне благополуччя «понад усе», корупція набуває перманентний характер як додатковий механізм набуття таких благ, і прогнозування ефективної боротьби з корупцією будь-якими засобами буде носити формальний (фіктивний) характер. Натомість у

суспільствах, де намагаються будувати свою державність на ідеях, жорстко не прив'язаних до фінансово-матеріальних набутків як сенсу існування, можна спостерігати й зменшення рівня корумпованості на всіх рівнях. Отже кожне суспільство, кожна нація сама обирає шлях свого цивілізаційного розвитку і таким чином зумовлює сучасний і майбутній стан речей, організовує певним чином свою життєдіяльність, тобто ефективний механізм подолання корупції як негативного суспільного явища цілком залежить від нас самих, нашого ставлення до проблеми і поведінки у соціумі.

Коцинець Віктор Васильович,
начальник відділу підготовки прокурорів з організації роботи в органах прокуратури та викладання професійної етики Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ПРОКУРАТУРИ

На сьогодні Конституція України [1] визначає порядок функціонування органів судової влади та прокуратури в спільному розділі VIII «Правосуддя».

На нашу думку, доцільно звернути увагу на двох аспектах реалізації антикорупційної політики держави при формуванні органів судової влади та прокуратури:

– безпосереднє формування органів судової влади та прокуратури;

– добір кандидатів на посаду судді і прокурора.

Як запобіжники протидії корупції, у зазначених випадках, законодавець обов'язковими визначив:

– участь іноземців або представників міжнародних організацій у конкурсних комісіях;

– перевірку доброчесності кандидатів на посаду судді чи прокурора.

Щодо формування органів судової влади слід виділити наступні моменти: утворення Вищою радою правосуддя відповідно до статті 95-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, до складу якої входять:

1) три особи, обрані Радою суддів України з числа її членів;

2) три особи з числа міжнародних експертів, запропонованих міжнародними та іноземними організаціями, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України, до складу Громадської ради

міжнародних експертів, утвореної відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [3];

– утворення відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя»[4] Комісії з питань доброчесності та етики при Вищій раді правосуддя з метою забезпечення прозорості і підзвітності членів Вищої ради правосуддя та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, у склад якої входять:

1) три члени Вищої ради правосуддя;

2) три особи з числа міжнародних експертів, запропонованих міжнародними та іноземними організаціями, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України, до складу Громадської ради міжнародних експертів, утвореної відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»;

– утворення відповідно до статті 9 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» Вищою кваліфікаційною комісією суддів України Громадської ради міжнародних експертів для сприяння їй у підготовці рішень з питань призначення на посади суддів Вищого антикорупційного суду, у складі шести членів, які призначаються виключно на підставі пропозицій міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції відповідно до міжнародних договорів України.

При цьому, членами Громадської ради міжнародних експертів можуть бути призначені громадяни України чи іноземці, які мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, мають досвід роботи в інших країнах не менше ніж п'ять років із здійснення процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення в суді чи здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією.

На час участі членів Громадської ради міжнародних експертів у процедурах відбору кандидатів на зайняття посади суддів Вищого антикорупційного суду їм встановлюється винагорода у розмірі посадового окладу судді Верховного Суду. Члени Громадської ради міжнародних експертів, які постійно не проживають на території України, мають право на компенсацію витрат на проживання в Україні та переїзд.

Член Громадської ради міжнародних експертів зобов'язаний відмовитися від участі у зборі інформації про кандидата, розгляді питання про відповідність кандидата на посаду судді Вищого антикорупційного суду, якщо член Громадської ради міжнародних експертів перебуває чи перебував в особистих чи ділових стосунках із кандидатом на посаду судді Вищого антикорупційного суду, причетний до справ, які розглядав чи розглядає суддя, який є кандидатом на посаду судді Вищого антикорупційного суду, та/або у разі наявності іншого конфлікту інтересів або обставин, що можуть вплинути на об'єктивність чи неупередженість під час прийняття

членом Громадської ради міжнародних експертів рішення щодо кандидата на посаду судді Вищого антикорупційного суду.

Проблемними у цьому аспекті є певна непрозорість у виборі експертів, їх фінансуванні, та менших кваліфікаційних вимогах щодо стажу роботи (5 років) ніж до самих кандидатів, наприклад на посаду судді антикорупційного суду (10 років) та заборона роботи в правоохоронних органах (10 і 5 років відповідно). Відповідна інформація підвищила б довіру до таких інституцій. Окрім того, відмова від участі у роботі таких комісій, за певних обставин, передбачена тільки для член Громадської ради міжнародних експертів.

Добір до органів прокуратури, відповідно до розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про прокуратуру» [5] на даний час проходить через:

- атестацію прокурорів, яка проводиться кадровими комісіями Офісу Генерального прокурора, кадровими комісіями обласних прокуратур, утворених Генеральним прокурором у складі 3 особи від Генерального прокурора, 3 особи з числа міжнародних експертів, запропонованих міжнародними та іноземними організаціями, з якими Україна співпрацює у сфері запобігання та протидії корупції;

- призначення на адміністративні посади після відповідного схвалення Комісією з добору керівного складу органів прокуратури, склад і положення про яку затверджуються Генеральним прокурором.

Слід зазначити, що і судді і прокурори зобов'язані подавати:

- декларацію доброчесності і родинних зв'язків;
- декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Окрім того, відповідно до частини 5 статті 19 Закону України «Про прокуратуру» прокурор зобов'язаний щорічно проходити таємну перевірку доброчесності, яку проводять підрозділи внутрішньої безпеки в порядку, затвердженому Генеральним прокурором.

Щодо судді, відповідно до статті 59 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», з метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам, проводиться моніторинг способу життя судді, може бути проведений на вимогу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, моніторинг способу життя судді.

Зібрана за результатами таких заходів інформація аналізується відповідними комісіями, та надається їй фахова оцінка.

Таким чином ми можемо констатувати значну роль громадськості у реалізації антикорупційної політики держави при формуванні органів судової влади та прокуратури.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80>.

2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1402-19>.

3. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#n61>.

4. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

5. Закону України «Про прокуратуру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1697-18>.

Кравчук Олексій Олегович,
суддя Вищого антикорупційного суду,
доктор юридичних наук, доцент

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ ЯК КАТЕГОРІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ПРАВА

Відносно нова в правовому регулюванні і в управлінській термінології в Україні, категорія «конфлікт інтересів» на сьогодні є однією з найважливіших, що визначають систему заходів протидії корупції. Вона стосується найбільш широкого (в порівнянні з більшістю інших категорій антикорупційного права) загалу осіб, у яких можуть виникати корупційні ризики. Конфлікт інтересів був і є предметом розгляду в наукових роботах значної кількості вчених у сфері права та управління. Однак на практиці із розумінням і застосуванням положень чинного законодавства щодо конфлікту інтересів виникають питання, що іноді пов'язані з нерозумінням та/або небажанням її застосовувати, а іноді з якістю відповідних правових норм. При цьому серед адміністративних порушень, пов'язаних з корупцією, протоколи за правопорушення у вигляді неповідомлення про наявність реального конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 172-2 КУпАП) та вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів (ч. 2 ст. 172-2 КУпАП) складаються НАЗК найчастіше [1].

Конфлікт інтересів у реальному повсякденному (не службовому) житті трапляється чи не постійно. Коли два інтереси конкурують, особа, зважаючи на свою систему цінностей, цілей і завдань на певний момент, у необхідних випадках, з урахуванням також правових та інших суспільних приписів, обмежень і заборон, надає перевагу певному з інтересів, і намагається його реалізувати. Часто конфлікт інтересів у повсякденному житті пояснюється обмеженістю ресурсів, що традиційно визнається однією з основних економічних проблем. Натомість у службовій діяльності в особи є більш чітко визначені юридичні обов'язки, які зобов'язують її діяти певним чином – в інтересах служби (в даному випадку поняття служби ми розуміємо в широкому сенсі).

Як впливає з аналізу визначень відповідних понять, передбачених Законом України «Про запобігання корупції» (далі –

Закон), потенційний конфлікт інтересів характеризується наявністю приватних інтересів, а реальний конфлікт інтересів – суперечністю інтересів і повноважень [2].

Закон зобов'язує працівника повідомляти безпосереднього керівника про наявність як реального, так і потенційного конфлікту інтересів. Безпосередній керівник за законом також має обов'язки не лише щодо реального, але і щодо потенційного конфлікту інтересів. Керівник, який володіє інформацією про наявність у підлеглого потенційного конфлікту інтересів, зобов'язаний вжити заходів, зокрема, і щодо запобігання (тобто недопущення) реального конфлікту інтересів.

Водночас більшість із цих обов'язків не забезпечуються заходами юридичної відповідальності. Наприклад адміністративної відповідальності за нежиття керівником підприємства заходів для запобігання та врегулювання конфлікту інтересів підлеглого працівника законодавством не передбачено. Очевидно, що передбаченої в ст. 172-9 КУпАП відповідальності за нежиття передбачених законом заходів посадовою чи службовою особою органу державної влади, посадовою особою місцевого самоврядування, юридичної особи, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення (тобто йдеться про вже виявлене корупційне правопорушення) – недостатньо. Цікаво, що заголовок цієї статті КУпАП – дещо ширший – нежиття заходів щодо протидії корупції. Однак склад адміністративного правопорушення визначається диспозицією правової норми, а не заголовком статті.

Для підлеглого працівника законом передбачено два склади адміністративного правопорушення – неповідомлення про наявність реального конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 172-2 КУпАП) та вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів (ч. 2 ст. 172-2 КУпАП). За неповідомлення про наявність потенційного конфлікту інтересів відповідальності немає.

Форми та порядку повідомлення особою свого безпосереднього керівника про наявність у нього конфлікту інтересів законом не передбачено.

В умовах недосконалого законодавчого врегулювання відносин з урегулювання конфлікту інтересів, НАЗК зробило спробу роз'яснити відповідні відносини, що зроблено в Методичних рекомендаціях щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджених наказом від 29.09.2017 № 839 (далі – Методрекомендації), що фактично створюють квазі-правові норми [3].

Так наприклад у Методрекомендаціях НАЗК визнає в п. 1.1.2, що форма згаданого повідомлення законом не передбачена, водночас рекомендує робити таке повідомлення письмово, і навіть передбачає для цього спеціально розроблену ним форму (додаток 2 до Методрекомендацій). Крім того, агентством рекомендується додавати засвідчені копії документів, які визначають службові (представницькі)

повноваження, підтверджують приватний інтерес та результати самостійного тесту на наявність (відсутність) конфлікту інтересів [3]. Згадані рекомендації, як бачимо, мають настільки креативний характер, що цілком здатні створити в суб'єкта, в якого виник конфлікт інтересів (зокрема, такого, що не має достатньої юридичної підготовки), враження про обов'язковість надання таких документів. Між тим, ні письмового повідомлення, ні додання до нього документів, зокрема, щодо якогось самостійного тесту, закон не вимагає.

На нашу думку, доцільно передбачити в законі письмову форму повідомлення та зобов'язати працівника, в разі неврегулювання безпосереднім керівником конфлікту інтересів, письмово повідомити керівника вишого рівня або НАЗК про наявність у нього реального конфлікту інтересів.

З урахуванням роз'яснень НАЗК у Методрекомендаціях, конфлікт інтересів врегульовується за письмовим рішенням безпосереднього керівника [3]. Водночас обов'язкового письмового рішення безпосереднього керівника законом не передбачено. Крім того для безпосередніх керівників середньої та низової ланки прийняття письмових рішень (наказів, розпоряджень тощо) законодавством не передбачено. Закон у ст. 33 по суті передбачає письмове рішення для такої форми врегулювання конфлікту інтересів як здійснення повноваження під зовнішнім контролем. Це ускладнює застосування зовнішнього контролю на рівні керівників середньої або низової ланки (що письмових рішень не приймають).

Законодавець, будуючи правову модель системи врегулювання конфлікту інтересів, передбачив можливість його врегулювання безпосереднім керівником. У разі ж якщо вимагати прийняття письмового рішення – це має бути керівник органу (юридичної особи), що занадто ускладнює процедуру врегулювання конфлікту інтересів. І саме ускладнення процедури може сприяти тому, що конфлікт не врегульовується.

У разі, якщо йтиметься не про постійний контроль, нагляд, а разову операцію, безпосередній керівник на практиці може застосувати усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті, передбачену ст. 30 Закону, що також здійснюється на практиці усно, в процесі звичайних організаційно-розпорядчих повноважень, і далеко не завжди вимагає письмового рішення. Так само конфлікт інтересів може і повинен бути врегульований безпосереднім керівником в робочому порядку в більшості випадків, коли він виникає.

У разі виникнення відносин прямого підпорядкування між посадовою особою і близькою їй особою, виникає конфлікт інтересів, що має постійний характер. Тому навіть в юридичних особах, де робота родичів та інших близьких осіб не заборонена Законом (наприклад, в державних і комунальних підприємствах), як правило,

варто уникати ситуацій прямого підпорядкування близьких осіб. А в разі їх виникнення, – слід застосовувати заходи врегулювання конфлікту інтересів (наприклад, здійснення повноважень під зовнішнім контролем).

Нааявна в пункті 1.1.3 Методрекомедацій НАЗК рекомендація задля врегулювання конфлікту інтересів, пов'язаного зі спільною роботою близьких осіб, звільняти керівника, а не підлеглого [3], не відповідає закону, адже спеціальна норма, передбачена для врегулювання спільної роботи родичів у ч. 2 ст. 27 Закону передбачає, що в разі неможливості переведення, звільненню з числа близьких осіб підлягає саме підлеглий, а не керівник.

Конфлікт інтересів, обумовлений приватним інтересом, може виникати внаслідок спільної роботи не лише близьких осіб, зазначених в Законі, але й щодо інших осіб, стосовно яких у безпосереднього керівника є приватний інтерес. Задля обмеження кумівства та nepotизму відповідні норми, що визначають конфлікт інтересів, сформульовані законодавцем доволі загально. В таких випадках конфлікт інтересів врегульовується також у загальному порядку.

Конфлікт інтересів може мати місце не лише на публічній службі, але зокрема і в юридичних особах публічного права. При цьому далеко не завжди врегулювання конфлікту інтересів об'єктивно потребує такого рівня деталізації і формалізації, як це може мати місце в окремих сферах на публічній службі.

Список використаних джерел

1. Дудоров О.О. Моніторинговий звіт щодо ефективності реалізації Національним агентством з питань запобігання корупції у 2016–2018 роках адміністративно-юрисдикційної функції в частині протидії адміністративним правопорушенням, які пов'язані з корупцією (станом на 1 червня 2018 року). http://pravo.org.ua/img/books/files/1531464560dudorov_nazk_report.pdf.

2. Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції». <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

3. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджені рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.09.2017 № 839. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0839884-17>.

Крищенко Андрій Євгенович,
заступник Голови Національної поліції
України – начальник Головного управління
Національної поліції у м. Києві, кандидат
юридичних наук

ЯВИЩЕ КОРУПЦІЇ ТА ВПЛИВ ЇЇ НА ПРАВОПОРЯДОК

Явище корупції та протидія їй завжди викликало підвищений інтерес у державних органів, які стоять на стражі правопорядку. А особливо останнім часом, коли керівництво держави та МВС проводять активні заходи щодо подолання такого ганебного явища у суспільстві, як корупція. Вона перетворилася в системну проблему, що впливає на всі сфери життя держав, у тому числі, правопорядок.

Корупція залишається глобальною проблемою сучасного суспільства, від вирішення, якої буде залежати подальший розвиток суспільства. Держава в особі правоохоронних органів, намагається боротися з проявами, корупції, але її рівень залишається високим. Проблема корупції в Україні і в світі набуває все більших масштабів, що простягається на всі континенти, поширюється в усіх шарах суспільства та серед всіх гілок влади.

Для кращого уявлення виникає необхідність визначити, що розуміється під терміном «корупція», оскільки суспільство, науковці і держава не мають однозначного розуміння цього явища.

У ст. 8 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка була підписана 12 грудня 2000 року в Палермо, корупція визначається як умисні кримінально-карані діяння, які включають: обіцянку, пропозицію або надання державній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної або юридичної особи з тим, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх посадових обов'язків. Вимагання або прийняття державною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної або юридичної особи з тим, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх посадових обов'язків.

Великий тлумачний словник корупцію визначає, як діяльність осіб, уповноважених на виконання державних функцій, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, тобто пряме використання посадовими особами свого службового становища з метою особистого збагачення.

У документах ООН про міжнародну боротьбу з корупцією дано визначення корупції: зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях, в цілях третіх осіб або груп.

Вітчизняне законодавство визначає, корупція це - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону, наданих їй

службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Корупцію потрібно розглядати у вузькому і широкому сенсі. У вузькому сенсі – явище, коли посадові особи навмисно нехтують своїми обов'язками або діють всупереч своїм обов'язкам заради певної матеріальної винагороди.

Поряд з корупцією в вузькому сенсі існують хабарництво і чиновницьке підприємництво. Хабарництво відрізняється від корупції тим, що чиновника підкуповують не заради порушення його обов'язків, а заради їх виконання. Форми зловживань службовим становищем дуже різноманітні, за різними критеріями виділяють різні види корупції, умовно її можна розділити на дрібну та велику. Між ними, незважаючи на істотну різницю в рівнях, існує взаємозв'язок і взаємозалежність, обумовленість і спільність.

Основні джерела корупції різноманітні. Перший і самий безземний – державні фінансові та товарні потоки. Друге джерело – кишені громадян і підприємців, у яких є правомірні і протиправні актуальні потреби і інтереси, реалізація яких можлива лише через ті чи інші рішення чиновників.

Створюючи умови нестабільного правопорядку, корупція унеможливає ефективне функціонування економіки, досягнення гармонії в діях законодавчої, виконавчої та судової влади. В умовах корумпованості пасивно здійснюється діяльність різних громадських і приватних організацій, що не гарантується вільний розвиток людини, а також не задовольняються його матеріальні і духовні потреби.

У свою чергу правопорядок виникає не стихійно, а за організаційної діяльності держави, її органів, тим самим протистоячи проявам корупції, яка спочатку руйнує системність і стійкість, а лише потім, при потуранні з боку держави, набуває організованість і системний характер.

Зміцнення правопорядку в суспільстві неможливо без забезпечення законності в діяльності самого державного апарату, без ліквідації таких негативних явищ, як корупція. Стабільний правопорядок складає основу сучасного цивілізованого життя суспільства. Корупція впливає на правопорядок, як дестабілізуючий фактор і є загрозою втрати правом свого регулятивного значення та може призвести до кризи правової системи.

В умовах дестабілізуючого впливу корупції на правопорядок, унеможливується ефективне функціонування та розвиток економіки, стабільної взаємодії законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. За умов засилля корупції відмічається недостатній рівень діяльності

громадсько-політичних об'єднань, що в свою чергу тягне за собою певні обмеження в розвитку громадян та задоволення їх матеріальних, духовних та інших потреб.

Отже проблема корупції існує з давніх часів. Вона розповсюджена, в тій чи іншій мірі не тільки в країнах, що переживають своє становлення, а й в розвинених державах. Це явище проникло в усі сфери життя суспільства, чим суттєво впливає на правопорядок. Одним із важливих факторів, що будуть нівелювати руйнівний вплив проявів корупції на правопорядок, повинні бути вироблення державою додаткових заходів законодавчого, процесуального, техніко-юридичного, ідеологічного та організаційного характеру з метою забезпечення стабільного і ефективного регулятивного впливу права, на проблему.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. ратифікована згідно із Законом України.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь, 2003. – 1427 с.
3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № ETS173 від 27 січня 1999 р. ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 жовтня 2006 р. № 252-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252>.
4. Про запобігання корупції : Закон України від від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Крук Євген Васильович,

аспірант кафедри міжнародного приватного права Київського інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заступник Голови Вищого антикорупційного суду

КОНФІСКАЦІЯ НЕЗАКОННИХ АКТИВІВ ОСІБ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЯК РІЗНОВИД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Дослідження теми запобігання корупції в аспекті визначення особливостей юридичної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень доцільно розпочати зі з'ясування змісту поняття «корупція». Чинне законодавство України не містить дефініції даного терміну, однак сутність корупції та характер негативних наслідків, спричинених нею, описані в абзаці п'ятому преамбули Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, відповідно до якої корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне

управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства [1].

Одним із основних засобів запобігання корупції є встановлення кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень. Питання цивільно-правової відповідальності та її різновидів, на відміну від інших видів юридичної відповідальності є мало дослідженим на сьогодні в науці цивільного права та міжнародного приватного права, що лише підкреслює актуальність та значимість даного дослідження як в науковій, так і в практичній площинах.

Корупція як явище вже давно набула транснаціонального характеру. Діяння, що має ознаки корупційного або пов'язаного з ним, яке вчиняється в одній країні, може мати наслідком приховування незаконно отриманих активів у інших країнах світу. Основним завданням цивільно-правової відповідальності в аспекті подолання наслідків корупційного правопорушення є відшкодування збитків, шкоди, завданої державі, та повернення незаконно отриманих активів. Ураховуючи міжнародний характер корупційних правопорушень, ефективним засобом ліквідації негативних наслідків вчинення таких є розроблення уніфікованих правил щодо конфіскації незаконних активів та їх імплементація в національне законодавство країн.

Інститут визнання необґрунтованими активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, та їх стягнення в дохід держави створює можливості для конфіскації майна таких осіб поза межами кримінального провадження в порядку цивільного судочинства. Тобто, особливістю даного різновиду цивільно-правової відповідальності є її орієнтація виключно на речове право особи – право власності, спрямованість на подолання наслідків корупційного правопорушення без необхідності забезпечення набрання законної сили обвинувальним вироком щодо особи, яка таке правопорушення вчинила.

Зі змісту Директиви Європейського Парламенту і Ради від 3 квітня 2014 року № 2014/42/EU «Про заморожування й конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинів у Європейському Союзі» вбачається, що основним мотивом транскордонної організованої злочинності є отримання фінансової вигоди. Саме тому відповідні компетентні органи повинні мати адекватні засоби відстежування, заморожування, управління й конфіскації будь-яких доходів від вчинених злочинів [2]. Одним із таких засобів є цивільна конфіскація – конфіскація майна особи за рішенням суду безвідносно до результатів розгляду щодо такої особи кримінального провадження.

Більше того, на шляху запровадження інституту визнання необґрунтованими активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, та їх стягнення в дохід держави

Україна не є унікальною державною. Конфіскація активів, що не базується на засудженні особи до відбуття покарання в межах кримінального провадження, запроваджена в ряді країн загального права (Австралія, Канада, Ірландія, Великобританія, США), а також у деяких інших країнах (Албанія, Болгарія, Грузія, Італія, Нідерланди, Словенія) [3]. Однак у більшості випадків при запровадженні в зарубіжних країнах цивільної конфіскації майна особи все ж існує певний зв'язок такого виду відповідальності із кримінальним правопорушенням [4].

При цьому, варто відмітити, що Європейський суд з прав людини, розглядаючи справу *Gogitidze and others v. Georgia* (заява № 36862/05) визнав за певних умов застосування так званої цивільної конфіскації прийнятним та таким, що не порушує встановлених стандартів у сфері забезпечення прав людини [5].

На виконання взяти на себе зобов'язань у сфері подолання наслідків вчинених корупційних та пов'язаних з ними правопорушень 31 жовтня 2019 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» [6]. Із набранням чинності зазначеним Законом в Україні запроваджується інститут конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Справи про таку конфіскацію віднесено до підсудності Вищого антикорупційного суду, а їх розгляд повинен здійснюватися за правилами цивільного судочинства.

Законом передбачається можливість забезпечення доказів у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави шляхом накладення арешту на активи, які є предметом спору, чи інші активи відповідача, які відповідають їх вартості.

Отже, можемо позитивно оцінити законодавчі зміни в сфері запровадження міжнародних стандартів щодо забезпечення цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення, а саме – конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Вказаний вид відповідальності суттєво посилює існуючий механізм відшкодування шкоди, спричиненої державі корупційними правопорушеннями, однак лише результати практики правозастосування норм зазначеного Закону дозволять комплексно оцінити ефективність запровадження вказаних нововведень.

Список використаних джерел

1. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 року // Верховна Рада України: офіц. вебпортал. Режим доступу: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101.
2. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0042>.
3. Report On non-conviction-based confiscation (General Case 751/NMSK – 2012), 2 April 2013. Режим доступу: http://www.procuracassazione.it/procuragenerale-resources/resources/cms/documents/EUROJUST_20130402_NCBC_Report.pdf.
4. OECD, Confiscation of instrumentalities and proceeds of corruption crimes in Eastern Europe and Central Asia, 2018. Режим доступу: <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-Confiscation-of-Proceeds-of-Corruption-Crimes-ENG.pdf>.
5. Judgment of the European Court of Human Rights in case Gogitidze and others v. Georgia (application № 36862/05, 12 May 2015) Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-154398"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
6. Відомості з офіційного вебпорталу Верховної Ради України Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?

Кузнецов Віталій Володимирович,

професор кафедри організації державної охоронної діяльності та безпеки Інституту УДО України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ МІНІМІЗАЦІЇ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Останнім часом в науці кримінального права все більше вчених звертають увагу на той факт, що основним питанням є проблема якості та ефективності кримінального закону [1, с. 5]. Ефективність кримінально-правових заходів протидії злочинності може бути забезпечена тільки в тому випадку, якщо вони застосовуються на основі принципів справедливості та гуманізму покарання.

У цілому законам про кримінальну відповідальність пострадянських країн протягом їх розвитку був характерний примат дискреційного методу призначення покарання. Тому формування сучасного законодавства на принципах широкого застосування судівських дискреції є «генетичної» рисою в історії розвитку законодавства республік колишнього СРСР. Разом з тим недостатня визначеність кримінально-правових норм, багатозначність деяких термінів, варіативність покарання, відсутність в законі детальних і

чітких правил призначення покарання – істотно ускладнюють правозастосовний процес. Все це призводить до різнобою у судовій практиці, до судових помилок, корупційних проявів і в підсумку – до зниження авторитету судової влади. Пригадаймо, що Парламентська асамблея Ради Європи в резолюції «Корупція в судовій системі» № 1703 (2010) відзначає, що корумпованість судової системи підриває верховенство права, що є наріжним каменем плюралістичної демократії; вона ставить під сумнів рівність перед законом і право на справедливий судовий розгляд, підриває легітимність всіх органів державної влади. У зв'язку з цим, на нашу думку, виникла необхідність розробки законодавцем юридичного «ідеалу» співвідношення формальних і дискреційних основ, що має сприяти підвищенню авторитету судового рішення, а також реальній кримінально-правовій протидії корупції.

Сьогодні наше суспільство постійно трансформується. Ті процеси, явища, які раніше виглядали як сюжет фантастичного фільму стають реальністю. Пригадаймо одне з перших потенційних правопорушень з використанням інформаційних технологій. Влітку 2015 року розробники зі Швейцарії побудували бота, який робив випадкові покупки в магазинах даркнета. Йому дали бюджет в 100 біткоінів і відправили робити випадкові покупки, які розробники планували потім показати на виставці. Крім іншого, робот купив собі підроблений угорський паспорт і екстазі [2].

Також інформаційні технології стають у пригоді при розкритті та розслідуванні злочинів. Навесні 2017 року австралійські вчені з Технологічного університету Сіднея спільно з колегами з бразильського університету Санта-Крус-ду-Сула презентували для криміналістичних досліджень робота, здатного завдати удари ножом [3]. У зв'язку з цим, не можна не згадати відоме відкриття професора Х.Д. Алікперова «Глобальний дистанційний контроль над злочинністю». Соціально-правова цінність системи дистанційного контролю над злочинністю полягає в тому, що її втілення в життя дозволить реалізувати принцип невідворотності відповідальності в повній мірі.

Важливість і практична необхідність використання інформаційних технологій в різних сферах усвідомлена сучасним суспільством. Такі технології набувають поширення і для вирішення правових завдань. Юридична фірма Baker & Hostetler прийняла на роботу штучний інтелект ROSS розробки компанії IBM для ведення справ про банкрутство [4]. Вчені з університетського коледжу Лондона і університету Шеффільда створили «комп'ютерного суддю», який прогнозує рішення Європейського суду з прав людини з точністю до 79 % [5]. Як відомо, системи електронних судів давно працюють у багатьох країнах світу. В Україні тільки 4 червня 2018 віку 18 судів почали тестувати Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему «Електронний суд». Хоча значний період часу вже

функціонує Єдиний державний реєстр судових рішень і автоматизована система документообігу суду.

Безумовно, інформаційний прогрес не може бути залишений без належного контролю з боку держави і не повинен порушувати права і свободи людини. Тому 27 квітня 2016 було прийнято Постанову Європейського Союзу № 2016/679 про Загальний регламент про захист персональних даних (англ. General Data Protection Regulation, GDPR). Брюс Гудман і Сет Флакспен з Оксфордського факультету статистики проаналізували цей документ і дійшли висновку, що він закріпить за європейцями «право на пояснення»: вони зможуть вимагати пояснити рішення, що прийняли алгоритми і яке стосується їх життя. Новий закон забороняє «прийняття рішень виключно на підставі автоматичної обробки даних, у тому числі профайлінг, які несуть несприятливі юридичні наслідки для суб'єкта персональних даних або значно впливають на нього або неї» [2].

У теорії радянського кримінального права ідея формалізації призначення кримінального покарання не отримала належного розвитку, хоча і розглядалася в роботах окремих авторів [6]. Ця ідея пізніше була покладена в основу теорії В.І. Курляндського. Він вважав, що необхідно оцінювати в балах, з одного боку, певну одиницю міри покарання, а з іншого – значимість критеріїв його призначення, що належать до діяння і до особи винного [7, с. 77–95]. На використанні математики в процес визначення міри покарання заснована й позиція В.Л. Чубарева [8, с. 15, 23–29]. Сучасні дослідження в кримінальному праві все частіше звертаються до роботи М.Д. Оранжіреєва і зарубіжного досвіду щодо впровадження в судову практику систем підтримки прийняття судових рішень. Тому одні вчені пропонують застосовувати методи нечіткого логічного висновку для підтримки прийняття справедливих судових рішень. Зокрема, Д.С. Дядькін розробив алгоритмічний підхід до визначення вироку по нормам законодавства. Автор демонструє на прикладі оцінки соціальної безпеки злочину можливості формального підходу, застосовуючи нечіткий логічний висновок [9]. С.І. Дементьев також розробив бальну систему призначення покарання. На його думку, якщо вона буде прийнята, то це, без сумніву, не тільки підвищить авторитет закону і правосуддя, а й полегшить вирішення проблеми безпеки суддівського корпусу. Він запропонував приблизні таблиці, відповідно до яких обставинам, що пом'якшують і обтяжують покарання присвоюються бали [10, с. 196–204]. До числа прихильників математичних методів (й використання комп'ютера) при визначенні покарання слід віднести і А.А. Арямова [11, с. 223–228].

Розглядаючи проблему формалізації призначення покарання, слід зазначити, що в теорії кримінального права окремими вченими висловлюється думка про використання кібернетичних методів при призначенні покарання. На думку А.І. Козуліна, «при програмуванні рішення застосування санкції слід виходити з того, що за своїм змістом

даний процес є сукупністю міркувань про відповідність індивідуальних ознак, що характеризують особливості юридичної справи, закріпленим в нормах права обставинам, який впливає на обумовлені в установлених законом межах вид і обсяг державного примусу» [12, с. 110]. Таким чином, якщо А.І. Козулін пропонує повністю запрограмувати процес призначення покарання, А.А. Арямов вважає можливим лише частково використовувати комп'ютер в цьому процесі.

При цьому окремі вчені виступають проти програмування процесу призначення покарання. Так, на думку І.М. Рагімова, це неможливо з двох причин. «По-перше, тому що судовий процес не технічний механізм, а реальна область життя і сприйнятливий організм, в якому особи, які беруть участь у справі, вступають в певні, тимчасові взаємини, регульовані нормами права. Він повинен бути організований таким чином, щоб кожен, хто може тверезо судити про явища навколишнього життя, міг би без будь-якого труднощів судити і про судовий процес. ... По-друге, електронний суддя не зможе призначити справедливе і доцільне покарання. ... Для практичної реалізації змісту Закону одного формально-логічного умовиводу недостатньо. Рішення про конкретні призначенні покарання всередині меж санкції – це вже справа не тільки формальної логіки, а питання діалектичної оцінки всіх обставин» [13, с. 120].

На нашу думку, є перспективним для запозичення при створенні нового кримінального законодавства дослідження Х.Д. Алікперова «Електронні ваги правосуддя», яке базується на матриці призначення покарання і алгоритмах його індивідуалізації. Під матрицею призначення покарання автор має на увазі «закладені в програмну платформу електронної системи визначення оптимальної міри покарання рамкові правила, закріплені на двох партитурах матриці, в яких обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання, ... в залежності від їх позитивних і негативних властивостей індексовані позитивними і негативними балами» [14, с. 23]. Кількість цих балів визначено не тільки виходячи з принципів розумності та здорового глузду, але і на основі загальноновизнаної формули «золотого перетину» і послідовності чисел Фібоначчі. З метою охоплення будь-яких різновидів злочинного прояву в програмну платформу електронної системи визначення оптимальної міри покарання закладені 25 алгоритмів, кожен з яких має свою партитуру індивідуалізації покарання з урахуванням відповідного злочин. Слід зазначити, що «Електронні ваги правосуддя» застосовуються тільки в тих випадках, коли суддя (суд) не вважає за можливе припинити кримінальне провадження. Іншими словами, ця система застосовується виключно в нарадчій кімнаті, куди суддя (суд) вийшов для винесення обвинувального вироку.

Отже, на нашу думку, проблематика автоматизації прийняття судових рішень в сучасних умовах діджиталізації та пошуку нових ефективних засобів протидії корупції в Україні, потребує нового осмислення і можливої рецепції для впровадження в правозастосовну діяльність.

Список використаних джерел

1. Тацій В. Я. Актуальні проблеми сучасного розвитку національного права України / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін // Право України. – 2010. – № 9. – С. 4–16.
2. Кудрявцева Л. «Адвокат робота»: кто отвечает за преступления, которые совершают алгоритмы [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье : <https://vc.ru/future/17742-robot-advocat>. – Название с экрана.
3. Ученые создали робота для расследования преступлений [Электронный ресурс]. – Режим доступа к статье : <https://mir24.tv/news/15946104/uchenye-sozdali-robota-dlya-rassledovaniya-prestuplenii>. – Название с экрана.
4. Фурман І. М. IBM внедрила юриста с искусственным интеллектом «Росс», который в полную силу уже работает в одной из известных юркомпаний в США [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://protokol.com.ua/ua/yurist_s_iskusstvennim_intellektom_ross_bil_nanyat_na_svoyu_pervuyu_yurfirmu/ – Заголовок з екрану.
5. Knapton Sarah. Artificially in telligent ‘judge’ developed which can predict court verdicts with 79 per cent accuracy // [Electronic resource] – Mode of access : <http://www.telegraph.co.uk/science/2016/10/23/artificially-Intelligent-judge-developed-which-can-predict-court/> –Title from the screen.
6. Непомнящая Т. В. Формализация назначения наказания / Т. В. Непомнящая // Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий. – 2015. – № 2. – С. 55–60.
7. Курляндский В. И. Уголовная политика, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности / В. И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью. – М. : Юрид. лит., 1975. – С. 77–95.
8. Чубарев В. Л. Общественная опасность преступления и наказание / В. Л. Чубарев. – М., 1982. – 96 с.
9. Дядькин Д. С. Теоретические основы назначения уголовного наказания : алгоритмический подход / Д. С. Дядькин. – Санкт-Петербург : Юридический центр пресс, 2006. – 508 с.
10. Дементьев С. И. Уголовное наказание: содержание, виды, назначение, исполнение / С. И. Дементьев, Р. А. Дьяченко, А. И. Трахов. – Краснодар: Изд-во Южного ин-та менеджмента, 2000. – 311 с.
11. Арямов А. А. Общетеоретические основы учения об уголовном наказании: дисс. ... д-ра юрид. наук / А. А. Арямов. – СПб., 2004. – 288 с.
12. Козулин А. И. Программирование решений о применении наказания и других мер воздействия / А. И. Козулин // Проблемы социалистической законности: республ. межвед. науч. сборник. – Харьков : Вища школа, 1989. – Вып. 24. – С. 110–111.

13. Рагимов И.М. Философия наказания и проблемы его назначения / И. М. Рагимов. – Баку: Дипломат, 1998. – 126 с.

14. Аликперов Х.Д. Компьютерная программа определения меры наказания. Материал доклада, сделанного в Санкт-Петербургском международном криминологическом клубе 15 февраля 2019. – Баку : АфполигрАФ – 156 с.

Левченко Юрій Олександрович,

завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

На сьогодні впровадження ефективності антикорупційної реформи залишається одним із основних завдань органів державної влади в Україні.

У цьому напрямку на теперішні й час вже здійснено низку важливих законодавчих і практичних кроків та продовжується впровадження відповідних ініціатив.

У 2014 році уряд запровадив, важливий для України, законодавчий акт, яким визначено вектори для створення ефективної загальнодержавної системи запобігання і протидії корупції. Законом України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на період 2014–2017 р.р. було визначено систему завдань і заходів щодо зменшення корупційного рівня та спрямований, зокрема на створення системи доброчесної та професійної публічної служби відповідно до міжнародних стандартів та кращого світового досвіду. Крім того, закон спрямований на усунення ризиків корупції та впровадження прозорої системи проведення державних закупівель, подолання корупції у судовій системі й органах кримінальної юстиції, усунення корупційних передумов ведення бізнесу тощо [1].

З метою виконання заходів, Урядом України було затверджено Державну програму щодо її реалізації на 2015–2017 (постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 265), яка стала планом дій щодо зниження рівня корупції в Україні та спрямована зокрема на створення:

– на основі аналізу достовірних даних про корупцію – системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики;

– чітких законодавчих основ для функціонування незалежного спеціально уповноваженого органу з питань антикорупційної політики;

– запровадження ефективних антикорупційних програм у центральних органах виконавчої влади, забезпечення для суспільства прозорості їх діяльності;

– відповідно до міжнародних стандартів та кращого світового досвіду – системи професійної публічної служби.

Очікувалося, що у разі успішної реалізації Антикорупційної стратегії відбувся би процес зниження рівня корупції в Україні, підвищення рівня довіри населення до влади та значно зріс би рівень іноземних інвестицій в економіку держави.

Першочерговими цілями реалізації антикорупційної реформи було інституційне забезпечення закладених в Антикорупційній стратегії шляхів подолання корупції – створення та належне функціонування правоохоронного та превентивного органів – Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) та Національного антикорупційного бюро України (НАБУ).

25 січня 2105 року набрав чинності Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». До того ж 27 липня 2015 року підписано Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Міністерством, МВС та НАБУ, укладений з метою об'єднання зусиль, спрямованих на їх співпрацю в частині попередження, виявлення, припинення, розслідування й розкриття корупційних правопорушень [1].

26 квітня 2015 року вступив у дію Закон України «Про запобігання корупції», спрямований на комплексне реформування системи запобігання корупції згідно міжнародним стандартам, якими передбачено, зокрема, створення окремого антикорупційного органу – НАЗК (центрального орган виконавчий орган із спеціальним статусом), що наразі координує розробку та здійснює контроль за виконанням державними органами відомчих антикорупційних програм, забезпечує дотримання публічними службовцями законодавства щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, правил етичної поведінки, здійснення щодо них заходів фінансового контролю тощо [2].

З метою забезпечення можливості реалізації з основних функцій НАЗК – здійснює фінансовий контроль за майновим станом публічних службовців та забезпечує функціонування єдиної державної системи декларацій.

Не менш важливим моментом у протидії корупції було створення інституції з повернення активів, одержаних від корупційних злочинів, а також удосконалення режиму спеціальної конфіскації та накладення арешту.

У зв'язку з цим Верховною Радою України прийнято рішення про приєднання до Конвенції та участі у Робочій групі з боротьби з хабарництвом у міжнародних комерційних операціях.

Для цього створено Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (скорочено – Агентство з розшуку та менеджменту активів або АРМА), яке є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні, а також управління активами, які арештовані

у кримінальному провадженні. АРМА створено за аналогом установ з повернення та управління активами, які успішно функціонують у державах-членах ЄС відповідно до рішення Ради Європейського Союзу № 2007/845/ЖНА від 06 грудня 2007 року та інших актів права ЄС.

14 червня 2018 року набув чинності Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», яким передбачено його створення протягом року. Цим законом розпочато процес відбору кандидатів у судді за участю міжнародних експертів. Антикорупційний суд буде судом першої та апеляційної інстанції. Від 5 вересня 2019 року, звичайні суди більше не прийматимуть нові справи від Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Провадження, які зараз розглядаються у «звичайних» судах, будуть передані до ВАС [3].

Більше Солом'янський районний суд (та інші) не обиратиме запобіжні заходи для фігурантів мільйонних розкрадань і не даватиме дозволу на обшуки та інші слідчі дії. І лише Антикорсуд визначатиме, чи арештовувати майно фігурантів справ НАБУ-САП і передавати його до Агентства з розшуку та менеджменту активів, чи ні. У першій інстанції Антикорсуду буде 7 колегій, в апеляції – 4 колегії. Також, зокрема, буде 6 слідчих суддів.

Однак виконання завдань щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2014–2017 роки не завершено в повному обсязі. Причинами невиконання заходів, визначених засадами державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційною стратегією) на 2014–2017 роки, є тривале становлення нових антикорупційних інститутів, недоліки законодавства з питань запобігання корупції і його застосування, відсутність належного механізму моніторингу та оцінки виконання зазначеної Антикорупційної стратегії.

Тому, уряд продовжує впроваджувати антикорупційну політику та приймає законопроект ЗУ від 26.04.2018 № 8324 «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки». Успішна реалізація Антикорупційної стратегії дасть змогу виявити неефективні заходи та на основі їх аналізу розробити більш дієвий механізм зниження рівня корупції в Україні, підвищення рівня довіри населення до влади, а також сприяння розвитку конкурентної економіки і залученню іноземних інвестицій та забезпечити невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією [4].

Однак, фактично з початку 2018 року в Україні відсутня Антикорупційна стратегія – комплексний документ загальнодержавного рівня, який визначає заходи із запобігання та протидії корупції. Без цього антикорупційні заходи були здебільшого несистемними та нескоординованими. Проект Антикорупційної стратегії, підготовлений Національним агентством з питань запобігання корупції, був розкритикований громадськістю, отримав значну кількість зауважень від

національних та міжнародних експертів, а профільний парламентський комітет рекомендував Верховній Раді України відхилити його.

24 липня під час конференції «Нова антикорупційна стратегія для України: якою вона має бути?» експерти Центру політико-правових реформ розробили альтернативні проекти Антикорупційної стратегії та Державної програми з її реалізації на 2019–2023 роки, основні положення яких презентували [5].

Усе це наводить на **висновок**, що антикорупційна реформа в Україні повноцінно проведена лише на папері, носить не системний характер, і відповідно про її ефективність констатувати не приходиться.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки»: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

3. Закон України про Вищий антикорупційний суд – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.

4. Законопроект ЗУ від 26.04.2018 № 8324 «Про Антикорупційну стратегію на 2018-2020 роки» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6F800A.html.

5. Нова антикорупційна стратегія для України: якою вона має бути? Погляд експертів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873832-nova-antikoruptionsyna-strategiya-dlya-ukrayini-yakouyu-vona-mae-buti-poglyad-ekspertiv>.

Макаренко Наталія Костянтинівна,

здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

В Україні за роки проведення соціально-економічних реформ у напрямі подальшої демократизації суспільного життя однією з найгостріших проблем, що потребують невідкладного розв'язання, залишається корупція.

Без сумніву, одним із пріоритетів держави та її кримінологічної політики має стати правове та організаційне забезпечення заходів протидії корупції, розробка й впровадження дієвої системи

запобігання цьому ганебному явищу, виявлення та подолання його соціальних передумов і наслідків.

Корупція становить значну загрозу для демократії, реалізації принципу верховенства права та закону, соціального прогресу, національної безпеки, становлення громадянського суспільства. Тому організаційно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні є тією наріжною проблемою, від вирішення якої залежить і ефективність всіх напрямків антикорупційної боротьби.

Процес організаційного оформлення заходів з подолання корупції в Україні та його нормативного забезпечення почався ще з моменту прийняття у жовтні 1995 р. Закону України «Про боротьбу з корупцією». Протягом часу можна було спостерігати, як до Закону постійно вносилися зміни та доповнення, було прийнято низку додаткових законів, указів, інших нормативно-правових актів, концепцій, програм, спрямованих на боротьбу з корупцією; створено чисельні державні органи, безпосереднім завданням яких стала боротьба з корупцією. Але, нажаль, всі ці заходи наразі не дали відчутних позитивних результатів внаслідок стійкої корупційної установки значної кількості державних службовців, а боротьба, що велась з корупцією, реально не стала одним із національних пріоритетів у внутрішній політиці.

Аналіз нормативно-правових актів дозволяє стверджувати, що система боротьби з корупцією фактично була створена і реально діяла замкнено, в першу чергу була мотивованою або відомчою конкуренцією, або політичним замовленням.

До головних недоліків українського антикорупційного законодавства можна віднести такі: відсутність дієвих законодавчих та загальносоціальних механізмів попередження корупції (наприклад, стандартних алгоритмів регулювання конфлікту інтересів, гарантій прозорості адміністративних процедур тощо); збереження соціально та юридично необґрунтованих імунітетів для значної кількості осіб; недоліки в механізмах формування усіх гілок влади і державного апарату в цілому; відсутність інституційно визначених механізмів залучення громадянського суспільства до антикорупційної активності.

Сьогодні можна стверджувати, що за роки незалежності політична система фактично є живильною середою для корупції, а влада не пройшла випробування боротьби з цим явищем. В Україні реально була встановлена диктатура безвідповідального чиновництва, яке стоїть понад законом і для якого не існує дієвого механізму державного контролю. При цьому кримінальне право застосовується лише з метою політичного тиску.

Досвід реформування суспільства і боротьби з корупцією за всі роки незалежності України, свідчить про те, що ігнорування головного принципу демократії – принципу відповідальності на фоні яскравих ліберальних гасел унеможливило проведення корумпованою державою гідних реформ. Для того щоб викоринити такі явища, як

кругова порука, тотальна безвідповідальність, кумівство, масштабні розкрадання державного майна тощо необхідні застосування дуже жорстких заходів. Тому саме системна протидія корупції має стати стратегічним завданням держави.

Враховуючи специфіку протидії корупції, різними галузями законодавства: цивільним, фінансовим, господарським, адміністративним та іншим, необхідно розробити та налагодити взаємоузгоджену систему попереджувальних заходів.

Головною передумовою виявлення корупційних правопорушень і ефективності антикорупційних заходів, як свідчить досвід багатьох країн, є активність громадян, зацікавлених у подоланні корупції, Але до цього часу в Україні не створено ефективної системи впливу на ситуацію у сфері попередження та виявлення корупції з боку різних інституцій громадського суспільства, зокрема неурядових організацій,. Існуючі на сьогодні чисельні нормативно-правові акти щодо боротьби з корупцією взагалі не містять реальних правових механізмів, які б дозволяли громадським об'єднанням і окремим громадянам правовими заходами впливати на корупційні прояви.

У зв'язку хаотичністю, безсистемністю та, як наслідок мінімальною реальною віддачею від діяльності неурядових організацій, які декларують свою антикорупційну спрямованість, важливого значення набуває розвиток системи громадського контролю за антикорупційною діяльністю тих органів, на які безпосередньо покладений обов'язок боротьби з корупцією. Особливу роль у цьому процесі повинні відігравати політичні партії та об'єднання громадян, засоби масової інформації, представницькі органи влади та окремі громадяни.

Зaproвадження обов'язкового реагування відповідних державних органів на повідомлення про факти корупційних діянь, форми і методи такої діяльності мають бути чітко визначені у законі. Потребують закріплення на законодавчому рівні й проведення наукових досліджень з цих проблем; правова підтримка журналістських та громадських розслідувань; можливість надання громадськими організаціями своїх висновків і пропозицій відповідним державним органам; виступи з такими ініціативами в галузі запобігання корупції через суб'єктів права законодавчої ініціативи; участь у відкритих парламентських слуханнях з питань запобігання та протидії корупції.

Таким чином, можна дійти висновку, що тільки комплексний підхід до протидії корупції в Україні може бути ефективним. Тому найбільш доцільним є втілення в життєдіяльність українського суспільства таких головних складових, як наявність належної правової бази антикорупційного спрямування; ефективне і повне її застосування; формування антикорупційної громадської свідомості та розвиток системи громадського контролю; організаційно-управлінське забезпечення антикорупційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Концепция подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності»: Затв. Указом Президента України від 11 вересня 2006 року // Офіц. вісник України. – 2006. – № 37. – Ст. 2540.

2. Таций В.Я., Борисов В.И. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине // Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. – Вип. № 4. – К., 2004. – С. 44–48;

3. Борисов В.І. Корупція в Україні: поняття, відповідальність, стан // Держава та регіони, 2004. – № 2. – С. 68–77.

4. Кальман О.Г. Стан і перспективи організаційно-правового забезпечення протидії та запобігання корупції в Україні // «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)», 2007. – № 15 – С. 39–50.

Мартиненко Володимир Олександрович,

голова Громадської ради при МВС України,
голова ГС «Центр запобігання та протидії
корупції», член Колегії МВС, доктор філософії
у галузі права

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ – СУБ'ЄКТІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Оскільки державні службовці знаходяться найближче до населення, забезпечення їх нормального функціонування є одним із головних завдань вітчизняного Уряду. У зв'язку з цим питання недопущення порушень прав та свобод громадян та різного роду службових зловживань у службовій діяльності державним службовцям є одним із найбільш серйозних та складних питань в сучасних умовах реформування держави.

Суспільну небезпечність та шкідливість протиправних діянь з боку державних службовців як для окремої особи, так і для суспільства та держави в цілому, недооцінювати не можна. Державний службовець покликаний сам стояти на сторожі порядку, нормального функціонування державного апарату, а в окремих випадках і безпеки пересічного громадянина, і тому вчинення з його боку будь-яких протиправних діянь – становить підвищену загрозу для суспільства.

Кримінологічний аналіз зловживань службовим становищем державних службовців дозволив з'ясувати, що в переважній більшості випадків, які стали відомі органам прокуратури та суду, державні службовці використовували свої владні повноваження для отримання незаконних переваг, матеріальних благ та вигод майнового характеру. При цьому їх протиправні дії були пов'язані не тільки із вчиненням зловживання владою або службовим становищем (42 %), а й з отриманням неправомірної вигоди (37 %).

Особа державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем, характеризується корисливою спрямованістю, ознаки якої можна визначити уже на початку службової діяльності працівника, недбалим ставленням до виконання службових обов'язків, що стало можливим і внаслідок неналежного контролю за поведінкою та службової діяльністю, відсутністю і небажанням деяких керівників належним чином керувати роботою підлеглих, недосконалістю нормативної та законодавчої бази тощо.

Соціально-психологічні та ідеологічні фактори злочинності свідчать про те, що громадяни України, які живуть лише за рахунок продажу власної фізичної та інтелектуальної праці, спостерігаючи злочинний плин економічних реформ (приватизації, зовнішньо-економічних та інших скандальних махінацій), почують себе ошуканими та обдуреними, і стають на хибний шлях дрібного кримінального бізнесу, поступово поширюючи коло злочинних діянь.

Ідеологічний вакуум, що виник після швидкого руйнування традиційної системи моральних цінностей, загальне зниження культури населення і правової культури у т. ч., тенденції всездозволеності, правовий нігілізм та відсутність правосвідомості в більшій частині населення заповнюється очікуванням подарунків, а не зароблених власною працею матеріальних благ. Прагнення до задоволення життєвих потреб по типу західного способу життя тягне за собою розповсюдження в масовій свідомості культу наживи будь-яким, і переважно, кримінальним шляхом. Тому не дивно, що в таких умовах в ставленні населення до чиновника, існує стала та всезростаюча напруга та незадоволеність його діяльністю, в суспільстві склався вкрай низький рівень довіри до правоохоронців. І це прямий результат того, що до їх лав потрапило чимало тих, хто зухвало зневажає закон, службовий обов'язок. Загрузнувши в корупції, ці люди псують репутацію всієї держави. Злочинець чиновник – це явище набуло масштабів соціальної епідемії.

Мотивація злочину (злочинної поведінки) (франц. motivation – обґрунтування, від motif - спонукальна причина):

1) внутрішній (психологічний) процес (механізм) виникнення спонукань, що ґрунтуються на потребах, інтересах, почуттях, емоціях та ін., і динамка їх розвитку через потяги, бажання, прагнення діяти у наміченому напрямку;

2) результат формування мотиву та обґрунтування (аргументація) на цій основі вольового акту, його психологічної причини.

Мотивація поведінки включає свідомість особи, її ставлення до себе, інших людей, суспільства в цілому, існуючих у ньому моральних і правових вимог, співвіднесення з ними наявних мотивів і спонукань при виборі форм і засобів задоволення потреб, у т. ч. злочинних (суспільно небезпечних і протиправних). На відміну від інших поведінкових активів, у мотиваційну структуру злочину органічно включається усвідомлення суспільної небезпеки скоєного чи можливість і обов'язок усвідомлення такої небезпеки. В одних випадках суспільно небезпечні наслідки виступають як мета дій чи

утримання від них (бездіяльність), зумовлені певними мотивами, і тоді йдеться про умисел (прямий – коли дії бажані, побічний – коли дії допускаються); в інших – це вторинний (опосередкований) результат виявленої необережності (злочинна самовпевненість чи необережність). Тут мотив і мета не збігаються з наслідками, які фактично настали, і не стосуються їх, характеризуючи самі дії.

Дія і бездіяльність без ясно виражених у них намірів не повинні бути предметом ні моральної, ні правової оцінки. Мотив злочину відображається і реалізується у меті злочину у вигляді готовності діяти так, а не інакше. Винуватість і мотивування дій (бездіяльності), доповнюючи одне одного, розкривають зміст суб'єктивної сторони складу злочину, що потребує правової оцінки. Сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак дає змогу визначити ступінь і характер відповідальності за посягання на інтереси, що охороняються правом.

Дії державних службовців характеризуються наступними психічними ознаками:

1) усвідомленням того, що він перебуває на державній службі та на нього покладено виконання обов'язків представника влади;

2) усвідомленням того, що на нього покладено виконання специфічних службових повноважень по здійсненню функцій органів державної влади чи місцевого самоврядування;

3) усвідомлення того, що будь-які порушення при виконанні своїх службових та професійних обов'язків недопустимі внаслідок прийняття присяги державного службовця;

4) усвідомлення того, що допущені при виконанні своїх службових та професійних обов'язків порушення можуть потягти за собою притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності;

5) зневажання вимогами законів, статутів, нормативних актів, присяги, посадових інструкцій.

Таким чином, протиправна поведінка у даному випадку характеризується цілою низкою безпосередньо пов'язаних між собою складових мотивації на вчинення злочину.

Отже, можна стверджувати, що і в першому, і в другому випадку працівник державного органу цілком свідомо порушував свої обов'язки і бажав діяти саме таким чином. Мета таких дій – задоволення інтересів третіх осіб та отримання для себе незаконної винагороди.

Необхідно погодитися з Ю.С. Лук'яненко, який визначив особисті риси керівника державного органу. Такими, наприклад, є: чесність і порядність, здатність домінувати, прагнення до перемоги, впевненість у собі, креативність, емоційна врівноваженість, відповідальність, надійність, не приховувати своїх поглядів, захищати до кінця ті цінності, які він сповідує і допомагати знаходити такі цінності іншим на особистому прикладі, хороше здоров'я, яке допомагає бути енергійним і мужньо переносити удари долі, успішно долати стреси, відповідна кваліфікація, досвід, навички формування своєї робочої групи, об'єднувати їх, навчати ефективно працювати на

досягнення спільної мети, здатність проводити засідання, наради, виконувати представницькі функції, прагнення саморозвитку, адаптація до змін в оточуючому середовищі тощо.

З колом таких рис, безсумнівно, необхідно погодитися. Можна було б додати, що такі риси необхідно виховувати не лише у керівника державного органу, а й у керівників різних рівнів, та у рядових державних службовців. Для керівників всіх рівнів, можна додати ще й такі риси, як обов'язкове особисте дотримання норм закону та вимогливість цього від підлеглих працівників, а у разі порушень з їх боку – бути безкомпромісним до порушників та незаангажованим у прийнятті рішень щодо їх усунення від виконання службових та посадових обов'язків, або й клопотання перед вищестоящим керівництвом про звільнення з посади або й від служби. Також шляхом якісного відбору кадрів на державну службу та їх навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації, можна сформувати кадрове ядро державних службовців. Беззаперечно, основою для формування такого кадрового ядра повинні бути особи, які мають відповідну фахову підготовку і пройшли якісний психологічний відбір.

Перш за все, такі працівники повинні бути чесними і безкомпромісними у боротьбі з корупційними та іншими негативними проявами в середовищі державних службовців.

По-друге, вимогливими до себе та інших, і про всі випадки порушень закону повідомляти по інстанції.

По-третє, вони повинні мати тверду переконаність у необхідності і обов'язковості виконання всіх покладених на них службових обов'язків в повному обсязі і без будь-яких виключень чи послаблень. А далі – уже можна формувати інші групи якостей, необхідних для державної служби (психологічні, управлінські, організаційні, технічні тощо).

Складовою такого виховання повинна стати і естетична культура державних службовців. Цілком вірно вказує А.С. Романова, що, наприклад, юрист з високою естетичною культурою здатний ізолюватися від негативного впливу оточення сторонніх осіб і не піддаватися на провокаційні спокуси. Таким чином, виховання почуття прекрасного, гармонії в особистості кожного державного службовця буде формувати у нього і почуття відповідальності за свої вчинки, поваги до закону як одного із проявів гармонії, досконалості і краси в діяльності і органів держави.

Список використаних джерел

1. Романова А. С. До поняття естетичної культури юриста. *Митна справа*. 2006. № 6. С. 55–59.

2. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.

3. Лук'яненко Ю. С. Основні риси ефективного керівника митного органу. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі (економіко-управлінські, правові,*

інформаційно-технічні аспекти): матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Дніпропетровськ, 2011. Т. 2. С. 210–211.

4. Мартиненко В. О. Запобігання зловживання владою або службовим положенням, що вчиняються державними службовцями: дис. ... докт. філос. з права: 12.00.08. Київ, 2019. С. 163–168 с.

Михайленко Віра Володимирівна,
суддя Вищого антикорупційного суду
України, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ЗА ВІДСУТНОСТІ ПІДОЗРЮВАНОВОГО В ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ І ПОВ'ЯЗАНИХ З НИМИ ЗЛОЧИНІВ

Відповідно до ч. 6 ст. 193 КПК України передбачена можливість розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та його обрання за відсутності підозрюваного. До слідчих суддів Вищого антикорупційного суду клопотання про обрання запобіжного заходу за відсутності підозрюваного надходять досить часто, що дає змогу виокремити дві проблеми практичного застосування цієї норми:

1) вирішення питання про можливість розгляду клопотання (окремо від перевірки його обґрунтованості);

2) встановлення факту (моменту) оголошення підозрюваного в міжнародний розшук.

Перша проблема пов'язана з невизначеністю процедури вирішення питання про саму можливість розгляду такого клопотання і протиріччями у формулюванні. Адже, слідчий суддя, суд може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного лише у разі, якщо прокурором, крім обґрунтованої підозри і ризиків кримінального провадження, буде доведено, що він оголошений у міжнародний розшук.

При розгляді таких клопотань, захист в переважній більшості випадків заперечує проти самого розгляду клопотання без участі підозрюваного, при чому з посиланням на відсутність оголошення підозрюваного в міжнародний розшук. Однак допущені в ч. 6 ст. 193 КПК України формулювання свідчать про те, що можливість розгляду такого клопотання не може розглядатися окремо від підстав обрання запобіжного заходу. Самі умови розгляду клопотання встановлюються в невід'ємному зв'язку з обранням запобіжного заходу. Отже, слідчий суддя не може визначати можливість розгляду клопотання без дослідження доказів, поданих на його підтвердження, поза межами судового засідання. Без проведення розгляду відповідного клопотання по суті неможливо дослідити наявність обґрунтованої підозри, ризиків кримінального провадження та факту оголошення підозрюваного в розшук.

Крім того, завданнями кримінального провадження є в тому числі забезпечення швидкого, повного та неупередженого

розслідування з тим, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Системний аналіз норм КПК України, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу, свідчить про те, що слідчий суддя, отримавши відповідне клопотання, зобов'язаний розглянути його, в тому числі за відсутності підозрюваного, відносно якого ставиться питання. Чинний КПК України не передбачає правових підстав та процесуальних повноважень слідчого судді відмовити у відкритті провадження, залишити клопотання без розгляду або закрити провадження. Отже, вбачається за доцільне не вирішувати окремо питання про розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу, а при надходженні відповідного клопотання одразу розглядати його по суті.

В процесі розгляду клопотання по суті виникає друга проблема, яка є більш відчутною, адже вирішення питання про обрання запобіжного заходу за відсутності підозрюваного по суті здійснюється в умовах правової невизначеності щодо процедури оголошення і моменту, коли відповідний підозрюваний може вважатися таким, що оголошений в міжнародний розшук. Кримінальне процесуальне законодавство не визначає, яким саме чином особа оголошується в міжнародний розшук і як це має бути доведено. Однак очевидно, що використана в КПК термінологія не зобов'язує при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу доводити факт *перебування* особи в розшуку, йдеться лише про *оголошення* в міжнародний розшук, що з урахуванням встановлених національних і міжнародних процедур має суттєве значення.

Обґрунтовуючи відповідні клопотання, детективи стверджують, що для застосування ч. 6 ст. 193 КПК України не обов'язковим є використання можливостей Інтерполу. Адже Національне антикорупційне бюро України є самостійним суб'єктом правового співробітництва із компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями з питань проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування. Національне бюро може від імені України надавати міжнародні доручення щодо проведення оперативно-розшукових та слідчих дій, укладати угоди про співробітництво з питань її повноважень з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями, звертатися від імені України до іноземних державних органів в установленому законодавством України та відповідних держав порядку [1] тощо. А отже, достатнім є винесення відповідної постанови, якою підозрюваний оголошується в міжнародний розшук. Така позиція не може вважатися вірною.

Так, процесуальне рішення слідчого (детектива) приймається у формі постанови, яка виноситься у випадках, передбачених КПК України а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Про оголошення розшуку (державного, міждержавного, міжнародного) органом досудового розслідування має бути винесена відповідна постановою (ч. 2 ст. 281 КПК України), яка в свою чергу, є підставою для здійснення необхідних розшукових заходів в межах державного

розшуку, або для звернення за міжнародною правовою допомогою – при міждержавному або міжнародному розшуку.

Разом з тим, відповідно до вимог КПК України функціонує Єдиний реєстр досудових розслідувань. ЄРДР утворений та ведеться з метою обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування та інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів [2]. До Реєстру вносяться відомості про оголошення розшуку підозрюваного, що має здійснюватися протягом 24 годин з моменту винесення прокурором або слідчим відповідної постанови.

В сучасних умовах міжнародно-правового регулювання постає логічне питання щодо того, чи лише запит до Інтерполу свідчить про оголошення в міжнародний розшук. Адже Інтерпол – це не єдина міжнародна організація, в рамках якої здійснюється міжнародне співробітництво (існує, наприклад, Європол, Євроюст, а окремі процесуальні дії можуть здійснюватися в рамках двосторонніх і багатосторонніх договорів про міжнародно-правову допомогу у кримінальних справах).

На сьогоднішній день чинною також є Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів (*далі по тексту Інструкція*) [3]. Її застосування критикується, адже вона затверджена у 1997 році в умовах дії іншого правового регулювання здійснення процедури кримінального провадження, а з урахуванням історичного контексту її актуальність є сумнівною. Це підтверджує, зокрема, п. 1.6 Інструкції, де серед органів, запити яких виконуються, зазначені вже не існуючі, наприклад, районні, міські, районні в місті, лінійні відділи внутрішніх справ на транспорті. В той же час, серед суб'єктів звернення відсутні НАБУ і ДБР; а те, що вони об'єктивно є таким суб'єктами продиктовано змістом сучасних кримінально-процесуальних відносин.

Попри «застарілість» Інструкції, приписи її розділу є єдиними нормативними положеннями, які визначають міжнародний розшук. Міжнародному розшукуві з ініціативи правоохоронних органів України підлягають особи, які виїхали за межі України і ухилиються від кримінальної відповідальності за злочини, за які згідно з чинним законодавством передбачене (призначене) покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше шести місяців. Підставою для міжнародного розшуку громадян України є *запит правоохоронного органу, надісланий до НЦБІ*. У запиті повинна бути викладена повна та об'єктивна інформація про події, факти на розшукуваних осіб. Відповідно до Правил Інтерполу з обробки даних *запит про міжнародне співробітництво* – будь-які дії Національного центрального бюро, міжнародної організації або Генерального секретаріату щодо направлення каналами Інформаційної системи Інтерполу до однієї або декількох держав-членів Організації запити про надання сприяння у рамках мети та діяльності Інтерполу.

Міжнародний розшук визначається як комплекс розшукових, інформаційно-довідкових та інших заходів, що здійснюються Національним центральним бюро Інтерполу на території держав-учасниць Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу відповідно до норм міжнародного права, з метою отримання інформації про місцезнаходження безвісно зниклих осіб, установа особи невідомої трупів, виявлення, арешту та видачі (екстрадиції) осіб, які переховуються від слідства, суду та виконання вироку.

За таких обставин доцільно вважати, що оголошення підозрюваного в міжнародний розшук пов'язується саме з використанням можливостей Інтерпол.

Момент, з якого відповідний підозрюваний вважається таким, що оголошений в міжнародний розшук, слід визначати надсиланням запиту НЦБІ до Генерального секретаріату Інтерполу або в Національне центральне бюро Інтерполу відповідної країни. Адже із змісту Інструкції випливає, що з моменту направлення запиту до НЦБІ у правоохоронного органу – ініціатора такого запиту – закінчується активна компетенція щодо будь-яких дій, спрямованих на здійснення міжнародного розшуку особи. Подальші дії вчиняються вже Національним центральним бюро Інтерполу. НЦБІ вивчає одержані матеріали, при потребі запитує в ініціатора додаткові відомості і, за прийнятими Інтерполом правилами, надсилає запит до Генерального секретаріату Інтерполу або в Національне центральне бюро Інтерполу відповідної країни.

Наказом МВС від 22.06.2012 № 560 затверджене Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу. РА Укрбюро Інтерполу є самостійним структурним підрозділом, який забезпечує реалізацію повноважень щодо представництва України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерпол (Інтерпол) та Європейському поліцейському офісі (Європол), а також повноважень МВС як Національного центрального бюро Інтерполу та Національного контактного пункту Європолу в Україні. Координація, організація та забезпечення співробітництва правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю з використанням можливостей Інтерполу та Європолу є завданням РА Укрбюро Інтерполу.

Таким чином, до моменту усунення прогалини в визначенні оголошення міжнародного розшуку в законодавстві, підозрюваним, який оголошений в міжнародний розшук, слід вважати особу, щодо якої вчинено таку сукупність процесуальних дій:

- 1) винесено постанову про оголошення особи в міжнародний розшук;
- 2) відповідна інформація внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- 3) інформація про оголошення особи в міжнародний розшук внесена до інформаційно-інтеграційної системи;

4) сформований і скерований запит до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України;

5) надіслання НЦБІ запиту до Генерального секретаріату Інтерполу або в Національне центральне бюро Інтерполу відповідної країни.

Виконання цих дій вичерпують національну юрисдикцію оголошення підозрюваного в міжнародний розшук, отже без підтвердження цих дій обрання запобіжного заходу за відсутності підозрюваного є неможливим. Посилання на обов'язковість червоного повідомлення в базі даних Інтерполу як на можливість розгляду відповідного питання є помилковим з огляду на те, що відповідні рішення і дії є виключною компетенцією детективів. А вже виконання цього розшуку, зокрема, встановлення місцезнаходження підозрюваного, затримання та видача, безпосередньо пов'язані з можливостями Інтерполу та вимагають від детективів прийняття додаткових процесуальних рішень та вчинення процесуальних дій.

Список використаних джерел

1. Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України».

2. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 05 травня 2016 р. за № 680/28810.

3. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена спільним наказом МВС, ГПУ, СБУ, ДМСУ, ДПАУ, Державного комітету у справах охорони державного кордону України № 3/1/2/5/2/2 від 09.01.97.

Мовчан Анатолій Васильович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Як свідчать результати опитування, 62 % респондентів вважають, що антикорупційна реформа є першочерговою та за важливістю випереджає навіть реформування сфери охорони здоров'я та соціального захисту. 52 % українців вважає подолання корупції стратегічно необхідним для розвитку України у найближчі 10 років. Закордонні інвестори ж зазначають, що «розповсюджена корупція» й «недовіра до судової системи» гальмують розвиток економіки

України. Вони оцінюють силу впливу цих чинників на інвестиційний клімат як найвищу з показниками у 8,3 та 8,2 бали з 10 [1].

В Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» антикорупційна реформа визначена як одна з пріоритетних поряд з реформою системи національної безпеки і оборони, судовою реформою і реформою правоохоронної системи, децентралізацією та реформою державного управління.

Основною метою антикорупційної реформи є суттєве зниження рівня корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу, а також підвищення позицій України в міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції. Поліпшення ефективності протидії корупційним проявам є також одним з основних зобов'язань, взятих Україною в рамках співпраці з міжнародними фінансовими та іншими організаціями.

Водночас залишаються невирішеними низка проблем, пов'язаних зі створенням і функціонуванням антикорупційних органів, декларуванням майнового становища державних службовців, запобіганням та врегулюванням конфлікту інтересів, перевірки доброчесності службовців тощо.

Найвні форми корупції та ймовірні ризики виникнення нових її форм зумовлені широким колом об'єктивних і суб'єктивних причин, що є характерними для умов кардинальних політичних і соціально-економічних перетворень у суспільстві та державі.

Згідно статистичних даних МВС України, правоохоронними органами за 9 місяців 2019 рік складено і направлено до суду 10708 протоколів про адміністративне корупційне правопорушення. За результатами судового розгляду протоколів до адміністративної відповідальності притягнуто 4740 осіб, закрито 3883 адміністративних справ, у т.ч. 1267 – за відсутністю події і складу правопорушення. Із числа притягнутих до адміністративної відповідальності за скоєння корупційного правопорушення із займаної посади звільнено лише 13 осіб.

За цей же період викрито 2548 корупційних кримінальних правопорушень. За результатами розслідування скеровано до суду з обвинувальним актом 2534 кримінальних провадження про корупційні діяння стосовно 2127 осіб. За вчинення корупційних правопорушень засуджено 398 осіб [2].

Як свідчить зарубіжний досвід, кращих результатів у реалізації антикорупційного законодавства вдалося досягти в тих країнах, де були створені незалежні спеціалізовані органи по боротьбі з корупцією. Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з попередження корупції [3].

Однак діяльність цих органів стикається з низкою проблем, пов'язаних з відсутністю якісної законодавчої бази, не розроблені

системні підходи до діяльності суб'єктів протидії корупції та їх взаємодії з громадянським суспільством у цій сфері, відсутнє концептуальне бачення організаційно-правового забезпечення протидії корупції.

Зокрема, у лютому 2019 року Конституційний Суд України визнав неконституційною статтю 368-2 Кримінального кодексу України, якою передбачалась кримінальна відповідальність за незаконне збагачення. Це призвело до закриття 65 справ, що стосувались як депутатів, так і поліцейських, суддів, голів міськрад та інших посадовців. Прийняте рішення Конституційного Суду фактично декриміналізувало один із ключових злочинів, задля боротьби з якими створювали нові антикорупційні органи. Як наслідок, НАБУ і САП змушені були закрити повністю 27 кримінальних проваджень і ще 38 – в частині статті 368-2 Кримінального кодексу України.

Крім того слід зазначити, що позовна робота НАБУ з визнання недійсними угод, укладених державними підприємствами, була ефективним інструментом знешкодження корупційних схем ще на стадії досудового розслідування. Загалом НАБУ вдалося анулювати 102 угоди на загальну суму понад 6 млрд грн. Відповідні рішення набули законної сили і створили підґрунтя для повернення коштів. Однак у червні 2019 року Конституційний Суд України позбавив НАБУ права подавати позови про анулювання угод, визнавши його таким, що не відповідає Основному закону [1].

Для усунення зазначеної прогалини Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» від 2 жовтня 2019 року № 140-IX частину першу статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» доповнено пунктом 13¹: «13¹) вносити подання прокурору про звернення до суду з метою визнання недійсним правочину за наявності підстав, передбачених законом, а також право бути залученим за своєю заявою до таких справ як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору».

Слід зазначити й на неефективність роботи судової системи у розгляді справ, що стосуються корупційних злочинів, про яку твердять «антикорупціонери». Так, за офіційною інформацією НАБУ, станом на 30 вересня 2019 року повідомлено про підозру 134 особам, винсунуто обвинувачення 398 особам, скеровано до суду 224 обвинувальних актів. Водночас винесено вирок лише у 31 провадженні [4]. Відтак, початок роботи Вищого антикорупційного суду у вересні 2019 року має поставити крапку у справах щодо дій високопосадовців.

Отже, реформування системи протидії корупції є одним з основних напрямів на шляху до її подолання. З цією метою пропонується здійснити наступні заходи:

- становлення Вищого антикорупційного суду;
- реформування діяльності Національного агентства із запобігання корупції;

- забезпечення автоматизованої перевірки електронних декларацій високопосадовців та оперативне реагування на виявлені порушення;
- розвиток електронного урядування;
- прийняття Верховною Радою України законопроекту про відновлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення;
- удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань, яке має протидіяти корупції в структурах правоохоронних органів;
- удосконалення діяльності фінансової розвідки (фінмоніторингу);
- посилення вимог до діяльності контрольно-наглядових органів, подальше скорочення кількості необхідних ліцензій, дозволів, патентів;
- розмежування повноважень органів державної влади з надання адміністративних послуг та виконання контрольно-наглядових чи інспекційних функцій;
- остаточна відмова від негрошових форм розрахунків в господарському комплексі України;
- спрощення процедури податкової звітності та сплати податкових та неподаткових платежів;
- забезпечення прозорості процесів приватизації, а також здійснення державних закупівель та проведення тендерів і аукціонів;
- реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування з метою забезпечення її професіоналізму;
- удосконалення системи підготовки фахівців з антикорупційної діяльності та проведення антикорупційної освіти в системі підготовки фахівців.

Список використаних джерел

1. Звіт Національного антикорупційного бюро України за I півріччя 2019 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_-_2019_1_pivrichchya_0.pdf.
2. Звіт про стан протидії корупції за 9 місяців 2019 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
4. Національне антикорупційне бюро України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua>.

Мотлях Олександр Іванович,
завідувач наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення та
психофізіологічних досліджень ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

НОВЕЛИ В РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ

Питання запобігання корупції в Україні є одним із ключових щодо входження нашої держави в європейський простір. За перебігом п'яти років від часу прийняття Закону України «Про запобігання корупції», можна говорити і про деякі його результати. Вони хоч і незначні, але є і мають загальнодоступний і викривальний характер. Так, для порівняння, за офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України, у 2013 році було зареєстровано 22 613 корупційних злочинів, у 2014 році – 18 636, у 2015 році – 18 625, у 2016 році – 18 866, у 2017 році – 20 727 злочинів. Упродовж 2018 року правоохоронними органами (без НАБУ) було викрито 3 679 корупційних кримінальних правопорушень (проти 2 831 корупційних злочинів у 2017 році; проти 2 175 корупційних злочинів у 2016 році та проти 2493 корупційних злочинів у 2015 році. У всіх слідчих підрозділах (крім НАБУ) упродовж минулого року перебувало 3 531 кримінальне провадження з ознаками корупції. За результатами розслідування ними скеровано до суду 2 226 обвинувальних актів про корупційні діяння, що становить 63% від кількості всіх зареєстрованих (що менше, аніж у 2017 році – 72,5%), стосовно 2 608 обвинувачених, з яких лише 386 (або 14,8%) знаходилося під вартою. В той же час детективами НАБУ в 2018 році розслідувалося 2 211 кримінальних проваджень, з яких 509 перебувало в залишку станом на 1 січня 2018 року, у 1 237 провадженнях досудове слідство розпочато в 2018 році, відновлено розслідування у 51 раніше зупиненому провадженні та в 97 раніше закритих провадженнях, а 317 кримінальних проваджень надійшло від інших органів. За результатами досудового розслідування до суду скеровано лише 64 обвинувальні акти, що становить всього 15,1% від загальної кількості закінчених детективами НАБУ проваджень про корупційні злочини. Із них лише 53 обвинувальні акти – про корупційні правопорушення, 3 – про правопорушення, вчинені в бюджетній сфері, 2 – про правопорушення, вчинені в організованих формах, та одно про правопорушення, вчинене у сфері земельних правовідносин.

Що ж до фігурантів корупційних злочинів, то їх у число потрапляли як особи, що спокушались одержанням незначної матеріальної чи майнової вигоди, так і ті, що вважали себе «недоторканими» чи до когось «наближеними», для яких норма і буква

закону мала тільки декларативне гасло. Наразі маємо кілька гучних і, водночас резонансних справ, пов'язаних із корупцією у вищих ешелонах влади як тодішньої, так і нинішньої, що в черговий раз сколихнуло українську громадськість, яка стомилася від брехні, зневаги, нахабства неродивих чиновників і готова повноцінно протидіяти цьому ганебному явищу. Високу активність у запобіганні корупції демонструє нинішній Президент України Володимир Зеленський, який активно зобов'язує різного рівня керівників вітчизняних правоохоронних органів показувати конкретні результати своєї роботи у питанні викриття осіб, які зловживали чи зловживають владою, своїм посадовим становищем, займаються отриманням неправомірної вигоди, що є кримінально-караним діянням. Сподіваємося, що так і станеться, й ми побачимо не тільки постановочно-демонстраційні сюжети про затримання чергового фігуранта корупційних злочинів, а реальне кримінальне провадження, яке матиме завершений характер досудового розслідування і винесення судового вироку. У цілому – це немає сприйматися суспільством як самоціль нинішньої влади у демонструванні своєї ваги перед співгромадянами. Питання корупції і боротьба з нею є одним із пріоритетних завдань України, оскільки воно на пряму зачіпає інтереси порядних українських громадян, і, водночас, стосується честі і репутації держави України на міжнародному рівні.

Задля більшої активності і мотивації наших співвітчизників у процесі виведення корупціонерів «на чисту воду», 17 жовтня поточного року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції, який набуває чинності з 1 січня 2020 року. З аналізу цього нормативно-правового акту стає зрозумілим, що він де-факто і де-юре закріплює правовий статус викривачів корупції, їх права та гарантії захисту, а також забезпечує умови для розкриття інформації про корупцію. Загалом цей Закон дає деталізоване тлумачення ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції», яка тепер матиме розширений виклад свого змісту з його відображенням у дев'яти статтях із значком «прим» зазначеної норми. Окрім того, прийняття цього Закону передбачає внесення низки змін до інших законодавчих актів України, зокрема до законів України «Про запобігання корупції», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про звернення громадян», «Про безоплатну правову допомогу», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також Кодексу законів про працю України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань». Оцінюючи вагу кожної із статей цього Закону

переконаємося у їх важливості і продуманості, хоча окремі із них викликають і особливий інтерес і, одночасно, деяке занепокоєння. Зокрема, не можна обійти увагою статтю 53⁷ Винагорода викривачу. Нею законодавець закріпив право на винагороду викривачу, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у п'ять тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого Законом на час вчинення злочину, зокрема, через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання та професійні спілки, які визначені як зовнішні канали. Викладений і механізм розрахунку винагороди для викривача, і він такий: викривач може претендувати на отримання винагороди, коли виявив корупціонера, який завдав державі збитків на суму, більшу за п'ять прожиткових мінімумів. Якщо ж арифметично прорахувати, то це виглядатиме саме так: беремо суму прожиткового мінімуму, яка на теперішній час становить 2 007 гривень, і помноживши її на мінімум у п'ять тисяч розмірів прожиткового мінімуму, встановлених цим Законом – це дорівнюватиме 10, 035 млн. грн. Відраховуємо від цієї суми 10 % і отримуємо трішки більше одного мільйона гривень. Хоча, законодавець чітко визначив, що винагорода не повинна перевищувати еквівалент трьох тисяч мінімальних заробітних плат, а це 4 173 гривні, тобто вона має бути не більшою за 12,5 мільйонів гривень. При тому, якщо викривачів одного й того ж корупційного правопорушення декілька, у тому числі інформації, що доповнює відповідні факти, розмір винагороди розподіляється у рівних частинах між такими викривачами. Погодьтеся, навіть і так грошова виплата доволі суттєва. Можливо це і добре, але, як на нас, не зовсім логічно виглядає механізм виплати коштів викривачам. Він має здійснюватися за рахунок державного бюджету України. А якщо ж точніше, джерелами надходження коштів для реалізації цього Закону пропонується визначити кошти, що надходять від відшкодування збитків державі, від сплати санкцій (штрафів тощо) за рішеннями судів, прийнятими у справах щодо вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, у яких показання викривача містять важливу інформацію для притягнення винуватої особи до юридичної відповідальності. Риторично постає питання: а як бути у випадку, коли збитки нанесені державі корупціонером є лише фігуральним показником. Тобто, збитки є, і визначений їх умовний еквівалент, а коштів немає. Вони виведені корупціонером за межі держави і перебувають або ж на рахунках в офшорних банківських установах, або ж в активах чи майні тощо? Повернення їх може тривати роками, якщо взагалі воно відбудеться, а, в той час держава зобов'язана виплатити викривачеві його 10 % від суми нанесеного збитку корупціонером, і не колись, а зразу ж за рішенням суду. Невиплата їх чи несвоєчасна виплата спричинить зустрічний позов до суду з боку

викривача. Вважаємо, що більш точно було б законодавцю виписати цю норму, щоб потім не мати проблем з її реалізацією. Також, цим Законом встановлюється, що додатковим джерелом фінансування заходів щодо забезпечення безпеки викривачів та виплати їм компенсацій може стати скорочення видатків на утримання правоохоронних органів, як результат ефективного законодавчого регулювання діяльності викривачів корупції, чим очікується зменшення кількості корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень. Не зовсім поділяємо точку зору законодавця і в цій позиції. По-перше, скорочення видатків на утримання правоохоронних органів, як мінімум, спричинить відтік професійних кадрів із правоохоронних структур. По-друге, сподіватися на значну суму надходжень до бюджету країни від дії цього Закону аж ніяк не приходитьсь. І тут мова йде не про песимістичний прогноз, а про можливий брак коштів, які надходитимуть від цього процесу, оскільки їх має вистачити і на виплати викривачам, і на відшкодування завданих збитків державі, а як швидко вони їй повернуться – невідомо. Єдине чим можна буде стримувати навальний процес виплат винагород викривачам, які повідомили про корупційний злочин, то це регуляторним важелем, який прописаний у цьому Законі. А саме: викривач отримує винагороду після того, як суд винесе рішення в конкретному кримінальному провадженні. І саме суд визначає конкретний розмір винагороди, з урахуванням певних критеріїв, до яких належать:

- персональність, тобто викривач має бути особисто обізнаний із даними, які повідомляє, а не знайти їх в публічних джерелах;
- важливість – інформація має містити факти, які можна перевірити, і які доводять обставини, що мають ознаки корупційного злочину.

Якщо ж у викривача відсутні такі критерії, то суд може відмовити у виплаті йому винагороди, хоча таке рішення суду викривач має право оскаржити у судовому порядку. Водночас, законодавець визначив, що певна категорія викривачів, тобто, ті що перебувають у окремому статусі, не мають права на отримання винагороди за повідомлений корупційний злочин. А це:

- особи, які повідомили про корупційний злочин у рамках угоди із слідством;
- самі є співучасниками корупційного злочину, про який самі ж і повідомляють
- особи, що повідомили про вчинення корупції, хоча мають можливість здійснити таке повідомлення офіційному порядку в межах своїх службових повноважень.

Сподіваємося, що дія цього Закону і благі наміри, закладені в ньому законодавцем, не викличуть зворотну, негативну реакцію в соціумі, за якої уповноважені у протидії корупції органи і суди будуть завалені

корупційними справами, а держава не матиме фінансових можливостей виконувати свої зобов'язання перед викривачами. І тоді, одним із можливих виходів із такої ситуації буде перекладення фінансових зобов'язань на плечі пересічних громадян України, за рахунок додавання відсотків на відрахування до бюджету країни із заробітної платні працюючого персоналу або ж інші не популярні рішення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/print>.

2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1.

Небитов Андрій Анатолійович,
начальник Головного управління
Національної поліції в Київській
області, доктор юридичних наук

СЕКСУАЛЬНА ЕКСПЛУАТАЦІЯ: КОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У світі сьогодні до одного з найбільш прибуткових видів протиправного заробітку справедливо відносять сексуальну експлуатацію, кількість жертв якої вимірюється мільйонами людей щорічно. Так, посилаючись на численні джерела, американський адвокат Кара Раф вказує, що комерційна сексуальна експлуатація не лише є видом злочинної діяльності, що дуже стрімко розвивається, але також приносить від 7 до 10 млрд дол. прибутку в рік. В той же час, згідно зі Звітом Європейського Союзу щодо стану організованої злочинності протиправні прибутки від такої експлуатації становлять від 8,5 до 12 млрд євро на рік [1]. Загалом слід сказати про те, що сексуальна експлуатація полягає у використанні всупереч волі людини її фізичних здібностей і можливостей для задоволення власних сексуальних потреб або потреб інших осіб з метою отримання фінансової або іншої вигоди суб'єктом експлуатації.

Враховуючи значні масштаби ганебного явища сексуальної експлуатації в Україні і світі, а також багатомільярдний обіг коштів у такому злочинному бізнесі, гостро постає проблема протидії злочинам, пов'язаним із нею. Цим обґрунтовується поставлена нами мета щодо вивчення особливостей корупційного впливу на посадових осіб з боку організаторів сексуальної експлуатації, результати якого можуть бути використано для вироблення алгоритму дій для працівників уповноважених правоохоронних органів з виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері.

Соціально-економічна природа сексуальної експлуатації міцно пов'язана з економічною та культурною глобалізацією, трудовою мобільністю, науково-технічним прогресом, економічними змінами в державі, акультурацією, ескалацією злочинності, бідністю, сегрегацією на ринку праці, обмеженістю доступу численних груп населення до ефективної зайнятості, освіти, соціального захисту та інших благ. Протиправній діяльності, пов'язаній з сексуальною експлуатацією, властивий високий рівень латентності. Виявленню та розслідуванню злочинів у цій сфері перешкоджають потужні корупційні зв'язки суб'єктів експлуатації з органами державної влади, які підкріплені значним фінансовим ресурсом.

Для сексуальної експлуатації характерним є груповий та організований спосіб вчинення злочину, оскільки такі діяння вкрай складно вчинити одному через необхідність здійснення систематичних і різнопланових дій, наприклад, вербування, охорона, транспортування, матеріальне забезпечення осіб, які надають сексуальні послуги, для чого потрібен розподіл функцій. Тобто, результативне примушування до заняття проституцією, втягнення до неї, а також сутенерство відбувається здебільшого в умовах співучасті з розподілом функцій і ролей. Тривалість діяльності таких об'єднань прямо залежить від наявності корупційних зв'язків в органах державної влади та серед правоохоронців, а також від додержання правил конспірації та дисципліни, що сприяє уникненню кримінальної відповідальності.

Завідувач Відділу моніторингу щодо торгівлі людьми Держдепартаменту США Посол Марк Лагон вказує на те, що найбільшою проблемою в Україні залишається корупція, яка є каталізатором торгівлі людьми. В оприлюдненому звіті Держдепартаменту надані рекомендації щодо не лише продовження тренінгів для прокурорів та суддів, збільшення фінансування програм із захисту та допомоги жертвам, здійснення кроків із запобігання проституції, але також і щодо припинення підтримки осіб, причетних до сексуальної експлуатації, з боку чиновників [2].

В. О. Навроцький чітко вказує на те, що сутенерство полягає не просто у наданні приміщень, охороні, транспортуванні проститутток до замовників, звідництві, рекламуванні, але також у встановленні корупційних зв'язків для забезпечення невтручання державних органів. Сексуальна експлуатація здійснюється підпільно або прикривається легальними формами (утримання нічних клубів, масажних кабінетів, служб знайомств тощо) [3, с. 884]. Обов'язковою умовою тривалості та масштабності сексуальної експлуатації є її корупційне супроводження. Так, наприклад, у двох із трьох організованих злочинних групах, діяльність яких здійснювалася в Миколаївській області і була спрямована на торгівлю людьми з метою їх подальшої комерційної сексуальної експлуатації, корупційний супровід здійснювали співробітники правоохоронних органів, на яких

покладався обов'язок забезпечення функціонування групи. Їхні функції полягали в приховуванні діяльності злочинної групи шляхом застосування навиків оперативної роботи, розробленні заходів конспірації злочинної діяльності, варіантів поведінки учасників групи в разі їхнього затримання, здійсненні охоронних заходів, розробленні єдиних правил поведінки для членів організованої групи та повій, контролю за їхнім виконання та застосуванні заходів до порушників [4].

Значну увагу проблемі загальносоціального запобігання корупційним передумовам поширення сексуальної експлуатації приділила Г. Л. Шведова [5, с. 193–197], яка вказує на необхідність усунення корупції, що є каталізатором протиправної діяльності у цій сфері. Оновлення теоретико-методологічної моделі такої роботи має відбуватися на засадах культурологічної концепції запобігання злочинності, де радикальним засобом виступатиме формування соціальної культури громадян. Ідеологія, заснована на вихованні почуття громадського обов'язку, прагнення бути корисним суспільству і усвідомлення цінності особистого матеріального добробуту як похідного від добробуту суспільного дасть можливість сформувати необхідний рівень соціальної культури суспільства.

На необхідність виявлення та знешкодження корупційних зв'язків осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з сексуальною експлуатацією, обґрунтовано вказує О. М. Ємець [6, с. 343–344]. Причому, враховуючи те, що такі злочини часто носять транснаціональний характер, необхідно їх встановлювати, документувати та припиняти не лише з працівниками органів державної влади та правоохоронних органів України, але також з посадовими особами інших держав.

Проведене дослідження проблеми негативного впливу корупції на стан запобігання сексуальній експлуатації дає можливість дійти певних висновків, зокрема щодо того, що при проведенні державної політики у цій сфері необхідно обов'язково передбачити заходи із протидії корупційній складовій такої протиправної діяльності. Ці заходи повинні являти собою цілісну систему дій, які проводяться як на загальносоціальному рівні, так і спеціально-кримінологічному. Загальносоціальні заходи запобігання сексуальній експлуатації проводяться в контексті запобігання злочинності по всій країні з урахуванням специфіки учинення злочинів, пов'язаних із сексуальною експлуатацією. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання сексуальній експлуатації нерозривно поєднані із загальносоціальними, проте вони мають не стратегічний, а тактичний характер. До виявлення та припинення негативного впливу корупції на протидію сексуальній експлуатації повинні долучатись не лише правоохоронні та державні органи, але також органи місцевого самоврядування, представники громадських організацій і громадяни, яким з певних причин стало відомо про таке.

Список використаних джерел

1. Звіт ЄС щодо стану організованої злочинності за 2005–2015 рр.: *Одеський центр з вивчення організованої злочинності та корупції*. [сайт]. URL: <http://www.inter.criminology.org.ua>.
2. Держдеп США оприлюднив звіт про торгівлю людьми. *Голос Америки*. [сайт]. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/a-49-2008-06-09-voa4-87022772/226795.html>.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2012. 1316 с.
4. Козаченко А. В. Незаконна міграція и торговля людьми на юге Украины: уровень распространенности и способы противодействия : *Одес. центр по изучению организованной преступности и коррупции*. [сайт]. URL: <http://www.inter.criminology.org.ua/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=466>.
5. Шведова Г. Л. Загальносоціальне запобігання корупційним передумовам поширення торгівлі людьми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*: Журнал. Серія Право. № 6 (18), 2018. С. 193–197.
6. Ємець О. М. Захист суспільної моралі від злочинних посягань : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 560 с.

Никифорчук Дмитро Йосипович,

начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У СПРАВАХ ПРО БЕЗВІСНЕ ЗНИКНЕННЯ ОСІБ

Сьогодні в Україні гостро стоїть проблема корупції. Згідно даних міжнародної організації Corruption Perceptions Index, наша країна посіла у 2018 році 120 місце зі 180 країн світу. За рівнем корупції, вона постає у рейтингу європейських країн поряд з Молдовою, Сербією, Албанією та Македонією [1]. Корупційні ризики є передумовою виникнення корупційних правопорушень [2, с. 35], в тому числі і в правоохоронній сфері діяльності держави

Факти корупції всередині правоохоронних органів особливо вражають суспільство і громадськість, підривають довіру громадян до всієї системи правоохоронних органів та державних інституцій. Корупція в органах Національної поліції України негативно впливає на результати боротьби зі злочинністю. Вона є тим фактором, який сприяє низькій ефективності розшукових заходів та може призвести

до уникнення злочинцями відповідальності, позначається на дотриманні самими працівниками поліції дисципліни та законності. Проблему корупції серед працівників органів Національної поліції України необхідно розглядати у контексті загальної криміналізації соціальних сфер діяльності країни, чому сприяє політична та економічна нестабільність у поєднанні з недосконалістю законодавства, внаслідок чого послаблюється система державного управління та контролю. Сприятливою умовою корупції є закріплення у свідомості громадян уяви про те, що за допомогою корупційних діянь створюються можливості для вирішення проблемних питань. Фактором, що сприяє поширенню корупції є низька ефективність діючих антикорупційних заходів.

На фоні реформування органів Національної поліції України, вищезазначена ситуація негативно відображається на стані оперативно-службової діяльності її оперативних підрозділів, також в частині розшуку безвісти зниклих осіб.

Згідно Закону України «Про запобігання корупції», поліцейські є суб'єктами, на які поширюється дія даного нормативного акту [3]. Вчені по-різному дають визначення поняттю корупційних ризиків. В аспекті дослідження, на думку автора, це сукупність явищ і обставин, які виникають у процесі діяльності слідчих та оперативних підрозділів по розшуку безвісти зниклих осіб, що створюють умови для вчинення корупційних правопорушень.

Працівники оперативних підрозділів, згідно чинного Кримінального процесуального кодексу України, виконують доручення слідчого, здійснюючи комплекс слідчих (розшукових) дій, направлених на встановлення місцезнаходження безвісти зниклих осіб. Корупційні ризики можуть виникнути на будь-якому етапі цієї діяльності, починаючи від моменту прийняття заяви про безвісне зникнення особи і роботи на місці події та в подальшому, при здійсненні розшукових заходів.

Вчені виділяють різні групи корупційних ризиків, основне місце серед них належить тим, що пов'язані з недосконалістю законодавства. Окремо можна відзначити ризики, пов'язані з процесуальною діяльністю слідчого [4] та оперативного працівника, який користується у передбачених законом випадках його повноваженнями. При цьому слід вказати на те, що на стадії досудового розслідування таких ризиків більше ніж на стадії судового провадження. Це пов'язане із тим, що причетні до злочину особи намагаються уникнути судового розгляду, спонукаючи слідчого та (або) оперативника до вчинення корупційного правопорушення.

У зв'язку з тим, що основну роль у встановленні місцезнаходження безвісти зниклих осіб відіграють працівники оперативних підрозділів (які безпосередньо розшукують осіб), то можна виділити окрему групу корупційних ризиків, пов'язаних з розшуковою роботою.

На думку авторів, основними корупційними ризиками розшукової роботи є недостатня матеріально-технічна забезпеченість підрозділів кримінальної поліції на місцях (особливо в невеликих містах і районних центрах) та неналежний соціальний захист поліцейських.

Однак, проблема усунення корупційних ризиків, пов'язаних з діяльністю поліцейських, є комплексною і для її вирішення необхідно здійснювати систему спеціальних заходів. Насамперед, це вдосконалення законодавства, підвищення ефективності управління Національною поліцією, впровадження сучасних технологій управління персоналом, орієнтація більше на якісні, ніж на кількісні показники в роботі, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення підрозділів поліції (також контроль за надходженням відповідних коштів та матеріальних ресурсів до її органів, що обслуговують невеликі міста та райцентри у віддалених регіонах України), забезпечення високого рівня соціального захисту її працівників, підвищення іміджу поліції серед населення тощо.

Список використаних джерел

1. Corruption Perceptions Index 2018 : Global Scores. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018>.

2. Зайка К. Корупційні ризики: поняття та засоби їх мінімізації. Актуальні проблеми правознавства. *Збірник наукових праць Юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету*. Випуск 2 (14). 2018 р.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18>.

4. Шило, О. Г., Глинська, Н. В., & Москвич, Л. М. (2014). Корупційні ризики чинного кримінального процесуального законодавства України: окремі питання. Питання боротьби зі злочинністю, (27), С. 202–220.

Орлов Юрій Юрійович,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Ефективна протидія корупції в Україні неможлива без надійного оперативно-розшукового забезпечення цієї діяльності.

Минуло сім років з моменту прийняття Верховною Радою України Кримінального процесуального кодексу України, який

визначає порядок кримінального провадження у нашій державі. Цей нормативно-правовий документ містить низку важливих новацій, що стосуються не лише кримінального провадження, але й виходять за межі власне кримінально-процесуальної діяльності, впливаючи на суміжні сфери правоохоронної роботи, зокрема на оперативно-розшукову діяльність поліції.

Разом з тим, правоохоронна практика останніх років показала, що нормативно-правове регулювання ОРД на сучасному етапі розвитку українського суспільства має суттєві проблеми, що потребують критичного осмислення.

Насамперед, КПК України засновує новий інститут негласних слідчих (розшукових) дій, які за праксеологічним змістом співпадають із напрацьованими правоохоронною практикою «традиційними» оперативно-розшуковими заходами.

Крім того, стаття 99 КПК України містить норму, яка зазначає, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про ОРД», можуть визнаватися документами й використовуватися в кримінальному провадженні як докази. Вочевидь, йдеться про матеріали ОРД, отримані оперативними підрозділами поза межами кримінального провадження. Проте, це нормативне положення не узгоджено з іншими процесуальними нормами; процесуальний порядок використання оперативно-розшукових матеріалів в кримінальному провадженні в КПК України не виписаний. Тому слідча практика віддає перевагу призначенню та проведенню негласних слідчих (розшукових) дій замість декларованого процесуального використання результатів оперативно-розшукових заходів.

Таким чином, з прийняттям нового Кодексу оперативно-розшукову діяльність де-факто виключили з кримінального процесу, позбавили її традиційної ролі щодо супроводження кримінального провадження.

Зрозуміло, що чинна правова ситуація не могла не позначитися негативно на ефективності ОРД як суспільно корисній формі державної правоохоронної діяльності, спрямованої на забезпечення захисту особи, суспільства й держави від кримінальних посягань. Діяльність оперативних підрозділів з виявлення й документування кримінальних правопорушень поза межами кримінального процесу втратила наступальність, в оперативній практиці не повною мірою дотримуються принципів відповідності оперативно-розшукового реагування ступеню суспільної небезпечності злочину; всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин кримінальної події; взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування і населенням.

Оперативно-розшукова діяльність на сучасному етапі соціального розвитку потребує допомоги з боку держави, спрямованої

на сприяння підвищенню її ефективності. Як перший крок, слід *чітко визначити межі оперативно-розшукової компетенції поліції*, виходячи із чинного законодавства з метою її подальшого удосконалення відповідно до еволюції криміногенної обстановки в країні.

Розгляд цього питання доцільно почати з аналізу законодавчо визначених завдань ОРД. Стаття 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», визначаючи завдання ОРД, прямо вказує на цілі цієї діяльності, серед яких «припинення правопорушень», «інтереси кримінального судочинства», а також «безпека громадян, суспільства і держави». Отже, зміст завдання ОРД, що її здійснюють оперативні підрозділи поліції, можна тлумачити, враховуючи напрацьовані практикою соціально корисні форми ОРД, таким чином:

1) виявлення, попередження та сприяння розслідуванню злочинів, а також виявлення й встановлення осіб, які їх готують, вчиняють або ж вчинили;

2) розшук безвісті зниклих осіб; розшук осіб, які переховуються від органів розслідування й суду, ухиляються від відбування кримінального покарання; встановлення осіб, які не можуть повідомити про себе.

Розглядаючи ці завдання ОРД, неважко дійти висновку, що в межах кримінального провадження оперативні підрозділи здійснюють лише розкриття злочинів (тобто, встановлюють осіб, що їх вчинили), а також розшук осіб, які переховуються від органів розслідування й суду. На питання, чи належать дії оперативних підрозділів з розкриття злочинів до оперативно-розшукової чи до суто кримінально-процесуальної діяльності, однозначно відповісти неможливо, виходячи з чинного законодавства. Очевидно, що якщо особи, які вчинили злочин, були встановлені оперативним підрозділом в ході негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого або прокурора, їхню діяльність слід вважати процесуальною. Якщо ж злочин було розкрито до моменту внесення відомостей до ЄРДР, то такі самі дії оперативного підрозділу набувають правового статусу оперативно-розшукових і мають відповідати вимогам Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Що стосується інших завдань ОРД, то більшість з них взагалі не охоплюються кримінально-процесуальним законодавством. До таких завдань належать: виявлення злочинів та осіб, що їх готують, вчиняють або ж вчинили, попередження злочинів, а також розшук без вісті зниклих осіб та встановлення осіб, які не можуть повідомити про себе. Виконання цих завдань пов'язано з діяльністю оперативних підрозділів: 1) до моменту внесення відомостей до ЄРДР, або 2) взагалі поза кримінальними подіями.

Діяльність з *виявлення злочинів* та осіб, що їх готують та вчиняють, полягає у здобутті інформації про латентні або замасковані кримінальні дії. Виявлення злочину оперативним підрозділом є

підставою для внесення відомостей до ЄРДР. Важливість цього завдання ОРД в умовах сучасної України важко переоцінити. Адже до латентних та замаскованих належать корупційні злочини, а також ряд інших (економічні, пов'язані з незаконним обігом зброї, наркотичних та психотропних засобів тощо). Не буде перебільшенням стверджувати, що *майже повна відсутність ефективної боротьби з корупцією у сучасній Україні значною мірою обумовлена різким зниженням оперативно-розшукової наступальності через недосконалість нормативно-правового регулювання ОРД.*

З прийняттям нового КПК України Закон «Про ОРД» було доповнено частиною 2 статті 8, формулювання якої допускає різні тлумачення тексту, що не дає можливості його однозначно зрозуміти. Так, фраза «...проведення оперативно-розшукових заходів ... регулюється згідно з положеннями глави 21 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом...» не має конкретного змістовного наповнення. Не виписаний пріоритет застосування норм того чи іншого Закону у випадку їх колізії; відсутня відповідь на питання щодо можливості проведення ОРД поза межами кримінального провадження.

На практиці це призвело до фактичного заперечення можливості проведення ОРД поза межами кримінального провадження, що, на наш погляд, є грубою юридичною помилкою, яка призводить до втрати оперативного контролю над злочинним світом, унеможливорює виявляти злочини та запобігати їх вчиненню.

Автор не погоджується з думкою щодо неправомірності проведення оперативно-розшукових заходів до початку кримінального провадження. Більш того, на нашу думку, в межах ОРД до внесення відомостей до ЄРДР можуть проводитися також й найбільш «гострі» оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини (звісно, якщо йдеться про тяжкий чи особливо тяжкий злочин й оперативний підрозділ у встановленому порядку отримав відповідний дозвіл суду). Зауважимо, що КПК України не містить жодної заборони щодо можливості законного обмеження прав особи поза межами кримінального провадження, натомість Закони України «Про ОРД» та «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» надають право оперативним підрозділам проводити низку оперативно-розшукових заходів, що вимагають тимчасового обмеження конституційних прав особи. Крім того, проведення оперативно-розшукових заходів, не пов'язаних з таким обмеженням прав, керівник оперативного підрозділу повинен мати право здійснювати без попереднього повідомлення прокурора, оскільки це порушує принцип конспіративності ОРД і, як показує практика, іноді зводить нанівець результати оперативної розробки.

Завдання *оперативно-розшукового попередження злочинів* здійснюються у трьох формах: профілактика злочинності, відвернення

злочинів й припинення злочинів. Оперативно-розшукову профілактику здійснюють до формування злочинного наміру у формі загальної або індивідуальної профілактики. Загальна профілактика полягає у створенні об'єктивних умов, які заважають вчиненню злочинів, а також проведенні оперативних комбінацій щодо роз'єднання злочинних груп і організацій. Індивідуальну профілактику здійснюють шляхом вжиття необхідних заходів впливу щодо осіб, від яких, виходячи з їхньої поведінки, можна очікувати вчинення злочинів. До оперативно-профілактичної роботи відноситься також забезпечення безпеки певних категорій осіб (зокрема, учасників кримінального судочинства) відповідно до законодавства України.

Крім того, профілактичний зміст має проведення адміністративної оперативно-перевірочної роботи, яка полягає у перевірці осіб у зв'язку з наданням їм спеціальних допусків до певних робіт та на певні об'єкти. На думку автора, відповідні зміни мають бути внесені до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Оперативно-розшукове відвернення полягає у вжитті оперативно-розшукових та інших заходів з метою усунення загрози вчинення конкретного злочину на стадіях його задуму і готування. Зазвичай відвернення злочинів здійснюють в ході оперативної розробки. *Оперативно-розшукове припинення* злочину здійснюють на стадіях замаху та вчинення, як правило – на місці злочину. Воно стосується насамперед латентних й продовжуваних злочинів, рідше – злочинів-інцидентів. Відвернення і припинення тяжких і особливо тяжких злочинів часто є неможливим без надання права оперативним підрозділам з дозволу суду тимчасово обмежувати право особи на приватність. Зрозуміло, що це обмеження має відбуватися поза межами кримінального провадження.

Розшук осіб, що зникли безвісті, а також встановлення осіб, які через хворобу, травму або вік не можуть повідомити про себе, іноді виявляється неможливим без застосування оперативно-розшукових засобів та методів, зокрема негласних. Така розшукова робота часто не має жодного відношення до злочинів та кримінального провадження, проте є, безумовно, соціально корисною й гуманною, отже – необхідною.

Оперативно-розшукова діяльність проводиться у напрацьованих оперативною практикою *формах*, під якими розуміють нормативно встановлений порядок організації оперативно-розшукових заходів для забезпечення вирішення завдань ОРД. Дослідження, проведені автором до прийняття нового КПК України, дозволили виділити на сучасному етапі розвитку ОРД шість форм її реалізації. Співвідношення форм ОРД з етапами розвитку кримінальної ситуації та стадіями кримінального провадження, на яких ці форми можна реалізувати на практиці, показано в таблиці 1:

Таблиця 1

Часовий період	Форми ОРД, що реалізуються в межах часового періоду
Дозлочинний або ж позазлочинний період	= оперативно-розшукова профілактика = адміністративна оперативно-перевірочна робота = оперативний пошук = розшукова робота некримінального спрямування
Етапи розвитку кримінальної ситуації (задум, готування, замах, вчинення злочину). Виявлення злочину	= оперативно-розшукова профілактика (з моменту задуму до моменту вчинення злочину) = оперативна розробка (з моменту готування злочину) = оперативний пошук = розшук осіб, які переховуються від органів розслідування (з моменту виявлення злочину)
<i>Стадії кримінального провадження</i> (внесення відомостей до ЄРДР, досудове розслідування, судове розслідування, винесення вироку, виконання вироку)	= оперативно-розшукове супроводження кримінального розслідування = оперативна розробка (до моменту завершення досудового розслідування) = розшук осіб, які переховуються від органів розслідування (до моменту початку судового розслідування) = розшук осіб, які переховуються від суду (на етапах судового розслідування й винесення вироку) = розшук осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання (на етапі виконання вироку)

Як бачимо, з шести форм ОРД лише три можна тою чи іншою мірою реалізувати на стадіях кримінального провадження: оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження, оперативну розробку (які завдяки нечіткості формулювань у чинному законодавстві можна вважати як процесуальною, так і оперативно-розшуковою діяльністю), а також розшук осіб, які переховуються від органів розслідування й суду, ухиляються від відбування кримінального покарання.

Тлумачення частини 2 статті 8 Закону України «Про ОРД» як заборони на проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів поза межами кримінального провадження веде до повного згорання цілих напрямів оперативної роботи превентивного та некримінального

спрямування. Крім того, до моменту внесення відомостей до ЄРДР унеможливилося проведення оперативної розробки, яка є основним засобом негласної протидії організованій злочинності.

Як вже згадувалося, запроваджені в КПК України негласні слідчі (розшукові) дії нічим не відрізняються від оперативно-розшукових заходів за організаційно-тактичними особливостями, засобами й методами проведення. Тому науково коректним буде порівняння списку негласних слідчих (розшукових) дій з правами оперативних підрозділів проводити певні оперативно-розшукові заходи шляхом зведення в порівняльну таблицю:

Таблиця 2

Номери статей КПК України щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій	Відповідні норми Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»
Ст.260. Аудіо-, відеоконтроль особи	= п.«а» ч.1 ст.15 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»
Ст.261. Накладення арешту на кореспонденцію Ст.262. Огляд і виїмка кореспонденції	= п.10 ч.1 ст. 8 Закону України «Про ОРД»
Ст.263. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж	= п.9 ч.1 ст. 8 Закону України «Про ОРД»; = п.«б» ч.1 ст.15 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»
Ст.264. Зняття інформації з електронних інформаційних систем	<i>відсутні</i>
Ст.267. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи	= п.7 ч.1 ст. 8 Закону України «Про ОРД»
Ст.268. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу	<i>відсутні</i>
Ст.269. Спостереження за особою, річчю або місцем	= п.11 ч.1 ст. 8 Закону України «Про ОРД»
Ст. 269 ¹ . Моніторинг банківських рахунків	= п.4 ч.1 ст. 8 Закону України «Про ОРД»
Ст.270. Аудіо-, відеоконтроль місця	<i>відсутні</i>
Ст.271. Контроль за вчиненням злочину (контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка)	= п.2 ч.1 ст. 8 Закону України «Про ОРД»

Ст.271.Контроль за вчиненням злочину (спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину)	<i>відсутні</i>
Ст.272.Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації	= п.8 ч.1 ст. 8 Закону України «Про ОРД»
Ст.274.Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження	<i>відсутні</i>
Ст.275.Використання конфіденційного співробітництва	= п.12 ч.1 ст. 8 Закону України «Про ОРД»

З розгляду таблиці видно, що кількість негласних слідчих (розшукових) дій, зазначених у КПК України, суттєво перевищує кількість відповідних прав оперативних підрозділів щодо проведення оперативно-розшукових заходів, наданих іншими законами України. Так, згідно чинного законодавства, оперативні підрозділи не мають правових підстав інакше, як в межах кримінального судочинства й винятково за дорученням слідчого: знімати інформацію з електронних інформаційних систем, встановлювати місцезнаходження радіоелектронного засобу, здійснювати аудіо-, відеоконтроль місця, проводити експеримент щодо можливості вчинення злочину, імітувати обстановку злочину й навіть негласно отримувати зразки, необхідні для порівняльного дослідження. Очевидно, що більшість з цих слідчих (розшукових) дій не пов'язані з необхідністю тимчасового обмеження прав особи. Тому таке звуження прав оперативних підрозділів є не виправданим, а з точки зору необхідності протидії корупції та організованій злочинності – шкідливим.

Крім того, вбачається доцільним, щоб оперативні підрозділи отримали законодавчий дозвіл на використання поліграфу в ОРД, так само, як він сьогодні застосовується у досудовому розслідуванні. Використання поліграфу в ОРД має базуватися на засадах добровільності й дозволить встановлювати правдивість показів підозрюваних та очевидців кримінальної події. Таким чином, можна буде впевнено планувати оперативно-розшукові версії, спираючись на встановлену вірогідність ідеальних слідів злочину. На наше переконання, це дозволить значно підвищити результативність протидії корупційним злочинам в Україні.

Наприкінці слід зауважити, що важливою ланкою державного будівництва сьогодні вбачається надання правоохоронцям необхідних повноважень для того, щоб нарешті подолати корупцію в країні, а також тісно пов'язану з нею організовану злочинність. Належним чином врегульована оперативно-розшукова діяльність, будучи найбільш «гострою» зброєю державної протидії злочинності, має зайняти гідне місце серед засобів розбудови демократичної правової держави.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 № 3782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.
3. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
5. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
6. Орлов Ю.Ю. Форми запобігання злочинності // Взаємодія правоохоронних органів з муніципальними і неурядовими організаціями в питаннях профілактики правопорушень та злочинів: Тези доп. всеукраїнської наук.-практич. конфер-ї від 22–23 травня 2009 р. – Кам'янець-Подільський: УМВС України в Хмельницькій обл., 2009. – С. 135–139.
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України (проект нової редакції) [Текст] / [О. М. Джужа, В. Я. Горбачевський, Ю. Ю. Орлов та ін.]. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – 48 с.
8. Орлов Ю.Ю. Використання поліграфу на досудовому слідстві // Науковий вісник НАВС. Наук.-теоретич. журнал. – К.: Нац. акад-я внутр. справ, 2014. – № 4 (93). – С. 172–186.

Орловська Наталія Анатоліївна,

начальник кафедри кримінального права та процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор юридичних наук, професор

ЗАХОДИ КОНФІСКАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ В ПРОТИДІІ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ Й ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Сучасна корупція є надзвичайно вагомих фактором, що забезпечує самовідтворення тіньової економіки та її системний зв'язок з організованою злочинністю. За окремими даними, світова економіка щороку втрачає через корупцію більше 5 % ВВП. Фактично корупція стала різновидом тіньового бізнесу та вийшла на транснаціональний рівень, демонструючи закономірності розвитку ділової активності

учасників економічних відносин. При цьому суспільне сприйняття корупції характеризується певною амбівалентністю: з одного боку, громадськість гостро реагує на факти корупції, вимагаючи притягнення посадовців до відповідальності (навіть погоджуючись на запровадження смертної кари за корупційні злочини); з іншого, є очевидним толерування корупційних взаємин пересічених громадян або підприємців.

Однак в цілому суспільство не бажає миритися з корупційними проявами. Воно вимагає належно організованої системи протидії корупції з несуперечливою правовою складовою, яка втілює баланс між потребами суспільства у захисті від правопорушень та дотриманні прав та свобод людини. При цьому, враховуючи корисливий характер діяльності правопорушників, серед заходів протидії особливе місце посідають заходи конфіскаційного характеру, спрямовані на зниження рівня «привабливості» делінквентної поведінки. Їх застосування має на меті вилучити та спрямувати у дохід держави доходи, отримані від корупційних проявів.

Аналіз міжнародних стандартів у сфері протидії корупції дає підстави стверджувати, що конфіскація є частиною механізму розшуку, арешту та вилучення доходів, одержаних злочинним шляхом. Зокрема, ці питання регулюються у низці документів, серед яких як профільні антикорупційні акти (наприклад, Конвенція ООН проти корупції (2003) [1], Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (1999) [2]), так і ті, які мають відношення до всіх доходів, одержаних злочинним шляхом (наприклад, Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990) [3], Директива 2014/42/ЄС про замороження та конфіскацію засобів та доходів, отриманих злочинним шляхом у Європейському Союзі (2014) [4]).

Так, п. «g» ст. 2 Конвенції ООН проти корупції визначає конфіскацію як остаточне позбавлення особи майна на певних процесуальних підставах. Саме з метою конфіскації, згідно ч. 2 ст. 31 даної Конвенції, держави-учасниці здійснюють виявлення, відстеження, замороження або арешт тих доходів та майна, що виступають предметом такої конфіскації.

Відповідно до ч. 3 ст. 19 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією конфіскація не є єдиним заходом, оскільки держава може передбачити можливість вилучення засобів вчинення злочинів та доходів від них в інший, аніж конфіскація, спосіб. Однак ці заходи мають відповідати критеріям ефективності та адекватності.

Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, звертає увагу на злочини, пов'язані з відмиванням доходів: зокрема, у ст. 6 йдеться про криміналізацію та, відповідно, пеналізацію певних діянь, пов'язаних із залученням до приховування або маскуванню злочинного походження доходів, інших осіб, які діють умисно. Це відкриває можливості застосування цього заходу до осіб, які не є суб'єктами корупційних злочинів.

Ця ж позиція знаходить своє втілення у ст. 6 «Конфіскація щодо третіх осіб» Директиви 2014/42/ЄС про замороження та конфіскацію

засобів та доходів, отриманих злочинним шляхом у Європейському Союзі. В ній йдеться про забезпечення можливості конфіскації доходів або іншого майна, вартість якого відповідає доходам, переданим, прямо або опосередковано, від винного третім особам або набутих третіми особами у випадках, коли ці особи знали чи повинні були знати, що мета такої передачі або набуття полягала в уникненні конфіскації. При цьому мають бути захищені права добросовісних набувачів.

Щодо вітчизняного досвіду, то, у першу чергу, слід уточнити, що міжнародні стандарти містять вказівку на конфіскацію. З огляду на те, що йдеться про вчинення злочинів, про доходи, одержані злочинним шляхом, логічно шукати аналоги «міжнародної» конфіскації в кримінальному законодавстві.

У КК України еквівалентом «міжнародної» конфіскації є спеціальна конфіскація як захід кримінально-правового характеру, а не конфіскація майна як додаткове покарання, принципова різниця між якими полягає у правовому режимі майна, яке вилучається у дохід держави. Конфіскація майна може бути застосована лише до об'єктів права власності. Спеціальна же конфіскація передбачає безоплатне вилучення у дохід держави (за виключенням того, що повертається власникові) об'єктів так званого безпідставного збагачення у зв'язку із вчиненням злочину, у тому числі і корупційного. Вона застосовується не лише на підставі обвинувального вироку суду, а й ухвал, які виносяться у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності та у випадках, коли особа не є деліктоздатною.

Спеціальна конфіскація за КК України дає можливість вилучення майна третіх осіб, тобто у разі, коли третя особа (набувач) знала або повинна була і могла знати, що набуте нею майно походить від злочину (у тому числі, і корупційного), щодо такої особи можливе застосування зазначеного заходу. При цьому законодавець робить зауваження щодо важливості встановлення добросовісності набувача (ч. 4 ст. 96-2 КК). Однак КК України не регламентує питання усвідомлення третьою особою (набувачем) мети ухилення від відповідальності суб'єктом предикатного злочину шляхом передачі доходів, отриманих злочинним шляхом.

Поряд із спеціальною конфіскацією як кримінально-правовим заходом в Україні передбачена можливість пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх витребування від особи, оповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, щодо якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (так звана цивільна конфіскація – ст. 290 ЦПК).

Розмежування між спеціальною конфіскацією за КК та витребуванням необґрунтованих активів за ЦПК при застосуванні за корупційні злочини можна провести по наступним критеріям: статус активів, оскільки для спеціальної конфіскації є необхідним зв'язок

активів зі злочином, а для витребування – це будь-які необґрунтовані активи; підстава застосування – більш широкий перелік для спеціальної конфіскації порівняно з витребуванням; особи, щодо якої застосовується захід – для спеціальної конфіскації є можливість її застосування щодо неделіктоздатних осіб та третіх осіб, визнаних недобросовісними набувачами.

Але в цілому наявність близьких за спрямуванням заходів – цивільної та спеціальної конфіскації – виглядає дещо ускладненим рішенням регламентації заходів конфіскаційного характеру у сфері протидії корупції.

30 жовтня 2019 р. Верховна Рада України підтримала законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» [5] (8 листопада 2019 р. ухвалений Закон направлений на підпис Президента України). Крім іншого, його положення спрямовані на узгодження норм КК щодо спеціальної конфіскації та ЦПК щодо витребування необґрунтованих активів. Однак ухвалений парламентом нормативний акт викликає суттєві зауваження у контексті потенційних можливостей порушення прав людини.

Таким чином, слід визнати, що в Україні закладено підвалини протидії корупції через заходи, спрямовані на обмеження рентабельності злочинної діяльності, що в цілому відповідають міжнародним стандартам. Однак їх правова регламентація потребує суттєвого удосконалення.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 47–48.
3. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8.11.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_029.
4. Директива 2014/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради про замороження та конфіскацію засобів та доходів отриманих злочинним шляхом у Європейському Союзі від 3.05.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?qid=1574190326975>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: проект Закону України № 1031 від 29.08.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66264.

Пастух Ігор Дмитрович,

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБИ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ, І КОНФЛІКТ

Як свідчать положення Закону коло осіб, на яких поширюються вимоги щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, значно ширше і виходить за межі службових повноважень. Відповідно до ч. 1 ст. 28 ними є особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, а саме: особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (п. 1) та особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до зазначених осіб і не являються службовими, по-перше, особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом), і, по-друге, представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», громадських рад, рад громадського контролю, що утворені при державних органах та беруть участь у підготовці рішень з кадрових питань, підготовці, моніторингу, оцінці виконання антикорупційних програм, і не є посадовими особами юридичних осіб публічного права (п. 2).

Розглянемо їх статус та повноваження. Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про нотаріат» нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1]. Слід зауважити, що у сфері запобігання корупції нотаріусу забороняється лише використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, а також займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності. Про те, що йому

забороняється вчиняти нотаріальні дії в умовах конфлікту інтересів у законі зазначається лише частково. Сферу приватного інтересу у таких випадках становлять чоловік чи дружина нотаріуса, його (її) та свої родичі (батьки, діти, онуки, дід, баба, брати, сестри), а також працівники даної нотаріальної контори та працівники, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом.

Подібне положення закріплене у ст. 16 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [2], де зазначено, що приватним виконавцем може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом, і є суб'єктом незалежної професійної діяльності. Стосовно конфлікту інтересів слід зауважити, що приватний інтерес у ньому зводиться до ситуацій, коли приватному виконавцю забороняється виконувати рішення, якщо: 1) боржником або стягувачем є сам виконавець, близькі йому особи; 2) пов'язані з ним особи – юридичні та/або фізичні особи, відносини між якими можуть впливати на умови або результати їхньої діяльності чи діяльності осіб, яких вони представляють, з урахуванням таких критеріїв: виконавець безпосередньо та/або опосередковано (через пов'язаних осіб) володіє корпоративними правами юридичної особи, яка є стороною виконавчого провадження, чи спільно з юридичною та/або фізичною особою, яка є стороною виконавчого провадження, володіє корпоративними правами будь-якої юридичної особи; виконавець має право та/або повноваження призначати (обирати) одноособовий виконавчий орган або колегіальний склад виконавчого органу/склад наглядової ради зазначених юридичних осіб. Про інші сфери приватного інтересу зумовлені особистими, дружніми чи іншими стосунками мова не йдеться.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про аудиторську діяльність» такою діяльністю визнається підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг [3]. Аудит здійснюється незалежними особами (аудиторами), аудиторськими фірмами, які уповноважені суб'єктами господарювання на його проведення. Як аналогією з вище згаданими законами, заборони проведення аудиту стосуються прямих сімейних стосунків та особистого майнового інтересу (ст. 20)

Нормативне закріплення статусу та обмежень, пов'язаних із здійсненням професійної діяльності, можна продовжити оцінювачами, експертами, арбітражними керуючими, представниками громадських об'єднань тощо. Аналіз відповідних нормативно-правових актів свідчить про те, що зазначені особи відповідно до діючого законодавства не являються службовими і не здійснюють службові повноваження, а

провадять незалежну професійну діяльність представляючи сферу приватного права. При цьому сфера їх приватного інтересу, закріплена законом, значно вужча за ту, що задекларована у Законі «Про запобігання корупції». Проте, це не суперечить тому факту, що такі особи наділені певними правами та обов'язками, які в сукупності складають їх повноваження неслужбового характеру. З цього приводу слід навести здобутки вчених-правників стосовно змісту понять повноваження і службові повноваження. Вони співвідносяться між собою як загальне і часткове. Повноваження мають бути визначені у нормах права як на законодавчому, так і на підзаконному правових рівнях. Його змістом є система прав і обов'язків, набутих суб'єктами правовідносин з метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів у суспільстві.

Як окрему неслужбову категорію повноважень аудиторів, оцінювачів, нотаріусів виділяє і кримінальне законодавство, яке передбачає окремі норми відповідальності для них у ст. 365-2. Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, 368-4. Підкуп особи, яка надає публічні послуги.

Таким чином, виходячи із зазначених вище законодавчих визначень реального та потенційного конфлікту інтересів, можна зробити висновок, що такі конфлікти можуть мати місце під час виконання лише службових повноважень, що значно звужує сферу їх виникнення і означає, що конфлікту інтересів у діяльності осіб, які надають публічні послуги, є представниками громадських формувань тощо не може бути у зв'язку з тим, що вони наділені іншими (неслужбовими і непередставницькими) повноваженнями, що суперечить положенням законодавства у сфері запобігання корупції.

Список використаних джерел

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.
2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 // Відомості Верховної Ради. 2016. № 29. Ст. 535.
3. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22.04.1993 // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 23. Ст. 243.

Пащенко Олександр Олександрович,
провідний науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального та
кримінально-виконавчого права Науково-
дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук
України, доктор юридичних наук, доцент

НОРМАТИВНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНOSTІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ

1. Більшість дослідників пов'язує визначення соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за певний вид суспільно небезпечних діянь із дотриманням певної системи чинників (факторів, обставин, умов, критеріїв тощо). Власна система відповідних обставин була запропонована і автором [1, с. 386–388]. Однією з таких обставин є системно-правова несуперечливість кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за досліджувані діяння. Водночас, для вирішення проблеми на конкретному рівні (щодо певної групи або виду норм) достатнім видається аналіз не системно-правової несуперечливості, а саме нормативних чинників (факторів) [2, с. 122]. Однією із названих груп є кримінально-правові норми, що передбачають відповідальність за корупційні діяння.

Переходячи до аналізу приписів відповідних нормативно-правових актів, вбачаємо за доцільне поділити їх на положення вітчизняного та міжнародного законодавства у сфері протидії корупції.

2. Починаючи з 2014 р. вітчизняне законодавство у досліджуваній сфері зазнало змін, які слід визнати суттєвими. Основними новелами слід визнати положення Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., який визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень; Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр.» від 14 жовтня 2014 р., що визначає першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, які повинні створити основу для подальшого проведення реформи у цій сфері; Закон України «Про національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р., який визначає правові основи організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України; Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 р., що визначає правові та організаційні засади функціонування Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; Закон України «Про очищення влади»

від 16 вересня 2014 р., який визначає правові та організаційні засади проведення очищення влади (люстрації) для захисту та утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні; Закон України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії)» на 2015–2017 рр. Метою Програми є створення ефективної загальнодержавної системи запобігання та протидії корупції на основі нових засад формування та реалізації антикорупційної політики; Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 118 «Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції». Утворено центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України; Указ Президента України «Про національну раду з питань антикорупційної політики» від 14 жовтня 2014 р. № 808/2014. Згідно цього указу утворено відповідний консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

3. Характеризуючи міжнародні договори України про відповідальність за корупційні правопорушення та їх кримінально-правове значення слід зазначити таке.

Загалом корупційні злочини є конвенційними, їх існування визначається міжнародним правом. Так, ст. 8 «Криміналізація корупції» Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. (ратифікована Україною із застереженнями і заявами 4 лютого 2004 р.) вказує на необхідність визнавати кримінально-караними такі діяння; а) обіцянка, пропозиція або надання публічній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків; б) вимагання або прийняття публічною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків. Також Конвенція передбачає, що кожна держава-учасниця має розглянути можливість визнати кримінально-караними: 1) випадки, про які йдеться вище, якщо в них бере участь будь-яка іноземна публічна посадова особа або міжнародний цивільний службовець; 2) участь як спілник у вчиненні будь-якого злочину, визнаного таким відповідно до ст. 8 цієї Конвенції; 3) будь-які інші форми корупції.

Про корупційні злочини, а точніше, «злочини, пов'язані з корупцією», зважаючи на офіційний переклад українською мовою, згадує Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), що прийнята 27 січня 1999 р. у Страсбурзі та ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р. Про «корупційні дії», згадує Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 174), що прийнята 4 листопада 1999 р. У Страсбурзі та ратифікована Україною 16 березня 2005 р. Також у Конвенції ООН проти

корупції від 31 березня 2003 р. (ратифікована Україною із заявами 18 жовтня 2006 р.) зазначається про «злочини, визнані (визначені) цією Конвенцією». Ця конвенція ґрунтується на низці важливих міжнародно-правових документів щодо запобігання та протидії корупції.

Крім того, як зазначає А.В. Савченко, поняття «корупційний злочин» є широко вживаним у законодавстві багатьох держав світу, у тому числі тих, які виникли на теренах колишнього СРСР (Киргизька Республіка, Республіка Молдова та ін.) і правові системи яких є близькими до правової системи України. Тому слід підтримати висновок зазначеного науковця, що імплементація терміна «корупційний злочин» у національне кримінальне законодавство є цілком обґрунтованим і необхідним кроком [3, с. 10–12].

Зазначене дозволяє стверджувати про наявність нормативних чинників (факторів), які зумовлюють встановлення (і збереження) кримінальної відповідальності в Україні за корупційні діяння.

Список використаних джерел

1. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність: монографія. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.
2. Пащенко О. О. Місце нормативних факторів в системі обставин, що визначають соціальну обумовленість закону про кримінальну відповідальність. Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер.: Право. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 120–123.
3. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посіб. Київ: Центр уч. літ., 2016. 168 с.

Полтавський Андрій Олександрович,
помічник директора Київського НДІСЕ
Міністерства юстиції України, судовий
експерт вищого кваліфікаційного класу

«ІНШІ ФАХІВЦІ (ЕКСПЕРТИ)» ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДО ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ: КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ

1. Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (від 22.11.2018 № 2617-VIII) передбачено нове джерело доказів – висновок спеціаліста.

Дискусії щодо сутності та місця висновку спеціаліста точилися, тільки на пам'яті автора, якнайменше з 1988 року. Мова йшла про те, що при вилученні, зокрема, предметів або речовин, які схожі на боеприпаси або наркотичні речовини, відповідно, на стадії попереднього розслідування за відношенням уповноваженого органу (особи) до експертної установи призначалося експертне дослідження, що оформлювалося висновком спеціаліста. Якщо за результатами дослідження надані об'єкти були визнані боеприпасами або

наркотичними речовинами порушувалася кримінальна справа. У подальшому призначалася експертиза, яка, як правило, проводилася тим же фахівцем експертної установи із урахуванням результатів, викладених у висновку спеціаліста, що вже є, якнайменше, «некоректним» до порядку проведення експертизи (визначеному у КПК України 1960 року). «Некоректність» полягала у тому, що експертів надавалися не всі об'єкти для проведення експертизи тому, що частина з них, якнайменше, вже була витрачена під час експертного дослідження. У випадку відсутності за певних причин спеціаліста, що проводив експертне дослідження, проведення експертизи доручалося іншому фахівцю, який в статусі експерта повинен був проводити експертизу з урахуванням результатів, викладених у висновку спеціаліста, як тоді зазначали – проведення експертизи «за висновком спеціаліста». Думається у цьому випадку коментарі навіть і не потрібні. Виходом із цієї ситуації пропонувалося законодавче визначення проведення експертизи до порушення кримінальної справи як невідкладної слідчої дії, що повинна була проводитися за аналогом огляду (місцевості, приміщення, предметів та документів) з точки зору невідкладності.

Відповідно до нових положень ст. 214 КПК України, що повинні вступити в дію 01.01.2020:

– для з'ясування обставин вчинення кримінальних проступків до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) може бути, отримано висновок спеціаліста;

– спеціаліст отримує право надавати висновки – нове джерело доказів;

– висновок спеціаліста має відповідати вимогам до висновку експерта тощо.

Тобто, іншими словами проведення та оформлення експертного дослідження повинно відбуватися відповідно до порядку проведення та оформлення експертизи. У випадку незгоди з висновком спеціаліста особа, якій вручається повідомлення про підозру, має право звернутися у встановленому порядку для проведення експертизи з наступним отриманням висновку експерту. В чому різниця та де ж спрощення? А чому відразу не призначити експертизу? Навіщо обтяжувати законодавство «новітніми» положеннями, до яких більше питань, ніж відповідей? Наприклад, отримання висновку спеціаліста або за аналогією ст. 243 КПК України – порядок залучення експерта. Слід зазначити і те, що незрозуміло яким документом повинні оформлюватися письмові пояснення з поставлених запитань, якщо це необхідно, відповідно до положень ст. 105 КПК України, висновком спеціаліста чи іншим документом. Хто такий «спеціаліст» з точки зору нормативного визначення кваліфікаційних вимог до нього.

2. Законом України «Про судову експертизу» визначено, що:

– судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду (ст. 1);

– судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні здійснюють державні спеціалізовані установи, а в інших випадках – також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом (ст. 7);

– особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом (ст. 9);

– до фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, застосовуються положення цього Закону щодо гарантій прав, обов'язків, відповідальності судового експерта, крім відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу III¹ цього Закону (ст. 10).

3. Діючи сьогодні норми, зазначені вище, з урахуванням норм КПК України, на наш погляд, дають підстави не змінюючи кардинально законодавство, призначати експертизи або залучати експерта та отримувати висновок експерта при визначенні того, що ця процедура може проводитися є до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР, результати якої (процедури) повинні оформлюватися висновком експерта.

4. Слід зазначити і те, що положення Закону щодо фахівців (експертів), які можуть бути судовими експертами відповідно до положень статті 10 та здійснювати судово-експертну діяльність у зв'язку із відсутністю деталізації цих положень самостійно як на одноразовій, так і на постійній основі, виникає ряд проблемних питань, про що ми зазначали раніше [1], щодо:

– статусу таких судових експертів («фахівців (експертів)»): яка повинна бути освіта таких фахівців², чи потрібна їм відповідна підготовка тощо, що визначено вимогами тієї ж статті 10 по відношенню до професійних судових експертів державних установ судової експертизи або тих судових експертів, які не працюють у таких установах;

– регламентації проведення такими судовими експертами (фахівцями (експертами) експертиз: порядку отримання та зберігання матеріалів проваджень, об'єктів дослідження, що є, як правило,

---

¹ Фінансове та організаційне забезпечення судово-експертної діяльності.

² Наприклад, відповідно до розділу 3 «Фахівці» Класифікатора професій ДК 003:2010, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.06.2010 № 327, фахівцем є особа, яка отримала професію, що вимагає знань в одній чи більше галузях природознавчих, технічних і гуманітарних наук з виконанням професійних завдань у вигляді спеціальних робіт, пов'язаних із застосуванням положень та використанням методів відповідних наук. До цього розділу належать професії, яким відповідає кваліфікація за дипломом чи іншим відповідним документом, у тому числі молодшого спеціаліста, бакалавра.

речовими доказами у справах; попередження про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку; забезпечення методичною літературою з питань проведення експертиз; відповідними умовами та обладнанням тощо.

З огляду на викладене вище, статус та порядок діяльності фахівця (експерта), який може бути судовим експертом та проводити, наприклад, до порушення справ у суді експертизи на замовлення інших осіб, потребують відповідної детальної нормативно-правової регламентації.

Визначення статусу фахівця (експерта), який може бути судовим експертом, на наш погляд, повинно бути регламентовано частиною четвертою статті 10 (наприклад, щодо освіти, підготовки, порядку реєстрації статусу тощо, відповідно до структури частини другої та третьої цієї ж статті). Виходячи із змісту статті 10 щодо заборон використання своїх повноважень з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки та пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, що відповідно до Закону «Про запобігання корупції» є корупційними правопорушеннями, фахівців (експертів) не стосуватиметься. Внесена ж законодавцем частина п'ята щодо фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, до якого застосовуються «положення цього Закону щодо гарантій прав, обов'язків, відповідальності судового експерта, крім відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу III цього Закону», повинна бути видалена взагалі.

Крім того, особливості діяльності фахівця (експерта), який може бути судовим експертом, повинні бути визначені або в Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих установах, або у спеціально розробленому нормативно-правовому акті.

Зазначена нормативно-правова регламентація статусу та діяльності зазначеного суб'єкта судово-експертного забезпечення правосуддя, сподіватимемося, буде сприяти попередженню корупційних проявів серед «фахівців (експертів)», які можуть залучатися до проведення експертиз до внесення відомостей про кримінальні правопорушення (проступки або злочини до ЄРДР).

Список використаних джерел

1. Полтавський А. О., Шимановський С. О. Нормативно-правова регламентація діяльності «нового» суб'єкта судово-експертного забезпечення правосуддя, як профілактика корупційних правопорушень серед «фахівців (експертів)». *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.); [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 313–318.

Полях Анатолій Михайлович,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Триваюча збройна агресія РФ на Сході України та анексія Автономної Республіки Крим виступають беззаперечною аксіомою того, що подальший розвиток і саме існування Української держави неможливі без посилення цілеспрямованої діяльності у сфері забезпечення національної безпеки та подолання корупції у всіх сферах державного управління.

Саме ефективне функціонування сектору безпеки і оборони в умовах обмежених ресурсів держави та послідовна і конструктивна підтримка України міжнародним співтовариством для забезпечення її суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку та регіональної безпеки є запорукою відновлення миру в Україні.

В той же час, як би цілеспрямовано не проводилась робота щодо посилення обороноздатності нашої країни, при наявності корупційних проявів з боку високопосадовців у різних сферах органів державного управління, провести будь які позитивні зміни не можливо.

Запобігання та протидія корупції завжди перебувають під пильною увагою держави.

Згідно з результатами дослідження «Барометра Світової Корупції» (Global Corruption Barometer), проведеного міжнародними організаціями Transparency International та Gallup International Association у 2013 році, саме корупція була однією з причин, що призвела до масових протестів в Україні наприкінці 2013 – початку 2014 років. За даними дослідження протестувати проти корупції були готові 68 % українців і 36 % згодні були вийти на вулицю.

Серед опитаних 43 % вважали, що за останні два роки рівень корупції в Україні значно зріс, 74 % були впевнені, що державний сектор корумпований, 80 % охарактеризували дії Уряду у боротьбі з корупцією як не результативні.

Найкорумпованішою сферою українці визнали судову (66 %), далі правоохоронні органи (64 %), державна служба (56 %), сфера охорони здоров'я (54 %), парламент (53 %), політичні партії (45 %) тощо [1].

У зв'язку з цим в Україні не були сформовані сприятливі умови для забезпечення інтересів громадян, суспільства і держави, дальшого поступу країни як демократичної держави зі сталою та зростаючою ринковою економікою, держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями, в якій повага і захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку.

Починаючи з 2014 року, з метою боротьби з корупцією Верховною Радою України прийнято низьку антикорупційних Законів. Створено спеціалізовані антикорупційні органи, відповідальні за антикорупційну політику та запобігання корупції – Національне агентство з питань запобігання корупції, а також за виявлення та розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями – Національне антикорупційне бюро України.

Крім того, у 2019 році почав роботу Вищий Антикорупційний суд України.

Прийняті державою заходи призвели до того, що відповідно до результатів неурядової міжнародної організації по боротьбі з корупцією та дослідженню рівня корупції по всьому світу Transparency International, у 2017 році Україна здобула 30 балів зі 100 можливих у дослідженні «Індекс сприйняття корупції» (CPI) і посіла 130 місце (зі 180 країн). Це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж у 2016 році (29 балів, 131 місце зі 176 країн) [2].

У 2018 році Україна дещо покращила показники і здобула 32 бали та 120 місце серед 180 країн. Таким чином Україна здобула ще 2 бали та піднялась на 10 місць у порівнянні з 2017 роком.

В той же час з-поміж своїх сусідів ми змогли обійти лише Російську Федерацію (28 балів, 138 місце). Натомість решта мають вищі оцінки: Польща – 60, Словаччина – 50, Румунія – 47, Угорщина – 46, Білорусь – 44, Молдова – 33 бали [3].

Незважаючи на покращення показників боротьби з корупцією, насправді в нашій країні мають місце не поодинокі факти вчинення корупційних дій з боку високопосадовців у сфері національної безпеки та оборони.

Такими прикладами є викриті журналістами корупційні схеми зловживань службовим становищем та контрабандного переміщення на Україну для нужд підприємств оборонного комплексу, які входять до Державного концерну «Укроборонпром», неякісного обладнання із РФ. Згідно інформації отриманої із офіційних джерел у даних корупційних схемах приймали участь посадові особи ДК «Укроборонпром» та Перший заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, стосовно яких НАБ України зареєстровані кримінальні провадження та обрано запобіжний захід підозрюваним.

Також НАБУ та САП України зареєстровано та направлено до суду ряд кримінальних проваджень щодо корупційних дій в особливо великих розмірах стосовно экс-депутатів та діючих депутатів Верховної Ради України.

Розкрадання державного майна в особливо великих розмірах, зловживання службовим становищем, хабарництво та інші корупційні дії вчинені високопосадовцями в сфері державного управління, поряд з нанесенням прямої шкоди державному бюджету також вкрай негативно впливає на загальну обстановку у громадському суспільстві.

В той же час, способи успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це, насамперед,

відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації.

За умов масштабної корупції акцент робиться саме на усуненні причин, а не на боротьбі з конкретними проявами. Так для правових систем деяких розвинутих країн узагалі не характерно використання в законодавстві терміну «боротьба» – законодавці закладають в нормативно-правовому акті принципи попередження правопорушень, які стосуються певної сфери діяльності.

Також, однією з головних складових формування і реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем, запроваджених у межах Організації Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями.

Поряд з цим, специфіка протидії корупції насамперед потребує нормативно-правового налагодження складної взаємоузгодженої системи упереджувальних заходів, які мають бути розроблені різними галузями законодавства: цивільним, фінансовим, господарським, адміністративним та ін. Разом із упереджувальними заходами необхідне провести вдосконалення і розширення системи кримінально-правових, цивільно-правових, адміністративних і фінансових санкцій.

Окрім того, ці заходи потребують і активної діяльності, спрямованої на формування антикорупційної свідомості населення і залучення всіх важелів громадянського суспільства. І в цьому зв'язку важливе значення має широке висвітлення у ЗМІ позитивного досвіду протидії та запобігання корупції у різних галузях державного управління, що буде мати як загально превентивний, так і безпосередній вплив на реалізацію уповноваженими органами антикорупційних заходів.

Тільки вищезначений комплексний підхід є найбільш ефективним у боротьбі з таким негативним явищем як корупція.

Список використаних джерел

1. Transparency International. Барометр світової корупції – 2013.
URL: <https://ti-ukraine.org/research/barometr-svitovoi-koruptsii-2013>.
2. Transparency International. Індекс сприйняття корупції – 2017.
URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017>.
3. Transparency International. Індекс сприйняття корупції – 2018.
URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-sprjnyattya-koruptsiyi-2018>.

Приймак Вадим Анатолійович,
начальник Управління з питань
запобігання та виявлення корупції
Міністерства оборони України

ОГЛЯД ОСНОВНИХ КОРУПЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ОБОРОННОГО СЕКТОРУ

Участь представників Міністерства оборони України, в проведенні міжнародної антикорупційної конференції в Національній академії внутрішніх справ стала доброю традицією, яка сприяє, в першу чергу, обміну кращим досвідом в реалізації державної антикорупційної політики в центральних органах влади, а також врахування нагальних вимог суспільства та міжнародних організацій у цій сфері.

Сьогодні, на зламі історичних перетворень України на шляху до нової демократичної держави, що базується на європейських та євроатлантичних принципах, здійснюється ефективна трансформація антикорупційної діяльності, яка визначена керівництвом та Урядом України одним з головних пріоритетів державотворення.

На законодавчому рівні прийнято низку законів, які зміцнюють систему запобігання та протидії корупції, сприяють забезпеченню гарантій захисту осіб, які надають допомогу у виявленні корупції. Завершується опрацювання антикорупційної стратегії держави та відповідної програми з її реалізації.

В оборонній сфері рівень корупції становить реальні загрози для національної безпеки України та реалізації оборонної реформи в цілому. Вона негативно впливає на ефективність та боєздатність Збройних Сил України.

В новій програмі Уряду визначено низку актуальних кроків для боротьби з корупцією в оборонній сфері.

Антикорупційна політика в діяльності Міністерства оборони та Збройних Сил України (далі – Міноборони) ґрунтується на засадах:

- забезпечення верховенства права;
- додержання вимог законодавства України та норм міжнародного права (рекомендацій Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Групи держав проти корупції (GRECO), Антикорупційної мережі Організації економічної співпраці та розвитку для Східної Європи та Центральної Азії, міжнародної програми НАТО «Партнерство заради миру», Програми НАТО з розбудови цілісності, прозорості, доброчесності та зниження корупційних ризиків у роботі оборонних і безпекових інституцій (Програма VI);

- високого рівня довіри суспільства до Збройних Сил;
- позбавлення функцій, що спричиняють корупційні ризики та не забезпечують ефективне використання активів держави в оборонній сфері;

- формування у особового складу безумовного негативного ставлення до корупції.

Діяльність Міноборони у сфері запобігання та протидії корупції здійснюється відповідно до вимог антикорупційного законодавства, Антикорупційної програми Міноборони на 2018–2020 роки, затвердженої наказом Міноборони від 27.04.2018 № 190 (зі змінами).

Програма розроблена за участю провідних іноземних експертів, вона враховує досвід НАТО розробки таких документів в оборонних відомствах країн НАТО.

Її метою є реалізація чинних та вжиття додаткових заходів, спрямованих на ефективне і дієве запобігання корупції в усіх сферах діяльності Міністерства у середньостроковій перспективі.

Пріоритетними напрямками в реалізації державної антикорупційної політики в Міноборони є:

- зміцнення єдиної системи роботи щодо запобігання і виявлення корупції, підвищення її ефективності. Контроль за дотриманням вимог антикорупційного законодавства, наявністю і належною організацією роботи уповноважених осіб з питань запобігання корупції;

- забезпечення належних умов для звернень громадян, повідомлень про факти порушень антикорупційного законодавства, перегляд принципів опрацювання таких звернень (повідомлень) і збереження інформації;

- оцінка корупційних ризиків у діяльності Міноборони. Запровадження методів, спрямованих на усунення або зниження корупційних ризиків, результативну протидію зловживанню повноваженнями та ресурсами під час підготовки і застосування сил оборони та використання бюджету для закупівель озброєння і військової техніки, реалізації інфраструктурних проєктів, державних закупівель матеріальних цінностей за всіма логістичними класами постачання в інтересах військ (сил), розвитку системи внутрішнього, а також фінансового контролю;

- врегулювання конфлікту інтересів, дотримання особами, уповноваженими на виконання функцій держави, правил етичної поведінки, вимог та обмежень, встановлених Законом України «Про запобігання корупції», здійснення їх спеціальної перевірки; проведення електронного декларування, антикорупційної експертизи та погодження проєктів нормативно-правових актів;

- впровадження нової військово-кадрової політики, спрямованої на забезпечення стандартів доброчесності військовослужбовців та цивільного персоналу Збройних Сил;

- забезпечення нетерпимості до вчинення корупційних правопорушень, незворотності покарання та притягнення до відповідальності осіб, причетних до корупційних правопорушень;

- відкритість, прозорість та забезпечення моніторингу антикорупційної політики Міноборони, налагодження постійної спільної роботи з громадськими та експертними організаціями, в тому числі міжнародними, такими, як НАТО, Transparency International,

Незалежний антикорупційний комітет з питань оборони (НАКО) для здійснення зовнішнього контролю її реалізації.

1) З метою зміцнення системи запобігання та виявлення корупції в Міноборони в лютому 2019 року рішеннями Міністра оборони утворено Управління з питань запобігання та виявлення корупції, до завершення 2019 року 5 територіальних груп будуть переформовані у відповідні територіальні відділи.

Управління інтегровано у загальнодержавну систему реалізації антикорупційної політики в Україні.

З Національним агентством з питань запобігання корупції здійснюється погодження антикорупційної програми та контроль за поданням декларацій. Агентство здійснює координацію, методичне забезпечення та аналіз ефективності діяльності уповноважених підрозділів. Робота Управління перевірялася НАЗК у 2016 році та була оцінена позитивно.

Здійснюється взаємодія з органами прокуратури, МВС, НАБУ, СБУ та іншими органами виконавчої влади, а також з громадськими і міжнародними організаціями.

Зокрема, в частині, що стосується Міноборони, реалізується Програма НАТО з розбудови доброчесності, цілісності, прозорості та зниження корупційних ризиків в роботі оборонних та безпекових інституцій. Здійснюється співпраця з міністерствами оборони Великої Британії та Королівства Норвегія. Через НАКО здійснюється взаємодія з міжнародною неурядовою організацією Transparency International.

За результатами другого етапу аналізу експертами НАТО антикорупційної діяльності Міноборони у 2019 році було отримано виключно позитивні оцінки діяльності Міноборони в цій сфері.

2) Для забезпечення реалізації державної антикорупційної політики в Міноборони виконається Антикорупційна програма з відповідним моніторингом з боку незалежних антикорупційних органів.

Запроваджено єдину систему планування, організації та виконання завдань щодо запобігання корупції. З цією метою в органах військового управління та військах виконуються Організаційно-методичні вказівки з питань реалізації державної антикорупційної політики в діяльності Міністерства оборони та Збройних Сил України.

Здійснюється співпраця з Експертним антикорупційним консультативно-дорадчим комітетом, який забезпечує зовнішній моніторинг антикорупційної діяльності Міноборони. Комітет очолює іноземний радник з питань оборони від Великої Британії Лінда Сміт.

Управління бере активну участь у розробці та впровадженні реформ логістичного, фінансового, матеріально-технічного та житлового забезпечення. Зазначені напрямки діяльності Міноборони досліджуються у форматі Підкомітету № 1 Комітету реформ Міноборони та ЗСУ на засіданнях робочої групи № 5 «Підвищення ефективності антикорупційних органів та незалежних контролюючих інституцій», яку очолює начальник Управління. У роботі цієї групи

беруть участь радники від Великої Британії, США, Німеччини, Офісу НАТО в Україні, експерти з Польщі, представники 15 громадських та неурядових організацій.

Щомісячно береться участь в роботі Міжвідомчої робочої групи при КМУ з питань координації антикорупційної реформи та виконанні заходів Плану реалізації Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції.

У липні 2019 року урядово-громадською ініціативою «*Разом проти корупції*» в рамках 9-го звіту за результатами громадського моніторингу виконання заходів із запобігання корупції в міністерствах та відомствах (згідно з розпорядженням КМУ від 05.10.2016 № 803-р) Міноборони віднесено до міністерств-лідерів, які посіли третє місце в найбільш активному впровадженні антикорупційних заходів (поряд з Міністерством освіти та науки, Міністерством екології та природних ресурсів, Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства).

Постійно надається допомога командирам (начальникам) в районі проведення операції Об'єднаних сил щодо попередження порушень, пов'язаних з корупцією в фінансово-економічній сфері, організації всебічного забезпечення. Протягом травня-червня 2019 року у районі ООС проведено мобільні антикорупційні курси з офіцерським і сержантським складом військових частин, органів військового управління та військових комісаріатів. За результатами спілкування з військовослужбовцями, які безпосередньо виконують бойові завдання, передбачено внесення суттєвих змін до програм антикорупційного навчання.

Управлінням здійснюється перевірка керівників державних підприємств, їх заступників та головних бухгалтерів на наявність конфлікту інтересів, корпоративних прав та власного бізнесу. Розроблено наказ Міноборони № 5ДС, яким визначено процедуру призначення й звільнення керівників держпідприємств, погодження цього питання з Управлінням, що дає змогу не допустити до посад не добросовісних кандидатів.

Управлінням розроблено навчальні програми та забезпечено повне навантаження системи підвищення кваліфікації персоналу Міноборони та представників держпідприємств у сфері запобігання корупції.

Здійснюється моніторинг за якістю та ефективністю проведення в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського Вищих академічних курсів з питань запобігання корупції, а також 1–2 денні семінари за навчальною програмою міжнародної організації Transparency International і за сприянням Міноборони Великої Британії.

В 2019 році проведено 57 навчальних заходів, де підготовлено 2831 особа.

Розроблено та впроваджено новий антикорупційний On-line курс дистанційного навчання персоналу Міноборони, який планується використовувати під час щорічного оцінювання військовослужбовців.

Міноборони завершило розробку нового міжнародного Проекту щодо зниження ризиків корупції в системі управління персоналом, виховання доброчесності та здійснення державних закупівель на 2019–2021 роки у співпраці з Центром зі зниження ризиків корупції в оборонному секторі (CIDS) Міноборони Королівства Норвегії в рамках допомоги Європейського Союзу (SIGMA), вирішується питання щодо його фінансування за міжнародною допомогою.

Здійснюються моніторингові заходи щодо впровадження та вивчення особовим складом військових частин Кодексу доброчесної поведінки та професійної етики військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України (затверджений Міністром оборони України 15.03.2017).

З метою виконання вимог Закону України «Про запобігання корупції» організовано контроль за поданням електронних декларацій осіб уповноважених на виконання функцій держави.

Вжито заходи щодо спрощення можливості повідомлення про факти корупції через офіційний веб-сайт Міноборони. Зокрема, розміщено банер *«Не будь байдужим – повідом про корупцію!»* та забезпечено захищені канали зв'язку (он-лайн форми повідомлень, телефонна лінія, гарячі лінії, поштові скриньки) для повідомлення без зазначення авторства.

На цей час опрацьовано можливість надання повідомлень про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» за допомогою смартфона, від сканувавши QR-код, розміщений на інформаційно-мотиваційних плакатах в доступних місцях у військових частинах, військових комісаріатах тощо, без заходу на офіційний веб-сайт Міноборони.

Встановлено захищену спеціальну телефонну лінію з функцією прийому повідомлень на автовідповідач, що дозволяє здійснювати цілодобовий прийом інформації про корупційні правопорушення.

З початку 2019 року проведено 197 контрольних заходів (*антикорупційні перевірки, участь у службових розслідуваннях*) за фактами порушень антикорупційного законодавства в Міноборони та Збройних Силах, в першу чергу, військових частинах Тилу, Озброєння, Логістики ЗС України, військових комісаріатах, квартирно-експлуатаційних підрозділах та медичних закладах.

Персоналу Міноборони протягом року було надано 362 консультації та роз'яснення антикорупційного законодавства.

Проведено антикорупційну експертизу 710 проектів наказів Міноборони та Генерального штабу ЗСУ.

Попереджено збитків державі на 37,726 млн.грн.

Здійснено перевірку 362-х посадових осіб державних підприємств, що належать до сфери управління Міноборони, на наявність конфлікту інтересів у зв'язку з існуванням у них власних підприємств чи корпоративних прав. З них, відносно 68 осіб матеріали

направлено до Національної поліції у зв'язку з наявністю корпоративних прав та виявлених фактів роботи за сумісництвом.

Недопущено призначення 17 керівників державних підприємств, у тому числі до тимчасового виконання обов'язків, які вчинили у минулому корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Зупинено зловживання посадовими особами квартирно-експлуатаційних відділів під час конкурсного відбору учасників спільної обробки землі з вирощування сільськогосподарських культур на земельних ділянках землекористувачів Міноборони, які до кваліфікаційних конкурсних вимог включали надання благодійної допомоги КЕВ.

Інформація щодо перспектив антикорупційної діяльності Міноборони з урахуванням прийнятих змін до антикорупційного законодавства.

1. Здійснення моніторингу виконання антикорупційної програми Міноборони, ідентифікація нових корупційних ризиків, розроблення рекомендацій з мінімізації впливу ризиків.

2. Значне посилення заходів щодо формування доброчесності посадових осіб Міноборони та офіцерського складу Збройних Сил України.

Для цього, передбачається:

1) увести поняття «Доброчесності» в стратегічні документи Міноборони. На цей час категорія «Доброчесність» внесена до проекту Статуту Збройних Сил України. Досвід країн-членів НАТО свідчить про необхідність врахування стану корупції під час організації операцій та бойових дій, впровадження доброчесності зокрема до «Стратегії воєнної безпеки України» та інших стратегічних документах;

2) впровадити систему електронного Онлайн-тестування кандидатів на посади за номенклатурою призначення Міністра оборони, начальника Генерального штабу, Головнокомандувача Збройних Сил України;

3) до системи щорічного оцінювання військовослужбовців внести блок показників пов'язаних з доброчесністю та ставленням до корупції, зокрема, щодо розуміння поняття корупції, її видів та наслідків, знання вимог нормативних актів, вміння їх застосовувати, розв'язання практичних завдань;

4) розробити Систему оцінки корупційних ризиків по посадам в Міноборони та Методології їх мінімізації. За досвідом Боснії це дозволить мінімізувати можливість одноосібного прийняття управлінських рішень, тобто знизити дискреційні повноваження посадових осіб, позбавитися від дублювання завдань і функцій по посадам, застосовувати адресні методи контролю до осіб, які обіймають посади з високим корупційним ризиком;

5) внести зміни до порядку відбору кандидатів на посади до українських національних контингентів, які беруть участь у

міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. На сьогодні, через непрозорі та не публічні механізми відбору кандидатів, зберігається можливість щодо включення до складу контингенту військовослужбовців через застосування «неправомірної вигоди».

3. Імплементация законодавчих антикорупційних змін до діяльності уповноваженого підрозділу та осіб стосовно захисту викривачів, перегляд принципів роботи з повідомленнями про корупцію від викривачів та збереження таємничості (нерозголошення інформації викрадача) в період перевірки інформації та прийняття рішення.

4. У 2020 році буде проведено відповідальну роботу щодо виявлення та ідентифікації нових корупційних ризиків у діяльності оборонного відомства, розроблення заходів щодо їх усунення та розроблення нової Антикорупційної програми Міністерства оборони на 2021–2023 роки.

Рачинська Олена Анатоліївна,

провідний спеціаліст відділу нормативного забезпечення реалізації антикорупційної політики Департаменту координації антикорупційної політики Національного агентства з питань запобігання корупції, кандидат наук з державного управління

МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Нормативну базу в сфері міжнародної взаємодії щодо запобігання та протидії корупції складають: Конституція України, міжнародні правові акти (конвенції, договори, спільні плани дій тощо), закони України, нормативно-правові підзаконні акти (у тому числі відомчі). Слід зазначити, що відповідно до ст. 71 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції», у разі якщо міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про запобігання та протидію корупції, застосовуються правила міжнародних договорів [5].

Водночас, як зазначає *Г. Попов*, у дослідженні системи нормативних актів, які складають правову основу міжнародної взаємодії у сфері запобігання та протидії корупції, основними напрямками міжнародної взаємодії у сфері запобігання та протидії корупції є: практичний, інформаційно-освітній, нормотворчий (наприклад, удосконалення договірної бази співробітництва шляхом укладання міжвідомчих угод відповідних відомств та участі у підготовці міжнародних договорів України) [4, с. 141].

Серед міжнародних організацій, з якими Україна співпрацює у контексті запобігання та протидії корупції, доцільно виокремити Групу держав по боротьбі з корупцією (Group of State Against

Corruption, GRECO). Зокрема, в Угоді про створення GRECO необхідність її заснування обумовлюється тим, що:

- корупція є величезною загрозою правовим нормам, демократії, правам людини, об'єктивності та соціальній справедливості; перешкоджає економічному розвитку та ставить під загрозу стабільність демократичних інститутів й етичних норм суспільства;

- існує нагальність підтримки співробітництва між державами в боротьбі з корупцією, разом з її зв'язками з організованою злочинністю та відмиванням грошей;

- успішність стратегії боротьби з корупцією вимагає стійких переконань держав в об'єднанні зусиль, обміні досвідом і прийнятті спільних дій, а також зростання суспільної свідомості та моральних цінностей, що є ефективними засобами попередження корупції [9].

Варто зазначити, що відповідно до ст. 1, 2 Статуту GRECO, метою її діяльності є удосконалення компетентності її членів у боротьбі з корупцією для вжиття заходів через динамічний процес спільного оцінювання методів проведення та однакового впливу згідно з їхніми зобов'язаннями в цій сфері. Для досягнення мети GRECO спостерігає за:

- дотриманням Керівних принципів боротьби з корупцією, які прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 06 листопада 1997 року. Окрема увага серед останніх приділяється саме заохоченню досліджень з корупції та максимальний розвиток міжнародного співробітництва у всіх сферах боротьби з корупцією [7].

- впровадженням міжнародних законодавчих документів, прийнятих відповідно до Програми дій боротьби з корупцією, згідно з положеннями, які містяться в цих документах [8].

Сьогодні Україною ратифіковано ключові конвенції з протидії корупції, зокрема Кримінальну та Цивільну конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173 та ETS 174), що дозволило приєднатися до GRECO [1, 10]. GRECO покликана удосконалювати компетентність її членів в боротьбі з корупцією для вжиття заходів через динамічний процес спільного оцінювання методів проведення та однакового впливу згідно з їхніми зобов'язаннями в цій сфері.

Зокрема, до порядку денного 84-го пленарного засідання GRECO (02–06 грудня 2019 року, м. Страсбург, Французька Республіка), було включено, серед іншого, питання про прийняття звіту-оцінки виконання Україною рекомендацій, наданих за результатами 4-го раунду оцінювання GRECO на тему «Запобігання корупції серед парламентарів, суддів та прокурорів» [2].

Крім того, 2018 року Національне агентство з питань запобігання корупції продовжило роботу над підготовкою проекту Антикорупційної стратегії на 2018–2020 роки. Так, з метою визначення комплексу заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні та подальше просування антикорупційних ініціатив у державі було розроблено проєкт Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки»

(реєстр. № 8324 від 26 квітня 2018 року). Утім 29 серпня 2019 року зазначений документ було відкликано [6].

Таким чином, сьогодні актуальним залишається посилення формування державної антикорупційної політики та подальша її реалізація у тісній співпраці з міжнародними партнерами, із залученням широкого кола експертів з антикорупційних питань та з урахуванням думки бізнес-спільноти та громадськості, що дозволить ефективно виконувати спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції свої функції в інтересах суспільства; охопити заходами з протидії корупції усі важливі сфери суспільного життя, а також сформувати в суспільстві несприйняття корупційних шляхів та нетерпимість до корупції як такої [3, с. 205].

Список використаних джерел

1. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2007, № 47–48.
2. НАЗК проводить підготовку до участі української делегації у пленарному засіданні GRECO. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-provodyt-pidgotovku-do-uchasti-ukrayinskoyi-delegatsiyi-u-plenarnomu-zasidanni-greco/>.
3. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 році / схвалено рішенням НАЗК від 29 березня 2019 року № 885. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Natsdopovid-2018.pdf>.
4. Попов Г.В. Міжнародно-правове регулювання взаємодії у сфері запобігання і протидії корупції. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. Вип. 1. С. 135–142.
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056.
6. Проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63942.
7. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_845.
8. Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05 травня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_144.
9. Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05 травня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_145.
10. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 174). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_102.

Рогатюк Ігор Володимирович,

старший викладач відділу підготовки прокурорів з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення досудового розслідування Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник

КОРУПЦІЯ: ЧИ ВДАСТЬСЯ ДЕРЖАВІ ЗРУШИТИ З МЕРТВОЇ ТОЧКИ РОБОТУ ЩОДО ЇЇ ВИКОРЕНЕННЯ

Не можна постійно говорити про протидію корупції, натомість дуже мало робити у цьому напрямі. Як відомо це явище носить соціальний характер і має відповідне підґрунтя. Отже, лише кримінальними та кримінальними процесуальними заходами протидії для вирішення цієї проблеми не обійтися. У першу чергу тут потрібна всенаступальна реакція суспільства, що так само підтримується активною та результативною роботою правоохоронних органів.

Стверджувати, що нічого не робилося у державі для подолання цього суспільного недугу, також буде не правильним. Однак, за всю історію незалежності України, кожен уряд, що приходив до влади – писав відповідні комплексні програми, запроваджував заходи, створював органи...; парламент – приймав потрібні закони; засоби масової інформації проводили актуальні шоу, розслідування; із високих трибун звучали заяви про великі здобутки у сфері боротьби з корупцією та зареєстровані резонансні кримінальні провадження – які нічим не закінчувалися т.п....

Не було лише одного – конкретного результату, який би відчули на собі пересічні громадяни нашої країни.

Цифри, що містяться на сайті Генеральної прокуратури лише підтверджують існування корупції, однак не її подолання. Так, обліковано фактів хабарництва та інших корупційних злочинів у поточному році 8803, 2989 скеровано до суду, а засуджено лише 450 осіб¹.

Безумовно 450 вироків для корупціонерів це важливо, та навряд чи вони стануть вирішальними чи переломними у боротьбі з нею. У чому ж полягає такий живучий корінь цього негативного соціального явища, і як його видалити?

Формула корупції полягає у продажу корупціонером своїх повноважень на користь певного інтересу. Як правило суб'єкт корупції отримує фінансову чи іншу вигоду. Йдеться про фінансову вигоду державного службовця. Не рідко службова особа, що розпоряджається активами вартістю у сотні тисяч чи мільйони гривень отримує мізерну заробітну платню та не має відповідного соціального пакету,

---

¹ <https://www.gp.gov.ua>.

медичного забезпечення і т.д. А отже, і йде на ризик задля здійснення злочинних оборудок¹.

Інша сторона корупції полягає вже у намаганнях представників політичних формувань через «своїх людей» отримати контроль над фінансовими потоками державного бюджету².

Найбільша шкода корупційних відносин, на нашу думку у тому, що вони ламають усі існуючі законні порядки вирішення будь-яких ситуацій та встановлюють нові схеми поведінки, створюючи при цьому хибну, «схематозну», віртуальну реальність, яка існує поза правовим полем.

Така злочинна реальність розвивається паралельно з існуючою системою права і що найзгубніше для суспільства, вона починає конкурувати з нею та перетягувати у свою площину все більше зацікавлених громадян.

Корупція, про яку так люблять говорити високопосадовці, експерти та інші оглядачі, насправді перетворюється для них на один із видів високоліквідного бізнесу³.

Це дійсно корозія держави та суспільства, вона проявляється у багатьох сферах життєдіяльності суспільства, таких як: охорона здоров'я, паливно-енергетичний комплекс, оборонний, інфраструктури, освіта та багато інших. Маса численних проектів законів, що розроблялися науковцями та практиками, на жаль, попавши до Верховної Ради не реалізуються, або ж приймалися у спотвореному вигляді.

Потрібно чесно, нам як громадянам та платникам податків визнати, той факт, що кожна влада полишала за собою розграбований бюджет, ряд не доведених до суду кримінальних проваджень по своїх поплічниках та прогресуючий зовнішньоекономічний борг.

Для того, щоб зрушити з мертвої точки протидію з метою викоренення корупції у державі необхідно законодавчо встановити «рівні правила гри» для кожного члена суспільства. Та наразі досягнути реальної дії принципу рівності перед законом усіх громадян, закріпленому у ст. 24 Конституції України. Це насамперед стосується як рівних можливостей так і відповідальності та невідворотності покарання за свої дії.

---

¹ Правоохоронці затримали на хабарі у 20 тис. доларів лікаря-трансплантолога./ <https://www.ukrinform.ua/rubric-kyiv/2792647-u-kievi-na-habari-u-20-tisac-zatrimali-likaratransplantologa.html>; Посадовця ДФС на Київщині затримано за 2500 доларів хабара / <https://www.unn.com.ua/uk/news/1836956-posadovtsya-dfs-na-kiyivschini-zatrimano-za-2500-dolariv-khabara>.

² Ярослав Дубневич. За що Рада зняла недоторканність і дозволила арештувати скандального депутата/ <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50247319>.

³ Непохитний «Роттердам+»: як «еліта» пошла у дурні всіх українців. <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/08/14/627482>. Розкрадання в оборонці: учаснику схеми оголосили підозру/ <https://www.epravda.com.ua/news/2019/03/6/645892>.

Отже, для ефективного запобігання корупційних проявів на нашу думку необхідно:

1. На законодавчому рівні запровадження належного соціального захисту працівників, які отримують грошове забезпечення за рахунок видатків з державного бюджету (правоохоронців, держслужбовців):

– виплату гідної заробітної платні з урахуванням загальноєвропейського показника (не менше 2 тис. євро);

– запровадження комплексного соціального пакету, що підвищить престиж роботи представника держави (медичне забезпечення, житло та інше);

2. Водночас внести зміни і доповнення до матеріального Закону з метою невідворотності покарання за скоєне правопорушення, а саме щодо запровадження безальтернативних строків позбавлення волі за службові та корупційні злочини, які будуть починатися з декількох десятків років;

3. Запровадити законодавчі механізми більш активного залучення громадян, ЗМІ у процес профілактики корупції.

Таким чином, держава спрямує свої зусилля на усунення причин і умов вчинення фактів корупції, та мінімально знизить їх кількість, а не буде боротися із їх наслідками, що є абсолютно неефективно.

Рябенко Григорій Миколайович,

перший заступник Головного
військового прокурора, державний
радник юстиції 3 класу

Зоря Олег Вячеславович,

прокурор відділу військової
прокуратури Центрального регіону
України, підполковник юстиції,
кандидат юридичних наук

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОЇ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ВОЄННІЙ СФЕРІ

Реалізація державної антикорупційної політики, протидія корупційним правопорушенням у військових формуваннях, широке застосування в цій діяльності світових антикорупційних стандартів є одним із пріоритетних завдань та напрямків роботи органів військової прокуратури.

Результати роботи військових прокуратур за 2018 рік та перше півріччя 2019 року, дослідження громадської думки засвідчили неприйнятно високий рівень поширення корупції як у Збройних Силах України, так і в інших військових формуваннях.

Разом з тим, військовослужбовці, інші службові особи військової сфери виконують свої функціональні обов'язки в умовах підвищеної

складності, а характер їх діяльності відрізняється особливою важливістю для держави та суспільства. Саме тому державою встановлені підвищені вимоги для військовослужбовців та, зокрема військових службових осіб, щодо дотримання військової дисципліни, законності, у т.ч. щодо упередження корупційних проявів, що закріплено у статутах Збройних Сил України, відомчих наказах та інструкціях. Відповідно, за порушення встановлених норм законодавцем для військовослужбовців передбачена підвищена, порівняно із «цивільними» особами, відповідальність (Розділ XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» Кримінального кодексу України, Глава 13-Б «Військові адміністративні правопорушення» Кодексу України про адміністративні правопорушення, Дисциплінарний статут Збройних Сил України тощо).

Тому, у 2019 році керівництво Генеральної прокуратури України акцентувало увагу органів військової прокуратури на діяльності в напрямку виявлення та розслідування корупційних правопорушень, вчинених безпосередньо військовослужбовцями та у військовому середовищі.

Як наслідок, упродовж 2019 року військовими прокурорами спільно з іншими правоохоронними органами задокументовано корупційні дії 353 осіб. За результатами досудового розслідування за процесуального керівництва військових прокуратур до суду направлено 356 обвинувальних актів у кримінальних провадженнях про злочини з ознаками корупції, у тому числі 339 – за фактами одержання та надання неправомірної вигоди. Судами розглянуто 190 кримінальних проваджень цієї категорії з ухваленням вироків.

Загалом у ході розслідування вищезазначених кримінальних проваджень з метою забезпечення відшкодування збитків державі арештовано майно на суму понад 130 тис. доларів США, близько 70 транспортних засобів, понад 60 об'єктів нерухомого майна, майже 50 земельних ділянок тощо.

Аналізуючи кримінальні провадження та матеріали про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, слід відлити такі найбільш корупціогенні сфери: закупівля товарів, послуг і робіт, постачання продукції, нецільове використання військового майна, забезпечення призову громадян на військову службу, здійснення фінансового контролю.

Так, у вересні 2019 року заступник командира однієї з військових частин центрального підпорядкування вимагав та одержав від колишнього військовослужбовця цієї ж військової частини неправомірну вигоду в розмірі 15 тис. грн. за не ініціювання проведення службового розслідування за фактом нестачі військового речового майна, яке було закріплене за останнім у період служби, та не притягнення його до матеріальної відповідальності.

Також у вересні 2019 року задокументовано факт вимагання та одержання заступником начальника прикордонного загону неправомірної вигоди у розмірі 71 тис. грн. за сприяння в укладанні угод на поставку продовольчої продукції.

Упродовж вересня-жовтня 2019 року задокументовано факти вимагання та одержання неправомірної вигоди військовою службовою особою одного із прикордонних загонів за невжиття заходів щодо притягнення до адміністративної відповідальності фізичної особи за систематичне порушення прикордонного режиму.

В жовтні 2019 року виявлено факт одержання іноземним громадянином неправомірної вигоди в розмірі 600 доларів США за вплив на прийняття рішення службовими особами одного з відділів прикордонної служби щодо внесення відомостей до паспортів інших осіб та інформаційної системи про нібито їх виїзд за межі України без фактичного перетину кордону.

Досудове розслідування в указаних кримінальних провадженнях завершується, а обвинувальні акти у них планується скерувати до суду.

Високий рівень корупції посідає в діяльності військових службових осіб військових комісаріатів. Так, у серпні 2019 року військовий комісар одного із районних військових комісаріатів вимагав та одержав від призовника неправомірну вигоду в розмірі 1 тис. доларів США за вжиття заходів щодо звільнення останнього від призову на строкову військову службу.

Аналогічне кримінальне правопорушення, пов'язане із наданням особі відстрочки від призову на строкову військову службу, вчинив військовий комісар іншого військового комісаріату, одержавши від призовника неправомірну вигоду в розмірі 600 доларів США.

У жовтні 2019 року ще один військовий комісар одержав від особи неправомірну вигоду в розмірі 3 тис. доларів США за вжиття заходів щодо звільнення від призову на строкову військову службу її сина.

Досудове розслідування у кримінальних провадженнях за всіма вказаними фактами завершується, а обвинувальні акти в них найближчим часом будуть скеровані до суду.

Крім вищенаведеного, органами військової прокуратури державна антикорупційна політика реалізується у сфері протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Так, упродовж 10 місяців 2019 року до уповноважених органів для складання адміністративних протоколів направлено 885 матеріалів щодо вказаних правопорушень, до відповідальності притягнуто 370 правопорушників.

Так, у серпні 2019 року судом визнано винним у скоєнні адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, передбаченого ч. 1 ст. 172-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, та призначено покарання у вигляді штрафу, розміром 5,1 тис. грн., з конфіскацією отриманого доходу військовослужбовця,

який в порушення вимог ст. 25 «Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності» Закону України «Про запобігання корупції» незаконно займався іншою оплачуваною діяльністю на отримував незаконні доходи.

В квітні 2019 року рішенням суду визнано винним за ч. 2 ст. 172-7 КУпАП та призначено покарання у вигляді штрафу, розміром 3,4 тис. грн., заступнику командира однієї з військових частин, який у січні-лютому 2019 року в умовах реального конфлікту інтересів надав собі певні переваги, а саме підписав накази про безпідставну виплату йому в січні 2019 року премії у максимальному розмірі та грошової компенсації за піднайом житла.

За цей же період з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційних правопорушень, керівникам органів військового управління, підприємств, установ, організацій направлено 954 подання в порядку ст. 65 Закону «Про запобігання корупції», за результатами розгляду яких притягнуто до відповідальності 1741 особу, відшкодовано збитків на суму 4 млн. 319 тис. грн., скасовано 4 рішення органів військового управління.

Більш результативній діяльності органів військової прокуратури щодо протидії кримінальним корупційним правопорушенням не сприяють норми кримінально-процесуального законодавства в частині відсутності можливості проведення дослідчих перевірок та позбавлення органів прокуратури повноважень здійснення досудового розслідування. Порівняння поточних показників роботи військових прокуратур з показниками попередніх років засвідчує також і факт зниження ефективності самостійного виявлення органами військової прокуратури корупційних правопорушень у воєнній сфері внаслідок позбавлення прокуратури повноважень загального нагляду.

Незважаючи на викладене, органами військової прокуратури при реалізації державної антикорупційної політики широко використовуються можливості існуючого правового поля України.

Зокрема, відповідно до вимог Положення про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції, затвердженого спільним наказом Генерального прокурора України та керівників правоохоронних органів від 11.02.2013 № 5/132/21/4/84/82/ОД-13/10 в практику діяльності запроваджено створення постійно діючих робочих груп з числа керівників органів військової прокуратури та інших правоохоронних органів з питань координації діяльності у сфері протидії злочинності та корупції.

Вказаними робочими групами проводяться спільні заходи щодо виявлення, попередження та припинення корупційних зловживань службовими особами військових частин, військових комісаріатів та членами військово-лікарських комісій під час призову на військову службу та направлення військовослужбовців у зону проведення

антитерористичної операції. Здійснюються скоординовані заходи щодо запобігання, виявлення та припинення зловживань посадовими особами державних підприємств оборонно-промислового комплексу під час виконання контрактів державного оборонного замовлення, виявлення фактів викрадення майна мобілізаційного резерву, його незаконного використання в процесі виробництва підприємствами-зберігачами. Особливу увагу приділяється пошуку та фіксації фактичних даних про протиправні діяння у сфері корупції, пов'язані із зловживаннями на державному кордоні.

Разом з тим, окремі норми вищевказаного наказу вже застаріли та «гальмують» спільну антикорупційну діяльність. Тому на рівні керівництва Генеральної прокуратури України вжито заходів щодо оновлення вказаного наказу, видання якого в новій редакції очікується найближчим часом.

Діяльність органів військової прокуратури щодо протидії корупційним правопорушенням у воєнній сфері триватиме і надалі, що забезпечуватиме ефективне виявлення та припинення корупційних правопорушень у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також успішне виконання ними завдань щодо підтримання обороноздатності держави.

Савченко Андрій Володимирович,

начальник контрольного відділу аналітичного управління Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України, доктор юридичних наук, професор

КОНВЕНЦІЯ АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ ПРО НЕДОПУЩЕННЯ КОРУПЦІЇ ТА БОРТЬБУ З НЕЮ 2003 РОКУ: СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПОЛОЖЕНЬ

У Преамбулі Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р. прямо зазначено, що держави-учасниці цієї Конвенції домовляються про відповідні положення, «беручи до уваги з уячністю багатосторонні документи щодо запобігання корупції та боротьби з нею, у тому числі, зокрема, ... Конвенцію Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею, прийняту главами держав й урядів Африканського союзу 12 липня 2003 року» [1]. Однак, варто наголосити на такому: по-перше, Конвенція Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею (далі – Конвенція Африканського союзу), зважаючи на прикінцеві положення її тексту, була насправді прийнята в Мапуту (Мозамбік) не 12.07.2003 р., як про це зазначено у Конвенції ООН проти корупції, а днем раніше, тобто 11.07.2003 р., відтак має місце технічна помилка; по-друге, офіційний чи неофіційний переклад Конвенції

Африканського союзу українською мовою відсутній, що ускладнює її розуміння; по-третє, вітчизняні вчені-криміналісти не проводили навіть поверхових досліджень проблематики змісту та сутності аналізованої Конвенції. У зв'язку з цим уявляється актуальним не тільки звернення до загальної характеристики Конвенції Африканського союзу, а й акцентування уваги на сутності тих її положень, що безпосередньо стосуються кримінального права. На наш погляд, такий підхід у науковому плані допоможе сприйняти концепцію цієї Конвенції та сформулювати відповідне уявлення про межі й формат порівняння її положень з положеннями інших міжнародних і національних документів антикорупційного спрямування.

Станом на листопад 2019 р. Конвенцію Африканського союзу, яка набула чинності 05.08.2006 р., підписало 49 з 55 африканських держав, а ратифікувало – 43. Вона репрезентує цілісний та прагматичний підхід щодо боротьби як з іноземною, так і з внутрішньою корупцією. У свою чергу це дозволяє долати корупцію у політичній сфері, приватному та державному секторі. Ця Конвенція становить собою регіональний консенсус щодо діяльності африканських держав у сферах запобігання, криміналізації, міжнародного співробітництва та повернення активів. Конвенція Африканського союзу складається з преамбули та двадцяти восьми статей. Щодо антикорупційних питань, то положення цієї Конвенції переважають над будь-якими іншими міжнародними, регіональними або двосторонніми угодами, які укладені «між будь-якими двома або більше державами-учасниками» (ст. 21 Конвенції Африканського союзу).

Ключовим блоком цієї Конвенції є положення щодо криміналізації корупції. В цьому плані науковий інтерес становить ст. 1 «Визначення», де розкривається зміст дванадцяти принципово важливих термінів: «голова комісії»; «конфіскація»; «корупція»; «законний суд»; «виконавча рада»; «незаконне збагачення»; «приватний сектор»; «доходи від корупції»; «державний чиновник»; «запитувана держава-учасниця»; «держава-учасниця, що запитує»; «держава-учасниця». Зокрема, термін «корупція» означає дії та практику, включаючи суміжні злочини, що передбачені цією Конвенцією; «конфіскація» – будь-яке стягнення або захід, що призводить до остаточного позбавлення майна, доходів або коштів, яке призначається судом після розгляду справи про кримінальне правопорушення або злочини, пов'язані з корупцією або суміжні з нею; «незаконне збагачення» – значне збільшення активів службової особи чи будь-якої іншої особи, яке він чи вона не може розумно пояснити стосовно свого доходу; «доходи від корупції» – активи будь-якого виду фізичні чи нефізичні, рухомі чи нерухомі, матеріальні чи нематеріальні та будь-який документ чи юридичний інструмент, що підтверджує право власності або інтереси щодо таких активів, придбані в результаті корупційного акту; «державний службовець» – будь-який службовець або працівник держави або її відомств, включаючи тих, хто був відібраний, призначений або обраний для

здійснення діяльності чи функцій від імені держави або на службі держави на будь-якому рівні її ієрархії.

Відповідно до ст. 4 цієї Конвенції її положення застосовується до таких актів корупції та пов'язаних з нею правопорушень:

(а) прохання або прийняття, прямо чи опосередковано, державним службовцем або будь-якою іншою особою, яких-небудь товарів з грошовою вартістю або іншої вигоди, такої як подарунок, послуга, обіцянка або перевага для себе або для іншої фізичної чи юридичної особи в обмін на будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх публічних функцій;

(b) пропонування або надання, прямо чи опосередковано, державному службовцю або будь-якій іншій особі, яких-небудь товарів з грошовою вартістю або іншої вигоди, такої як подарунок, послуга, обіцянка або перевага для себе або для іншої фізичної чи юридичної особи в обмін на будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх публічних функцій;

(c) будь-яка дія чи бездіяльність на виконання своїх обов'язків державного службовця або будь-якої іншої особи з метою незаконного отримання вигоди для себе чи для третьої сторони;

d) відведення державним службовцем або будь-якою іншою особою для цілей, не пов'язаних з тими, задля яких вони були призначені, для його власної вигоди або вигоди третьої сторони, будь-якого отриманого в силу своєї посади майна, що належить державі або її установам, незалежному відомству або фізичній особі;

(e) пропозиція або надання, обіцянка, прохання або прийняття, прямо чи опосередковано, будь-якої неправомірної переваги для будь-якої особи або будь-якою особою, котра керує чи працює в будь-якій якості на юридичну особу приватного права, для себе чи для будь-кого іншого, щоб він діяв або вчинив бездіяльність на порушення своїх обов'язків;

(f) пропозиція, надання, прохання або прийняття, прямо чи опосередковано, або обіцянка будь-якої неправомірної переваги для будь-якої особи або будь-якою особою, котра стверджує або підтверджує, що вона здатна чинити неналежний вплив на прийняття рішень будь-якою особою, яка виконує функції у державному чи приватному секторі з огляду на них, незалежно від того, чи є неправомірною перевага для себе чи для когось іншого, а також вимога, одержання або прийняття пропозиції чи обіцянки такої переваги, враховуючи цей вплив, незалежно від того, відбувся такий вплив чи ні або призвів такий передбачуваний вплив чи ні до наміченого результату;

(g) незаконне збагачення;

(h) використання або приховування доходів, одержаних від будь-яких дій, згаданих у цій статті; і

(i) співучасть в якості виконавця, співвиконавця, посередника, підбурювача, пособника чи співучасника після факту або будь-яким іншим чином у вчиненні чи спробі вчинення, у будь-якій співпраці чи змові на вчинення будь-яких дій, про які йдеться у цій статті.

Крім того, ця Конвенція також застосовується за взаємною згодою між двома або більше державами-учасниками стосовно будь-якого іншого діяння чи практики корупції та пов'язаних з цим правопорушень, не описаних у цій Конвенції.

На додаток до наведених вище положень Конвенція Африканського союзу вимагає встановлення таких законодавчих та інших заходів, які були б необхідними для: визнання кримінальним правопорушенням відмивання доходів від корупції (ст. 6) та незаконного збагачення (ст. 8); забезпечення боротьби з корупцією та суміжними правопорушеннями на державній службі (ст. 7) чи в приватному секторі (ст. 11), а також з незаконними та корупційними практиками фінансування політичних партій (ст. 10). Також ця Конвенція вирішує питання екстрадиції винних чи підозрюваних осіб (ст. 15), конфіскації та вилучення доходів і коштів, отриманих внаслідок корупції (ст. 16), банківської таємниці (ст. 17) тощо.

Попри беззаперечні позитивні характеристики Конвенції Африканського союзу, вона піддавалася й непоодиноким критичним оцінкам з боку низки науковців. Наприклад, Оланіван Колавуле зазначав, що у цій Конвенції недостатньо чітко підкреслюється зв'язок між корупцією та порушенням прав людини, в ній є чимало надмірного використання протизаконних застережень і відсутній серйозний та ефективний механізм для притягнення до відповідальності держав, відтак запропонував зміни до цієї Конвенції, які могли б стати протоколом до Африканської хартії прав людини і народів і, таким чином, передали її положення під юрисдикцію Африканської комісії та Африканського суду з прав людини [3, р. 85–92], або Пітер Шрот стверджував, що ця Конвенція містить кілька неприйнятних положень, які порушують презумпцію невинуватості, роблять занадто легким ігнорування конфіденційності даних, загрожують доброчесності ігнорувачів, а її переклади іншими мовами суттєво відрізняються за своїм змістом [4, р. 34–38].

Попри це сам факт існування Конвенції Африканського союзу є показовим прикладом політичної волі африканських держав, які усвідомили, що через запобігання та протидію корупції буде не тільки ставати прозорою службова діяльність чиновників, але й удосконалюватимуться нормативно-правові стандарти, скоротиться бідність, зменшиться рівень небезпечних захворювань, вирішаться екологічні, продовольчі та інші проблеми тощо.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : прийнята 31 жовтня 2003 року (ратифікована Україною із заявами 18 жовтня 2006 року; набрання чинності для України: 1 січня 2010 року). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 12.11.2019).

2. African Union Convention on Preventing and Combating Corruption. Done at: Maputo. Date enacted: 2003-07-11. In force: 2006-

08-05. URL: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-04/combating-corruption.xml> (дата звернення: 13.11.2019).

3. Olanivan Kolawole. The African Union Convention on Preventing and Combating Corruption : a Critical Appraisal. *African Human Rights Law Journal*. January 2004. Volume 4, Issue 1. P. 74–92.

4. Schroth Peter W. The African Union Convention on Preventing and Combating Corruption. *Journal of African Law*. 2005. Vol. 49, Issue 1. No. 1. P. 24–38.

Сербин Руслан Андрійович,
проректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

АСПЕКТИ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЮ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СУДДЯМИ

Корумпованість в українських судах досить поширена проблема, що вимагає першочергового вирішення, адже з кожним роком вона приймає нові масштаби. Згідно з результатами соціологічних опитувань, судові та правоохоронні органи не користуються довірою громадян, нездатні забезпечити ефективну протидію злочинності внаслідок політичної заангажованості, корумпованості, відсутності результативних системних реформ, різкого зниження рівня професіоналізму кадрів.

Варто зауважити, що в США в 1924 році в загальновідомій справі *R v. Sussex Justices, ex parte McCarthy* було сформульовано фундаментальний принцип судового процесу: «It is not merely of some importance but is of fundamental importance that justice should not only be done, but should manifestly and undoubtedly be seen to be done». Тобто, правосуддя має вершитися таким чином, щоб для всіх було ясно і очевидно, що правосуддя здійснилося. Застосування цього принципу в корені змінить ставлення до української судової системи як всередині країни, так і на міжнародній арені [1].

Проте, в Україні засоби масової інформації активно публікують різні матеріали з питань корупції і неефективності роботи судів. Так, у результаті аналізу ринку нерухомості, зробленого В. Стретовичем, з'ясувалося: першу позицію за купівлею дорогих маєтків в Україні посідають судді, другу – податківці, третю – прокурори, четверту – мільйонери й лише п'яту – бізнесмени [2].

За даними Європейського соціального дослідження, що проводилося зусиллями семи наукових центрів, рівень довіри до правової системи в Україні найнижчий в Європі. Лише 6,2 % українських респондентів висловили різний ступінь довіри до служителів Феміди, а 74,4 % не довіряють їм повністю або частково [3, с. 137].

В Європі у суддів зовсім інші показники. У Швейцарії Феміди так чи інакше довіряють 62,7 %, тоді як різний ступінь недовіри

виявляють 16,1 % респондентів. І навіть у Греції, що сильно постраждала від кризи, цей показник – 27,8 % за довіру і 53 % проти – виглядає краще українського [4].

З огляду на таке доцільно погодитись з С. О. Павленком, що законодавство деяких зарубіжних країн містить розвинену систему норм, спрямованих на протидію корупції. Деякі положення та ідеї, реалізовані в кримінальному законодавстві цих країн, можуть бути використані в кримінальному законодавстві України для оптимізації кримінально-правових методів протидії одержання неправомірної вигоди суддями [5, с. 198].

Таким чином, зменшення рівня корупції в досліджуваній сфері до безпечного в Україні можливе лише за умови вивчення та втілення в життя зарубіжного досвіду боротьби з цим вкрай негативним соціальним явищем, насамперед, успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію кримінальній корупції, що довели на практиці свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції [6].

Зважаючи на орієнтацію України на європейські шляхи розвитку, приєднання до низки міжнародно-правових актів, важливими для посилення протидії хабарництву суддів є приклади сучасного зарубіжного кримінального законодавства у цій сфері. Аналіз норм зарубіжного кримінального законодавства дозволить виявити позитивні сторони, що можуть бути враховані у подальшій українській правотворчості в цьому напрямі [7].

Отже, в країнах з високим рівнем демократії та сильним громадянським суспільством провідну роль у протидії корупції завжди відіграють суди. Ефективність і дієвість антикорупційної політики держави напряму залежить від реального рівня розвитку судової гілки влади. Якими б прогресивними не були антикорупційні механізми, досягнути помітних успіхів у боротьбі з корупцією навряд чи вдасться, якщо кінцеве рішення в корупційних справах прийматиме корумпований суддя. З огляду на це проблема протидії корупції в судовій гілці влади продовжує залишатися найбільш актуальною проблемою сучасної судово-правової реформи [8].

Список використаних джерел

1. Если признаем вопрос коррупции в судах серьезным, то здесь должно быть, как с терроризмом. URL: <http://pravo.ru/review/view/78625>.
2. Політична корупція в Україні: стан, чинники, засоби протидії. URL: http://www.uceps.org/ukr/files/category_journal/NSD111_ukr_6.pdf.
3. Опак К. М. До питання протидії корупції в судовій системі України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 3 (31). С. 137–143.
4. Падающая башня. Уровень доверия к госинститутам Украины опустился до критической отметки. URL: <http://korrespondent.net/>

ukraine/politics/1575160-korrespondentpadayushchaya-bashnya-uroven-doveriya-k-gosinstitutam-ukrainy-opustilsya-dokriticheskoy-otme.

5. Павленко С. О. Международное законодательство по борьбе с коррупцией: проблемы его применения в Украине. Право и политика: науч.-метод. журн. Кыргызская Республика. 2013. № 2. С. 193–198.

6. Чепелюк В. Международно-правовое сотрудничество в противодействии взяточничеству. Проекты ВОО «Успешная Украина». Опыт зарубежных стран в борьбе с коррупцией 2012 г. URL: <http://anticorruption.in.ua/anticorruption/anticorruption/news/our/2324.html>.

7. Дідик С.Є. Кримінально-правові засади протидії хабарництву суддів: зарубіжний досвід. Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2012 р.; Укладачі: Б. В. Новіков, Т. О. Чепульченко, І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин. К.: НТУУ «КПІ», 2012. С. 170–172.

8. Іванюк В. Г. Адміністративна відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 20 с.

Середюк Віталій Юрійович,

заступник голови ГС «Центр запобігання та протидії корупції», кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Суворе дотримання та виконання законів є загальним принципом сучасної кримінально-правової політики України. Протидія злочинності, зокрема злочинам у сфері службової діяльності правоохоронних органів, в яких присутня корупційна складова, у сучасних умовах розглядається як один із пріоритетних напрямів внутрішньої політики України, що спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів громадян. Злочини, що вчиняють працівники Національної поліції України, вкрай негативно впливають на результати боротьби зі злочинністю й, відповідно, породжують недовіру до системи в цілому.

Багатьом країнам світу вдалося створити ефективний механізм протидії корупційним проявам. З цією метою, в нашій державі урядом та законодавчим органом держави створюються всі передумови, які направлені на боротьбу з таким явищем як корупція. В частині нормативно-правового визначення поняття та основних аспектів протидії корупційним проявам розпочався ще в 2011 року у формі прийняття Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 р., який вступив в дію 01.07.2011р., і прийнятий Законом України в новій редакції 14.10.2014 року «Про запобігання корупції» (далі-Закону), а згодом і змін до Кодексу

України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Кримінального кодексу України (далі - КК України) [5; 6].

Власне зазначений Закон і визначив порядок створення наступних суб'єктів протидії корупційним правопорушенням: Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [5].

Державне бюро розслідувань - центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [3].

Національне антикорупційне бюро України, який є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [4].

Беззаперечно, що забезпечення ефективного функціонування органів та підрозділів Національної поліції України є одним із головних напрямів антикорупційної політики держави, однак цей процес потребує комплексного застосування не тільки всіх можливих правових важелів протидії, а й створення передумов для їх викорінення, шляхом налагодження системи соціальних гарантій, грошового забезпечення поліцейських, матеріально-технічне забезпечення, пенсійне забезпечення тощо. Саме комплексний підхід до цього питання, може слугувати запорукою успіху у вказаному напрямку.

До основних факторів сприяння існуванню і поширенню корупції, окремі науковці відносять: історичну схильність до сприйняття корупції, низький рівень моральності окремих членів суспільства, перехідний тип економіки країни та політичну нестабільність, яка є сприятливою для незаконного збагачення окремих верств населення тощо [9, с. 9].

Інші науковці припускають, що головними причинами корупції в органах Національної поліції України є неналежне грошове забезпечення працівників, відсутність жорсткого соціально-правового контролю за діяльністю посадових осіб та їх відповідальністю, наявність значних залишків старої командно-адміністративної системи як надмірно великого управлінського апарату, низький рівень освіти та правової культури посадових осіб [8, с. 105].

Аналізуючи реалії сьогодення, можна зробити висновок про те, що наша держава знаходиться на правильному шляху в контексті реформування правоохоронної системи і органів Національної поліції зокрема, однак це є надзвичайно складний і довготривалий процес, а його успішність може гарантуватись різними чинниками, зокрема:

– жорсткою кадровою політикою стосовно кандидатів на службу. Цей процес повинен розпочинатися з моменту формування особової справи на кандидата на службу в підрозділах Національної поліції;

– безкомпромісним професійним відбором з урахуванням психологічних та фізичних якостей майбутнього правоохоронця. Не

повинен зводитись до формальності процес психологічного тестування кандидатів залежно від обраного для служби підрозділу чи напрямку;

– проведенням усебічної спеціальної перевірки кандидатів на службу, членів сім'ї та близьких родичів. З цією метою необхідно скрупульозно перевіряти і детально вивчати зв'язки, спосіб життя кандидата та його близьких родичів, унеможлививши таким чином працевлаштування в органи правопорядку випадкових людей, які ментально налаштовані далеко не на служіння народові;

– відновленням і безальтернативним запровадженням так званих «випробувальних етапів стажування» на посадах із обґрунтованими висновками безпосередніх керівників;

– запровадженням обов'язкової адаптованості й придатності кандидата у фаховому розумінні. Такого стану можна досягти винятково тоді, коли до кандидатів на службу будуть висуватись вимоги щодо їх фахової обізнаності, тобто наявність юридичної освіти та мінімальний військовий вишкіл – служба в ЗСУ, навчання на військовій кафедрі тощо;

– удосконаленням законодавчих положень, які регулюють відносини щодо підвищення рівня соціальних гарантій працівників поліції (*заробітна плата, забезпечення житлом та інші соціальні стандарти*). В цьому напрямку, на часі, заслуговує схвалення запроваджений урядом держави процес лізингового порядку придбання житла та компенсації за винайм житла для працівників поліції, який закріплений постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 р. № 1201.

За таких реалій, можна розраховувати на підняття авторитету служби в органах та підрозділах Національної поліції, адже забезпечення державних гарантій у формі належного рівня соціальної захищеності працівників, безальтернативне застосування справедливих заходів реагування чи покарання до осіб, які їх вчинили – виступатимуть однією із передумов успіху в процесі викорінення корупційних проявів у діяльності правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Гуцуляк М. Я. Про найбільш поширені способи вчинення злочинів працівниками національної поліції України / М. Я. Гуцуляк, Н. А. Сьоміна // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. – Вип. 2 (14). – С. 206–211.

2. Гуцуляк М. Я. «Параметризація поняття корупції в нормативно-правовій площині: дефініції, ознака та проблеми регламентації» // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2018. – Т. 5 (17). – С. 156–162.

3. Закон України від 12 листопада 2015 року «Про Державне бюро розслідувань» [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print>.

4. Закон України від 14.10.2014 року «Про Національне антикорупційне бюро України» [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1698-18>.

5. Закону України 14.10.2014 року «Про запобігання корупції» [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18>.

6. Кримінальний кодекс України [Текст] // [електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/2341-14>.

7. Середюк В.Ю. Про найбільш поширені форми та зміст корупційних проявів у діяльності правоохоронців / В.Ю. Середюк // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2019 року) / уклад. О.В. Авраменко, С.С. Гнатюк, І.І. Сидорук. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. – С. 205–206.

8. Шинкаренко, Н. В. Причини виникнення корупції в органах Національної поліції України / Н. В. Шинкаренко // Право і безпека. – 2016. – № 3 (62). – С. 104–107.

9. Яцків І. І. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. – С. 18.

Сірий Микола Іванович,

старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

БАЗОВІ ЗАСАДИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

В останні двадцять років антикорупційна проблематика зайняла місце топ-теми як на міжнародному рівні, так і на рівні багатьох національних правових систем. З яскраво окресленою послідовністю напрямком боротьби з корупцією відображається в порядку дня економічних та безпекових міжнародних форумів, у міжнародних конвенційних документах, в заходах практичної міжнародної політики. Цей напрямок утримує одне із центральних місць у інформаційній сфері та в середовищах соціальної активності. Під гаслами боротьби з корупцією проводяться виборчі компанії, формуються владні управлінські стратегії, обирається пріоритетність у законодавчій сфері, реалізуються проекти організаційної трансформації правоохоронної системи та системи правосуддя.

Така надмірна увага до даного соціального ракурсу, як вбачається, стала результатом масштабної ідеологічної кризи в системі соціального управління. Швидкий розвиток сучасних технологій, нові

можливості економічної концентрації, неврегульованість ринків капіталів, робочої сили, товарів та надання послуг, міграційні проблеми, глибокі політичні кризи в житті окремих країн і кризові явища у міжнародній політиці та інші причини обумовили нові реалії в житті соціальних систем, які потребують управлінських змін та оновлення інструментів соціального управління, насамперед, на ідеологічному рівні. Відсутність дієвої трансформації в основоположних підвалинах організації життя сучасного суспільства сформувало тренд «пошуку винного у всіх бідах» саме у владних кабінетах. На цьому фоні розуміння загальновідомих соціальних закономірностей про те, що корупція як хвороба влади є наслідком більш масштабної хвороби суспільства, штучно було переведено на другий план.

Звісно, зосередження фокусу соціальної уваги на проблемах антикорупційної боротьби дозволило зробити суттєві кроки у розвитку демократичного суспільства. У п. 2 Резолюції ПАРЄ «Корупція як загроза верховенству права» №1943 (2013) від 26 червня 2013 року вірно зазначено, що корупція ставить під загрозу нормальне функціонування державних установ та відволікає органи державної влади від їх призначення, яке полягає в служінні суспільним інтересам. Вона порушує законодавчий процес, впливає на принципи законності та правової визначеності, дозволяє певний ступінь сваволі в процесі прийняття рішень і має руйнівний вплив на права людини. Крім того, корупція підриває довіру громадян до інститутів влади.

Попередні кроки, що були втілені в життя в цій царині, а саме, рекомендації та резолюції про боротьбу з корупцією (Резолюція 1214 (2000)), належні практики у питаннях про вибори та у питаннях, що стосуються політичних партій (Резолюція 1264 (2001) та Резолюція 1546 (2007)), конфлікт інтересів (Резолюція 1554 (2007)), стан демократії і прав людини в Європі (Резолюція 1547 (2007) та Рекомендація 1791 (2007)) та лобювання в демократичному суспільстві (Європейський кодекс належної поведінки при лобюванні) (Рекомендація 1908 (2010)), з очевидністю дали свої результати.

За останнє десятиріччя в країнах Європи відбулося надзвичайно інтенсивне впровадження Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (СЄД № 173), додаткового протоколу до неї (СЄД № 191) та Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (СЄД № 174). Дієвою є робота, яку постійно проводить Група держав проти корупції (ГРЕКО).

Реалізуючи свою євроінтеграційну політику, Україна активно впроваджує у життя вказані рекомендації щодо посилення нагляду за фінансовою та банківською сферою, здійснення моніторингу електронних переказів грошових коштів, ефективного розслідування фактів участі банків та інших фінустанов у корупції. Процес криміналізації правопорушень, пов'язаних з корупцією, набув підкреслених соціальних акцентів. При цьому, на законодавчому рівні

виразно прослідковується лінія на виокремлення корупційних діянь від інших видів правопорушень.

В останні роки в Україні запроваджено суворі правила щодо декларування майна, доходів і фінансових та інших інтересів членами уряду і парламенту, державними службовцями та посадовими особами органів місцевого самоврядування, суддями і прокурорами, а також створено спеціальні органи контролю в цій сфері. Під антикорупційний контроль поставлена діяльність політичних партій і політичних рухів, державних службовців. В економічній сфері відкрито інформацію про особи власників та керівників юридичних осіб.

В останній період було суттєво спрощено процедури конфіскації майна у фізичних та юридичних осіб, які не можуть довести на законній основі, що воно отримане легальним шляхом.

На цій основі держава намагається сформувати свою сталу політику в цій сфері та реалізувати мету відновлення довіри суспільства до демократичних інституцій та їх ефективності. Як справедливо зазначається, демократія є ефективною, тільки якщо народ довіряє тим, хто урядує, а ця довіра невідворотно втрачається, коли високопосадовці та їх призначенці займаються діяльністю, що викликає підозру у злочинні та корупції [1, с. 4].

Аналізуючи поточну ситуацію в Україні, Володимир Дубровський та Джон Лаф обґрунтовано наголошують на тому, що антикорупційні реформи – це дещо інше, ніж вибудова системи покарання за корупційні дії, оскільки така «лобова стратегія», що обмежується ув'язненням корумпованих чиновників, не змінить суті системи. Натомість слід заохотити владні групи, які стоять на чолі цієї системи, до еволюції від пошуку ренти до продуктивної діяльності, що створює цінність. [2, с. 1].

Як відомо загальний аналіз антикорупційної проблематики ґрунтується на тому, що корупція, насамперед, розглядається у площині таких основних вимірів, як культура, політика та економіка. Якщо та чи інша країна має суттєві проблеми з корупцією, то це свідчить про глибокі ускладнення в сфері культури соціальних відносин, в організації політики та економіки. Відтак, основне завдання з подолання корупції має формулюватися не в рамці «знищення корупції», виключно, правоохоронними методами, а у форматі стратегічного підвищення загальної ефективності, справедливості та законності держави [3, с. 5].

Сучасний досвід антикорупційної протидії виразно вказує на те, що зазвичай у оцінці стану корупції в конкретному суспільстві домінує саме зовнішній фактор. Країни більш високого економічного розвитку визначають стан корумпованості соціального середовища слабкіших країн, виходячи із своїх критеріїв і свого розуміння належного врядування [4, с. 2].

Вказані застереження є вкрай важливими при формуванні антикорупційної політики у сучасній демократичній державі. Вони фактично складають базові засади загального стратегічного розуміння у цій справі.

При формуванні національної антикорупційної політики слід, насамперед, орієнтуватися на потреби соціальної системи в цілому, а не лише на проблемах окремих сегментів, зокрема владних. Очевидно, що модерна антикорупційна політика має бути частиною стратегії політичного оновлення країни, переведення її із режиму «ручного управління» в режим роботи дієвих сучасних політичних інструментів. Політична система має позбавлятися політичних проєктів лідерського типу, «партій однієї особи» і наповнюватись партіями ідеологічного змісту з чітким визначенням власного виборця. Інструменти політичної відповідальності влади повинні тісно пов'язуватись з інструментами формування довіри.

В економічному сегменті антикорупційна політика має рухатись у контексті децентралізації, деолігархізації, демонополізації, активного розширення ринку у бік свободи руху капіталів, робочої сили, товарів та послуг.

У культурологічному аспекті ця політика має реалізовувати не заклик до тотальної боротьби з корупцією, а, насамперед, пропозицію впровадження іншого способу соціальних відносин.

У правовому сегменті успіх антикорупційної стратегії прямо пов'язується із утвердженням верховенства права, законності, справедливого правосуддя. І, навпаки, спроби «прискорити боротьбу» на основі хибних юридичних конструкцій приречені на негативний результат.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук. ред. Хавронюк М.І. – К. : Ваіте, 2018. – 472 с.
2. Дубровський В., Джон Лаф. Україна має зосередитися на запобіганні корупції, а не покаранні / <https://voxukraine.org/uk/ukrayina-maye-zosereditsiya-na-zapobiganni-koruptsiyi-a-ne-pokaranni-velikij-antikoruptsijnij-analiz>.
3. Роуз-Екерман Сьюзен. Корупція та урядування. Причини, наслідки та зміни / Пер. з англійської С. Кокізюк, Р. Ткачук. – К.: «К.І.С.», 2004. – X, 296 с.
4. Політична корупція перехідної доби / Пер. з англійської / За ред. С. Коткіна та А. Шайо. – К.: «К.І.С.», 2004. – XX, 440 с.

Співак Марина Вікторівна,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор політичних наук, доцент

ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ: ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ

Політична корупція – це одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе або інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, наділеній публічними державновладними повноваженнями в сфері вироблення державної політики, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [1, с. 15].

Політично-корупційна система охоплює великий спектр протиправних дій і проявів бездіяльності, спрямованих на нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей і повноважень із метою отримання особистих чи групових вигод. Цю систему утворюють такі види політичної корупції:

– партійна корупція: порушення порядку фінансування; прийняття партійних рішень в обхід механізмів внутрішньопартійної демократії; створення «партій на продаж»; фактичний продаж місць у потенційно прохідній частині партійного списку (у державах із виборчою системою зі закритими списками); використання «підставних донорів» для обходу лімітів на пожертви партіям (у державах, де такі ліміти встановлені) тощо;

– електоральна корупція: порушення правил надходжень до виборчих фондів; різні форми підкупу виборців і членів виборчих комісій; застосування адміністративного ресурсу в інтересах окремих суб'єктів виборів тощо;

– лобістська корупція: дії, спрямовані на непрозоре, тіньове просування в органах влади інтересів зацікавлених осіб за винагороду;

– представницька корупція: зміна депутатом парламентської фракції з корисливих мотивів та інші дії, які лежать у площині політичної етики;

– клієнтарно-патронажна корупція: використання державних ресурсів задля просування інтересів певних індивідуальних чи колективних акторів; непотизм, кронізм, фаворитизм; дії, пов'язані з наявністю конфлікту інтересів тощо;

– судова корупція, яка полягає у виконанні органами правосуддя політичного замовлення [2, с. 53–54].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» на Національне агентство з питань запобігання корупції покладено функції про запобігання політичній корупції. До структури Національного агентства з питань запобігання корупції входить

Департамент з питань запобігання політичній корупції. Його структурними підрозділами є : Відділ роботи із політичними партіями, що отримують державне фінансування на статутну діяльність; Відділ роботи із політичними партіями, що не отримують державне фінансування на статутну діяльність; Відділ моніторингу діяльності політичних партій та супроводу виявлених порушень; Відділ аналітично-інформаційного забезпечення [3].

Основним завданням Департаменту є виконання повноважень Національного агентства у частині здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо фінансування політичних партій, дотриманням встановленого порядку надходження та використання коштів виборчих фондів, вжиття заходів щодо осіб, в діях яких є ознаки правопорушень у цій сфері. У своїй діяльності Департамент керується Конституцією і законами України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства, Регламентом Національного агентства, положенням про апарат Національного агентства.

Департамент з метою опрацювання питань, що належать до компетенції Національного агентства, взаємодіє з іншими структурними підрозділами апарату Національного агентства, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування. Основні функції Департаменту:

- здійснює державний контроль за дотриманням встановлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій та цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з Державного бюджету України на фінансування їхньої статутної діяльності, своєчасністю подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних та місцевих виборах, повнотою таких звітів, звіту зовнішнього незалежного фінансового аудиту діяльності партій;

- готує пропозиції щодо розподілу коштів, виділених з Державного бюджету України на фінансування статутної діяльності політичних партій за результатами виборів до Верховної Ради України, пропозиції щодо відмови у наданні державного фінансування статутної діяльності політичної партії, зупинення, припинення або відновлення такого фінансування;

- виявляє порушення, ініціює питання про вживання заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, причетних до порушення законодавства про фінансування політичних партій;

- готує матеріали щодо звернення до суду із заявами з питань, визначених Законом України «Про політичні партії в Україні», готує пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань, віднесених до компетенції Департаменту;

- бере участь у здійсненні антикорупційної експертизи проектів актів, моніторингу законодавства на предмет виявлення корупціогенних норм;

– здійснює розгляд звернень громадян, підприємств, установ та організацій з питань, що належать до компетенції Департаменту [4].

Відповідно до частини чотирнадцятої статті 17 Закону України «Про політичні партії в Україні» аналіз звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, підготовка і затвердження висновку за результатами такого аналізу здійснюються Національним агентством з питань запобігання корупції у строк, що не перевищує двох місяців з дня його надходження. Про доцільність і ефективність роботи говорять статистичні дані. За результатами аналізу звітів політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за I та II квартали 2019 року було складено 267 та 269 висновків відповідно. Національне агентство з питань запобігання корупції розпочало перевірку 266 (станом на 19 листопада) звітів політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за III квартал 2019 року [5].

Керівники політичних партій несуть адміністративну та кримінальну відповідальність, передбачену за порушення встановленого порядку або строків подання Звітів політичних партій, подання завідомо недостовірних відомостей у Звітах політичних партій, порушення порядку надання або отримання внесків, порушення порядку надання або отримання державного фінансування статутної діяльності політичних партій.

Отже, основні завдання і функції Департаменту з питань запобігання політичній корупції спрямовані на мінімізацію корупційних проявів і захист політичної системи від посадових злочинів державних чиновників, які приймають політико-адміністративні рішення, а також протидію незаконній діяльності політичних партій та їх лідерів в органах державної влади, що застосовують незаконні методи фінансування й проведення виборчих кампаній.

Список використаних джерел

1. Армаш Н. Політична корупція – феномен сучасного державного управління. Наукові записки [Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Право. 2017. Вип. 2. С. 12–17.
2. Кушнарьов І. В. Політична корупція як система протиправних дій: варіативність проявів. Донецький національний університет імені Василя Стуса. «Політичне життя», № 2 (2018). С. 50–54.
3. Національного агентства з питань запобігання корупції. Структура. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/symbolika>.
4. Департамент з питань запобігання політичній корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/department-z-pytan-zapobigannya-politychnij-koruptsiyi>.
5. НАЗК: розпочало перевірку звітів політичних партій за III квартал. 20 листопада 2019. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-rozpochato-perevirku-zvitiv-politychnyh-partij-za-iii-kvartal>.

Стрельбицька Лілія Миколаївна,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор;

Стрельбицький Микола Павлович,

головний науковий співробітник Національної
академії Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, професор

ВІТЧИЗНЯНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Методологія оцінювання корупційних ризиків в запобіганні корупції на даний час є чи не найменше розроблена наукова проблема, яку фахівці постійно чомусь обходять. Достатньо звернутись до матеріалів щорічної Міжнародної науково-практичної конференції на тему: «Реалізація державної антикорупційної політики у міжнародному вимірі», що традиційно проводиться МВС України, НАВС, Консультативною місією ЄС в Україні, НАПрН України, ГС «Центром запобігання та протидії корупції», які містять сотні наукових доповідей і повідомлень. Але серед них за останні три роки лише три матеріали (по одному в кожному році) присвячені методології або методиці оцінювання корупційних ризиків.

Чимало сучасних наукових досліджень феномену оцінки вітчизняної корупції присвятив академік НАПрН України О. Костенко. Це дало йому підстави дійти висновку, що США та ЄС спочатку недооцінили всієї складності корупції в Україні, сприйняли її стандартно з міжнародних позицій. Більш детальне її вивчення змусило керівництво США та країн Євросоюзу більш стримано ставитися до виділення інвестицій, фінансової допомоги Україні, практичної реалізації її євроінтеграційної перспективи. Українська корупція має суттєві вітчизняні особливості. «Це грізний симптом тяжкої хвороби, що вразила українське суспільство. Лише правильно розуміючи особливість цього явища, можна йому ефективно протидіяти. Корупція є у будь-якій державі, але в Україні вона має особливість – це здатність зводити нанівець будь-які спроби звільнитися від системної соціальної кризи, яка вразила наше суспільство.

Сьогодні в Україні корупція – це не просто ізольоване явище, а органічний наслідок (і симптом) фундаментальної соціальної кризи в державі. Саме так її треба сприймати. Це означає, що сьогоднішня українська корупція є корупцією кризового типу – тобто вона породжена соціальною кризою, яку сама ж і поглиблює» [1].

За висновком О. Костенка, наслідком став сучасний стан суспільства, за якого жити і працювати чесно не вигідно. І, навпаки, вигідно жити і працювати лише нечесно. Як свідчить історичний досвід, за таких умов навіть смертна кара не зупиняє від вчинення правопорушення. Окрім корупції академік також відносить сюди

феномени таких «злочинів, спричинених соціальною аномалією», які сьогодні мають місце в нашій країні, як, наприклад, «бурштинова кримінальна аномалія» в місцевостях, де є поклади бурштину, чи «митна кримінальна аномалія», що вражає жителів прикордонних місцевостей України. Сюди ж можна додати масову вирубку і транспортування через кордон лісів. Таким чином, корупція стає реальним протиприродним феноменом, бо є проявом порушення законів соціальної природи, з якими має узгоджуватися суспільне життя людей. А раз так, то такі природні і соціальні явища та якості людини, як чесність, порядність, совість, перевага державних інтересів та цінностей над особистими, спадкоємність екології, генофонду, поколінь тощо стали знівельованими і відведеної їм ролі у житті держави та суспільства належним чином не відіграють.

Як наслідок, антикорупційна діяльність та її кінцеві результати не спроможні забезпечити очікуваної ефективності, бо в Україні реалізується «антикорупційна» ілюзія, згідно з якою начебто для ліквідації проблеми достатньо вдосконалити адміністративні інструменти – антикорупційне законодавство й антикорупційні органи, не використовуючи самої соціальної причини корупції кризового типу, тобто не усуваючи того стану суспільства, за якого жити і працювати чесно не вигідно. У цих документах навіть не здійснено спроби визначити соціальну причину вітчизняної корупції! А концепцію «запобігання корупції» зведено до реагування не на причину явища, а на умови, що йому сприяють. Виникає враження, що автори цих документів ототожнюють поняття «причини корупції» й «умови, що сприяють корупції». Але ж без розрізнення цих речей годі сподіватися на ефективну протидію цьому явищу [1].

Настав час розробити ефективний системний підхід у сфері економічної безпеки до оцінки корупції, як це існує в інших державах, міжнародному бізнесі при дослідженні зарубіжних ринків й обґрунтуванні форм міжнародної експансії. У процесі багатосторонньої оцінки корупції використовуються як традиційні методи узагальненого характеру оцінки рівня корумпованості країн, так і специфічні, що ґрунтуються на аналізі управлінської практики компаній. Системний підхід до оцінки корупції сприяє забезпеченню багатовекторного впливу на тих, хто створює пропозицію хабарів, а також тих, хто збільшує попит на хабарів у міжнародному масштабі [2].

З метою забезпечення єдиного підходу в органах влади до організації роботи з оцінки корупційних ризиків, що виникають при реалізації ними своїх повноважень, Національне агентство з питань запобігання корупції відповідно до частини першої статті 12 Закону України «Про запобігання корупції» затвердило своїм рішенням від 02.12.2016 №126 Методологію оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади. Вона зареєстрована в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2016 р. за № 1718/29848 і використовується в Україні й сьогодні.

Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади є основним нормативним документом у цій діяльності. Вона визначає комплекс правил і процедур щодо оцінки корупційних ризиків у діяльності органів влади, у яких згідно з частиною першою статті 19 Закону України «Про запобігання корупції» приймаються антикорупційні програми.

Згідно із цією методологією оцінку корупційних ризиків має проводити комісія з оцінки корупційних ризиків органу влади, до складу якої входять працівники структурних підрозділів органу влади та за згодою представники громадськості, експерти, які володіють знаннями про внутрішнє й зовнішнє середовище органу влади та мають досвід роботи у сфері його діяльності. Процес оцінки корупційних ризиків органу влади складається з таких основних етапів: організаційно-підготовчі заходи; ідентифікація (виявлення) корупційних ризиків; оцінка корупційних ризиків; складання звіту за результатами оцінки корупційних ризиків. Рішення про проведення оцінки корупційних ризиків приймає суб'єкт затвердження антикорупційної програми.

Оцінці корупційних ризиків передують їх ідентифікація, яка проводиться шляхом дослідження (аналізу) зовнішнього та внутрішнього середовища органу влади на предмет виявлення чинників корупційних ризиків у нормативно-правових актах і організаційно-управлінській діяльності органу влади. Ідентифікація корупційних ризиків в організаційно-управлінській діяльності органу влади передбачає вивчення та аналіз таких питань: організаційна структура органу влади; система внутрішнього контролю; управління персоналом; проведення процедур закупівель; надання адміністративних послуг; реалізація контрольно-наглядових функцій; дотримання вимог, обмежень, заборон, встановлених Законом України «Про запобігання корупції»; інші питання, що виникають у результаті діяльності органу влади.

Ідентифікація корупційних ризиків передбачає визначення та класифікацію корупційних ризиків за категоріями та видами. За категоріями корупційні ризики можуть бути: зовнішні (ймовірність виникнення корупційних ризиків не пов'язана з виконанням органом влади відповідних функцій та завдань); внутрішні (ймовірність виникнення корупційних ризиків безпосередньо пов'язана з організаційно-управлінською діяльністю в органі влади відповідно до покладених на нього функцій і завдань).

За видами корупційні ризики можуть бути: нормативно-правові (відсутність, суперечність або нечітка регламентація у законодавстві положень щодо виконання органом влади функцій та завдань); організаційні (невизначення або нечітке визначення процедур виконання органом влади функцій та завдань); кадрові; фінансово-господарські; адміністративні; контрольно-наглядові тощо.

Перелік видів корупційних ризиків не є вичерпним. Кожен орган влади може визначати перелік видів корупційних ризиків, ураховуючи специфіку покладених на нього завдань і функцій.

Оцінка корупційних ризиків здійснюється за критеріями ймовірності виникнення ідентифікованих корупційних ризиків та наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією. Оцінка ймовірності виникнення корупційного ризику визначається відповідно до частоти випадків вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, з урахуванням часових меж.

Відповідно до критеріїв ймовірності виникнення корупційного ризику йому присвоюється рівень – низький, середній або високий. За результатами оцінки корупційних ризиків у діяльності органу влади комісія готує звіт.

Заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків полягають у визначенні можливих механізмів протидії та запобігання корупційним ризикам, містять пропозиції щодо шляхів їх реалізації та спрямовані на ліквідацію або мінімізацію умов (причин) виникнення корупційних ризиків.

До цієї Методології виникає низка зауважень з погляду її практичної реалізації. По-перше, таку перевірку ризиків з більшою ефективністю могла б проводити незалежна комісія (можливо – громадська), а не органу влади, окремі представники якої, як свідчить вітчизняна практика, нерідко самі причетні до корупційної діяльності; по-друге, за характером ризику нагадують більше технологічний процес державного управління, а не корупційних рішень та дій; по-третє, із правового погляду не видно як мають кореспондуватися адміністративні рішення з правовими нормами і як вони суперечать один одному, або вчиняють правопорушення; по-четверте, в чому полягає суть владної і політичної корупції, чим відрізняється друга від першої. Нарешті, практична реалізація Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади в умовах тотальної владної корупції лише відволікатиме сили, засоби та гаятиме час. Цілком доречно пропонується насамперед завдати нищівного удару по владній корупції, як головній ланці, а потім вже оцінювати ймовірні корупційні ризики.

Список використаних джерел

1. Костенко О. М. Про концепцію «голої репресії». URL: <https://zbruc.eu/node/62840>.

2. Романченко Н. В. Системний підхід до оцінки корупції в міжнародному бізнесі як фактора економічної безпеки. URL: www.niss.gov.ua/articles/1390.

3. Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади. Зареєстрована в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2016 р. за № 1718/29848.

Топчій Василь Васильович,

професор кафедри кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України, доктор юридичних наук, професор

ГРОМАДСЬКІ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Сьогодні в Україні спостерігається зростаюча кількість громадських ініціатив, зокрема створення різних форумів, інших заходів з протидії корупції. Проте, як правило, такі ініціативи інспіровані самими олігархами, що мають вплив на політичні процеси, для створення, з одного боку, видимості демократичної держави, а з іншого – спрямування потенціалу суспільної активності громадян у потрібне русло. Це й надає можливість олігархам реалізовувати абсолютну політичну владу. В нашій державі є приклади існування громадських суспільних організацій, які насправді не здійснюють боротьбу з корупцією, а переслідують свої корисливі (політичні, бізнес) цілі під гаслом боротьби з корупцією, що висвітлюється в засобах масової інформації, які також є власністю олігархів. Не буде помилкою вважати, що у сучасному суспільстві стан масової свідомості визначається об'єктивними умовами життя, зокрема, інформаційно-психологічним впливом на нього, під яким у людей формується відповідний погляд на події та факти. Якщо ці умови не задовольняють суспільство, на нашу думку, протидіяти корупційній злочинності важко. В даному випадку виникає питання про правдивий формат інформації, що підноситься суспільству засобами масової інформації, бо їх тіншовими власниками є політичні олігархи. Велику роль тут відіграє антикорупційне просвітництво, здатне сформувати антикорупційну культуру в більшості громадян. Для цього потрібна політична воля, яка спрямована на формування ідеології нетерпимості до корупції, і яка, буде вищим проявом правової культури. Просвітницький напрям реалізації концепції передбачає забезпечення роз'яснення населенню негативних тенденцій, що виникають внаслідок корупційних діянь, та їх впливу на суспільне життя. Для забезпечення реалізації даного напрямку необхідна медійна підтримка ЗМІ [1], мова йде про зміну менталітету, вплив якого має основне значення, що вже доведено вченими. Наприклад, загальновідомо, що в країнах Південної Європи, зокрема Данії, корупція не розповсюджена саме з менталітету нації – віра, яку громадяни сповідують (протестантизм), не дозволяє красти. Отже, підведемо підсумки вищесказаного. Для якісної боротьби із корупцією та надбання європейських цінностей, необхідно вжити заходи, спрямовані на зменшення негативного інформаційного впливу олігархії на суспільне життя українців, зокрема через збільшення державних телеканалів, радіо, ЗМІ; безперервну інформаційну кампанію у суспільстві щодо антикорупційної поведінки її членів; підвищення рівня правової культури громадян [2].

Із прийняттям закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII до наукового обігу було запроваджено поняття «корупційні ризики». Наприклад керівник, засновники (учасники) юридичної особи забезпечують регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснюють відповідні антикорупційні заходи, а антикорупційні програми мають містити оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють [3]. Натомість до теперішнього часу його сутність та зміст не було з'ясовано належним чином, крім того перед органами державної влади було поставлено питання щодо розробки та впровадження методології їх оцінювання [4].

Слід зазначити, що глобалізаційна спрямованість національної політики призводить до уніфікації окремих нормативно-правових актів та обмежень власної правової сфери, але за твердженням фахівців Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, у разі, коли стратегія держави, яка здійснює ринкові перетворення, починає сприйматися як загроза економічній безпеці суб'єктів мікрорівня – підприємств і населення, втрачається зацікавленість останніх у забезпеченні стабільного економіко-правового середовища, а отже, взаємовідносини між державою, підприємствами й населенням втрачають спільний базис, і їхні стратегії входять в антагоністичну суперечність, що призводить до формування таких загроз, як тінізація, криміналізація та поширення корупції [5, с. 92]. Ще однією характерною рисою економіко-політичних процесів у сучасному українському суспільстві є «організаційний вакуум», часткове усунення держави від стратегічного управління економічною сферою, що змушує бізнес, зокрема приватні фінансові інституції, «зрощуватись» із владою.

Такий процес породжує поширення тіньових, корупційно-кримінальних псевдоринкових відносин та різних форм «захоплення держави», тобто встановлення бізнесовими структурами на вищих рівнях влади тіньового контролю за прийняттям рішень на користь свого бізнесу, а також «захоплення бізнесу», тобто набуття представниками органів влади різних рівнів тіньового контролю над бізнесом з метою отримання колективної або індивідуальної ренти (неправомірної вигоди, «відкату» чи іншої форми участі в прибутках) [5, с. 270].

Список використаних джерел

1. Костенко О. М., Бусол О. Ю. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 143–151.
2. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/4.pdf.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170018>.
4. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/15.pdf
5. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія. Київ : НІСД, 2009. 301 с.

Тихонова Олена Вікторівна,
професор кафедри забезпечення
фінансової безпеки та фінансових
розслідувань ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

АСПЕКТИ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ У СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Економічне зростання сучасного суспільства нерозривно пов'язане із запобіганням різноманітним загрозам, які особливо розповсюджуються в період реформування економічної системи та за часів динамічних політичних змін. Серед інших загроз в сучасному українському суспільстві набули свого розповсюдження такі складні та небезпечні для держави явища, як тіньова економіка, особливо її кримінальна складова, відмивання коштів як механізм забезпечення функціонування тіньових економічних відносин, організована злочинність, відтворення економічного потенціалу організованої злочинності та корупція на всіх рівнях державного управління.

Суттєва роль, яку відіграє фінансова складова в економічній системі держави, не викликає жодних сумнівів. Поряд з цим фінансова складова відіграє провідну роль і в будь-яких корупційних схемах на різних рівнях публічного управління. Сстійка тенденція до збільшення кількості протиправних діянь з боку службових осіб, зокрема, використання ними службового становища у супереч інтересам служби, спостерігається протягом багатьох останніх років. І хоча зазначені протиправні діяння характеризуються досить високим рівнем латентності, ми регулярно отримуємо про них інформацію з різноманітних джерел, починаючи від засобів масової інформації, промов політичних діячів, та закінчуючи побутовими розмовами. Це зайвий раз підтверджує значне розповсюдження корупції, внаслідок чого держава втрачає можливість ефективно виконувати свої функції та створювати відповідні умови стабільному та ефективному розвитку суспільства.

Відомо, що будь-яке корупційне діяння за передумови має отримання незаконної винагороди, тобто збагачення суб'єкта корупційного діяння (якщо точніше – одного зі суб'єктів – одержувача неправомірної вигоди). А це, у свою чергу, вимагає ефективного фінансового розслідування, що дозволить не лише встановити розмір непідтвердженого доходу, а також виявити обсяг та місця знаходження активів, одержаних від корупційних правопорушень. Водночас, сучасний корупціонер – особа високоінтелектуальна, яка розробляє доволі складні схеми одержання неправомірної вигоди та шляхи приховування активів, набутих шляхом корупційних діянь. Тому сьогодні вимагає запровадження нових підходів запобігання цьому явищу.

Сучасна система запобігання злочинності неможлива без активного використання можливостей аналізу інформації, зокрема, методів кримінального аналізу. Тому, однією з прогресивних новацій у сфері запобігання корупції можна визнати запровадження сучасних аналітичних підходів під час фінансових розслідувань – збирання, оброблення та проведення аналізу, зокрема, оперативного кримінального аналізу, щодо інформації про будь-які операції з активами з боку особи-фігуранта. Важливим при цьому є використання усіх можливих джерел інформації, починаючи від простого пошуку відомостей у Google та закінчуючи мережевими або немережевими державними реєстрами. Бажаним є пошук із використанням логічних операторів та засобів Google dorks, використанням TOR, веб-сканування великих обсягів даних, зокрема, соціальних мереж. Такий підхід дозволить всебічно зібрати інформацію щодо наявності та місця знаходження активів, одержаних від корупційних діянь. Тобто фінансові розслідування передбачають всебічний збір інформації та активне залучення кримінальних аналітиків, які володіють специфічною методологією збирання, систематизації та аналізу інформації, формування результатів аналізу та їх відповідної візуалізації, що дозволяє зробити висновки зрозумілими та легкими для сприйняття як замовником кримінального аналізу, так і будь-якою іншою уповноваженою особою.

Таким чином, при здійсненні фінансових розслідувань щодо корупційних злочинів суттєве значення відіграє оптимально спланована робота кримінальних аналітиків з використанням найбільш ефективного інструментарію кримінального аналізу. Це дозволить вчасно виявляти та у повному обсязі документувати зв'язки особи-корупціонера з іншими особами, прямо чи опосередковано пов'язаними з корупційною діяльністю, а також наявність та рух активів, одержаних в результаті корупційних діянь.

Тимошенко Віра Іванівна,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КОРУПЦІЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема корупції та боротьби з нею для України є особливо актуальною. Нині корупція зачепила всі сфери суспільного життя – від державної служби і правоохоронних органів до системи охорони здоров'я, освіти, житлово-комунальної сфери, вона стала в нашій країні основною перешкодою для політичного, економічного і духовного відродження, перетворилася на реальну загрозу національній безпеці. Рівень і масштаби наявної корупції стримують

економічний розвиток України, негативно позначаються на інвестиційному кліматі, знижують міжнародну зацікавленість у співпраці з нашою державою. Неабияку небезпеку для суспільства і держави являє тісний зв'язок корупції з організованою злочинністю, що забезпечує останній сприятливі умови існування і багаторазово підвищує її можливості. Без сумніву, корупція підриває права людини, верховенство закону і демократію. Коли за допомогою корупційних схем представники державної влади витрачають на власні потреби бюджетні кошти, що виділені на освіту, культуру, охорону здоров'я, інфраструктуру та інші важливі галузі життєдіяльності, можна констатувати порушення прав і свобод людини і громадянина, що гарантовані Конституцією України.

У науковій літературі корупція асоціюється з погіршенням економічного становища держави, загостренням соціальних проблем, зростаючою нерівністю і несправедливістю у суспільстві, підривом довіри населення до влади і погіршенням іміджу країни на світовій арені. Водночас ігнорується та обставина, що корупція підриває універсальні цінності – права людини. Причинно-наслідковий зв'язок між корупцією і правами людини нескладно помітити. Так, наприклад, отримання хабара за сприяння вступу до закладу освіти може призвести до порушення права іншої людини на освіту. Неможливість влаштуватись на роботу без того ж хабара призводить до порушення права на працю, а також права на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї. Особливої шкоди завдають такі форми корупції як непотизм, фаворитизм і протекціонізм. Зокрема, сприяння «своїм людям» у захисті неякісної дисертації призводить не лише до профанації науки, а й до появи так званих «фахівців», які у подальшому самі будуть порушувати права інших і на освіту, і на охорону здоров'я, і на працю, і на повагу до гідності тощо. Адже непоти вже звикли до своєї винятковості. Така практика цинічно принижує дійсно вчених, отже порушує їхні права. Отже, одне корупційне діяння тягне за собою інші, тобто корупція сама себе відтворює.

Цікаво, що проблема корупції, яка відома з давнини, привернула увагу міжнародного співтовариства лише наприкінці 90-х років ХХ століття, спонукавши прийняти ряд документів на рівні ООН та Ради Європи. Так, 27 січня 1999 року була прийнята Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, яка наголосила, що корупція загрожує наступним цінностям: верховенству закону; демократії; правам людини; підриває принципи належного державного управління, рівності та соціальної справедливості; перешкоджає конкуренції; ускладнює економічний розвиток; загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства [1].

Нині за умов глобалізації проблема корупції набуває нової якості, вона стає одним із викликів світовому розвитку. Завдяки глобалізації світової економіки корупція вийшла за межі окремих держав, внутрішніх національних економік і стала поширюватися на міжнародні відносини. Лібералізація, денационалізація та розширення зовнішньоекономічних зв'язків є сприятливим ґрунтом для необмеженого обороту фінансів,

інших ресурсів, а разом з тим і поширення корупційних схем, незаконного збагачення, відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом, міжнародного хабарництва. У сучасному світі корупція присутня в країнах з різними рівнями розвитку, що мають різні політичні традиції, відрізняються підходами до державного будівництва і адміністративного устрою. Широке поширення корупції дозволяє говорити про поступове перетворення її на нову глобальну загрозу.

Глобалізаційні процеси вже привели до обмеження прав і свобод громадян і підданих країн, де зросли масштаби діяльності транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків. У деяких державах було суттєво змінено законодавство, зокрема трудове законодавство, з метою створення сприятливого режиму діяльності ТНК і ТНБ. Лібералізація національного ринку праці в угоду ТНК і ТНБ, що дозволяє останнім знижувати витрати на робочу силу і отримувати надприбуток, призводить до неухильного зниження життєвого рівня населення та порушення прав людини, особливо у тих країнах, які не належать до країн з найбільшим розвитком економіки. У першу чергу це стосується права на працю, відпочинок, страйк, власність, достатній життєвий рівень.

Характерною рисою епохи глобалізації є активна міграція населення, у тому числі й незаконна, коли мільйони людей змушені переміщатися з однієї держави в іншу у пошуках роботи, притулку, безпеки, кращого життя. Згідно даних ООН, у світі продовжує зростати вимушене переселення внаслідок воєн та інших подібних обставин. У 2019 р. кількість міжнародних мігрантів досягла 272 мільйони чоловік. Мігранти зараз складають 3,5 % населення світу [2]. Відповідно виникає питання про права негромадянина у країні перебування. З одного боку, міжнародне право виходить із рівності прав людини без будь-якої дискримінації, з іншого, не виключає відмінностей, зокрема між громадянами і негромадянами. Права людини, яку уособлює мігрант, порушуються досить часто.

Корупція є одним із найбільш істотних факторів організованої злочинності. Глобалізація ж супроводжується активізацією традиційних і появою нових, у тому числі кримінальних загроз для прав людини, поширенням злочинності, включаючи транснаціональну організовану злочинність і міжнародний тероризм. Сучасною наукою доведено, що кримінальні загрози більше не можуть розглядатися поза контекстом глобалізаційних і гуманітарних процесів. Злочинність є одним із факторів, що впливають на соціальну життєдіяльність, порушують права людини, у першу чергу право на життя, свободу, особисту недоторканність.

Україна, на жаль, є однією з найбільш корумпованих країн Європи. Нещодавно Президент України Володимир Зеленський закликав українців боротися з корупцією і повідомляти про будь-які корупційні дії в НАБУ. Зразу ж після цього заклику кількість дзвінків до НАБУ збільшилась у 8 разів. Більшість повідомлень стосувалися саме порушення соціальних прав [3]. Будемо сподіватись, що спільні

зусилля влади і громадянського суспільства щодо боротьби з корупцією дадуть позитивні результати.

Таким чином, корупція є суттєвою перешкодою на шляху реалізації прав людини. Корупційні практики найчастіше зачіпають найбільш вразливі верстви населення: малозабезпечених, пенсіонерів, інвалідів, мігрантів тощо. Неприпустимою є ситуація, коли законні права та інтереси людина може реалізувати лише шляхом звернення до корупційних схем.

Між корупцією та порушенням прав людини можна простежити причинно-наслідковий зв'язок, коли перше породжує друге. І навпаки, недотримання прав людини провокує зростання корупції.

Причини зростання корупції треба шукати як в економічній і політичній ситуації окремих держав, так і в тих глобальних змінах, які неоднозначно впливають на хід світового розвитку.

Права людини необхідно завжди розглядати в контексті конкретного суспільства з його звичаями, традиціями, системою цінностей, рівнем розвитку економіки, існуючим рівнем життя, правової культури, рівнем злочинності, що неминуче буде так або інакше впливати на реалізацію правових норм.

Суттєва роль у боротьбі з корупцією та забезпеченні умов реалізації прав людини відводиться правоохоронним органам, які мають запобігати злочинним посяганням на ці права. Лише зменшення числа злочинів, спрямованих безпосередньо проти людини, може переконати громадянина у тому, що його права гарантовані та стимулювати громадянську активність як щодо реалізації своїх прав, так і щодо боротьби з корупцією.

Повністю викоринити корупцію неможливо, але можна зробити кроки для її зниження і зменшення шкоди, яку вона завдає. Зменшення проявів корупції потребує зміни системи цінностей і поведінки, морально-етичних норм, перш за все у верхніх ешелонах влади. Адже держава мусить поважати, захищати і сприяти реалізації прав людини, а значить боротись з корупцією.

Список використаних джерел

1. Преамбула Конвенции Совета Европы об уголовной ответственности за коррупцию, от 27 января 1999 г. URL.: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=173&CM=8&DF=&CL=ENG>.

2. ООН: количество мигрантов в мире превысило 270 миллионов. URL.: <https://journalist.today/oon-kolichestvo-migrantov-v-mire-prevysilo-270-millionov>.

3. После призыва Зеленского количество звонков в НАБУ увеличилось в 8 раз. URL.: https://censor.net.ua/news/3150216/posle-prizyva_zelenskogo_kolichestvo_zvonkov_v_nabu_uvelichilos_v_8_raz.

Тіхонов Сергій Васильович,
завідувач кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ПОВІДОМИЛИ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ВИКРИВАЧІВ)

1 січня 2020 року вступає в дію Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції», яким визначено новий механізм правового захисту та діяльності осіб, які повідомили про корупційні чи інші пов'язані з корупцією правопорушення (викривачів). Даним Законом [1] визначено, що викривач – це фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [1].

Наведений термін надає право стверджувати, що викривач повідомивши про факт вчинення корупційного правопорушення піддається можливим негативним наслідкам в його адресу, з боку посадової особа щодо якої повідомлено про вчинення (підготовку вчинення) такого правопорушення (або третіх осіб). Передусім, наслідком цього може бути зменшення заробітної плати, пониження в посаді, звільнення з роботи або й більше – погроза завдання шкоди життю, здоров'ю, майну тощо.

Безперечно, Законом України «Про запобігання корупції» [2] передбачено, що повідомлення про факт вчинення корупційного правопорушення може здійснюватися анонімно, без розголошення дійсних даних викривача. Проте, ряд обставин надають можливість встановити (ідентифікувати) викривача, яким анонімно повідомлено про факт вчинення корупційного правопорушення та здійснювати протиправні дії направлені на зміну чи відмову викривачем від повідомлення про вчинення корупційного правопорушення.

Враховуючи наведені обставини, законодавцем передбачено окремі питання забезпечення захисту викривачів, якщо їм загрожує небезпека. Так, діючи редакція Закону [2] передбачено, що за наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, або їх близьких осіб, у зв'язку із здійсненим повідомленням про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції», правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені

Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Утім, законодавством України не визначалось порядок захисту викривачів, як приклад по адміністративним правопорушенням. Адже, Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [3] передбачено захист заявника, свідка, потерпілого, підозрюваного, спеціаліста тощо, які беруть участь в кримінальному провадженні чи повідомили про вчинення кримінального правопорушення. Відповідно, дана норма ставила більше питань, ніж відповідей, оскільки був відсутній механізм захисту викривачів й це не давало можливості скористатись правом на захист.

Натомість, прийнятим Законом [1] поряд із розширенням прав викривачів, їх соціального захисту закріплено окремі питання забезпечення їх захисту уповноваженими підрозділами (уповноваженими особами) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів, якщо їх життю, здоров'ю, майну та членам їх сім'ї загрожує небезпека, зокрема викривач матиме право забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів, у разі загрози життю і здоров'ю (ст. 53³); заборонена розкривати інформацію про особу викривача, його близьких осіб або інші дані, які можуть ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб (ст. 53⁵). Окрім цього, доповнюється Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» положенням, яке відносить викривача до осіб, які мають право на забезпечення безпеки, а Кримінальний процесуальний кодексом України нормою, що надає можливість допиту викривача із застосуванням заходів безпеки.

Попередній огляд вказаних норм надає право стверджувати, що законодавцем вирішено проблему, яка унеможлиблювала застосування заходів безпеки щодо викривачів. Проте, не в повній мірі залишається вирішеним питання застосування заходів безпеки щодо викривачів, які повідомили про вчинення корупційного правопорушення особами, які в подальшому були виправдані судом або сплинули терміни притягнення особи до адміністративної відповідальності тощо. У тому числі, законодавцем не визначено механізм здійснення захисту викривачів (дії уповноважених підрозділів), а також достатньо актуальним є питання відшкодування державі витрат викривачем, яким повідомлено недостовірну інформацію про вчинення корупційного правопорушення та щодо якого застосовувалися заходи безпеки.

Отже, вважаємо за необхідним розроблення та прийняття окремих норм, яким буде закріплено порядок застосування заходів безпеки щодо осіб, які повідомили про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, матеріальне (фінансове) забезпечення захисту викривачів, а також відшкодування державі (органу, яким забезпечувалися заходи безпеки) витрат викривачем, яким повідомлено недостовірну інформацію про правопорушення.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закон України від 17 жовтня 2019 року № 198-IX. *Голос України офіційне видання* від 16.11.2019. № 220.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 49 ст. 2056.

3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 11. Ст. 51.

Циганов Віктор Васильович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: СПРОБА ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Корупція стає особливо небезпечною коли починає боротися сама з собою.

Політична корупція – це посадові зловживання суб'єктів, наділених політичною владою (політичних і державних діячів, публічних службовців вищого рівня), спрямовані на досягнення політичних цілей (утримання та зміцнення влади, розширення владних повноважень) та/або з метою збагачення.

Основні проблеми існування, відтворення та попередження політичної корупції досліджуються науковцями, у тому числі й вітчизняними, досить давно. Але й досі поняття політичної корупції є дискусійним – відсутні загальноприйняті визначення її сутності, предмету, характерних рис і критеріїв, хоча це поняття досить широко вживається як у наукових працях, так і в сучасному політичному дискурсі. Досить поширений підхід відносити до політичної корупції всі корупційні діяння, що мають політичне підґрунтя. Заслуговує на увагу розглядати серед них сфери суспільних відносин, які є найбільш вразливими щодо корупції й водночас найтісніше пов'язані з політичною діяльністю, – діяльність політичних партій, виборчий процес, законодавчий процес, приватизація, бюджетний процес.

Особливості феномену політичної корупції

У більшості наукових праць або в довідковій літературі поняття політичної корупції або зовсім відсутнє, або згадується лише як один із видів політичної злочинності без аналізу її специфіки та

особливостей. Якщо корупцію можна визначити як поведінку, що виходить за межі формальних обов'язків публічної ролі під впливом приватних матеріальних або статусних цілей, те політична корупція є діянням, скоєним з наміром надати певну переваги, несумісну з офіційними обов'язками посадової особини, яка незаконно й неправомірно використовує свій статус для отримання переваги для собі або іншої особини в цілях, що порушують права інших осіб. Для політичної корупції характерне прагнення її суб'єктів до нарощування свого владного потенціалу, часто без явної матеріальної вигоди.

Можна стверджувати, що перетворення політики в різновид зверхприбуткового бізнесу неминуче призводить до появи політичної корупції. Політична корупція проявляється в різних формах й політичних процесах. З урахуванням багатоманітності та специфіки прояву політичної корупції в умовах виборчих процесів виділяють навіть специфічний вид політичної корупції – електоральну корупцію. Її можна визначити як систему підкупу як виборців, так і тихнув, кого обирають. Відтак влада (державна, місцева) перетворюється на товар, який можна придбати лише за умови доступу до значних фінансових, матеріальних, інформаційних та інших ресурсів. Природа депутатського мандату, а саме його тимчасовий статус, може стати чинником корупційної поведінки його власника. На думку експертів, депутати представницьких органів часто постають перед дилемою: зберегти політичну підтримку виборців, гарантуючи, тим самим, подальше переобрання, чи прийняти грошову винагороду від лобістів, забезпечивши свій матеріальний статок. Правда, слід зауважити, що формування даної дилеми значною мірою залежить від конкретних взаємовідносин законодавців та організованих груп, що визначається політичною ситуацією в країні.

Є підстави виділити деякі основні специфічні риси політичної корупції:

– по-перше, політична корупція має набагато вужче коло тих, хто з нею безпосередньо стикається (і як об'єкт, і як суб'єкт корупційного діяння), що посилює її латентність. Політична корупція обертається в надто високих політичних колах, щоб стати елементом повсякденного практичного досвіду переважної більшості громадян. Просте порівняння кількості громадян, яким доводило давати хабара, скажімо, працівнику ДАІ з тими, кому точно відомо про аналогічні явища в політичній сфері, важко порівнювати;

– по-друге, далеко не завжди політична корупція має чітко виражене матеріальне втілення – або у вигляді конкретно оговореного фінансового еквіваленту, або в обсязі певних послуг, що надаються. Звичайно, й у сфері політичної корупції також є свої фіксовані ставки, або частка «твердих» тарифів є значно меншою. Деякі експерти взагалі говорять про відсутність монетарної сутності політичної корупції, оскільки винагорода використовується не в особистих цілях певної посадової особини, а у владно-політичних цілях (наприклад, підтримка керівництва під година політичних криз або на виборах);

– по-третє, дії втягнутих у коло політичної корупції осіб – політичних функціонерів, публічних політиків, чиновників – часто є більш тривалими в часі й мають, так би мовити, різновекторну спрямованість. Іншими словами, оскільки політичні корупціонери є людьми, що мають значні владні повноваження, широке коло знайомств і знаходяться у полях дії різного роду мереж політичного впливу, то й послуги, які надаються, є універсальними й стосуються різних сфер суспільного життя.

– по-четверте, на відміну від «звичайної», політична корупція майже легітимна як в оцінках громадської думки, так і в політичних колах. Праворуч у тому, що в контексті досить поширеного розуміння політики як «брудної справи», громадськість сприймає політичну корупцію як невід’ємну складову цього бруду й далеко не завжди ставитися до неї як до суспільно шкідливого явища. Серед політиків легітимність політичної корупції базується насамперед через її сприйняття як органічної частини політичного менеджменту й політичних технологій. Особливо це стосується так званих керованих демократій, де політики твердо упевнені в необхідності спрямування суспільно-політичних процесів у потрібному їм напрямку, у тому числі й за допомогою діянь, які класифікуються як політична корупція;

– нарешті, з огляду на всі вищезазначене, політична корупція має набагато більший прихований та інваріантний характер і далеко не завжди є очевидною для пересічного громадянина.

Незважаючи на приховані вияви політичної корупції та незалежно від її наслідків, її суспільна небезпечність та «корозійність» для основ суспільно-політичного ладу є загально визнаними й ніким не ставитися під сумнів. Небезпечність політичної корупції пов’язана, насамперед, з тим, що вона призводить до принципових ціннісних зсувів у системі «засіб-ціль». У демократичній державі (навіть за розумів так званої часткової демократії) досягнення стратегічних і тактичних політичних цілей у системі державно-правових відносин передбачає застосування певних нормативно визначених засобів. Політична корупція призводить як до застосування не передбачених законом засобів, так і до переслідування корисливих (особистих, групових, кланових) цілей. Більше того, часто осуду піддається не сам факт корисливої мотивації, а спосіб його здійснення (наприклад, пряме втручання в компетенцію того чи іншого суб’єкта політики або брутальний тиск на політичних опонентів). Отримані в результаті політичної корупції дивіденди, якщо й піддаються осуду, те переважливо з погляду цінностей демократії та правової держави, а не з позицій кримінального кодексу. Саме в деформації вибору мети та інструментарію корумпованої політичної діяльності полягає її відхилення від норми та суспільно-політична небезпека.

Органічний елемент політичної системи

Що є живильним середовищем політичної корупції за розумів демократії? На нашу думку основними чинниками, що сприяють формуванню та розвитку явища політичної корупції є:

– низький рівень політичної культури суспільства, його невідповідність досягнутому формальному рівню демократії. Справді, якщо в державі прийнята демократична конституція, яка закріплює ключові принципи демократичного ладу й надає громадянам основні політичні права й громадянські свободи, а в суспільстві тривалий година залишаються панівними елементи «патріархальної» й «підданської» політичної культури, те за таких розумів політична корупція набуває небувалого розквіту;

– надмірне й активне втручання держави в економіку й приватне життя громадян, що призводить до ослаблення ринкових регуляторних механізмів, підміні їх жорстким нормативним регулюванням держави, а також до ерозії основ громадянського суспільства. Безневинне, на перший погляд, намагання держави розширити сферу свого контролю (часто це намагаються виправдати надзвичайною складністю процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, та небезпеками, що йому загрожують) неминуче тягне за собою збільшення обсягу повноважень й сфери «відповідальності» як обраних політиків так і призначених політичних функціонерів;

– непрозорість системи державного управління, процесів вироблення політики та прийняття рішень на національному, регіональному й місцевому рівнях. Формування й закріплення в суспільній свідомості уявлення про політичну систему як своєрідну «чорну скриньку», продукт діяльності якої є результатом дії неспізнаних, часто ірраціональних, механізмів і процесів, є прямою наслідком її нетранспарентності та мінімізації участі громадян у справах держави. За таких розумів, політична корупція стає органічним елементом політичної системи, більше того, корупційні діяння стають невід'ємною сполучною ланкою між етапами процесів вироблення політики та прийняття рішень. Торкнувшись тими живильного середовища корупції взагалі та політичної корупції зокрема, не можна не згадати про досить поширений у громадській думці посткомуністичних, особливо пострадянських, країн стереотип щодо нерозривності демократії та політичної корупції. Логічний ланцюжок, що поєднує ці два політичні явища, є доволі простим: оскільки в основі сучасної представницької демократії лежить принцип політичної конкуренції, а боротьба за виборців між різними політичними чинностями формує своєрідний політичний ринок, на якому товаром є програми й обіцянки політиків і партій, а грошима – голоси виборців, те й політична корупція повністю відповідає такій системі ринкових цінностей, займаючи свою нішу на ринку політичних послуг. У цьому контексті політики виступають як бізнесмени або менеджери з усіма притаманними такому роду діяльності якостями. Якщо даний логічний ланцюжок помістити в більш широкий контекст категоричного неприйняття ринку як такого та

пов'язаних з їм відносини власності певними сегментами посткомуністичних суспільств, те вищезгаданий стереотип має всі шанси на тривале існування. Що ж відбувається насправді? Чи є політична корупція вимушеною платою за демократичні свободи, таким собі супутником демократії на кшталт безробіття, що обов'язково супроводжує ринкову економіку? Почасти, так. Недемократичні системи (абсолютні монархії, різного роду автократії, тоталітарні режими) діють за принципово іншими правилами й на основі інших цінностей, які витісняють політичну корупцію з основного набору інструментів необхідних для політичної боротьби. Власне, поле цієї боротьби є надзвичайно вузьким, оскільки її метою або «призом» є не голоси виборців, а, скажімо, прихильність монарха або авторитарного правителя. Зайве говорити, що в недемократичних режимах про факти політичної корупції не повідомляють у мас-медіа і смороду не стають предметом журналістських розслідувань. Згадаємо, що за радянських часів тими влади та політичної боротьби в умовах соціалістичного суспільства взагалі не розглядались. Для більшості «вихованих» системою радянських людей поняття корупції або політичної боротьби в керівництві країни було несумісним з їхніми «переконаннями».

Спільна або системна хвороба посткомуністичних держав?

Хоча демократія об'єктивно може сприяти поширенню й розвитку політичної корупції, зауважимо, що масштаб і глибина цього явища залежать від якості демократії та рівня розвитку громадянського суспільства й політичної культури суспільства. У сучасних ліберальних демократіях на шляху поширення практики політичної корупції вже встановлені системні бар'єри (інституційні та нормативно-правові), які продовжують вдосконалюватися. Палермська конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) передбачає прийняття комплексу заходів з попередження корупції, а також визначає головні напрямки та пріоритети державної антикорупційної політики щодо сприяння добродійності публічних посадових осіб, виявлення корупції, покарання за корупцію та надання державним органам достатньої свободи дій з метою перешкоджання неправомірному впливу на їх дії в боротьбі з корупцією. Під попередженням корупції в конвенції пропонується розуміти діяльність суб'єктів антикорупційної політики, що спрямована на виявлення, вивчення, обмеження або усунення явищ, які або породжують корупційні правопорушення або сприяють їх розповсюдженню. Цілями антикорупційної політики проголошуються - зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства й держави від загроз, пов'язаних з корупцією. Серед завдань, що пропонується реалізувати з метою досягнення поставлених цілей, борців з політичною корупцією насамперед зацікавлять такі, як: створення правових механізмів, які б перешкождали підкупу осіб, які мають публічний статус, громадян під година проведення референдумів і виборів в органи державної влади та місцевого самоврядування; формування антикорупційної громадської думки; сприяння реалізації прав громадян і організацій на доступ до інформації

про факти корупції та корупціогенні фактори, а також на вільне висвітлення їх у ЗМІ; створення стимулів до заміщення державних посад та посад державної та муніципальної служб невідкупними особами. Перехідні посткомуністичні суспільства, тобто такі що знаходяться в процесі переходу до демократії, є особливо вразливими для політичної корупції. Демократія не є уособленням ідеального, безпроблемного суспільства. Добрі відомо, що встановлення демократичного ладу не веде до автоматичного вирішення суспільних проблем. Однак, демократія є найсприятливішим підґрунтям для їхнього розв'язання або пом'якшення, оскільки створює необхідні умови для поширення інформації щодо цих проблем, їх дослідження, пошуку шляхів подолання та вироблення відповідної політики. Проблема політичної корупції не є винятком. І хоча вона навряд чи буде колись повністю ліквідована за умов сучасної представницької демократії, її масштаби, а отже й руйнівний вплив, можуть бути значно зменшені. Політична корупція руйнує фундаментальні демократичні процеси й суттєво підриває ціннісні, політичні та правові засади демократичного ладу в цілому. І щоб існувати, демократія має здолати політичну корупцію. Іншого шляху до майбутнього у демократії немає.

Отже тема політичної корупції є надзвичайно актуальною для України – як і для інших країн, у яких відбуваються процеси глибинних суспільно-політичних трансформацій. Політична корупція є суттєвою перешкодою на шляху формування демократичної правової держави, оскільки спотворює волевиявлення громадян, знижує ефективність влади, її прозорість і підзвітність суспільству. Як наслідок – відбувається відчуження суспільства від влади та політики загалом, підривається віра громадян у дівість принципу верховенства права, що в загальному підсумку призводить до девальвації демократичних цінностей, формування суспільного запиту на «сильну руку», створюючи загрозу повернення до авторитаризму.

Політична корупція гальмує процеси європейської інтеграції України, негативно впливає на її міжнародний імідж. Влада, яка вдається до політично корупційних дій всередині країни, або «патрує» політичних корупціонерів, не може вважатися надійним партнером для інших країн та міжнародних організацій. Відсутність реального прогресу в боротьбі з корупцією й натомість зростання її рівня, порушує питання про ефективність використання міжнародної допомоги Україні в цій сфері.

В Україні відзначається відчутне загострення проблеми політичної корупції, що може зумовлюватися суттєвими змінами в політичній системі, зменшенням впливу влади на політичні процеси, посиленням політичної конкуренції. Політична корупція існує в усіх сферах політичного життя України, насамперед, у виборчому процесі й у діяльності політичних партій, на всіх рівнях державного управління й в усіх без винятку органах державної влади, органах місцевого самоврядування, у судах і правоохоронних органах.

Поширеність політичної корупції відрізняється за рівнем і характером структур. Найбільше враженими політичною корупцією є

вищі владні інститути, що цілком логічно, зважаючи на ті, що саме смороду встановлюють «правила гри» для інших, слугують взірцями поведінки й способів дій, мають можливості безпосереднього впливу (у т.ч. корупційного) на підпорядковані їм у тієї чи інший спосіб суб'єкти.

Політичною корупцією вражені провідні політичні партії, оскільки чітко дотримання законодавства та моральних стандартів ставити політичні сили, які спробують їх дотримуватись у явно нерівне становище з тими, хто їх не дотримується.

Вищі владні інститути не виявили достатньої політичної волі для протидії поширенню політичної корупції, гірше того – у багатьох випадках їх представники стали ініціаторами чи учасниками політично корупційних схем. Зі свого боку, громадянське суспільство в Україні ще не досягло того рівня зрілості, за якого воно могло б стати на перешкоді розвитку цих тенденцій. За таких розумів, існує ймовірність поширення політичної корупції на всю систему політичних і владних відносин, що створює реальну загрозу національній безпеці.

У суспільстві переважають негативні оцінки всіх владних інститутів стосовно їх намірів і спроможності боротися з політичною корупцією. Це зумовлює песимістичні оцінки динаміки рівня політичної корупції в майбутньому. Протидія політичній корупції (як і «звичайній», бюрократичній) є малоефективною й не має системного характеру. Політична корупція не розглядається як самостійний об'єкт протидії, звинувачення в ній не мають юридичних наслідків і часто використовуються в політичному лексиконі як засіб політичної боротьби, компрометації й дискредитації інших органів влади та політичних опонентів. Зусилля та ініціативи різних органів влади, спрямовані на протидію політичній корупції, досить часто нівелюються їх конкуренцією, зумовленою різновекторними політичними інтересами. У країні немає інституту влади, який мав би статус, повноваження та суспільну довіру, необхідні для вироблення та реалізації антикорупційної політики.

Зважаючи на особливості політичної корупції як явища, протидія їй передбачає реалізацію цілісної стратегії. Вона має охоплювати як заходи, спрямовані на підвищення впливу громадян на владу та посилення механізмів політичної відповідальності партій, владних інститутів та окремих посадових осіб, так і власне антикорупційну складову. Практична реалізація такої стратегії буде можливою лише за наявності політичної волі влади та активної позиції громадянського суспільства, його рішучої налаштованості на протидію політичній корупції.

Список використаних джерел

1. Дорошенко А., Овсій І. Спрут, що охоплює планету // Політика і час. – 1998. – № 5. – С. 28–34.
2. Кауфман Д. Корупція в тумані двозначності // Політика і час. – 1998. – №1. – С. 58–65.
3. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7.

Цуцкірідзе Максим Сергійович,
заступник Голови Національної поліції –
начальник Головного слідчого управління,
кандидат юридичних наук

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВопорушень СЛІДЧИМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Удосконалення боротьби зі злочинністю становить пріоритетний напрямок розвитку будь-якого цивілізованого суспільства. Для сучасної України корупція набула характеру реальної загрози національній безпеці, яка перешкоджає проведенню ефективної правоохоронної та соціальної політики, дискредитує публічні інститути в очах населення України та міжнародної спільноти. За цих обставин боротьба з корупційними правопорушеннями набуває найбільшого значення – збереження української державності та цілісності української нації.

Євроінтеграційні процеси в Україні ускладнені багатьма внутрішніми проблемами, вирішення яких вимагає невідкладного пошуку в законотворчому процесі, в наукових доробках, оптимізації боротьби з корупцією. Зокрема, з метою ефективної євроінтеграції антикорупційного законодавства є необхідним дотримання положень Резолюції (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією». Слід зазначити, що запропоновані зміни також кореспондуються з положеннями Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні, схваленої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року і затвердженої Указом Президента України від 08 квітня 2008 року № 311/2008.

Згідно з приміткою до статті 45 Кримінального кодексу України та статті 216 Кримінального процесуального кодексу України за Національною поліцією України встановлено підслідність корупційних кримінальних правопорушень за статтями 262, 308, 312, 313, 320, 357, 364¹, 365², 366¹, 368³, 368⁴, 368⁵ Кримінального кодексу України.

Відповідно до статистичних даних Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінальних корупційних правопорушень встановлено, що слідчими Національної поліції України у 2016 році закінчено досудове розслідування 1066 кримінальних правопорушень, з них до суду з обвинувальним актом – 1043, учинених в складі ОГ та ЗО – 29, тяжких та особливо тяжких – 546; у 2017 році – 1709, з них до суду з обвинувальним актом – 1674, учинених в складі ОГ та ЗО – 30, тяжких та особливо тяжких – 969; у 2018 році – 3003, з них до суду з обвинувальним актом – 2975, учинених в складі ОГ та ЗО – 229, тяжких та особливо тяжких – 1957; за 10 місяців 2019 року – 2424, з них до суду з обвинувальним актом – 2410, учинених в складі ОГ та ЗО – 155, тяжких та особливо тяжких – 1276.

За напрямками сфер державного управління та господарської діяльності, у яких вчинені корупційні правопорушення, з числа закінчених слідчими Національної поліції України здійснюється досудове розслідування кримінальних правопорушень:

Рік	Фінансово-кредитна система	Банківська система	Паливо-енергетичний комплекс	Агропромисловий комплекс	Освіта	Охорона здоров'я	Транспорт	Підприємства оборонно-промислового комплексу	Бюджетна система	Сфера земельних відносин	Приватизація	Охорона довкілля
2016	7	16	43	25	129	64	27	0	157	72	0	27
2017	87	83	64	45	174	75	25	10	270	110	3	18
2018	13	96	103	49	143	85	32	5	393	152	4	21
10 місяців 2019	11	111	25	41	122	63	39	5	298	101	2	16

Незважаючи на той факт, що триває антикорупційна реформа, досі залишаються відкритими питання вдосконалення системи й механізму запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції України. Найбільш небезпечним та латентним корупційним проявом, а, отже, одним з основних видів злочинів у сфері службової діяльності, який містить найбільш характерні ознаки, притаманні корупції, є незаконне збагачення.

28 листопада 2019 року набрав чинності Закон України № 263-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних актів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», яким доповнено новою статтею 368⁵ (Незаконне збагачення) Кримінальний кодекс України, якою встановлено настання відповідальності за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більша ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи.

У той же час, на нашу думку, ужита у диспозиції частини першої статті 368⁵ Кримінального кодексу України юридична конструкція «... перевищує її законні доходи ...», тобто, доходи особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не дає можливості однозначно відповісти на питання, за який саме період необхідно буде рахувати доходи відповідної особи для встановлення в її діяннях складу злочину у вигляді незаконного збагачення.

Зважаючи на те, що фактично таким періодом може бути місяць, рік, увесь строк перебування особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на посаді, з'ясувати алгоритм розрахунку розміру (вартості) відповідних активів у контексті наявності/відсутності у діяннях відповідної особи ознак незаконного збагачення буде вкрай складно.

При цьому констатація факту наявності в діяннях винної особи усіх ознак складу злочину, передбаченого статтею 368⁵ Кримінального кодексу України визначається із набуттям особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більша, ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує доходи саме вищезазначеної особи. Відповідно, доходи, скажімо, членів сім'ї особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які на законних підставах отримують високий дохід, при встановленні ознак складу злочину у вигляді незаконного збагачення у діяннях відповідного суб'єкта, не будуть братися до уваги. Отже, може мати місце ситуація, коли до кримінальної відповідальності буде притягнуто особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка хоч і набула у власність активи, вартість яких більша ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, перевищує її законні доходи, однак придбання таких активів відбувалося, у тому числі та/або виключно за рахунок доходів членів її сім'ї.

Безумовним позитивом нового Закону є прагнення законодавця до оптимізації та пошуку процесуальних шляхів боротьби з корупцією з інтегрованим підходом щодо імплементації антикорупційного законодавства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 13.04.2012 №4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_845.

3. Закон України «Про запобігання корупції» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page4/print>.

4. Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні, схваленої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

Фодчук Анатолій Богданович,
начальник Управління запобігання корупції
та проведення люстрації МВС України

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ВИМОГИ, ЗАГАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПОДАННЯ ТА ПЕРЕВІРКИ

Існують два види викриття – зовнішнє і внутрішнє. Внутрішнє викриття – це повідомлення особою про корупцію своєму начальнику або іншій особі у межах організації, яка може належним чином відреагувати на ситуацію. При зовнішньому викритті інформація про корупцію передається за межі організації. Зовнішніми отримувачами інформації можуть бути спеціально уповноважені органи або особи, засоби масової інформації та громадські організації.

В Законі України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) основна увага приділяється саме внутрішньому викриттю. Зважаючи на його важливість, як початкового етапу протидії корупції, законодавець покладає на Національне агентство з питань запобігання корупції, а також на інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування обов'язок забезпечувати умови для повідомлень їх працівниками про порушення вимог Закону іншою особою, зокрема через спеціальні телефонні лінії, офіційні веб-сайти, засоби електронного зв'язку.

В типовій антикорупційній програмі юридичної особи, яка була затверджена рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції 02.03.2017 р. № 75, детально прописані рекомендації, спрямовані на забезпечення умов конфіденційності інформування працівниками про факти порушень антикорупційних вимог, які в повній мірі можуть бути засновані при внутрішньому викритті.

Зокрема, зазначається, що повідомлення про виявлені ознаки порушень антикорупційної програми, а також повідомлення про факти підбурення працівників юридичної особи до вчинення корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень можуть бути здійснені в усній чи письмовій формі, за допомогою каналів зв'язку, визначених у антикорупційній програмі. Керівник повинен забезпечити цілодобову роботу вказаних каналів зв'язку та їхній захист від зовнішнього втручання і витоку інформації.

Письмове повідомлення може бути направлено поштою, особисто до канцелярії, у скриньку для кореспонденції органу або на особистому прийомі, через веб-сайт органу, засобами електронного зв'язку. Усне повідомлення може бути надане через спеціальні телефонні лінії відповідного органу. Механізм надання повідомлень має бути безкоштовним, легкодоступним та орієнтованим на те, щоб зменшити бар'єри для викривачів, які побоюються, чи осіб з особливими потребами. До того ж такий механізм обов'язково повинен забезпечувати конфіденційність і можливість надання повідомлень анонімно.

Будь-які дані, що дають можливість ідентифікувати особу, яка повідомила уповноваженого про факти підбурення до вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення або про виявлення ознак порушення вимог антикорупційної програми, вчинення працівниками чи іншими особами корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, належать до конфіденційної інформації та охороняються згідно з законом. Уповноважений з реалізації антикорупційної програми та особи, залучені ним до перевірки викладеної у повідомленні інформації, не в праві її розголошувати.

Для належної організації роботи з повідомленнями про порушення вимог антикорупційного законодавства, Національне агентство з питань запобігання корупції рекомендує розробити та затвердити окремий внутрішній локальний нормативний документ. Цей документ повинен регламентувати весь механізм роботи з повідомленнями від їх отримання до прийняття кінцевого рішення за результатами завершення їх розгляду. У ньому також має бути чітко визначена робота уповноваженого підрозділу (особи) з описом того, що повинно відбуватись на кожному етапі процесу роботи з повідомленнями: отримання, реєстрація, розгляд та облік повідомлень, інформування викривача про прийняте рішення. У зазначеному документі також рекомендується максимально детально описати, як проводити перевірку фактів, на які посилається у повідомленні викривач, а також механізм прийняття обґрунтованого рішення або передання повідомлення і матеріалів перевірки спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції. З урахуванням того, що у кожному органі існують інші внутрішні процедури роботи з документами, виконання яких передбачено в порядках, правилах, положеннях тощо, то процеси роботи з повідомленнями про порушення антикорупційного законодавства слід узгодити з існуючими процедурами та, можливо, передбачити перехресні посилання.

Успіх роботи з повідомленнями про порушення вимог антикорупційного законодавства залежить від того, наскільки чітко та ефективно працює механізм їх прийняття та початкового розгляду. В органі (установі) має бути забезпечена безперебійна робота каналів для надходження повідомлень. Таких каналів має бути декілька, що дозволяє викривачеві обрати найбільш оптимальний для себе спосіб подання інформації. Зокрема, повідомлення можуть бути надіслані:

- поштою (рекомендується звернути увагу викривачів на те, що у разі направлення повідомлення поштою у ньому слід робити позначку такого змісту: «Про корупцію»);

- від викривача особисто до канцелярії, у скриньку для кореспонденції органу або на особистому прийомі (рекомендується визначити години прийому уповноваженим підрозділом (особою), про що необхідно зазначити у відповідних інформаційних матеріалах/повідомленнях органу);

- через веб-сайт органу (рекомендується забезпечити веб-інтерфейс сайту чи сторінки послідовним наданням вказівок викривачам);

– засобами електронного зв'язку (рекомендується звернути увагу викривачів на необхідність додаткового інформування уповноважених підрозділів (осіб) органу);

– через спеціальні чи звичайні телефонні лінії (рекомендується виділити окремий номер телефону). Спеціальна телефонна лінія має бути завжди доступною. Якщо визначені години роботи цієї лінії, то про це варто зазначити у відповідних інформаційних матеріалах. У разі застосування функції залишення повідомлень (автовідповідач) необхідно забезпечити інформування про це особу, яка телефонує).

Таким чином, механізм надання повідомлень має бути легкодоступним і забезпечувати широкий діапазон можливостей для контакту викривача з органом, а також конфіденційність і можливість надання повідомлень анонімно.

З метою забезпечення довіри між викривачами Національне агентство з питань запобігання корупції рекомендує на офіційному відкритому ресурсі у доступній формі оприлюднювати таку інформацію: 1) хто може надати повідомлення; 2) коли і яким чином може бути надане повідомлення; 3) з приводу чого може бути надане повідомлення; 4) правові підстави надання повідомлення; 5) яких результатів можна очікувати від розгляду повідомлення; 6) хто є уповноваженим підрозділом (особою), відповідальною за розгляд повідомлення; 7) які строки розгляду повідомлення; 8) які державні гарантії захисту передбачені Законом для викривачів, включаючи конфіденційність та анонімність; 9) у який спосіб заявнику надається інформація стосовно прийнятого рішення за результатами розгляду повідомлення, а також процедура оскарження прийнятого рішення; 10) статистика надання повідомлень та вирішення питань, пов'язаних з повідомленнями: кількість одержаних, розглянутих або відхилених повідомлень; 11) перелік порушень антикорупційного законодавства, які можуть бути предметом повідомлень; 12) перелік спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, до яких може звернутися громадянин, їх адреси та контактні телефони. Уся інформація повинна бути надана з посиланням на законодавчі положення.

Для підвищення ефективності прийому повідомлень та їх змістовності, Національне агентство з питань запобігання корупції рекомендує скласти опитувальний лист (зразок якого розміщено на офіційному веб-сайті Агентства). Посадовим особам під час отримання повідомлень про порушення вимог антикорупційного законодавства рекомендується використовувати цей опитувальний лист для фіксації довідкової інформації. Опитувальний лист має бути пристосований до конкретних потреб кожного органу.

Особлива увага в Законі приділяється виняткам із загальних вимог, що висуваються до звернень громадян і порядку їх розгляду. Так, на відміну від Закону України «Про звернення громадян», викривачеві-працівникові відповідного органу, гарантується право здійснювати повідомлення про порушення вимог цього Закону без зазначення авторства (анонімно).

Вимоги до анонімних повідомлень визначаються Законом. Зокрема, таке повідомлення підлягає розгляду, лише тоді, коли наведена у ньому інформація стосується конкретної особи, а також містить фактичні дані, які можуть бути перевірені.

Закон чітко регулює строки розгляду анонімних повідомлень викривачів. Такі повідомлення підлягають перевірці у термін не більше п'ятнадцяти днів від дня його отримання. Це термін може бути продовжений керівником відповідного органу або його заступником до тридцяти днів від дня отримання повідомлення, якщо у вказаний термін перевірити інформацію, що міститься в ньому, неможливо.

Варто звернути увагу, що Закон не містить спеціальних строків перевірки повідомлень, поданих викривачем із зазначенням авторства. Зважаючи на це, для врегулювання вказаного питання Національне агентство з питань запобігання корупції рекомендує керуватися положеннями ч. 5 ст. 53 Закону.

Ефективність розгляду повідомлень про порушення антикорупційного законодавства, так само як і будь-яких інших звернень громадян, залежить від того, скільки ланок у його проходженні та прийнятті рішень передбачається. За рахунок зменшення етапів руху документа (отримання – сортування/класифікація/категоризація – розгляд/перевірка – прийняття рішення) зменшується і кількість залученого персоналу, а в підсумку – зменшуються ризики порушення загальних засад та принципів організації роботи з повідомленнями (в першу чергу, принципу конфіденційності). У зв'язку з цим, для забезпечення ефективності розгляду повідомлень про порушення антикорупційного законодавства доцільно максимально зменшити етапи руху повідомлень так, щоб вони безпосередньо потрапляли до уповноваженого підрозділу (особи).

Розгляд повідомлень викривачів у державному органі та органах місцевого самоврядування має здійснювати уповноважений підрозділ (особа) з питань запобігання та виявлення корупції. Посадові особи, які мають доступ до повідомлень про порушення антикорупційного законодавства, повинні розуміти ризики для викривачів, пов'язані з поданням повідомлення. Посадовим особам, залученим до процесу роботи з повідомленнями, забороняється розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, що міститься у повідомленні, а також будь-яку іншу інформацію, пов'язану з прийняттям та розглядом повідомлення.

Отже, в Законі закріплюється обов'язок керівника відповідного органу у разі підтвердження викладеної у повідомленні інформації про порушення вимог антикорупційного законодавства вжити заходів щодо припинення виявленого порушення, усунення його наслідків та притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності. У випадках виявлення ознак кримінального або адміністративного правопорушення керівник органу, крім того, зобов'язаний поінформувати спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

КРЕДИТНО-ФІНАНSOVA СФЕРА ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОГЕННОГО ВПЛИВУ

Фінансові відносини є різновидом суспільних відносин, що виникають за участю держави, юридичних та фізичних осіб з приводу формування, розподілу, перерозподілу та використання певних грошових фондів [1, с. 35].

Об'єктивною умовою реалізації фінансових відносин є наявність фінансових ресурсів, рух яких забезпечується певною грошовою масою. Фінансовими ресурсами, з одного боку, вважається сукупність ресурсів усіх секторів економіки (державного та приватного, колективних підприємств, громадських організацій), з іншого – сукупність грошових фондів, що утворюються у процесі створення, розподілу, перерозподілу та використання валового внутрішнього продукту і національного доходу за певний період [1, с. 38].

Фінанси мають грошову форму вираження, оскільки без руху грошей неможливі фінансові відносини. Гроші є матеріальним носієм фінансових відносин, а їх кількість в обігу (грошова маса) впливає на ефективність функціонування фінансової системи. Сучасній практиці господарювання притаманна певна особливість руху товарних і грошових потоків. Вона полягає в тому, що в модель економічного кругообігу включаються процеси, пов'язані із заощадженнями, інвестиціями та фінансовими ринками.

У ринковій економіці розрізняють два способи переміщення коштів: пряме та непряме фінансування. Пряме фінансування – це сукупність фінансових ринкових каналів, якими кошти переміщуються безпосередньо від власників до позичальників. Ця форма фінансування включає внески у статутний капітал підприємств і фінансування через отримання позик. Фінансування шляхом внесків у статутний фонд означає, що підприємство отримує інвестиційні кошти в обмін на право володіння частиною його власності [2, с. 40].

Фінансування через отримання позик здійснюється за допомогою укладення угод, за якими підприємство отримує кошти в обмін на зобов'язання повернути їх у подальшому з процентами, але без надання кредиту прав на будь-яку частину його власності. Таке фінансування відбувається шляхом отримання банківських кредитів та продажу облігацій.

Другий спосіб фінансування – непряме (опосередковане) фінансування – це сукупність фінансових каналів, якими кошти переміщуються через фінансових посередників. До них належать банки, пенсійні фонди, страхові компанії, інвестиційні фонди, довірчі

товариства, фондові біржі та інші інститути. Функції фінансових посередників полягають в акумуляції коштів для подальшого їх розміщення на комерційній основі. Таким чином, поняття фінансів (фінансових відносин) тісно пов'язане з розвитком економічної системи загалом.

Сфера дії фінансових відносин постійно розширюється, набирає нових форм, визначаючи нові підходи до розуміння суті цього поняття. Про це свідчать також наявні відмінності у визначенні поняття «фінанси» західними й вітчизняними економістами. Крім зазначеного, у західних наукових виданнях до фінансових ресурсів часто зараховують також кредитні; при цьому фінанси визначають як управління грошовими операціями, переважно банківськими та кредитними [1, с. 15].

Кредитно-фінансові відносини у країні, маючи різноманітні форми вияву, разом утворюють цілісну фінансову систему, кожна ланка якої є носієм певних властивих їй фінансових відносин, що реалізуються у створенні та використанні відповідних грошових фондів. Усі ланки фінансової системи в сукупності відображають державний устрій країни, характеризують ступінь розвиненості її грошових, кредитних, валютних та інших відносин.

Суспільна небезпека правопорушень у кредитно-фінансовій сфері полягає у порушенні, передусім, встановленого законодавством порядку зайняття господарською діяльністю у сфері фінансів. Діяння, спрямовані на незаконне одержання кредитів у банків чи інших кредиторів, порушують нормальне функціонування фінансово-кредитної системи держави загалом, оскільки знижують її ефективність як важливого джерела фінансування економічного зростання і виконання соціальних програм, позбавляють фінансової допомоги тих суб'єктів господарської діяльності, які її насправді потребують і намагаються отримати в установленому законодавством порядку.

Небезпека полягає ще й у тому, що правопорушенням може бути заподіяна майнова шкода органам державної влади чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам. Унаслідок незаконного отримання і використання податкових пільг державний і місцеві бюджети, державні цільові фонди зазнають значних матеріальних втрат.

Правопорушення у кредитно-фінансовій сфері як спосіб ухилення від оподаткування порушує не лише фіскальну, а й регулятивну функцію податків, підриває притаманний для ринкової економіки принцип сумлінної конкуренції, заважає використанню господарюючими суб'єктами в межах закону державної і недержавної фінансової допомоги [3, с. 54].

Шляхом вчинення даних правопорушень у кінцевому підсумку відбувається посягання на таку соціальну цінність, як власність, хоча ці кримінальні правопорушення і не мають ознак злочинів проти власності. Дійти такого висновку можна, беручи до уваги те, що

регламентований законодавчими актами порядок надання кредитів забезпечує по суті здійснення власником своїх повноважень на безпечно розпорядження належними йому на праві власності ресурсами, у тому числі фінансовими, а надання субсидій, субвенцій, дотацій чи пільг стосовно податків забезпечує здійснення цих повноважень щодо державного, комунального та приватного майна або порядку його формування власниками чи уповноваженими на такі дії відповідними органами та їх службовими особами.

Злочинна діяльність при вчиненні правопорушень у кредитно-фінансовій сфері спрямована на незаконне одержання таких кредитно-фінансових ресурсів, як субсидії, субвенції, дотації, кредити чи пільги щодо податків.

Водночас зростання тіньового сектору економіки та криміналізація практично усіх сфер господарювання стримує розвиток ринкових відносин в Україні, загрожуючи національним інтересам та національній безпеці держави, підриває довіру громадян до демократичних інститутів і цінностей, спричиняючи занепокоєння в суспільстві та критичні оцінки міжнародних експертів. Загостренню криміногенної ситуації на фінансовому ринку незалежної України сприяють правова розбалансованість учасників фінансового ринку та інші об'єктивні чинники. Соціально-економічний розвиток держави зумовлює потребу забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ, до яких належать кредитні спілки, довірчі товариства, інвестиційні компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, страхові фірми та інші фінансові посередники, які надають широкий спектр послуг суб'єктам господарювання та населенню (станом на початок 2019 р. активи небанківського фінансового сектора України становили понад 250 млрд грн). Особливу увагу слід приділяти захисту приватних інвесторів, оскільки пересічні громадяни здебільшого мають незначний досвід вкладання своїх коштів та обмежені можливості щодо відновлення порушених прав.

Починаючи з досвіду фінансових пірамід 1990-х років, злочинні технології під прикриттям небанківських фінансових установ характеризуються використанням злочинцями прийомів маніпулювання свідомістю жертв, атрибутів усесвітньо відомих компаній, сучасних телекомунікаційних технологій, корупційної підтримки чиновників усіх рівнів, що в поєднанні з недостатньо ефективними заходами протидії таким діянням з боку держави тривалий час спричиняє високий рівень їх латентності [4, с. 11].

Список використаних джерел

1. Коваленко Д. І., Венгер В. В. Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літ., 2014. 578 с.
2. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2010. 564 с.
3. Картамишева О. Є. Правові фактори, що зумовлюють необхідність державного регулювання та нагляду за діяльністю

небанківських фінансових установ. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 1. С. 53–56.

4. Черней В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: монографія. Київ, 2014. – 456 с.

Чернявський Сергій Сергійович,

проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Стрільців Олександр Михайлович,

уповноважений з антикорупційної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ УПОВНОВАЖЕНИХ З АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» [1] передбачено створення (призначення) в Юридичних особах таких уповноважених підрозділів (осіб):

– уповноважена особа, відповідальна за реалізацію антикорупційної програми Юридичної особи;

– уповноважений підрозділ (особа) з питань запобігання та виявлення корупції.

Так, правовий статус уповноваженої особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми Юридичної особи визначено у статтях 62 та 64 вказаного вище закону України, у якому закріплено, що в «Юридичних особах для реалізації антикорупційної програми призначається особа, відповідальна за її реалізацію, – Уповноважений. Уповноважений є посадовою особою Юридичної особи, що призначається відповідно до законодавства про працю керівником Юридичної особи або її учасниками (засновниками) у порядку, передбаченому ухваленою антикорупційною програмою».

Статус, повноваження та напрями діяльності таких уповноважених частково регламентовано рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 22 вересня 2017 р. № 734 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб» [2].

Одночасно, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» [3] від 02 жовтня 2019 року вносяться зміни у Закон України «Про запобігання корупції» та додається нова стаття 13¹, відповідно до якої з метою організації та здійснення заходів із запобігання та виявлення корупції, передбачених Законом України «Про запобігання корупції», утворюються (визначаються) уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Відповідно до

частини другої вказаної статті уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції утворюються (визначаються) в:

Офісі Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України, Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

апаратах Ради національної безпеки і оборони України, Рахункової палати, Верховного Суду, Вишого антикорупційного суду, Конституційного Суду України, Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; секретаріатах Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

апаратах та територіальних органах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України (крім Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції);

апараті Ради міністрів Автономної Республіки Крим, апаратах органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим;

обласних, Київській та Севастопольській міських, районних, районних у місті Києві державних адміністраціях;

апаратах Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських рад, Севастопольської міської ради, секретаріаті Київської міської ради;

на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державного органу (крім Юридичних осіб, у яких відповідно до Закону затверджуються антикорупційні програми;

у державних цільових фондах.

Також вказаною статтею визначаються основні завдання уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції.

Таким чином введення у Закон України «Про запобігання корупції» нової посади було мабуть обумовлено необхідністю врегулювання діяльності таких осіб, які були передбачені у постанові Кабінету Міністрів України від 04 вересня 2013 р. № 706 «Питання запобігання та виявлення корупції» [4], яким затверджувалось Положення про уповноважених підрозділів (особу) з питань запобігання та виявлення корупції, а також у рішенні Національного агентства з питань запобігання корупції від 13 липня 2017 р. № 317 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції» [5].

Не дивлячись на те, що у Методичних рекомендацій щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб, затверджених рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 22 вересня 2017 р. № 734 [2], зазначається, що з метою однакового розуміння правового статусу уповноваженої особи, відповідальна за реалізацію антикорупційної програми Юридичної особи

та уповноваженого підрозділу (особи) з питань запобігання та виявлення корупції зазначених суб'єктів пропонуємо використовувати положення вказаних методичних рекомендацій. При цьому у вказаних методичних рекомендаціях зазначається, щодо необхідності суворого дотримання вимоги ч. 4 ст. 64 Закону України «Про запобігання корупції» щодо недопустимості суміщення виконання повноважень уповноваженої особи, відповідальної за реалізацію антикорупційної програми Юридичної особи, з роботою на посадах, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону, а також будь-якою іншою діяльністю, яка створює реальний чи потенційний конфлікт інтересів з діяльністю юридичної особи.

Але, крім вказаних вище двох посад (1. Уповноважена особа, відповідальна за реалізацію антикорупційної програми Юридичної особи; 2. Уповноважений підрозділ (особа) з питань запобігання та виявлення корупції), існує ще одна посада, а саме – Уповноважений з антикорупційної діяльності, він же Професіонал з антикорупційної діяльності, які визначені у класифікаторі професій – код Класифікатора професій 2414.2 [6].

Таким чином на сьогодні настала потреба на законодавчому рівні врегулювання статусу всіх трьох посад, які повинні реалізовувати антикорупційну політику нашої держави в Юридичних особах, з метою усунення у подальшому непорозумінь щодо їх повноважень, прав, обов'язків та відповідальності.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. С. 3186. Ст. 2056.

2. Методичні рекомендації щодо підготовки та реалізації антикорупційних програм юридичних осіб. Затв. рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 22 вересня 2017 р. № 734. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0734884-17>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції. Закон України від 02 жовтня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-20>.

4. Питання запобігання та виявлення корупції. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 вересня 2013 р. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/706-2013-%D0%BF>.

5. Методичні рекомендації щодо діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Затв. рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 13 липня 2017 р. № 317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/706-2013-%D0%BF>.

6. Національний класифікатор України. Класифікатор професій. ДК 003:2010. Затверджено наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 липня 2010 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>.

Чижевський Борис Григорович,
керівник секретаріату Комітету
Верховної Ради України з питань
освіти, науки та інновацій, кандидат
педагогічних наук

ЕЛЕМЕНТИ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ І ПРОТИСТОЯННЯ

Двадцять і двадцять перше століття характеризуються загостренням боротьби, протистояння добра і зла. Останнє багатоліке та багатоманітне, воно спричиняє та ініціює війни, революції, катастрофи, тероризм, бандитизм, епідемії, аварії та жакливі явища, як наркокартелі, ринкову спекуляцію, торгівлю людьми і дітьми в результаті яких загинули сотні мільйонів людей, скалічено долі. Ініційовані трагедії пронизує іржа клановості, корупції. Вона живиться «освяченим» обманом на вістрі безкультурних та бездушних «обраних», яким притаманні та властиві зажерливість, зверхність, пихатість, ненаситність, цинізм, зневажливість, вседозволеність. Запорукою їхньої безкарності є «воля» – політична, позаправна, «планетарна», «космополітична».

Не менш небезпечними є ризики, які виникають під час ліквідації матеріальних, фінансових, інформаційних, духовних, моральних, психологічних збитків та травм за наслідками означених трагедій.

Небезпідставною є точка зору, що деякі «Міжнародні», в тому числі «Європейські» структури, заражені пороками корупції та сприяють знищенню держав, геноциду націй під гаслами «очищення» та «зачищення». Це вони розчищали простір для широкомасштабного застосування зброї масового знищення, реалізації законів «віддзеркалення», запровадження технологій «самознищення», «саморуйнування», конфлікту та «хаосу» і ввели у владні міжнародні та європейські кабінети такі порочні явища, як підступність, підлість, підкуп, продажність, зраду, аморальність та бездуховність. Людство здригнулося від реалій дійсності, і в черговий раз розпочало формувати системи та засоби спасіння і захисту, мобілізує матеріальні, фінансові та людські ресурси, відновлює та відроджує духовні, моральні, матеріальні цінності. Корумпованість є основною перешкодою на шляху подолання сучасних лихоліть. Тому актуальним є вивчення, аналіз та вироблення механізмів мінімізації елементів та складових корупційних загроз і протистоянь.

Корупція розглядається науковцями як свідомо та цілеспрямована діяльність політиків, державних службовців, правоохоронців, підприємців, адвокатів, «незалежних» експертів, правозахисників, дисидентів, лобістів, представників громадських організацій та засобів масової інформації, спрямована на протиправне використання свого статусу, повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, що дестабілізує економічний, політичний, соціальний стан суспільства і держави та спричинення формування зони протиріч, конфліктів, протистоянь; несе загрозу реалізації Конституційних прав і свобод громадян та завдає шкоду духовному, моральному, фізичному

здоров'ю особистості; погіршує фінансовий, матеріальний стан, порушує гармонію співжиття як окремої групи людей, так і населення в цілому.

Першопричиною і джерелом корупції є затяжний період псевдоперебудов, так званих «реформ», революцій, розбудов, розвою, змін, дерегуляції, деінституалізації, децентралізації, реінтеграції, реструктуризації, опцій, компромісів, контраверсій, конфліктів, протиріч; нівелювання правових норм; ліквідації стандартів; часті зміни законодавства з метою оптимізації фінансування мережі із забезпечення «чистоти» бюджетного процесу, створення «політичних інституцій», «уповноважених» представників «громадянського суспільства», «демократичних організацій», «патріотичних сил» прийняття непопулярних і водночас, тенденційних непрозорих рішень у сферах – науки, освіти, економіки, соціуму, політики, державного будівництва.

Формування корупційних схем відбувається на основі протистояння різних теорій, концепцій, закономірностей, систем та підходів: особистості і лідера. Інструментами і носіями корупції є формальні та неформальні «лідери», які супроводжуються широким постійним інформаційним посилом, «позитивним» соціологічним прогнозом, психологічною «установкою», «навіюванням», інтернет-ресурсом і забезпечуються щедрим фінансуванням, політичною та дипломатичною зарубіжною підтримкою. Публічні «лідери» прославляються підтримкою заздалегідь визначених експертів, політологів, соціологів, профінансованим залученням великої кількості людей, відпрацюванням меседжів, міміки, жестів, посилів, беззаперечним підпорядкуванням певному центру інтересів, зневажливим ставленням до підлеглих, неповагою до людей праці («точка зору маленьких українців», «рівень життя середньостатистичних українців», «від'ємний приріст», «слов'янський та український не формат»).

Корупція і корупціонери розглядаються тут як єдине ціле. На них покладається місія забезпечення зміни влади, реалізації політичних рішень, формування «приватизаційних» процесів, а також задоволення завдань, вимог, побажань «світового уряду». Вони забезпечують реалізацію ідей та планів мозкового центру, що працює на «самоліквідацію», «самознищення» у тому числі України як держави, запровадження геноциду слов'ян.

Першоосновою корупції виступає також демонстрація «неформального» лідерства та створення стартових позицій для обіймання ключових посад в державі, політиці, організації, установі, закладі незалежно від підпорядкування, ступеня та форми власності з метою демонстрації «формального» лідерства та забезпечення впливу на людей з позицій займаної посади.

Лідерська поведінка характеризується такими складовими, як: демонстративна ініціативність у ситуаціях міжособистісної взаємодії; пристосованість до загального миттєвого настрою; залякування, шантаж, маніпуляція, силовий тиск з метою блокування особистості, незгідних та непокірних; «демонстрація відсутності» жорсткого планування та «спонтанне» нав'язування різних рівнів і варіантів

імпровізацій; чутливість до проблем членів групи, особлива увага до слабких та безвольних; демонстрація домінуючого характеру поведінки, смаку і схильності до влади; звернення за допомогою до обставин, тобто вміння використовувати для своїх цілей ситуативні моменти, які виникають у процесі взаємодії.

Прикриттям корупції служать «авторитети», «покровителі», «провідники», «шефи» та «лідери». Особливо небезпечні вони з повноваженнями від міжнародних та європейських структур.

Живильною та ідеологічною основою корупції в міжнародному контексті є «світовий уряд», масонські ложі, норко-картелі, які замовляють та формують бездуховність, злиденність, убогість, невпевненість, безпечність, відкритість, односторонню лояльність та толерантність, байдужість, безпідставну довірливість, безправність, захищеність та «розкрутку» слабкої ланки.

Основні загрози, які підкріплюють корупцію – страх, голод (інтелектуальний, інформаційний, фізіологічний, біологічний, фінансовий) та нехтування духовними засадами, моральними якостями, ціннісними критеріями, нівелювання культурно-історичної спадщини, загравання з «авторитетами» – дії та вчинки за чужими, неписаними правилами, а також без правил. Диктує той, хто «платить» гроші, «дає» позики, кредити та інвестиції.

Корупція забезпечується багатократними «стандартами» підступної поведінки, лукавством, вседозволеністю, заздрістю, ненаситністю, хитрістю, аморфністю, хибністю, безшабашністю, маніпуляціями, компромісами, нечистою «грою» в найвищих її проявах та нереалізованими амбіціями.

Основні помічники корупції – це підготовлене «безвладдя», керований «хаос», халатність, кольорові «пріоритети», безпечність, безпорадність, апатія, депресія, бездуховність та аморальність. Ідеологи корупції працюють поза законами. Найбільшої шкодиносять корупційні діяння за протекцією та за поданням «міжнародних» і «непублічних», «тіньових» лідерів та авторитетів.

В історичному контексті злу та його особливому прояву – корупції завжди протистояли особистості. Особистість трактується як відображення природи людини в професійній, громадській та політичній сферах, родині та сім'ї, розгляду її як індивідуальності і суб'єкта духовно-культурного та соціального життя. Її потенціал розкривається в контекстах професійних, соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності, які зумовлені системою духовних, моральних, ціннісних, фізичних, розумових, психологічних та психічних якостей індивіда. Статус її визначається незалежно від рівня офіційного залучення до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин та підготовки і прийняття конкретних рішень.

Під «особистістю» розуміють стійку систему соціально значущих рис, що характеризують особу як члена демократичного громадянського суспільства або спільноти. Поняття «особистість» характеризує сутність людини, пов'язану із засвоєнням різноманітного

виробничого і духовного досвіду суспільства. Деякі теорії особистості не включають в неї біологічні характеристики людини, інші, приміром, фрейдизм, надають біологічним чинникам визначального значення. Більш виваженим є трактування особистості як динамічної єдності біологічного та соціального. Ми люди – уже не звірі тому, що у своїх діях користуємося не тільки одними інстинктами, але ми ще і не люди тому, що нашими вчинками не завжди керує один тільки розум.

Наукова, професійна та життєва практика життєдіяльності та життєтворчості особистості засвідчують, що здатність до самовизначення й самопізнання – виняткове надбання людини, яка визначає себе як суб'єкта свідомості, спілкування та дій. Особливого значення у професійній діяльності дедалі більше набуває особистісна ідентичність, що є остаточним продуктом процесу самопізнання – усвідомлене ціле, яке народжує почуття гармонії.

Особистість, як правило, духовно і фізично здорова, мудра, широко обізнана, розумна, знаюча, кмітлива, наполеглива, стійка, компетентна, делікатна, дипломатична і є неординарним майстром своєї справи, професіоналом, патріотом за велінням душі і серця. Особистість забезпечує створення, будівництво, організацію в цілому, стабільний еволюційний розвиток, зростання, вдосконалення, модернізацію, МИР; демонструє відданість Вітчизні, силу духу, силу волі, силу характеру, стійкість, рішучість, цілеспрямованість, любов, турботу, милосердя, повагу, терпіння, смирення, законслухняність, глибокі знання та широкий кругозір, служіння добру; діє в площині забезпечення гармонії та реалізації законів натуральних/духовних, природних та юридичних; мінімізує ризики протиріч та протистояння влади і закону.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року / Офіційне видання. – Київ, 2006.
2. Закон України «Про боротьбу з корупцією» (від 5 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР) (визнано таким, що втратив чинність).
3. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» (від 11 червня 2009 року № 1506 – VI) (визнано таким, що втратив чинність).
4. Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» (від 11 червня 2009 року № 1507 – VI) (визнано таким, що втратив чинність).
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (від 11 червня 2009 року № 1508 – VI) (визнано таким, що втратив чинність).
6. Закон України «Про запобігання корупції» (від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII).

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Згідно Конституції України 1996 року, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ч. 1 ст. 9).

Відповідно до статті 19 Закону України «Про міжнародні договори» 2004 року, «чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

Визнання пріоритету міжнародного законодавства над національним відповідає практиці іноземних демократичних держав і сприяє розвитку міжнародного співробітництва компетентних органів у сфері запобігання та протидії корупції.

Цілком закономірним є визначення у ч. 1 ст. 70 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року положення, що «Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями». При цьому тлумачення й особливості реалізації вказаних законодавчих положень, а саме ч. 1 ст. 70 Закону України, потребують роз'яснення та деталізації, з метою їх ефективного правозастосування.

Засади реалізації заходів міжнародного співробітництва компетентних органів держав у сфері запобігання та протидії корупції визначені у Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 року, Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 року, Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 року, Конвенції ООН проти корупції 2003 року та ін. Учасниками перелічених міжнародних договорів є широке коло держав, адже більшість із них укладена у межах діяльності Організації Об'єднаних Націй (ООН), а також Ради Європи, що відкриває широкі можливості для співробітництва.

Слід підкреслити, що перспективні стратегічні напрями у боротьбі з корупцією визначає Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 року (ст. 22 та ін.).

Вчинення корупційних правопорушень, й зокрема – корупційних злочинів, у багатьох випадках характеризується міжнародними зв'язками й забезпечити їх ефективне розслідування без застосування заходів міжнародного співробітництва – неможливо. Необхідним є проведення процесуальних дій у порядку міжнародної правової допомоги, здійснення екстрадиції (видачі) підозрюваної особи, перейняття кримінального провадження. Вказані заходи міжнародного співробітництва держав реалізуються як на підставі вказаних вище багатосторонніх міжнародних договорів з питань протидії корупції, так і багатосторонніх міжнародних договорів з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Це Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Європейська конвенція про передачу кримінальних вироків 1970 року, Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року, Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 року та ін.

Особливе значення у сфері запобігання та протидії корупції має врахування практики Європейського суду з прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини мають прецедентний характер, а суди та інші правозастосовні суб'єкти застосовують при розгляді справ Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практику Суду як джерело права (ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 року та ін.).

Вирішення важливих завдань у сфері запобігання і протидії корупції здійснюється із залученням міжнародних організацій, що діють на світовому та регіональному рівнях.

Мова йде про ООН, що створена 1945 року і нині налічує 193 держав-членів. Генеральна Асамблея ООН є ініціатором розробки міжнародних і національних програм боротьби з найбільш небезпечними і поширеними злочинами міжнародного характеру, у тому числі корупційними. У системі органів ООН функціонує низка інститутів, що сприяють вирішенню завдань боротьби зі корупційною злочинністю.

На регіональному рівні боротьбу з корупцією координують установи, створені в межах Ради Європи, яка об'єднує 47 держав-членів у європейському просторі.

Вирішенню важливих завдань запобігання і протидії корупції сприяє міжнародна правоохоронна організація Інтерпол та спеціалізований орган Європейського Союзу – Європол.

Інтерпол – це міжнародна, міждержавна організація, до якої входить 194 країни світу. Структура Інтерполу передбачає функціонування в кожній державі-члені Національного центрального бюро (НЦБ) Інтерполу. В Україні вповноваженим представником Інтерполу є Робочий апарат Укрбюро Інтерполу, представлений Департаментом міжнародного поліцейського співробітництва, який є

структурним підрозділом апарату Національної поліції України. Наприклад, за допомогою Інтерполу можна отримати відомості, які будуть стосуватися: особи підозрюваних (обвинувачених), їх зв'язків, місця перебування або проживання за кордоном; способу та обставин вчинення злочину; протиправної діяльності організованих злочинних угруповань; юридичних осіб, розташованих за кордоном, які причетні до протиправної діяльності; основних напрямів діяльності юридичних осіб, розмірів їх статутного капіталу, відомостей про їх керівників, засновників; аналітичної, наукової, статистичної та довідкової інформації з необхідних питань та ін. Перевагою залучення Інтерполу є можливість обмінюватися інформацією у системі 24/7, що забезпечує якісний та конфіденційний цілодобовий безпосередній доступ до інформаційних ресурсів Генерального секретаріату Інтерполу, дозволяє здійснювати обмін інформацією між НЦБ Інтерполу різних держав.

Європол – це спеціалізований орган Європейського Союзу, що координує дії поліції та інших компетентних органів держав Європейського Союзу, здійснює збирання, аналіз і обмін інформацією про злочини та осіб, причетних до їх вчинення, виконує інші завдання. Компетенція Європолу поширюється на боротьбу з організованою злочинністю, іншими формами тяжких злочинів, у тому числі мова йде про різні форми вчинення корупційних правопорушень, які зачіпають дві або більше держави-члени у такий спосіб, що потребує співробітництва держав, зважаючи на масштаб, значущість та наслідки таких злочинів.

Європол поширює свою діяльність на територію держав-членів Європейського Союзу. Прогресивним кроком нашої держави є укладення Угоди про оперативне та стратегічне співробітництво між Україною та Європейським поліцейським офісом 2016 року, ратифікованої Законом України 2017 року. За змістом Угоди регламентовано співробітництво у формі обміну інформацією та спеціальними знаннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, надання консультацій та підтримки в окремих розслідуваннях та ін. Укладення Угоди створює передумови для посилення ефективності взаємодії компетентних органів України із Європолем у запобіганні та протидії корупційним правопорушенням.

Таким чином, міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції врегульовано нормами міжнародних договорів та національного законодавства України. Сьогодні існує потреба розробки відповідних практичних рекомендацій, які б деталізували й роз'яснювали законодавчі положення, надавали алгоритм дій працівникам правоохоронних органів при вирішенні практичних завдань.

Чубенко Антон Григорович,

директор Державного закладу післядипломної освіти «Академія фінансового моніторингу»,
доктор юридичних наук, професор

НОВАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ, ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

Корупція, відмивання коштів, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення – вже давно перетворилися в глобальні проблеми людства ХХІ століття. Чинне законодавство містить значний перелік недоліків. Тому, у зв'язку з гострою необхідністю удосконалення законодавства в сфері протидії відмивання коштів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, а також з метою приведення його у відповідність до норм міжнародних стандартів, в Верховній Раді України зареєстровано проект Закону № 2179 [1], який спрямований на подолання значної кількості прогалин та суперечностей.

Проект Закону спрямований на удосконалення та уточнення окремих норм законодавства з питань запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, а також узгодження та покращання положень законодавчих актів, що змінюються, забезпечення реалізації положень нових міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму [3].

Законопроектом пропонується комплексно удосконалити національне законодавство у сфері фінансового моніторингу щодо:

запровадження загальноприйнятої термінології у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та її суті до міжнародної;

застосування ризик-орієнтованого підходу суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ) при проведенні належної перевірки своїх клієнтів та відповідно перехід до кейсового звітування про підозрілі операції (діяльність) своїх клієнтів;

збільшення порогової суми та зменшення кількості ознак для обов'язкового звітування про фінансові операції, про які СПФМ (банки, страховики, кредитні спілки, ломбарди, біржі, платіжні організації та інші фінансові установи) зобов'язані були повідомляти Держфінмоніторинг, а саме залишається обов'язок повідомляти про фінансові операції на суму більше 400 тис. грн. (зараз 150 тис. грн.) та пов'язані з готівкою, переказом коштів за кордон, політично значущими особами та клієнтами з держав, що не виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, що провадять діяльність в антилегалізаційній сфері;

розширення кола СПФМ, які будуть повідомляти Держфінмоніторинг про підозрілі фінансові операції, – особами, які надають інформаційно-консультаційні послуги з питань оподаткування;

удосконалення процедури розкриття суб'єктами господарювання своїх кінцевих бенефіціарних власників (контролерів)

та посилення вимог до виявлення СПФМ бенефіціарних власників своїх клієнтів;

запровадження міжнародного інструментарію замороження активів та регламентація дій СПФМ із активами, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням;

удосконалення законодавчих аспектів, які впливають на якість розслідування злочинів з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

удосконалення положень законодавства, що забезпечують конфіденційність факту отримання та виконання СПФМ запитів, рішень та доручень Держфінмоніторингу, та, як наслідок, захист СПФМ від погроз, дискримінаційних дій та інших негативних наслідків, пов'язаних з виконанням заходів з первинного фінансового моніторингу;

перехід до відстеження грошових переказів як інструменту для запобігання, виявлення та розслідування випадків відмивання грошей та фінансування тероризму, а також для здійснення обмежувальних заходів [3].

Також важливим є звернути увагу на певні зміни для платіжних систем. А саме, для них обов'язковим стає: супроводжувати грошові перекази інформацією про платника та одержувача переказу; забезпечувати наявність та повноту інформації про платника та одержувача платежу; встановлювати запобіжні заходи, спрямовані на протидію маніпуляціям з грошима, одержаними від злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що прийняття законопроекту сприятиме покращенню законодавства з питань запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, а також значно наблизить його до відповідності нормам міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Проект Закону від 25.09.2019 № 2179. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66949.

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

3. Прийнято за основу проект Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». (Офіційний сайт Верховної Ради України). URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/183840.html>.

Шаблистий Володимир Вікторович, професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Мабуть тривіальним та аксіоматичним є твердження про те, що боротьба з корупцією буде завжди процесом, автоматично супроводжуваним надпотужним соціальним запитом – будь-хто хоче жити в країні без корупції, знає як викоринити це зло; знає, як правильно та швидко зробити українців багатими; знає, як збірній команді України з футболу стати чемпіонами світу... Проте на думку більшості представників нашої держави корупція – це є хабарництво, при чому «корупціонер – це той, хто отримує, а хто дає, нормальна людина, треба ж якось вирішувати все по-тихому».

На моє суб'єктивне переконання, саме з такого «методологічного» підходу побудована вітчизняна антикорупційна діяльність, правове регулювання якої постійно змінюється. Динамічність законодавства при відсутності його сталості в тому числі зумовлюють досить неоднозначне застосування антикорупційного законодавства на практиці – очевидним є бажання спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (органів прокуратури, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції), досягнути високого рівня ефективності своєї діяльності шляхом, на перший погляд, досить легкого притягнення саме до адміністративної відповідальності осіб, які далеко не завжди мають час, можливість та бажання відстоювати свою правоту в суді.

В системі Національної поліції таким спеціально уповноваженим органом залишився тільки Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції, оскільки Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 року № 841 ліквідовано Департамент захисту економіки Національної поліції, підрозділи якого в тому числі виявляли та оперативно супроводжували кримінальні провадження про незаконне збагачення.

НАЗК повідомило фізичним та юридичним особам про розмежування повноважень зі складання протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, між уповноваженими посадовими особами НАЗК та уповноваженими посадовими особами Національної поліції України. Відтепер уповноважені особи НАЗК мають право складати адміністративні протоколи лише стосовно осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище. Повідомлення про

адмінпорушення, пов'язані з корупцією, стосовно інших осіб мають направлятися до Національної поліції України.

Над вирішенням цих та інших проблемних питань 15 листопада 2019 року у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ дискутували учасники Міжнародної науково-практичної конференції «Дискусійні питання застосування норм антикорупційного законодавства», результатом чого стали наступні пропозиції.

1. Звернутися до Національної поліції, Міністерства внутрішніх справ та Кабінету Міністрів України щодо визначення підрозділу Національної поліції, який буде спеціально уповноважений на виявлення та розслідування як корупційних злочинів, так й інших корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень.

Слід розглянути питання щодо внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції», а саме викладення абзацу п'ятого ч. 1 статті 13¹ у такій редакції:

«апаратах та територіальних органах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органах, інших державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України (крім Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства);».

Що в свою чергу призведе і до внесення змін в частині встановлення мінімальної штатної чисельності уповноваженого підрозділу в територіальному органі виконавчої влади (ГУНП в областях). Введення до штатної чисельності територіальних органів поліції самостійного сектору (відділу, управління) на який й би були покладені обов'язки з питань виявлення та запобігання корупції (корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень), в тому числі складання протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані із корупцією.

2. Констатувати факт недотримання законодавчих норм під час правозастосовної практики прокурором та судом під час укладання та затвердження угоди про визнання винуватості щодо корупційних злочинів. Задля усунення можливості трактування ч. 2 ст. 75 КК України, необхідно звернутися до *Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховинної Ради України з пропозиціями:*

1) викласти нову редакцію ч. 2 ст. 75 КК України із внесенням змін та доповнити її словосполученням «крім випадків засудження за корупційний злочин».

2) прийняти примітку 2 до ст. 45 КК України, в якій зазначити перелік злочинів, пов'язаних із корупцією, зокрема це ст. 366-1 (декларування недостовірної інформації) та ст. 368-5 (незаконне збагачення);

3) доповнити ст. 38 КУпАП наступним положенням: моментом виявлення правопорушення, пов'язаного з корупцією, є день складення спеціально уповноваженим суб'єктом у сфері протидії корупції протоколу про таке правопорушення;

4) Главу 13-А КУпАП «Адміністративні правопорушення, пов'язані із корупцією» повністю перенести до КК України у якості кримінальних проступків із вказівкою на умисну форму вини кожного такого правопорушення;

5) у Законі України «Про запобігання корупції» при визначення поняття корупційної правопорушення *зазначити виключно умисну форму вини діяння*, що містить ознаки корупції, що виключить можливість «корупції з необережності»;

6) доповнення ст. 59 Закону України «Про запобігання корупції» таким положенням: будь-які правові наслідки внесення відомостей до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення, стосуються винятково тієї особи, щодо якої здійснено відповідний запис.

3. Звернутися до Національного агентства з питань запобігання корупції з метою:

доповнення положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення, розширеним переліком підстав усунення записів із цього реєстру – смерть особи, щодо якої зроблено запис та перебіг строків давності – 10 років для корупційного злочину та 5 років для інших корупційних правопорушень.

Шаптала Наталія Костянтинівна,
доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, суддя Конституційного Суду України у відставці, член Комісії з питань правової реформи при Президентові України, доктор юридичних наук

РОЛЬ І МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

1. Корупція це соціально-політичне явище, обумовлене, насамперед, недосконалістю функціонування державних та суспільних інститутів, своєрідною реакцією індивідууму на вади соціуму. Негативний вплив корупції не обмежується нанесенням шкоди економічним чи політичним інтересам суспільства, вона є психологічним явищем, яке пронизуючи це суспільство наскрізь, зводить нанівець багатовікові досягнення людської цивілізації у галузях моралі, правової культури та поваги до принципів демократичного, правового та соціального устрою суспільного життя.

Водночас, не зважаючи на значну кількість публікацій за цією темою, окремі аспекти антикорупційної діяльності все ще лишаються малодослідженими. Зокрема, це стосується питання визначення ролі та

місця Конституційного Суду України (далі – КСУ, Суд) у реалізації конституційних принципів демократичної, правової і соціальної держави Україна.

2. Отже, усвідомлюючи негативні наслідки корупції, держава не тільки має право, а й зобов'язана вжити дієвих заходів щодо боротьби з цим антисоціальним явищем. Як зазначено у цьому контексті в статті 15 Конвенції ООН проти корупції 2003 року, «кожна Держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання кримінально караними наступних діянь, якщо вони вчинені умисно» (ст. 15) [1].

У вітчизняному законодавстві правові та організаційні засади системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, процесів усунення наслідків корупційних правопорушень визначаються Законом України «Про запобігання корупції» [2]. Зазначений Закон визначає антикорупційну діяльність як певну «систему». Особливістю функціонування такої системи, як і будь-якої іншої, згідно з «теорією систем» Карла Людвіга фон Берталанфі, є не тільки наявність зв'язків і відносин між її елементами, а й нерозривна єдність із середовищем, у взаєминах з яким система виявляє свою цілісність [3, с. 25].

Тобто, для ефективного подолання корупції як соціально-політичного явища та протиправного діяння замало лише формування відповідної законодавчої бази, не випадково у Конвенції ООН йдеться не тільки про «законодавчі», а й про «інші» заходи. Отже, повинні бути задіяні усі елементи антикорупційного загальнодержавного механізму (системи) – законодавчі, виконавчі, судові та інші, а також інститути громадянського суспільства (громадського контролю).

На наш погляд, йдеться, зокрема, про те, що суспільство має сприяти підвищенню правосвідомості членів соціуму, ефективної системи виховання щодо необхідності протидії цьому негативному явищу на всіх етапах життєдіяльності (дошкільні заклади, школа, вищі заклади освіти тощо).

3. Відповідно до Конституції України КСУ не належить до системи судів загальної юрисдикції, як судової гілки влади, але це не означає, що він не є елементом системи антикорупційної діяльності. Натомість, специфіка його діяльності полягає у тому, що як орган конституційного контролю, Суд в межах своїх повноважень, вживає заходів спрямованих на захист Конституції держави та проголошених нею загальнолюдьських цінностей (аксіологічний вимір). Специфічність діяльності КСУ, полягає ще у тому, що він має піддавати судовому конституційному контролю закони, що регулюють питання боротьби з організованою злочинністю та корупцією, на предмет відповідності принципам організації життєдіяльності суспільства, визначеним Основним Законом демократичної, правової та соціальної держави - Україна (онтологічний вимір).

4. Зокрема, КСУ у Рішенні від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 визнав неконституційним положення Закону «Про засади запобігання та

протидії корупції» від 11 червня 2009 року № 1506-VI в частині визнання «корупційним правопорушенням» – зайняття особами, уповноваженими на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, у тому числі суддям та народним депутатам України, – викладацькою, науковою, творчою діяльністю, медичною практикою, інструкторською та суддівською практикою із спорту в межах робочого часу.

В обґрунтування такої юридичної позиції Суд послався:

– на положення ч. 1 ст. 54 Конституції України щодо гарантування громадянам свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості;

– на припис ч. 1 ст. 41 Основного Закону України, згідно з яким кожен має право розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Крім цього Суд послався на низку положень чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана парламентом, оскільки Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року та Конвенція ООН проти корупції 2003 року, – корупційну діяльність безпосередньо «пов'язують з корисливими діями (бездіяльністю) посадової особи вчиненими нею виключно при виконанні покладених на неї службових обов'язків» [4].

5. Згідно з Рішенням КСУ від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012, в іншій справі, зокрема, держава уповноважена запроваджувати «правові механізми, які запобігають конфлікту інтересів або забезпечують його врегулювання в разі виникнення».

Обґрунтовуючи свою юридичну позицію Суд приймав до уваги:

– по-перше, положення Конституції України, якими передбачено можливість встановлення у законодавчому порядку обмеження щодо позаслужбової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування (підприємницька діяльність депутатів, унеможливлення мати ними іншого представницького мандата, заборона щодо Президента України займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку тощо).

– по-друге, положення Конвенції ООН проти корупції 2003 року, Міжнародного кодексу поведінки посадових осіб держави, схваленому Генеральною Асамблеєю ООН від 19 грудня 1996 року, Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи про статус публічних державних службовців в Європі від 24 лютого 2000 року № R (2000), якими передбачено необхідність запровадження державою заходів щодо «запобігання та врегулювання конфлікту інтересів».

З огляду на зазначене Конституційний Суд України дійшов висновку, що заборона особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, входити до органів управління підприємств або організацій, що мають на меті одержання прибутку, до складу яких входять посадові особи, які виконують свої обов'язки

на постійній основі на підставі цивільно-правових чи трудових договорів (контрактів), не суперечить Конституції України [5].

6. Таким чином, виходячи з викладеного, є підстави для висновків, що роль і місце Конституційного Суду України у реалізації антикорупційного законодавства визначають його повноваження вирішувати питання конституційності положень актів цього законодавства.

Загальні юридичні позиції Суду, сформульовані у рішеннях в справах щодо антикорупційного законодавства полягають, зокрема у такому:

– обмеження певних прав і свобод особи положеннями актів антикорупційного законодавства є правомірним, за умови, що такі обмеження застосовуються виключно у випадках і обсязі, передбачених Основним Законом України;

– діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, як правотворча, так і правозастосовна, у тому числі з питань протидії корупції, повинна здійснюватися виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

– роль КСУ як елемента загальнодержавного механізму боротьби з корупційними правопорушеннями полягає не тільки у здійсненні конституційного судового контролю антикорупційного законодавства в контексті захисту загальнолюдських цінностей (аксіологічний вимір), а й має сприяти формуванню суспільної та особистої правосвідомості щодо необхідності ефективної протидії корупції як соціально-політичному явищу, що порушує принципи демократичної, правової та соціальної держави – України (онтологічний вимір).

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*, 2007, № 49. Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 251-V (251-16) від 18.10.2006, *ВВР*, 2006, № 50, ст. 496.

2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (в редакції від 31 серпня 2018 року). *Відомості Верховної Ради України*, 2014, № 49, ст. 2056.

3. Bartialanffy L. General systems theory - a critical review. *Systems Research Yearbook*. Moscow: Nauka, 1969. P. 25.

4. Рішення КСУ від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010. *Вісник Конституційного Суду України*, 2010 р., № 6, стор. 7.

5. Рішення КСУ від 13 березня 2012 року № 6-рп/2012. *Вісник Конституційного Суду України*, 2012 р., № 3, стор. 7.

6. Костицький М. В., Камінська Н. В. Діяльність Конституційного Суду України на сучасному етапі: здобутки, проблеми та перспективи *Європейські перспективи*, 2019, № 3. С. 5–14.

Юсунов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, старший науковий співробітник

КЛАСИФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Кримінальний кодекс (КК) України у примітці до ст. 45 визначає які злочини є корупційними. Зокрема, це злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 366-1, 368–369-2 КК України. Аналіз цих правопорушень дозволив запропонувати їх класифікацію.

Суб'єктом вчинення корупційних злочинів є службова особа (військова службова особа), окрім деяких з них, а саме:

а) одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України), де суб'єктом злочину може бути працівник державного підприємства, установи чи організації, незалежно від роду діяльності, який не є службовою особою; особи, які працюють в апараті правоохоронних органів, дипломатичної служби, у сфері виробництва, медичного, культурного обслуговування тощо;

б) зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України). Суб'єкт цього злочину – особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (аудитор, нотаріус, оцінювач, експерт, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя (під час виконання цих функцій) або інша особа;

в) декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України). Цей злочин може вчинити суб'єкт декларування;

г) підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України). Суб'єкт злочину – фізична особа, яка досягла 16-річного віку;

д) підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України). Злочин може бути вчинено фізичною осудною особою, яка досягла 16 років (ч. 1–2 цієї статті), або спеціальним суб'єктом – аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (ч. 3–4 ст. 368-4 КК України);

е) суб'єктом пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку;

є) зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) вчинює загальний суб'єкт злочину.

Отже, відповідно до суб'єкта *корупційні злочини* поділяються на ті, що *вчиняються: службовою особою; спеціальним суб'єктом, який не є службовою особою; загальним суб'єктом.*

Відповідно до такого елементу кримінально-правової та криміналістичної характеристики як спосіб вчинення, корупційні злочини класифікуються на такі види:

1) *правопорушення, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем:*

а) привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191);

б) викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262);

в) викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 308);

г) викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів (ст. 312);

д) викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 313);

е) порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320);

є) викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток (ст. 357);

ж) викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна (ст. 410);

2) *власне корупційні злочини, вчинені будь-яким способом:*

а) зловживання владою або службовим становищем (ст. 364);

б) зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1);

в) зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2);

г) декларування недостовірної інформації (ст. 366-1);

д) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368);

е) підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3);

є) підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4);

ж) пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369);

з) зловживання впливом (ст. 369-2);

д) нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210);

и) одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації (ст. 354).

Отже, розглянуто основні види корупційних злочинів. Їх класифікація дозволяє розмежувати етапи злочинної діяльності, запропонувати рекомендації з проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням суб'єкту і способу корупційного злочину та інших обставин. Запропонована й інші класифікації за кримінально-правовими та криміналістичними ознаками висвітлюють властивості та зв'язки між елементами корупційного злочину, допомагають здійснити правильну кваліфікацію протиправних діянь, розмежувати їх.

Яковець Ірина Станіславівна,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності НАПрН України,
доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник

ЗАКОНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Закони України мають вищу юридичну силу, та приймаються колегіальним орган, що представляє інтереси громадян усієї держави. В умовах визнання корупції найбільшою небезпекою для країни, суспільство покладає великі надії на закони, як ефективний механізм її нейтралізації.

За часи незалежності в Україні було прийнято значну низку законів, завданням яких є боротьба з корупцією та її проявами. Певна їх частина вже втратила чинність, однак, у свій час зробила вагомий вклад в поступову еволюцію законодавства в сфері боротьби з корупцією. Серед них слід вказати наступні закони: від 5 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР «Про боротьбу з корупцією» (втратив чинність 1 січня 2011 р.), від 11 червня 2009 р. № 1506-VI «Про засади запобігання та протидії корупції» та від 11 червня 2009 р. № 1507-VI «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» (втратили чинність 5 січня 2011 р.)

Вагомим кроком у протидії корупції було прийняття 7 квітня 2011 р. двох нових законів: № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» (втратив чинність 1 вересня 2016 р.) та № 3207-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Ці закони визначили основні засади запобігання і протидії корупції у публічній та приватних сферах суспільних відносин, відшкодування завданих

внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, а також приведення у відповідність до міжнародних стандартів законодавства України у цій сфері. Однак, поряд з позитивними зрушеннями ці закони мали й велику кількість недоліків [1, с. 28].

Комплексні зміни до вітчизняного законодавства, що супроводжували прийняття у 2014 р. оновленого антикорупційного законодавства, дозволили Т. В. Ковальовій станом на 2015 р. сформулювати розширений перелік законів у сфері запобігання корупції і віднести до них 50 чинних актів [2, с. 26]. Станом же на 2019 р. таких законів нараховується вже більше 60.

Враховуючі докорінні зміни у правовому регулюванні боротьби з корупцією, що запроваджені низкою законів, прийнятих восени 2014 р. та пізніше в історичному розрізі, антикорупційне законодавство можна розмежувати за часом його розробки та прийняття на дві групи, а саме це (а) закони, прийняті до 2014 р, та (б) сучасне антикорупційне законодавство (2014–2017 рр.).

При цьому доцільним також є класифікація існуючих законів за спеціалізацією на три групи: (а) спеціалізовані (профільні) закони (закони України «Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 рр.»), «Про національне антикорупційне бюро України»); (б) кодифіковані нормативні акти, що встановлюють відповідальність за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією та процедури притягнення винних до відповідальності (Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний процесуальний кодекс України); (в) закони, основним предметом регулювання яких не є боротьба з корупцією, однак які закладають базу для такої діяльності (закони України «Про державну службу», «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», «Про доступ до публічної інформації», «Про очищення влади» та ін.).

Список використаних джерел

1. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування : монографія / В. Л. Федоренко та ін.; ред. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка. Київ: Ліра-К, 2016. – С. 28–29.

2. Клімова С. М., Ковальова Т. В. Організаційно-правове забезпечення сучасної антикорупційної політики: навч. посіб. Харків. Нац. акад. держ. управління при Президентіві України, 2015. – С. 25–28.

Яковлева Діана Віталіївна,
адвокат-партнер юридичної компанії

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРОТИ КОРУПЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО НА ПРИКЛАДІ СТ. 191 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

9 грудня, за ініціативою ООН, святкується як Міжнародний день боротьби з корупцією.

Приводом, що передувало святкуванню, стало підписання міжнародною спільнотою 9 грудня 2003 року в м. Меріда (Мексика) Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції – найбільш змістовного міжнародного акту, спрямованого на попередження та боротьбу з корупцією, як у світовому так і у національному масштабі.

Так, у Преамбулі Конвенції державами-учасницями закріплено позицію, що у зв'язку із тим, корупція у сучасному світі перетворилась із явища локального в явище транснаціональне, яке впливає на суспільства й економіки всіх країн, беручи до уваги, що запобігати корупції та викоринювати її – це обов'язок усіх держав, державами-учасницями розроблено та закріплено пакет стандартів, заходів та правил, які всі країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання у сфері боротьби з корупцією.

Разом з тим, попри доволі інноваційний підхід, дана Конвенція, як і більшість інших міжнародних угод, не є панацеєю сама по собі. Системний аналіз тексту Конвенції свідчить про те, що більшість її норм не є нормами прямої дії, а тому кожна з держав-учасниць не позбавлена можливості імплементувати вимоги Конвенції у систему національного законодавства в декілька рівнів.

Така гнучкість в частині встановлення обов'язків для держав-учасниць щодо виконання умов Конвенції є підтвердженням тому, що тільки виважений та відповідальний підхід держави до перетворення вимог обумовленої угоди в площину існуючих механізмів, напрацьованих для врегулювання певних відносин, міг би створити ефективне підґрунтя для очищення дерева від отруйних плодів, з одночасним оновленням системи під існуючий соціальний запит.

Однак, час наочно демонструє, що не завжди так гарно робиться, як про те пишеться.

Зокрема, загальновідомим фактом є те, що Україною Конвенція ООН проти корупції була ратифікована 18.10.2006 р. та набрала чинності 01.01.2010 р.

В свою чергу, декларуючи у Конвенції високі стандарти правосвідомості в кожній з держав-учасниць, що надали свою згоду «за столом перемовин», бажання «відповідати стандарту» призвело, на мою думку, до поспішного прийняття пакету законів, частина з яких так ніколи і не була введена в дію, а частина з яких видозмінювалась, не завжди узгоджуючись із існуючою правовою доктриною.

Зокрема, як вже відзначалось науковцями [1], схвалена у вересні 2006 р. Указом Президента України Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчинності» на період до 2010 р. [2] не надала бажаного результату у спрямуванні діяльності держави на створення запобіжників виникнення корупції та методологію її виявлення. Ухвалений 11 червня 2009 р. Верховною Радою України пакет нових антикорупційних законів «Про засади запобігання та протидії корупції» [3], «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», які набули чинності з 18 липня 2009 р. і повинні були вступити в силу з 1 квітня 2010 р. Однак Верховна Рада України прийняла рішення про перенесення дати введення цих законів у силу спочатку на 1 квітня 2010 р., а потім на 1 січня 2011 р., а в грудні 2010 р. взагалі їх скасувала [4].

Всі подальші кроки уряду України вибудувати систему антикорупційного законодавства, на мою думку, як особи, яка що ні день, то працює із законом «на передовій», призвели до надмірно розгалуженого кола суб'єктів протидії корупції; безсистемного віднесення кримінальним кодексом певного переліку злочинів до кола корупційних; безпідставного кримінального переслідування осіб, що за ознаками суб'єкта злочину відповідають ст. 18 КК України, однак, не узгоджуються із приміткою до ст. 364 КК України; безпідставного обмеження конституційних прав особи, яка тільки перебуває на стадії притягнення особи до відповідальності за інкримінованими «корупційними» правопорушеннями в процесуальному аспекті, тощо.

Разом з тим, оскільки моєю темою є імплементація Конвенції ООН в національне законодавство України на прикладі ст. 191 КК України, хотілось би звернути більшу увагу саме на цей склад кримінального правопорушення.

Так, приміткою до ст. 45 ККУ визначено, що корупційними злочином, відносно якого законодавець не допускає звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дійовим каяттям, є злочин, передбачений ст. 191 ККУ, якщо він вчинений шляхом зловживання службовим становищем.

В свою чергу, ст. 191 ККУ, про яку йде мова, структурно розміщена у розділі VI «Злочини проти власності» та носить назву «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем».

При цьому, хоча одразу ж звернути увагу на те, що назва та частини статті, включно із кваліфікуючими ознаками, залишаються у первинному стані від моменту вступу у силу нового кримінального кодексу у 2001 році.

Можливо, ви запитаете який взаємозв'язок міститься між трьома попередніми абзацами, на що я відповім наступне:

Зважаючи на структурне визначення цього складу злочину, декілька років своєї практики я сприймала ст. 191 ККУ виключно як злочин проти власності.

Вперше, мою увагу на те, що привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем є корупційним злочином, - звернув прокурор в межах розгляду клопотання про накладення арешту на майно мого підзахисного, де, відповідно, посилався саме на примітку до ст. 45 ККУ, як на одну із підстав для необхідності застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження.

Звернувшись до відповідної норми, я була в деякому ступені здивована, а тому вирішила заглибитись у вивчення окресленого питання.

Яку проблему я бачу у цьому напрямку: перш за все, це суто формальний підхід нашої країни до імплементації вимог Конвенції в національне законодавство.

Чому я так вважаю?

Як вже відзначалось вище, ст. 191 ККУ зберегла свою цноту і не зазнала жодних втручань законодавця впродовж цілих 18 років.

Натомість, такий вдалий підбір кваліфікуючих ознак як «привласнення, розтрата майна», «заволодіння майном» та ще й «шляхом зловживання службовим становищем» зробили із зазначеної статті «жертву стандартів», внаслідок «швидкої розправи» над якою Україна, як держава-учасниця, демонструвала міжнародній спільноті свою посилену увагу до проблем із корупцією та початок імплементації норм Конвенції до національного законодавства.

Що ж зробив законодавець? Може розробив прозору стратегію, якою розмежовано поняття корупції у приватному секторі та державному? Може чітко визначив злочин проти якої власності визнається у статті 191 корупційним? А може вжив заходів, спрямованих на систематизацію та гармонізацію законодавства, в частині виокремлення тих суспільно небезпечних дій, що вже перебували у кримінальному кодексі та містили корупційну складову, у окремий розділ?

Ні, мабуть, надмірна гострота проблеми не надала Україні такої можливості, а тому у 2014 році законодавець просто обмежився внесенням змін до кримінального кодексу, шляхом прийняття Закону № 1698-VII від 14.10.2014 р., після чого у системі кримінального законодавства з'явилась така проста і невимовно чарівна примітка.

Разом з тим, примітка до ст. 45 ККУ окреслила, що ст. 191 ККУ є корупційним злочином, тільки якщо він вчинений шляхом зловживання службовим становищем.

На прикладі конкретної статті корупційними на теперішній час визнаються діяння, що інкримінуються особі за ч. 2 – ч. 5 ст. 191 ККУ.

Однак, що ж практикам робити із ч. 1 ст. 191 ККУ, яка не містить такої кваліфікуючої ознаки як зловживання службовим становищем? І як правильно визначати суб'єкт злочину, а вірніше чи

може бути суб'єктом злочину службова особа юридичної особи приватного права, в контексті положень ст. 5 ККУ?

Міркуючи на цю тему, одразу ж наводжу приклад по тій самій ситуації.

Так, прокурор посилався на те, що суб'єктом відповідальності за ч. 5 ст. 191 ККУ є службова особа, визначення якої наведено у ч. 3 ст. 18 ККУ України.

Я із такою позицією категорично не погодилась і не погоджуюсь по теперішній час. Свою позицію мотивую наступним:

У відповідності до ч. 2 ст. 5 ККУ закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної сили у часі.

Оскільки обмеження законодавцем у звільненні від відповідальності, фактично, є проявом погіршення стану особи, та у зв'язку із тим, що корупційним злочином ст. 191 ККУ визначено аж у 2014 році, суб'єкт злочину має визначатись за тою кваліфікуючою ознакою, що зробило це діяння корупційним, а саме за ознакою зловживання службовим становищем.

Відсутність законодавчо закріпленого визначення переліку дій, що визнаються кримінально караними в аспекті зловживання службовим становищем, за загальним правилом, виключають злочинність діяння.

З цих підстав, єдиним місцем, де законодавець надав роз'яснення тому що саме розуміється під зловживанням службовим становищем є ст. 364 ККУ та примітка до неї.

Так, ч. 1 ст. 364 ККУ визначено, що зловживання службовим становищем є умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою службового становища всупереч інтересам служби.

В свою чергу, суб'єктом злочину ст. 364 ККУ, у відповідності до ч. 1 примітки до ст. 364 ККУ є службові особи, тобто, особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Для цілей статей 364, 368, 368⁻², 369 цього Кодексу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні

особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

Таким чином, з наведеного вище можна зробити висновок, що суб'єктом відповідальності, щодо якого характерно зловживання службовим становищем може бути і службова особа юридичної особи приватного права, однак, за умови якщо в статутному капіталі такої юридичної особи міститься державна або комунальна частка власності у розмірі, що становить 50 або більше відсотків.

Відповідальність службової особи приватного права у чистому вигляді виключається з огляду на неможливість ідентифікувати злочинні ознаки відповідної дії.

Пропоную співставити запропонований мною підхід із положеннями Конвенції.

Так, хоч ч. 2 ст. 3 Конвенції визначено, що з метою реалізації цієї Конвенції, якщо в ній не передбачено інше, не обов'язково, щоб у результаті вчинення зазначених у ній злочинів були завдані збитки або шкода державному майну [5].

Однак, системний аналіз норм Конвенції свідчить про те, що обов'язковій криміналізації підлягають тільки наступні правопорушення: підкуп національних посадових осіб (ст. 15); підкуп іноземних посадових осіб або посадових осіб міжнародних організацій (ч. 1 ст. 16); розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою (ст. 17); незаконне збагачення (ст. 20) (із можливістю ухилення від виконання); відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 23); перешкоджання здійсненню правосуддя (ст. 25); участь і замах (ст. 27).

Приймаючи до уваги вищевикладене, та звітуючи про імplementацію положень Конвенції до національного законодавства, об'єктивним є твердження про те, що шляхом внесення локальних змін до законодавства в корупційному аспекті криміналізувалася та сама ст. 191 ККУ, як логічний прояв виконання вимоги ст. 17 Конвенції.

Така моя думка підтверджується таблицею, розміщеною на офіційному сайті Центру політико-правових реформ [7] та в межах якої зазначено, що ст. 191 ККУ була гармонізована зі ст. 17, та 22 Конвенції.

Разом з тим, особисто я не підтримую думку щодо того, що до ст. 191 ККУ було імplementовано і норми ст. 22 Конвенції, зокрема з наступних підстав:

Одним з інноваційних підходів, що застосовані у обумовленій Конвенції є те, що увага останньої зосереджується не тільки на державному секторі, а й на необхідності проведення заходів запобігання корупції у приватному секторі.

Разом з тим, ст. 12 Конвенції сформовано таким чином, аби більшу увагу приділяти ряду рекомендацій щодо запобігання корупції

у приватному секторі, як запобігаючому фактору, що має передувати вжиттю більш жорстких заходів.

Так, ч. 1, 2 ст. 12 Конвенції рекомендовано державам-учасникам вжити заходів, спрямованих на запобігання корупції в приватному секторі шляхом посилення стандартів бухгалтерського обліку та аудиту в приватному секторі та, (прошу зауважити) у належних випадках, установити ефективні, відповідні і такі, що стримують, цивільно-правові, адміністративні або кримінальні санкції за нежиття таких заходів.

Саме з цих підстав, як на мою думку, питання криміналізації ст. 22 Конвенції залишено на розсуд держав-учасниць, тобто, з метою забезпечення можливості для підписантів спершу створити необхідне підґрунтя, а потім вже карати за «гру поза правилами».

Приймаючи до уваги вищевикладене, очевидним є те, що ст. 191 КК України не могла зазнати одночасної гармонізації за двома статтями, що регулюють зовсім різні сфери.

Розкрадання майна, наведене у ст. 22 Конвенції, на мою думку, суто за семантичними ознаками, може розцінюватись як привласнення і розтрата майна, однак, у співставленні із викладом ст. 191 ККУ – тоді не знаходить свого підтвердження така кваліфікуюча ознака як «заволодіння майном».

Причому, звертаю увагу на те, що саме ця ознака виділена окремо навіть у самій гіпотезі ст. 191 ККУ.

Без чіткого уявлення чи включається «заволодіння майном» в розкрадання в розумінні конвенції, в національному законодавстві розкрадання могло б бути розцінено як частина 1 ст. 191 ККУ, однак, таке припущення вступає у суперечність із приміткою до ст. 45 ККУ, а тому спростовується, зокрема, з огляду на вищевикладене.

Таким чином, приймаючи до уваги вищевикладене, вважаю доведеним, що об'єктивній імплементації на сьогоднішній день було піддано тільки ст. 17 Конвенції, суб'єктом якої, як бачимо, є державна посадова особа.

В свою чергу, поняття «державна посадова особа» визначається п. «а» ст. 2 Конвенції тлумачиться за змістом визначення «державного службовця», «публічної посадової особи», «мера», «міністра» чи «судді» у національному законодавстві та у кримінальному праві держави, де відповідна особа виконує такі функції.

З огляду на таке визначення Конвенцією, не буде помилковим стверджувати, що в контексті ст. 191 ККУ на теперішній час для розуміння суб'єкту кримінального правопорушення та такої кваліфікуючої ознаки як зловживання службовим становищем. Доцільно використовувати визначення, закріплені ст. 364 ККУ та приміткою до неї.

Підводячи підсумок, хочу зазначити, що на моє особисте переконання, процес імплементації вимог Конвенції, зокрема, в приватно-правовій сфері, є не те, що не завершеним, але й фактично не розпочатим.

Для досягнення дієвості задекларованих цілей, одним із перших завдань вважаю за життєво необхідне створити антикорупційну стратегію

щодо опрацювання проблемних питань у приватно правовому секторі з визначеними відповідними етапами реалізації такої стратегії, а також комплексне внесення змін до кримінального кодексу.

Виважений та раціональний підхід у наведеному напрямку може стати рушійним важелем, якого країні не вистало довгі роки та як наслідок призвести до суттєвого підвищення правосвідомості громадян, як членів правової держави, якою себе, поки що тільки називає, Україна.

Список використаних джерел

1. Проблеми та суперечності реалізації антикорупційної політики в Україні: Василь Купрійчук. Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-15.pdf>.

2. Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до добросовісності»: Указ Президента України від 11 верес. 2006 р. № 742. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/4908.html>.

3. Закон України про засади запобігання та протидії корупції // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 53. – С. 1822.

4. Закон України про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/12835.html>.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_c16.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.

7. Аналітичний звіт про стан реалізації НАЗК міністерством юстиції України, профільним Комітетом ВРУ повноважень у сфері антикорупційної експертизи НПА та їх проектів у 2015–2019 роках. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/ua/news/20872071-rozdil-3.-kriminalizatsiya-korupsiyi-ta-pravoohoronna-diyalnist>.

Наукове видання

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали
IV Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 12 грудня 2019 року)

Частина 1

Відповідальний упорядник *В. В. Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 18.11.2019. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 16,5. Ум. друк. арк. 15,34.

Тираж 100 прим.
